

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

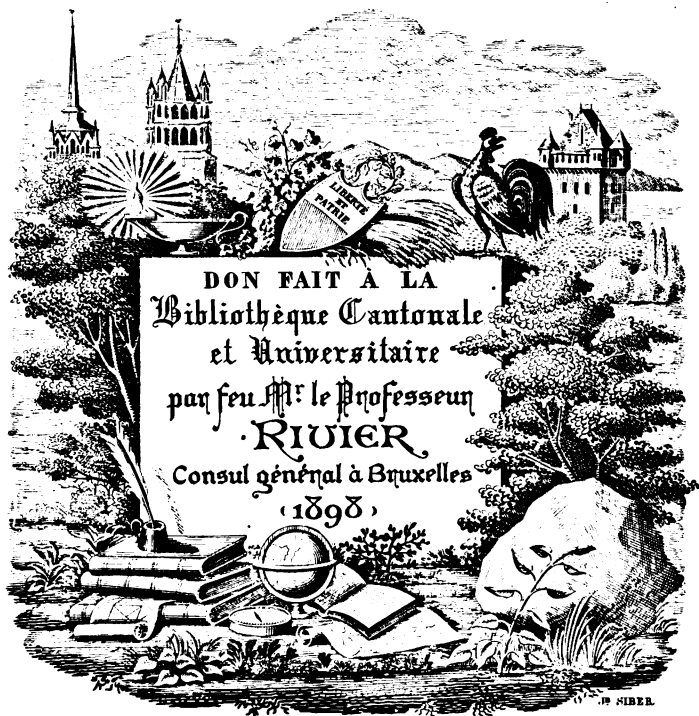
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

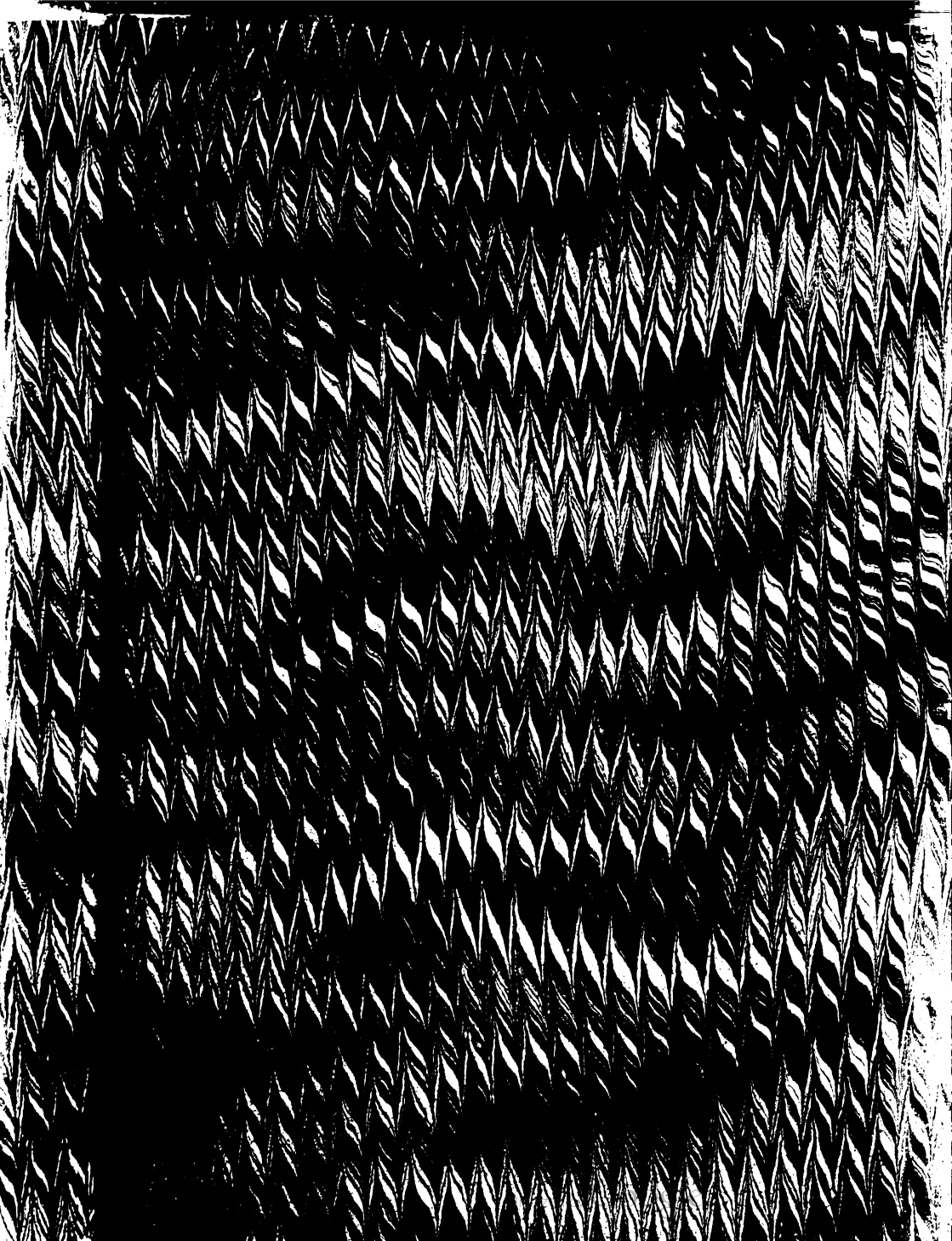
Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

DON FAIT A LA
Bibliothèque Cantonale
et Universitaire
par feu M^r le Professeur
RIVIER
Consul général à Bruxelles
(1898)

J. SIBER

2245

Handwritten: ~~Handwritten signature~~

SAMUELIS RACHELII, Jcti,
& in Illustri Holsatiæ Academia
Antecessoris,

De

JURENATURÆ
ET
GENTIUM

DISSERTATIONES.

KILONI,
Literis Joachimi Reumanni. Acad. Typogr.
Anno cl3 l3c LXXVI.

*SERENISSIMI
BRUNSUICENSIIUM ET LUNEBURGENSIUM*

DUCIS,

**SPECTATISSIMÆ FIDEI
ET PRIMÆ DIGNITATIS
CONSILIARIO,**

*PERILLUSTRI AC GENEROSISSIMO
DOMINO,*

**DOMINO OTTHONI
GROTE,**

TOPARCHÆ IN FRIDELAND,
Dynastæ in Wedesbüttel, Fachenfelde, Jü-
en, Wreßtädt & Knefebeck &c.

**PATRONO ET AMICO
SUO MAGNO,**

Salutem & Felicitatem perpetuam.

Magnum

MAgnum TE fore, magnisq; rebus ac muneribus admotum iri, PERILLUSTRIS DOMINE GROTE, non tam divinabam, quàm ex certis indiciis colligebam, cum Studiorum gratia in Academia JULIA unà essemus, ibiq; nescio quot modios salis consumeremus. Quo familiari convictu sicuti ingenia moresq; animi rectissimè explorari possunt, ita ad amicitiam conciliandam & conservandam is plurimum confert. Discendi cupiditas in TE erat flagrantissima, &, licet inprimis iis TE studiis traderes, quæ animum perficiunt, etiam illas artes & exercitia sedulò adjungebas, quibus corpus ad pacis belliq; munia promptè ac dextrè obeunda, vel ornari, vel instrui, & pro natalium TUORUM conditione fortuna splendidior haberi posset. Morum vero ea erat suavitas & facilitas, ut meliores & politiores quosque in TUI amorem pelliceret, TIBIQ; ipsi olim ad luculentos honores viam expeditiorem paratura esset. Ut adeo vehementer gaudeam, id, quod tum animus præfagebat, non solum evenisse, sed & virtutem TUAM cum Fortunæ præmiis, atque hujus arbitrium cum istius meritis suavi æmulatione contendere. Etsi vero ad humanitatem compositi mores secundum veterum

* 2

-bum

bum magnis honoribus plerumque mutari soleant ; id tamen iis tantum accidere puto , qui forte animum Virtute & Prudentia leviter tinctum & non penitus imbutum habent. Quamlibet enim Societatem , modo illa verè sit talis , nomenq; suum tueri possit , magis Amicitia , quam Justitia conservari , verissimè dixit Aristoteles. Si igitur non solum inter personas naturali necessitudine conjunctas , sed & ex instituto hominum Amicitia vel inter æquales , vel inter inæquales , ipsosq; Imperantes & subditos obtinet ; hanc convenientibus ubique officiis stabilire , & membra Societatum mutuam sibi operam ac benevolentiam præstare addecet. Quam fragile enim & caducum sit Principum imperium , nisi Amicorum adminiculo fulciatur , nemo non intelligit. Si cui enim arcana imperii , vel exercitum , vel castellum illi commiserint , Amicitia opus cum primis est , si fidem servet , eamq; prodicione aliisq; pessimis modis non prostituat , etiamsi istud etiam jubeat Justitia , hoc vetet. Xenophon , qui sub persona Cyrideam Optimi Principis repræsentare decreverat , hanc illi tribuit vocem ad Cambysen : *Te , mi Cambyses , scire volo , non aureum hoc sceptrum esse , quod Regnum tibi conservet : sed Amici fideles Regibus & verissimum & tutissimum sceptrum sunt. lib. 8.*

Hoc

Hoc quamvis Principes haut difficulter intelligere possint, amicorum fide, ope atque consilio imperii molem præcipuè niti; non tamen perinde facile iis est, veros fidosq; amicos, ab iis qui tales se simulant, discernere, sed hanc ad rem ipsis probitate morum, & iudicii maturitate multaq; experiètia opus est: quod in suo Cyro etiam idem Scriptor his laudat verbis: *Magnum & illud argumentum est, quod in exitu vitæ ipsi accidit, tum ipsum fuisse bonum, tum rectè iudicare potuisse, quosnam & fideles, & benevolos, & constantes haberet amicos.* lib. 1. de exped. Cyri. Cum igitur SERENISSIMUS Brunsvicensium ac Luneburgensium DUX, Prudentia, Clementia, imperandi arte laudatissimus PRINCEPS, TE, PERILLUSTRIS DOMINE GROTE, inter SUOS Amicos, & quidem inter Fidelissimos Fidelissimum habeat, singulariq; iudicio ad tantæ Gratia penetrabilia TE admiserit; dignum hoc TUOq; officio facis, quod omnia BONA FIDE facis. In quæ tempora inciderimus, quam dubia sit Martis alea, calculus licet bene positus quomodo suum pretium sæpè Fortunæ arbitrio amittat, omnesq; rationes turbentur, vides. His itaque rectè moderandis cum exactissima Prudentia opus sit, qualis vix capax est animus cujusquam hominis, non solum illi laudandi sunt, quorum consilia felicem sortiuntur exitum,

* 3

tum,

tum, sed & ii in pretio habendi, qui nihil temere, inconsultò vel astutè susceperint, modò omnia bona fide, eaq; , qua fieri potest, prudentia, tempori ac necessitati non rarò servire iussa, egerint, etiamsi interdum illorum incepta propter rerum humanarum inconstantiam expectato successu destituantur. *In adeundis periculis, inquit Cicero, consuetudo imitanda medicorum est, qui leviter agrotantes leviter curant: gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur. Quare, in tranquillo tempestatem adversam optare, dementis est: subvenire tempestati quavis ratione, sapientis: eoque magis, si plus adipiscare re explicata boni, quam addubitata mali.* Quemadmodum vero Reges & Principes Amicis maximè fidelibus; ita non minus etiam hi sinceris Amicis indigent, quò istorum curæ horum vel consilio adjuventur, vel ministerio expédiantur, tantoq; magis adversus invidorum & malevolorum technas, calumnias, simulationum & disimulationum tendiculas, Amicorum fidelium phalange sint muniti, magisq; tuta & firma iis sit Principum gratia, atque his ipsis Sua variis temporum vicissitudinibus exposita fortuna. Ut adèò graviter errare, & in Prudentiæ regulas impingere videantur magni Principum Amici, quibus eare suam potentiam sæpe ostentare volupe est, quàm impunè sibi liceat

ceat alios contemnere, irritare, offendere, adfligere aut plane opprimere; cum tamen raro hoc omnino impune fiat, quod malus diuturnitatis & impotentis potentiae custos sit Merus vel Odium. Beneficii igitur ut Amicos sibi adjungant, Beneficiis illorum fidem & obsequium provocent, sibiq; adstruant, omnes prudentes suadent, imò hortantur. Cum igitur, **PERILLUSTRIS DOMINE GROTE**, olim nescio quid in me **TUO** Amore dignum deprehenderis, nisi ut id unum profitear, me candore & Amore nunquam **TIBI** concessisse, neque ab hac propensione magna, qua ornatus es, **Fortuna TE** dimoverit; hanc sane **TUAM** erga me humanitatem & benevolentiam grata mente & recolo, & exosculor. Bene memini, qua ratione Amicitia personarum inæqualium, quæ κατ' ὑπεροχὴν Philosopho dicitur, sit colenda & firmanda, ut quantum dignior Amicus virtute aliisve bonis civilibus alteri præstat, tantò plus isti de Amicitiae bono proprio sit tribuendum. Itaque cum **TE, PERILLUSTRIS DOMINE**, & natalibus, & potentia, & virtute, & magnis meritis munerumq; splendore antecellere videam, meum est devoto Amore & conveniente Honore prærogativam illam atque eminentiam **TUAM** prosequi. Quo fine meum de **JURE NATURÆ ET GENTIUM** commentarium, ceu meæ observantiae

vantiæ argumentum non solum consecrare TIBI, sed & publicè apud alios, imò, si ætatem mea ferre possint, apud posteros exstare volui, ut omnes intelligant, quò TU dignitate excellentior es, tantò me TUI semper observantiozem futurum esse. Nosti meum ingenium, quod nihil sordidè captem, vel ambitiosè adfectem; hoc tamen per TUAM TE bonam mentem promissiq; fidem oro & obtestor, ut veteris amicitie memoriam & fructum mihi meisq; conservare ne dedigneris, præsertim si (ut sumus homines) humani quid mihi acciderit. Nos illum favorem, quibus poterimus officiis, cultu & obsequio vicissim demereri studebimus, Deumq; precabimur, ut omnia TIBI TUÆq; Generosissimæ Familiæ feliciter eveniant, seque debitorem reliquorum pro nobis delegari patiatur.

PERILLUSTRIS GENEROSITATIS TUÆ

Scribebam in Academia Holf.
quæ est Kiloni. a. d. XXII.
Jan. clc lcc LXXVI.

observantissimus

SAMUEL RACHELIUS.

Συ

ΣΥΝ ΘΕΩ.

DISSERTATIO PRIMA .

DE JURE NATURÆ.

I.

Juris multiplex & varia admodum Divisio tradi solet. Ulpianus, cum Juris vocabulo pro ipsa Jurisprudencia, seu disciplina Juris, usus fuisset, duas illius Studii facit Positiones, quod aliud sit Publicum Jus, aliud Privatum. Atque hoc tripertitum esse ait: *collectum* etenim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus. *l. 1. §. 2. ff. de Just. & Jur.* Describit deinde suo more Jus Naturale *d. l. §. 3.* Jus Gentium *d. l. §. 4.* Jus Civile *l. 6. cod.* Cæcis dispescit omne Jus in Civile & Gentium. *l. 9. ff. cod.* Per istud non Juris disciplinam, sed Jus quod quæque Civitas ex instituto sibi proprium constituit: per hoc Jus Naturale intelligit. Alias Divisiones & subdivisiones jam prætermitto. Ego enim juxta præceptum Dialecticorum talem quæro Divisionem, quæ fiat in partes immediatas. *Arist. 2. post. anal. c. 13.* Unde Divisio in proxima debet resolvi membra, neque saltus, ut ajunt, in ea est faciendus. Juxta has itaque regulas si Ulpiani & Caji divisiones examinentur, neutra censuram philosophicam sustinebit. Sanè quod illam divisionem attinet, quæ Ulpiano tribui solet, potius Triboniano accepta ferenda fuerit. Ulpianus enim Jus absolutè sibi non habuit propositum, ut illud ceu genus universum in species

2. P. 1. 13.

A

suas

2
suas tribueret; sed loquitur speciatim de Jure Romana
dicitq; illud collectum esse ex præceptis naturalibus, gen-
tium & civilibus. Est autem verissimum, Jus Romanum,
h. e. Jurisprudentiæ Ro. libros varii generis leges ac præ-
cepta complecti, partim ex Jure Naturæ, partim Gentium
deprompta, partim domestica & in Rep. Ro. nata & con-
stituta. Jus Gentium ego hic intelligo proprie dictum,
cujus vestigia videre licet in *titt. ff. de acq. rer. dom. de
capt. & postlim. de remilit. de legation.* Quamvis non ne-
sciam, & aliàs demonstraverim, & Naturale Jus & Gen-
tium ab Ulpiano perperam describi. Tribonianus autem
cum primum presso pede Ulpianum fuisset secutus, dixit-
setq; Jurisprudentiæ studium occupari vel in Jure Publico,
vel Privato, atque hoc collectum esse ex præceptis natu-
ralibus, aut gentium, aut civilibus, *S. ult. Inst. de Just. &
Jur.* mox transiurus ad *Tit. 2.* ejus Rubricam generatim
hanc inscribit, *De Jure Naturali, Gentium & Civili.* Hæc
itaque Divisio non rectè se habet, si Divisum de Jure ab-
solutè tali sit accipiendum; neque enim fit in partes pro-
ximas & immediatas, ut ex sequentibus mox erit manife-
stum. Sed nec Caji est exacta Juris divisio. Præterquam
enim quod Jus Gentium æquivoçè pro Jure Naturæ ven-
ditet, Civile Jus ita describit, ut hæc duæ species Divisi na-
turam absolutè consideratam non exhauriant. Docent
autem Philosophi, quod singulæ quidem partes divisionis
minus continere, quàm divisum: omnes vero simul
sumptæ illud exæquare sive exhaurire debeant.

II. Rectissimè ergo Aristoteles *s. Nicom. 7.* Jus divi-
dit in Naturale & Legitimum: ut hoc posteriori membro
contineantur omnes leges arbitrariæ, sive illæ peculiariter
utili-

utilitati civitatis cujuscumque serviant, sive quæcunque ejus generis sint alix. Atque hæc divisio uti in partes proximas & immediatas diducitur, ita omnes Juris species sub his continentur, & ad illas tanquam genera sua referri possunt.

III. Dicat, neque Philosophum Jus ἀπλῶς consideratum divisisse; sed Civile Jus. Sic enim ait d. Cap. τὰ δὲ πολιτικὰ δίκαια, τὸ μὲν φυσικόν ἐστὶ τὸ δὲ νομικόν. Jus Civile aliud Naturale est, aliud Legitimum. Hujusrei hanc illerationem habuit. Docuerat Civitatem esse Societatem Naturalem, maximeq; perfectam, ejusq; finem esse ἀρετὴν πολιτικὴν, cui reliquarum Societatum inferiorum vel simplicium fines subsint & subserviant; adeoq; Hominem non solum esse φύσει ζῶον κοινωνικόν, naturā animalis sociale, sed & esse φύσει ζῶον πολιτικόν, h. e. ipso Natura implecti ad Civilem Societatem duci. Licet enim Homo naturā appetat Bonum, idque etiam consequatur in Societate Conjugali, Paterna, Domestica, & aliqua in his beatitate fruatur; non tamen illa efficitur perfecta, neque πῶποτε τῆς αἰσθητικῆς, fastigium omnix libertatis, complectitur, veluti Civilis Societas. 1. Polit. 2. Itaque cum Felicitas Civilis ne quidem sit absolute Summum Bonum, sed in suo genere, puta vitæ civilis; dubium non est, quin Natura voluerit Hominem ducere ad vitæ genus, statum & Societatem perfectissimam, in qua consequeretur πᾶσι θανάσιμον ἀγαθόν, bonum humanum, idq; maximè perfectum. 1. Nicom. 2. §. 2.

IV. Quod ut rectius intelligatur, sciendum, Societatem esse unam quiddam compositum ex multis individuis, ad bonum commune contentibus. Sed, quæso, quid est illud, quod Societatem ut Unum quiddam con-

stituit? Lex. Hujus enim vinculo societas quæque continetur, & ad eundem communem finem omnia Societatis membra obligantur. Neque enim imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest, ait Iustus l. si. ff. de recept. qui arbitr. Quod si dixeris Ordine Societates contineri, nihil illa oratio à superiori discrepabit. *in id m. Et, vobis*, Lex enim est Ordo; inquit Philosophus, 2. Polit 12.

V. Societates omnes vel sunt a Natura, vel ab Instituto hominum. Istæ sunt, quibus ipsa Natura finem naturalem præfixit, & Homini illum consecrandi appetitionem iniecit, idoneisq; in hunc usum adminiculis eum instruxit. Natura enim uti nihil facit frustra, ita nec in infinitum progreditur, sed aliquo fine ultimo appetitum humanum terminari, & in eo adquiescere vult. Hæ sunt, quæ hominum placito & arbitrio Utilitatis, multum mutantis variantisq;, ratione instituuntur.

VI. Cum igitur omnes Societates Juris vinculo contineantur, omnesq; fateantur, Jus esse quiddam, quod Societates humanas conservet; harum verò diversissimi sæpe sint fines, non unius generis Jure illas regiposse, manifestum est, sed partim Naturali, partim Arbitrario. Sed neque hoc neque istud in quibuslibet societatibus omnino idem est, quin pro diversa natura societatum, & finium illis propositorum, differt. Alio enim Jure regitur Societas Conjugalis, alio Paterna, alio Hereditaria: & sic in cæteris quoque res se habet. Præterea nec Societates Naturales unice apud nos constituuntur Jure Naturali, sed in subsidium adhibentur sæpe plurimæ leges arbitrarie. Nam quod essentiam & finem istarum Societatum attinet, illa Jure Naturali constituta sunt:

at

at Media & subsidia illuc ducentia, aut utilitatis, αὐταρ-
κείας, vel εὐμελείας ratione comparata, arbitrio hominum
magnam partem permiffa sunt, adeoq; arbitrario jure
determinantur.

VII. Quemadmodum autem ipsæ Societates Hu-
manæ inter se differunt, & aliæ aliis sunt Perfectiores; ita
quæque diversarum societatum diversa Jura aliis
sunt Perfectiora. Nam etsi quodque Jus Naturæ in
quaque societate Naturali spectatum sit perfectum; si ta-
men ipsas societates earumq; fines inter se contendas,
Jura perfectò earundem ad solidam εὐδαιμονίαν sive εὐπρα-
ξίαν consequendam alia aliis sunt perfectiora, sive κυριώ-
τερα, auctoritate diversa prædita. Proinde si Jura ali-
arum Societatum Naturalium cum Jure Civili conferas,
dicendum erit cum Aristotele ex 5. Nicom. 6. § 7. & 8. *In
illis non est Jus Civile, sed Jus quoddam certum, & ex istius
similitudine ita appellatum. Jus enim (κατ' ἔξοχὴν) inter
illos est, quibus & Lex inter ipsos communis est.* Apparet
hinc Juris & Legis Vocabula ἀφ' ἑνὸς dici, quæ primariò
Juri Legiq; civili, secundariò aut sequiori loco ac gradu
aliarum societatum Juribus ac Legibus tribuantur. Hinc
cum Paraphrastes Græcus ad illum Philosophi textum Ju-
ris Patrii & Herilis meminisset; hæc subjicit: καὶ ὡς τίνων
καὶ ἀληθῶς δίκαιόν ἐστι τὸ Δικονητικόν, καὶ τὸ διορθωτικόν, ὅπερ
ἐστὶ τὸ πολιτικόν. *Propriè ergo verèq; Jus est, id quod Distri-
butivum Jus ac Correctivum dicitur: quod Civile Jus est.*

VIII. Hinc colligere est, cur Philosophus non Jus
indeterminatè, sed Jus Civile, quo Civitas omninò uti-
tur, diviserit in Naturale & Arbitrarium. Deligendum
scilicet erat primarium analogatum, uti Latini Philosophi

minus latine hoc appellant, ex cujus conditione quodammodo etiam intelligi poterat illorum Jurium natura, quæ à Jure *κατὰ φύσιν* dicto, h. e. Civili, inferiori loco distant. Itaque si perfectissimæ Societatis Naturalis Jus perfectissimum rectè tribuitur in Naturale & Arbitrarium; non dubium est minus perfectarum Societatum Naturalium Jura eandem conditionem subire. Ratum itaque est, quod omne Jus, quo Civitas, vel Homines, *φύσει ζῶα πολιτικά*, utuntur, vel sit Naturale, vel Arbitrarium.

IX. Juris itaque in universum Divisio optima est, quam tradidit Philosophus, *Nicom.* 7. Quod aliud sit *Φυσικόν*, Naturale, aliud *νόμιμον*, Arbitrarium. Naturale ita ibidem describit, quod ubique gentium eandem vim observet, neque à placito Legislatoris exstitit. Atque hoc ejusdem cap. §. 5. his illustrat verbis: *Id quod constat natura, immobile atque immutabile Jus est, & ubiq; eandem vim habet: quemadmodum ignis hic & apud Persas urit.* Ex his facile quidem colligitur, quam late porrigat hujus Juris obligatio, putà quod ad omnes homines pertineat, plura tamen hic investiganda sunt.

X. Antequam verò ipsa Juris Naturalis penetralia inspiciamus, nonnullæ loquendi formulæ ac voces explicandæ & invicem secernendæ sunt, ut inoffenso pede procedat nostra disputatio. Notandum itaque primò est, inter Justum Naturale & Honestum non esse nullam differentiam. Etsi enim natura & qualitate morali hoc cum isto conveniat, saltem diverso considerandi modo & respectu tamen inter se differunt. Si enim, semotis aliis Honesti significationibus, illud Honestum intelligas, quod

quod in virtute morum & actionibus inde descendenti-
bus cernitur; Justum ab eo hactenus distabit, quod obli-
gationem simul & respectum ad alium contineat. Ho-
nestum vero solius sui subjecti & possessoris perfectionem,
præstantiam ac decus denotet. Non tamen hoc adsevera-
bo, ac si omne Honestum etiam Lege Naturali sit com-
prehensum, ut naturam Justi induat, cum etiam multa
opiniõne & moribus Honesta censeantur, quæ lege ceu
Justa non sunt sancita, cum primis Naturali. Agnovit
hoc discrimen ipse Ulpianus l. 42. ff. d. V. S. & l. 1. §. 5. ff.
de extraord. cognit.

XI. Inter Honestum ipsum & Decorum magne
quoque est cognatio, ut tamen etiam hæc inter aliquod
deprehendatur discrimen. *Decorum*, inquit Cicero, id
est, quod consentaneum sit Homini excellentia in eo, in quo
natura ejus a reliquis animantibus differt. Cum vero con-
traria se mutuo illustrare soleant, non incommodè huc
referri poterunt ejusdem verba, quibus ille *Ineptum* de-
scribit lib. 2. de Orat. *Quem nos Ineptum vocamus, is mihi
videtur ab hoc nomen habere ductum: quod non sit aptus, idque
in sermonis nostri consuetudine perlatè patet. Nam qui aut,
tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se
ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi
rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut incon-
cinnus, aut multus est, is Ineptus esse dicitur.* Guilielmus
Grotius de Princip. Jur. nat. cap. 3. n. 4. putat: *Decorum*
aliàs nomine *Consilii* exprimi solere, idque habere vim non
Obligationis, sed Exhortationis. Cicero agnovit quidem
illud discrimen, sed exprimere non potuit: *Qualis, in-
quit, sit differentia Honesti & Decori, faciliùs intelligi, quàm
expla-*

explamari potest. Quidquid enim est quod decet, id tum apparet, cum antegressa est Honestas. Richardus Cumberland in Proleg. de Legib. Nat. §. 10. juxta suam Hypothesin de Benevolentia eleganter hæc illustrat. Quoniam, inquit, Status universorum hominum omnibus animi corporisque bonis naturalibus, aptè inter se proportionatis, & ad optimum finem adornatis, cumulatisimus, naturaliter pulcherrimus est, (utpote definitioni Pulchritudinis è partium figura & symmetria desumpta planè congruus) manifestum est, illas actiones, qua ita eliciuntur, ut ad hunc statum constituendum aut conservandum ex intrinseca suavi sint idoneæ, merito dici Pulchras seu Decoras. Atque hinc explicari potest τὸ καλὸν & τὸ πρέπον seu Decorum, quod in actionibus virtutis toties celebrant Philosophi. Mihi ita videtur, quod, licet magna hæc inter sit adfinitas, à verè Justo longius absit Decorum, propiùs Honestum, saltem multis in rebus.

XII. Autor Anonymus Belga *diff. Epist. de Justo & Decoro*, cum & ipse aliquam inter hæc differentiam agnovisset, in duas classes Peccata dividit, quod alia sint contra naturam strictè loquendo, alia contra decorem seu dignitatem hominis naturalem p. 41. & 89. Hoc discrimen quamvis ratione non destituatur, & sint omnino varii moralitatis gradus, non tamen mihi placet ita describi peccata adversus dignitatem hominis commissa, quibus Deo aut proximo nihil subtrahatur, quod Justitia iis largiri juber. Neq; etiam hanc in rem promiscuè adducta exempla mihi probantur, quasi Concubinitus & Ebrietas non nisi decorem & dignitatem hominis lædant. Reliqua ad explicationem vocum paulò antè memoratarum suppleantur ex iis, quæ in Prolegomenis ad Ciceronis Officio-

ciorum libros differui. Ubi etiam prolixè docui, quid sit Officium, & quo pacto etiam hoc à Justo differat. Latius illud hoc patere, neque istud semper Obligationis necessitatem involvere, in aprico est. *Quanto latius patet Officiorum, quàm Juris regula* inquit Seneca lib. 2. de ira. cap. 27.

XIII. Præterea multùm etiam differunt, *Esse à natura*, seu, *provenire à naturali inclinatione*: aut, *esse conveniens naturæ, sive juri naturali*: & *revera esse à Lege Naturæ*. Naturalia enim sæpe dicuntur etiam illa, ad quæ 1. Natura inclinatur, 2. quæ tantùm permittit, 3. quæ Honesta suo modo esse judicat, etsi non planè Debita, 4. quibus Jus Naturæ non repugnat, & quæ hætenus Justa dicuntur, quod careant injustitia. A Lege Naturæ sola illa proficiscuntur, quæ fieri vel non fieri Natura jubet, sic ut istud omitti, hoc fieri sine peccato nequeat. Guililemus Grotius in eleganti Opusculo postumo, eoque adfecto, de Princip. Jur. Nat. cap. 2. n. 3. aliam adhuc significationem suppeditat, quæ Naturale id denotat, quod plerumque fieri solet; quam tamen ipsius Frater Hugo Grotius jam antè proposuit lib. 2. de J. B. P. cap. 12. §. 26. Cui adfinis est illa, quæ Naturale denotat id, quod ab inveterata consuetudine est profectum: qualia ab iis, quæ propriè sunt Juris Naturalis secernenda esse monet Mevius in Prodr. ins. 2. n. 8. Et hinc explicationem petit l. 10. §. 4. ff. de minorib. & l. 7. ff. de R. I. His ita præmissis, propiùs ad rem accedamus.

XIV. Jus igitur Naturale quando dicimus, primò omnium non immeritò quæritur, quænam sit illa Natura Non hic conquiram farraginem plurimarum sententiarum

rum, aut diversarum opinionum. Vel unius enim hanc ad rem sufficere poterit Seldeni diligentia, *lib. 1. de J. N. G. jux disc. Hebr.* Sed recta via veritatem indagabo. Commodissime itaque hoc mihi referre videtur Justinianus ad Providentiam Divinam. §. 11. *Inst. de J. N. G. & Civ. Naturalia*, inquit, *jura, quae apud omnes gentes peraeque observantur, divina quaedam providentia constituta.* Idemq; alibi sic ab eodem explicatur, *Jus naturale est, quod cum ipso genere humano rerum Natura prodidit.* §. 11. *Inst. de rer. div.* Quia enim, uti supra dictum fuit, Homo natura est animal Sociale, hoc est, accepit instinctum atque inclinationem à Natura, qua ad Societatem ineundam ducitur; eoq; sine praecipuum ab eadem instrumentum accepit, *Orationem*; illa omnia non possunt aliunde esse, quam à Deo: cujus Providentiae sicuti aliae res creatae ad suum quaeque finem ordinantur, atque ea ratione conservantur; ita quoque Homo per ordinem Societatum ad finem à Deo praescriptum ducitur. Aut hoc nisi ita sit, sequeretur hoc absurdum, bruta, plantas, resq; creatas ceteras majori curae esse Deo, quam Hominem; cujus tamen gratia omnia condita esse Stoicis dudum placuit: neque à quoquam, qui sanae mentis sit, negari poterit. Et licet his obviare videantur illa Apostoli verba *1. Cor. 9. v. 9. Num boves cura sunt Deo?* potius tamen est, ut iisdem illa confirmentur. Nec enim vult Apostolus, quod boves prorsus curae non sint Deo; sed quod magis curae illi sint Homines. Praclare Liber Sapientiae *cap. 6. v. 8. Parvum & magnum ipse fecit.* *βουίως τε μεγάλως τε πάντα,* & pariter providentiam habet de omnibus, hoc est, nullam rem providentia & cura sua destituit. Merito itaque vapulat Hoto-

man

mannus in Commentario Bachovii *ad. d. §. 11. Inst. de J. N. G. & civ.* inconsideratè nimis dictitans, verba illa, *divina providentia constituta*, ineptè esse adjecta, quia Civilia quoq; jura ita sint constituta. Esto enim quod Providentia divina aliquando Legislatorum consilia & prudentiam dirigat in condendo jure arbitrario: maximum tamen inter hoc & Naturale Jus discrimen est reliquum. Hoc enim Jus non nisi à Providentia divina, *immediatè & immediate* proficiscitur: Atque sicuti fas est Legislatoribus hominibus in suo Jure arbitrario aliquid mutare, aut abrogare; ita in Jure Naturali idem velle tentare & frustra fuerit, & nefas.

XV. Cajus vero *l. 9. ff. de Just. & Jur.* quem item sequitur Justinianus *§. 1. Inst. d. t.* Jus Naturale, quod ille κατὰ φύσιν ibi Jus Gentium appellat, paulò aliter describit, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit.* His consentanea tradunt non pauci Juri. Ita Grotius Naturalis Juris matrem dicit esse ipsam Humanam Naturam, in *Proleg. de Jur. Bell. & Pac.* Et cum huic *lib. 1. cap. 1. §. 10.* tum aliis plurimis definitur hoc Jus Naturale per dictatum Rectæ Rationis. Cui non audita illa Philosophorum vox, ὁ νόμος ἐστὶ λόγος ὁ ἰσθὸς, *Lex (cum primis Naturalis) est Recta Ratio? Est, inquit Cicero 1. de Legg. unum Jus, quo devincta est hominum societas: & quod lex constituit una: qua lex est Recta Ratio imperandi atque prohibendi: quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta utpiam, sive nusquam.* Plura in eandem sententiam ab aliis dicta congerere nolo.

XVI. Videntur autem istiusmodi loquendi formulis hoc velle indicare: Providentiam divinam, à qua

Homo instinctum & propensionem ad Societates Naturales accepit, easdem tali jure munivisse, eoque vinculo connexas conservare, quod Rationali Homini Naturæ quàm maximè sit accommodatum. Si enim alias res creatas inspiciamus, convenientissimis mediis & instrumentis quasque ad suum finem instructas esse deprehendimus, ut non tam absurdum quàm impium dictu cogitatuq; fuerit, Homini vel minori vel nulli curæ esse Deo. Aristoteles ubi contendit, Naturam nihil fecisse frustra, & imprimis Homini certum præfixum esse ab ea finem, mediâq; ad hunc obtinendum simul suppeditata, id ipsum his inter alia verbis illustrat. *Utrumnam fabri & sutoris (adde apium, formicarum, bombycum, & similibus rerum) aliquod est opus, & aliqua actio, hominis vero erit nullum? atque ad desidiam is inertiamq; natus reperietur? An potius ut oculi, manus, pedis, singularumq; adeo partium suarum cuiusque opus ac munus est, sic Homini quoque præter hæc omnia aliquod opus esse statuemus? 1. Nicom. 7. §. 33.* Cum ergo Homo à Natura conditus sit animal sociale, & opus ejus proprium est, Vivere secundum Rationem, ut in vita civili semper sit occupatus *Ὠρεαζία*, regulas vivendi Rationali ejus ac Sociali Naturæ convenientissimas Providentia divina præscripsit, quæ sunt ipsa Jura Naturæ, hoc est, profecta à Natura Naturante, Deo, sua Providentia omnia ad debitum finem convenientibus mediis dirigente: accommodataq; Naturæ Naturatæ, Homini, animali Rationali & Sociali, Grotius in *Proleg. de J. B. P.* id ipsum his indicat verbis: *Inter hæc quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, non qualiscunque, sed tranquilla, & pro sui intellectus modo ordinata.* Illa Ordinatio à Providentia divina constituitur per

Jura

Jura sua, quibus quamque Societatem ejusq; partes conglutinat. Hinc etiam Aristoteles 1. *Polit.* 2. rectè docet, Orationem, instrumentum à Natura Homini concessum ad societatem rectius colendam, commodam esse, destinatamq; à Providentia divina ad declarationem ejus, quod prodest, & obest, justi item atque injusti.

XVII. Præterea Jus Naturale quidam ita interpretantur, quod naturá cognosci possit, & cujus Principia etiam Homini sint congenita: eumq; in finem adduci consueverunt illa Apostoli ad Roman. cap. 1 & 2. τὸ γνωστὸν τῷ θεῷ φανερόν ἦν ἐν ἀνοίῃς. ὁ γὰρ θεὸς ἀνοίῃς ἐφανερώσῃ, *Illud quod de Deo cognosci debeat, manifestum illis est redditum. Ipse enim DEUS illis manifestavit.* Et ibidem: γνώστis τὸν θεόν, ἔχ' ὡς θεὸν ἐδόξασαν, *Cum Deum cognoverint, non ut DEUM glorificaverunt.* Nec non illa: τὸ ἔργον τῷ νόμῳ, γεγραμὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, *Opus Legis scriptum in cordibus gentilium.* Quem textum plenius & accuratius explicavit Jo. Adamus Osiander *Traëctatus de Typo Legis Natura parte speciali.* Et quidem verissima est illa divisio Theologiæ Naturalis, & Revelatæ. Ista uti omnia officia Pietatis, ita & reliqua Jura Naturæ complectitur, & lumine Rationis è rebus que facta sunt, vel fiunt, sensibusq; nostris objiciuntur, ad Deum cognoscendum ascendit: cujus principia, quemadmodum aliarum philosophicarum disciplinarum, menti nostra naturaliter sunt insita. Verba sunt τῷ πᾶσι nostratis Calixti *Apparatus Theol.* p. 3. At hæc Principia qualia sint, & an sint homini congenita, & quidem an ἐμπικῶς sint congenita, non idem omnes, sed magnam partem contrarium sentiunt. Epicurus quidem illa Principia, προλήψεις, *Anticipationes, Cicero passim Notitias, Igniculos & Semina* appel-

appellat. Jo. Sperlingius, eximius Philosophus Wittenbergensis, illas Notitias ita describit, quod sint *Habitus à prima infantia insiti, & à Natura antequam Ratio se exserere queat, inscripti*: dividitq; illas in Speculativas, & Practicas. *cap. 1. diff. de Principiis nobiscum natis*. Sed quod pace & hujus & aliorum fiat, mihi hactenus non est verosimile visum, ejusmodi Habitus nobis in ipsa infantia connasci, aut connatos esse. Nam

Cum ventum ad verum est, sensus moresq; repugnant.

Si enim integrarum propositionum, quibus Leges Naturales constant, cognitio connascitur hominibus, una omnium de his notitia foret, quod, quæ natura insunt homini, ea semper & omnibus insunt. Aliter verò rem se habere, Experientia affatim docet. Itaque vero magis consentanea mihi videntur illa Balthasaris Meijneri *Phil. Sobr. Sect. 4. cap. 9. qu. 1. De connata*, inquit ille, *notitia hie est orta, quam nonnulli nihil aliud esse ventur, quam solam divinum & facultatem Deum agnoscendi, quam primum Ratio sese in homine exserere incipiat*. Et illa Timpleri *lib. 3. Metaph. cap. 1. qu. 9. Homini innata quidem est facultas & habilitas ad comparandam cognitionem principiorum, non autem ipsa cognitio*. Gemina quoque hie tradit Piccartus *Synop. Organ. c. ult. Colligamus*, inquit, *etiam hoc, principia non à natura nobis insita esse, sed Facultates quasdam à Natura nobis insitas, quibus velut adminiculis ad eorum notitiam deveniamus*. His accedit Autor Anonymus *Belga diff. Epist. de Justo & Decoro p. 73. Quam etiam ob causam Guil. Grotius de princ. jur. nat. cap. 1. n. 5. Naturam interpretatur, naturalem illam Dei operationem, quæ mentibus nostris insedit, cujus DEUS autor est*.

XVIII. Vete-

XVIII. Veteres quid etiam hac de re, senserint, facile inde æstimes, quod Plato in Philæbo memoret, nascentibus propinari poculum Lethes sive oblivionis, qua per debitam Educationem discussa, discere illos, & quasi reminisci communes illas notitias: Et quod Aristoteles *lib. 3. de Anima*, Intellectum comparet tabulæ rasæ, cui nihil inscriptum sit, inscribi vero omnia possint. Platonicos tamen quod attinet, videntur illi alibi Legum Naturalium Ideas innatas statuere. Qua de re ingenuè & modestè ita loquitur *Cumberlandiq. disq. Philos. de Legib. Nat. proleg. §. 5.* *Mihi certè non obvenit tanta felicitas, ut tanto compendio ad Legum Naturalium notitiam pervenirem. Nec visum est consultum, totam Religionis Naturalis & Morum doctrinam illi Hypothesi (de Notitia Legum Naturalium innata) superstruere, qua à plerisq. tam Ethnicis Philosophis quàm Christianis fuit rejecta. Statui tamen hanc opinionem non impugnare, quoniam animus exopto ut valeat, quantum valere potest, quidquid pietati & bonis moribus favet; quia non est impossibile, ut & nobiscum nascantur hujusmodi Notitia, & ab extra denuo imprimantur.*

XIX. Neque etiam alteri sententiæ quidquam patrocinator textus ille Apostoli; illum enim D. Thomas in Commentario suo ad illam Epistolam item interpretatur de Intellectus lumine interno, quod inde gentilibus potuerit manifesta reddi voluntas Dei. Nam quamprimum usus Rationis scintillare incipit, subinde aliæ atque aliæ Leges naturæ, Hominis naturæ Rationali & Sociali exactè respondentes, in animo Hominis promulgantur, quas Recta Ratio, hoc est, Prudentia in vita sequitur; nisi Rationi, antequam per Prudentiam suam

am perfectionem & ἀρετήν τε fuerit consecuta, obstiterint voluptatum & vitiorum illecebræ, aut in herba bonam morum frugem oppresserit, vel mala, vel nulla, aut neglecta educatio. ἐστὶ γὰρ ἡ κακία Φθαρτικὴ δὲ χῆς, *Vitium enim principium delendi ac perimendi vim habet*; inquit Aristoteles 6. *Nicom.* 5. §. 16. Et cap. 12. §. 33. Item 7. *Nicom.* 8. §. 12. Qua dere graviter conqueritur Cicero 3. *Tusc. quæst.* his verbis: *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeviter malis moribus opinionibusq; depravatis sic restringimus, ut nusquam Natura lumen appareat. Sunt enim ingenii nostris semina innata virtutum: que si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam Natura perduceret. Nunc autem, simulatque editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, id est, magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata Natura ipsa cedat.* Cebes in sua Tabula hoc ita depinxit, ut in prima vitæ porta homini occurrat Ἀπίτη, *Impostura, πέντας τὰς ἀνθρώπους πλανῶσα, seductrix omnium hominum, quæq; omnibus propinet πλάνη καὶ ἀνομοία, Errorem & Ignorantiam.* Atque hinc fit, quod tam variæ de Jure naturali exstiterint opiniones, plurimum sæpe distantes: & quod ejus investigatio tam sit difficilis, ejusq; præcepta modo liquidius modò obscurius innotescant & promulgentur.

Requiritur Jure Imperitatus.

XX. Redit itaque summa hactenus dictorum ad tria illa capita: Primum est, Jus Naturæ originem & auctoritatem suam habere à Providentia divina. Alterum, Leges & præcepta ejus Hominis naturæ Rationali & Sociali

ciali convenientissimè accommodata esse. Absit vero ut quis hic intelligat Hominis naturam varia vitiorum labe corruptam; hæc enim inquinamenta cum Juri Naturæ contraria sint, DEus integræ & minimè corruptæ naturæ humanæ sua jura conformasse existimandus est. Etsi enim bonus animus haut difficulter suos nexos agnoscat, qualis tamen esse debeat, non omnino ignorat. Unde etiam hoc tertium fuit propositum, Jus Naturæ etiam ideo dici, quod lumine naturæ rationalis percipi & cognosci queat: adeoq; falsum esse, quod non nemo temerè effutiit, absque verbo revelato nobis de Jure naturæ certò constare non posse: cui ipse Apostolus contradicit, qui gentiles Juris Naturalis religionem proculcantes ἀναπλογῆτες, *inexcusabiles* pronuntiat ad Rom. cap. 2. His paulò post etiam quartum adjicietur, quod hoc Jus etiam conveniens sit Naturæ Naturanti, hoc est, ipsi Deo, à cujus Justitia hi radii prominent. Hæc quatuor Juris Naturalis requisita sive proprietates velim diligenter notari, & ubi opus est, conferri inter se atque conjungi. Sic enim non solum multæ frivolæ, sed & quæ difficiles videri possint, quæstiones non magno negotio expedientur.

XXI. Quæ cum ita sint, non parùm miror, tot vel veteres vel recentiores fuisse repertos, qui non solum dubitarunt, sitne aliquod Jus Naturale, sed etiam omni animi contentione illud oppugnarunt. Sanè siqui ex illis Athëismo infectum pectus habuere, & Jus Naturæ omne ex Societatibus profligatum ivere, fecere utique, quod facere consueverunt illi, quibus decretum est, qualicumque θέσει δαλεύειν.

Sitne aliquod Naturale Jus

C

prin.

principia Juris Naturalis (de quibus post plura) aliter adfectis quid in mentem venerit, hariolari nequeo. Inter veteres Archelao, Anaxagoræ discipulo, Laërtius hæc tribuit: τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρὸν ἢ Φύσει, ἀλλὰ νόμῳ, *Justum & turpe nullum esse naturâ, sed lege.* Idem in vita Aristippi Cyrenaicæ tribuit, μηδὲν εἶναι Φύσει δίκαιον, ἢ καλὸν, ἢ αἰσχρὸν, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει, *Nihil esse naturâ justum, vel honestum, vel turpe, sed lege & consuetudine.* Sceptici quoque apud Sextum Empiricum adversus Mathematicos p. 404. contendunt, Φύσει νόμων ἔδεν μέλει, *Natura leges non esse cura.* Carneadis Academici quæ fuerit sententia, verbis dicam Lactantii ex lib. 5. de Instit. cap. 16. *Jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eos de temporibus sæpe mutata; Jus autem Naturale esse nullum &c.* Idem videtur sensisse Horatius, quando ita scribit lib. 1. Sat. 3.

Jura inventa metu injusti fateare necesse est:

Tempora si fastosq; velis evolvere mundi.

Nec Natura potest justo secernere iniquum.

His etiam deteriores sunt χειροδίκαι, qui Jus sua manu metiuntur, & res maximè contrarias, Vim & Jus consociare volunt: quorum hæc vox est: ἀνδρὶ τυραννῶ ἢ πλεῖν δεχθῆν ἐχέουσα ἔδεν ἄλογον. οὐ συμφέρον, *Homini aut civitati imperium habenti nihil absurdum, aut a jure, vel ratione alienū videri debet, modo expediat.* Thucyd. lib. 6. Idem fuit error Lacedæmoniorum, de quo Plutarchus in Agefilao: *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in Patria sua utilitate, jus aliud nec norunt, nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* Quapropter Athenienses illis exprobant, *Honestæ eis videri quæ suavia sunt; justæ, quæ utilia.* Imò etiam ex mente quorundam veterum ita differit ipse Aristoteles 1. Nicom. 3. §. 3.

In iis rebus, qua honesta & iusta sunt, quas Politica considerat, est tanta varietas, tantaq; in eis versatur erratio, ut hominum placito, non autem natura constare videantur. Epicurus cum Providentiam divinam egerasset, idem venenum imbibit, quem refutat Cicero 1. de Legg. Carneadem Lactantius, & Grotius in Proleg. de J. B. & P.

XXII. Qua causa inducti tam absurdè de Jure Naturæ, præter Atheismi hypothesin, nonnulli senserint, videtur rectè adsecutus esse Bachovius, Philosophus & JCrus, si quis alius, magnificandus, qui ad §. 1. Inst. de Jur. nat. gent. & civ. scribit, quod, cum apud diversas gentes non solum diversa sed & contraria jura moresq; obtinere vidissent in rebus, quibus normam Jus Naturæ dederat, tandem præcipiti temeritate omne Jus Naturale abnegaverint. Plures etiam causas recenset *Mevius suo Prodomo Insp. 2. n. 2. p. 51.* Atque hoc ipsum scrupulum etiam videtur movisse Aristoteli, qui cum sibi objecisset, quæ à Natura sunt, immutabilia esse, Jus vero Naturæ apud gentes videri mutari, eo prolabitur, ut dicat, saltem apud Deos fore Jus immutabile. §. *Nicom. 7. §. 5.* Ita bellicosis gentibus non solum licitum, sed & gloriosum fuit, latrocinii infestam habere viciniam. *Latrocinia nullam habent infamiam, que extra fines cujusque civitatis sunt;* inquit de Germanis Cæsar. Persis minimè fœda visa fuit *μνησquisτία.* Aegyptiis probata fuit absurdissima & teterrima idololatria: quibus non solum *ἡ πείρα, τετραπόδα, καὶ ἑρπύς,* de quibus Apostolus *cap. 1. ad Roman.* sed etiam Porrum & Cæpe pro numinibus culta. Quid dicam de immanitate sacrificiorum Phœnicibus, Gallis quondam, Massagetis, Tauroscythis, Derbicibus, Arcadibus, Jonibus, & nunc Mexi.

Mexicanis, Peruanis, aliisque Indis, usitatorum, qui teneram prolem immolarunt? aut de crudelitate Japonensium, qui Bonziorum consilio vel fatum abigunt, vel recens editum suffocant? aut de foeda libidine Sinensium, præpostera Venere se inquinantium? Alibi honestum fuit virginibus stupro dotem quærere. Apud Lacedæmonios nullum fuit adulterii crimen. Memoratur dictum Gerada cujusdam Spartiata ex antiquissimis, qui hospiti sciscitanti, qua esset pœna apud ipsos in adulteros constituta, respondit: Adulter hæspes, non invenitur apud nos. Quo subjiciente, Quid si inventus sit? Taurum, inquit Geradas, luit ingentem, qui capite trajecto Taygetum bibit ex Eurota. Obstupescente illo & dicente, Qui existat bos tantus? ridens Geradas, Qui, inquit, adulter existat Lacedamone? Verba sunt Plutarchi in *Lycurgo p. m. so. ex versione Herm. Crusarii*. Furtum quoque quàm callidissimè apud eosdem perpetratum militaris artis creditum fuit egregium *ωεγγύρα* *Qua* actirocinium. Quapropter si quis deprehensus fuisset in furto, multa verbera flagello accipiebat: memoratq; Plutarchus d. l. suo ævo se multos adolescentes hanc ob causam in ara Dianæ Orthiæ inter plagas mori vidisse. Profuit hæc disciplina eò, ut perhibeatur quidam, qui vulpeculam surripuerat, eamq; amiculo involverat, quum ventrem suum laniaret bestia unguibus & dentibus, ne detegeretur, intermori sustinuisse. Tam putidis nævis conspurcatæ fuerunt Lycurgi Rhetræ, aliorumq; sive Legum tabulæ, sive morum instituta, & in detestabilem progressa licentiam exempla: quorum plura commemorare nolo, quod veterem novamq; terrarum vel hoc vel superiori seculo detectarum ac cognitarum historiam legenti illa non possint

sint non frequenter esse obvia. Videantur *Plutar. de Isid.*
& Osir. Juven. Sat. 15. Strab. lib. 8. Herod. lib. 1. Diog. Sicul.
J. Cas. Ovid. Lactant. Tertull. Theodoret: Hugo Linscotanus,
Josephus Aosta, Aloysius Cadamustus, Lud. Vartomannus: ex
quibus aliisq; compendium istiusmodi horribilium fla-
gitorum collegit Georg. Calixtus in sua Epit. Theol. Mor.
pag. 40. & seqq.

XXIII. Superiora vero si pensulatè examinata fuerint, tam impiè de Dei Providentia & Jure Naturali sentientes, vel iis refutari posse existimaverim. Neminem enim fore puto, qui temere inficiaturus sit, Hominem naturâ esse animal sociale. Neminem quoque fore puto, qui neget, cujuslibet Societatis vinculum & munimentum esse aliquod Jus, Jurisq; communionem a communione Societatis segregari non posse. Neminem item fore puto, qui diffiteatur, esse quasdam Societates Naturales, hoc est, ad quas ineundas & colendas Providentia divina Homini instinctum inseverit, facultatesq; hanc ad rem necessarias addiderit: adeoq; neminem tandem fore puto, qui, si concesserit, esse quasdam Societates Naturales, easdem tamen contendat vinculo Juris à Natura esse destitutas. Si enim Providentia vult finem, ipsam Societatem, & bonorum pro cujusque Societatis conditione communionem; utique & illud simul largita est, sine quo ista haberi aut conservari nequeunt, ut scilicet certo Juris respectu & ordine omnia procedant, interq; membra Societatis sine injuria & illâsa pace ac concordia communicentur. Nihil ex his sine absurditate negari posse existimo, adeoq; omnes, quibus non læva mens est, rata hæc habituros esse confido. Hujus argumenti vim, qua

C 3

fuit

fuit ingenii iudiciiq; præstantia, probè perspexit ó Ege-
 nis, Alexander Aphrodisiensis, cujus pauca verba,
 licet omnia legi mereantur, hic adducam *ex lib. 2. de
 Anima. cap. 42. Si sociales, ait, ac communicabiles natura
 sumus; impossibile autem est durare Societatem sine Iustitia,
 necesse est, Jus quoq; Naturæ esse. Qui, quoniam apud a-
 lios aliud jus est, propterea negant ipsum esse naturæ, certe
 id Naturæ docent esse, quod apud omnes idem est. Con-
 firmat idem Seneca Ep. 48. Non potest quisquam beatè de-
 gere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad suas utilitates
 convertit: alteri vivas oportet, se tibi vivere. Hac So-
 cietas diligenter & sanctè observanda est, quæ nos omnibus
 miscet & indicat, aliquod esse commune jus generis humani.*

XXIV. Veritati tam perspicuæ multi multas ne-
 bulas offundunt, quibus lumen ei obstruant. Carneadem
 Jus omne sola Utilitate metientem jam refutavit Lactan-
 tius & Grotius. Verum sanè est, Juris Naturalis esse ma-
 ximam utilitatem ad conciliandas, continendas & confer-
 vandas Societates. Si tamen per falsam hypothèsin fin-
 gas Hominem naturá non esse Socialem, neque arbitra-
 ria conventionè Societates inter se constituere, nihilo-
 minus Jus Naturæ ipsius Naturæ Rationali propter Ho-
 nestatem, quam in se præcipuè habet, conveniret,
 eumq; ad hujus persecutionem & fugam contrarii obli-
 garet. Hoc est quod his verbis significat Aristoteles
*1. Rhet. 13. Est quoddam, inquit, quod profitentur omnes, na-
 tura commune justum, & iniustum, etiamsi nulla Societas in-
 vicem sit, nullaq; pactio. Bene etiam hac de re loquitur Sar-
 rokius cap. 2. de Offic. n. 10. Verissimum est magnam inesse his
 anticipationibus ad Societates tuendas vim, & magnam pro-
 inde*

inde hominibus utilitatem ab ipsa provenire: Honestatem autem naturâ procuratrice ortam consecuta est Utilitas, non utilitatem Honestas.

XXV. Alii vi veritatis adacti de Homine quidem, id quod est, sentiunt, videlicet, quod sit animal naturâ Rationale & Sociale; id tamen hac cavillatione enervare student, Hominem non actu, sed aptitudine tantum esse animal sociale. Notum est potentias naturâ priores esse operationibus; ut tamen tales operationes Homo libenter producat, quales à potentiis naturalibus proficisci queunt. Cum ergo Homo à Natura acceperit inclinationem ad societatem, etiam appetitu suo ad actus sociales ducitur. Secus qui fecerit, à natura humana illum discedere, & vel in Deum vel Bestiam degenerare ait Aristoteles *1. Polit. 2. sub finem.* Quia igitur Homo infans nascitur, & Rationis usus paulatim progreditur, eumq; non uno momento perficit, primùm quidem naturâ ad societatem aptus est, ut tamen mox actu societatem exoptat, ineat, & actibus socialibus sibi alios, & se aliis devinciat. Atque eum appetitum DEUS tam altè infixit animo hominis, ut nemo nisi monstrosus huic ordini ac destinationi divinæ obniti velit, quandoquidem non individuus quibusdam eum impresum, sed ipsi naturæ humanæ tributum esse cernimus.

XXVI. Si igitur Natura nihil facit frustra, eademq; à progressu in infinitum abhorret, necessum est, Appetitus humanus ut aliquo bono adquietat, cujus ipsius quoque Natura autor sit. Hoc vero non potest esse aliud, quàm cujusque Societatis naturalis Finis naturalis. Si ergo Homo natura appetit Societates, vel maxime

ximè appetit etiam societatis finem: & si Societates naturales aliæ aliis sunt perfectiores, & fines earum uni fini ultimo sunt subordinati, hunc finem atque hoc summum bonum Societatis naturalis perfectissimæ maximè expectet, qui consistit in *εὐνομία* & exercitio jurium naturalium. Non igitur appetitui Hominis Sociali satisfacit, si incidat in qualemcunq; vitam socialem, sed talem, qualem DEus naturæ hominis sociali & rationali constituit, & qualem ipsa Ratio ei commonstrat. Esto igitur, quod Homo societates expectat etiam propter impatientiam solitudinis, nec non propter periculi damniue metum; eximæ tamen ejus naturæ multo nobiliorem finem propositum esse, facitè hinc colligi potest.

XXVII. At, inquit nonnulli, hinc secuturum esse, quod Jus Naturæ ex mera appetitus humani inclinatione oriatur. Ego vero exiis, quæ jam proposui, non nisi ineptè hoc consecrarium confici existimo. Finis enim, ad quem appetitus humanus naturæ ductu excitatur, à Providentia divina, non autem arbitrio humano est constitutus, qui cum & ipse consistat in *νομία*, qualis & naturæ humanæ & huic fini convenit, & quoque similibus actionibus obtineatur, hisq; omnibus Juris Naturalis regulis conformibus; à Deo quoque has ipsas sancitas, earumq; promulgationem usui rationis non corruptæ inditam ab eo esse, qui Rationem dedit, certissimum est.

XXVIII. Immeritò itaque vapulare videtur Grotius, quando Robertus Sarrokius aliq; ceu minùs rectè ab ipso dictum cavillantur, Societatis custodiam Juris Naturalis fontem appellari posse. Legantur, si tanti visa fuerint, ejus verba *cap. 2. de Offic. n. 10.* Neque enim uspi-

am

am invenias, Grotium docuisse, appetitum & custodiam Societatis, esse Juris naturalis *unicos fontes*, qua vocula ejus sententiam corrumpit Sarrokius. Quem tettere videtur secutus esse Dn. Osiander, qui in suis *ad Proleg. Grotii Annotati, observ. 4.* ita loquitur: *Non satis accuratè dicitur, societatis custodiam esse fontem Juris naturalis, præsertim si exclusivè hoc intelligas.* Quæ enim ego supra *lib. XX.* conjungenda esse monui, ubi opus est, eadè nec Grotius disjungi voluit, ceu ex contextu verborum ejus cuius obvium est. Nam quod ajunt, custodiam Societatis indifferentem esse ad bonam & malam Societatem, falla nimirum hypothesi. Grotius enim quando Jura Naturæ demonstrari ait à Natura hominis Rationali & Sociali, non certè talem Societatem etiam designavit, qualem inter se fortè habent latrones: sed penitus exclusit, quod hæc ipsius rationali naturæ minimè conveniat. Imò, si accuratè philosophari velimus, istiusmodi malorum hominum confluges, factio, ac globus, ne quidem Societatis nomen merebitur, ceu aliàs ostendimus. Quando igitur Dn. Osiander Grotium ita emendat, melius dici, fontem Juris Naturalis esse ipsum Deum, non solum consentientem, sed & præeuntem habet ipsum Grotium. Hæc enim sunt illius verba *in Proleg. Sed naturale jus, sive illud sociale, quanquam ex Principiis homini internis profluit, Deo tamen adscribi merito potest.* Et mox *lib. 1. de J. B. P. c. 1. n. 10.* Jus naturale refert ad autorem Naturæ Deum. Idem confirmat in *Annotatis ad jam allata ex Prolegomenis verba testimonio Chrysofomi & Chryssippi.*

XXIX. Sunt qui hac ratione ad evertendam Juris Naturalis existentiam utuntur, Hominem à Deo li-

D

bere

bere esse conditum animal sociale, adeoque etiam Jus inde arcessitum esse merè voluntarium. Quod enim naturà justum est, illud utique ante voluntatem libere præcipientis Legislatoris jam tale fuerit necesse est, sic ut ideo is illud voluerit & exegerit, quod suâ naturâ justum jam sit, non autem quod ex determinatione libera voluntatis demum justum esse cœperit. Si igitur demum Hominem potuisse conditi animal rationale, & quidem libere sine appetitu sociali; non tamen sequitur, postquam Deo visum est, Hominem actu non minus condere animal sociale, atque rationale, Jus naturale sociale esse voluntarium. Non enim hujus juris existentia apta est unice à sociali naturâ hominis, quamvis hinc liquidius innotescere, & certius demonstrari possit. DEUS enim illius autor est, qui licet juxta concessam hypothesein libere hominem socialem creasset, Rationalem tamen dum creavit, eiq; divinæ particulam auræ communicavit, Leges naturales, tanquam radii à Justitia Dei essentiali emissi, in se semper & ab æterno fuere justæ, quæ cum Hominis naturæ rationali non solum, sed & sociali sint convenientissima, & DEUS actu hominem socialem creaverit, non potuit non etiam Homo ad actus sociales jure naturæ debitò obligari. Simili ad destruendum Jurnaturæ argumentatione usus fuit Joannes Szydlovius, Reformatus, contra quem prolixè disputat Dn. Osiander *Typ. Leg. natur. lib. 21. & seqq.* Imo ipse illius fratribus Riveto, Voëtio, Mareño & Amyraldo vehementer illa doctrina, unde non nisi absurdissima & detestabiles opiniones consequuntur, displicuit. Audiamus paucis differentem hac de re Amyraldum in præfatio-

tio-

tione speciminis Animadversionum in Exercitationes de Gratia Universalis pag. 95. Docuerunt nonnulli Theologi, iique non in celebres, Vitium a Virtute non differre natura sua, & quidquid interest inter ea discriminis, id omne esse ex liberrimo Dei voluntate profectum: Id & per se falsum est, & tale, ut sua sponte mens humana ab eo abhorreat. At prater diritatem quam in se habet, quis non videt ex eo sequi necessario liberum Deo fuisse, non modo nullus nobis de Virtute deq; Vitio ferre leges, quo mentes & appetitus nostri soluti vagarentur, sed etiam precipere, ut adfectibus nostris intemperanter indulgeremus: quod si fecisset, id, quod nos nunc appellamus Vitium, pia res atque sancta futura erat? Quin; quod cogitatu horrendum est, potuit Deus ex egregio dogmate, scilicet! ab hominibus exigere, ut Nomen suum odio acerrimo prosequerentur? Id autem non maculam aliquam in religionem inducit, sed est ipsa religionis pernicies, & via late strata ad perditissimam & desperatissimam impietatem.

XXX. Dixi Jus Naturæ accomodatum esse Humanæ naturæ Rationali & Sociali. Addo jam, esse quoque idem conveniens ipsi Naturæ divinæ. Quia enim Homo ad imaginem Dei est conditus, illaq; interprete Apostolo, consistit in Justitia & Sanctitate, decrevit Deus ab æterno, ut homo justitiam & bonitatem divinam agendo imitaretur. Nam sicuti Providentia divina quaslibet res dirigit cuique non solum rei; sed & bonitati & gloriæ divinæ convenientem; ita ab æterno fuit in mente divina norma quædam concepta, cui res cæteræ & cumprimis homines obsequerentur ac subessent, & juxta quam Providentia curam universi, & speciatim actionum humanarum attemperaret. Illa norma solet

dici *Lex Dei æterna*. Intellectus enim Dei nihil nisi ab æterno concipit; siquidem novi, inusitati, aut in tempore Deus conciperet, mutabilis foret ejus scientia, cujus tamen perspicacia intimè omnia penetrat.

XXXI. Illa Lex Dei ut *Æterna* cluet, ita quoque Immutabilis est. Deus enim propter scientiæ suæ infallibilitatem in eadem voluntate sua perseverat, neque à quoquam ejus decreta mutari possunt, quæ pro perpetua norma & ordine sunt sancita: adeoq; nisi illa primæva Imago divina per lapsum in homine fuisset extincta, obique is secundum legem Dei æternam voluntati divinæ parisset atque satisfecisset. Atque hanc Legem Dei æternam credo Platonem significare voluisse per *αὐτονομία*, quam inter Deos obtinere statuit. Cui gemina tradere videtur ejus discipulus, *Nicom.* 7. §. 6. Planius de eadem Cicero, qui audiri meretur. *Hanc* inquit *lib. 2. de legg. video sapientissimorum fuisse sententiam, LEGEM neque hominum ingenia excogitaram, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod univèrsam mundum reget imperandi prohibendiq; sapientia. Ita principum legem illam ac divinam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua est illa Lex, quam Dii humano generi dederunt. Idem paulò pòst: Orta est Lex sempiterna cum mente divina. Quamobrem Lex vera atque princeps apta ad jubendum & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis. Idem: Summa Lex divina, mens est. Libris de Finibus hæc ejusdem leguntur: Dei ad naturam apta ratio vera illa & summa Lex à Philosophis dicitur. Augustinus lib. de catechizandis rudib. cap. 18. dicit, Legem Dei æternam explicari per congruentissimas leges admiranda dispositionis, quibus Deus creaturas ordinare*
no-

noverit. Et lib. 1. de lib. arb. cap. 5. ita ab eodem describitur: Lex aeterna est ratio in mente Dei existens, quae res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur.

XXXII. Est igitur inter Providentiam divinam & Legem Aeternam maxima cognatio. Illa quaslibet res dirigit ad finem cujuslibet naturæ & quoque divinæ bonitati convenientem, ejusque singularem curam habet. Hæc sub obligationis necessitate easdem ad suos quasque fines devincit. Aliter tamen homines intellectu præditi obligati sunt, aliter res creatæ ratione destituta. Hæc ad obedientiam inclinatione naturali necessaria ducuntur; hominum vero obsequium cum libertate est conjunctum. Et si igitur omnia, præter Deum, huic Legi aeternæ subsint, rationem tamen præcepti propriè non habet, nisi respectu liberè & cum ratione agentium. Hujus igitur Legis Aeternæ radii sunt Leges Naturales, quas nobis Ratio, divinæ particula auræ, indicat, persuadet ac promulgat. Atque hinc est, quod, quidquid Jure Naturæ vel præcipitur vel vetatur, illud non bonum nec malum est ideo, quod Deus illud liberè voluerit præcipere, hoc vetare; sed quia intrinsecus illud omne bonum, & hoc omne malum est, Deus illud non potuit non præcipere, hoc vetare. Ut ita simul intelligas, quo pacto hoc jus divinum Naturale, à Jure divino arbitrario differat. *Grot. lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 10. & 15. Guil. Grot. de prin. jur. nat. cap. 3. n. 2.*

XXXIII. Jam quidem ordinis ratio postulare videtur, ut Juris Naturalis definitio succedat, quæ à variis variis admodum fuit tradita. Inter has non est postremo loco ponenda illa Grotii, quæ legitur *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 10.*

Jus Naturale est dictatum recte rationis, indicans actus aliquos, ex quibus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore natura Deo talem actum aut precipi aut vetari. In hac descriptione quid forte desiderari possit, alias demonstrabitur. Utar jam libertate, ut ex mea sententia illud ita describam: Jus Naturæ est Jus, à Providentia divina juxta ideam Legis æternæ profectum, Hominis naturæ rationali ac sociali accommodatum, quod in illius mente per Rectam Rationem promulgatum eum obligat, ut suas actiones ad hujus Juris normam componat, atque ita ipsam felicitatem consequatur. Variæ aliorum Definitiones alia circumferuntur, quarum nonnullas, velut Gregorii de Valentia, Tanneri, Martini Bonaeinae, Roberti Sanderfoni, & aliorum retinet atq; examinat Olander de Typ. leg. nat. lib. 42. & seqq.

XXXIV. Singulas hujus descriptionis partes perfluribus illustrabo, ut tanto rectius de hujus Juris natura & proprietatibus constet, judicariq; possit, an secundum regulas dialecticas illa descriptio concinnata sit. Protinus vero id moneo, inter Jus Naturæ & Jus Naturale me nullam agnoscere discrimen, neque placere, quod istud ad Legem Dei æternam, hoc ad hominem referatur à Mevio in *Prodr. Inst. l. n. 5.* Definitionem quod attinet, Jus omne cum recte dividatur in Naturale & Legitimum, proximum genus Juris Naturalis constitui, quod sit aliquod Jus, seu aliqua Juris in genere considerati species, & quidem propriè dictum Jus, quod obligat. Rejicienda igitur est illa Juris Naturalis divisio, qua in Obligatum & Permissivum dissecitur. Præter alios etiam Sædenum hanc

proximum.

in Obligatione & Permissivum est.

hanc divisionem amplexum fuisse miror, *lib. 1. de J. & G. Jur. disco. Hebr.* Cum enim Obligatio, ipso facto, Sel- deno, Juris vere dicti sit caput & anima, illa, quae a Jure Naturali normam non acceperunt, sed arbitrio hominum, seu adia phora relicta sunt, obligationis necessitati ab hoc quidem jure exempta, adeoq; hae Juris nomine insignienda non sunt. Quam re consentientem habemus Guil. Grotium *de prin. jur. nat. cap. 2. n. 10. Et cap. 3. n. 3.*

XXXV. Dicas, majori autoritate hanc divisionem suffulcam esse, puta Modestini, qui *l. 7. ff. de legg. ait, Legis virtus est, imperare, vetare, permittere, punire.* Imo si veram philosophiam, & non simulatam adfectamus, neque hae possunt omnino admitti, aut satis bene defendi. Nam per virtutem Legis aut Juris puto non male intelligim & autoritatem obligandi, quae vel diserte praecipiendo, vel prohibendo explicatur. Utriusque generis legibus cum praecipientibus tum prohibentibus, Permissio quam subsidiarium praesidium ac telum servit, ut cum Lex vel Jus primario obliget ad faciendum, aut non faciendum, secundario contraria facientes obliget ad poenam.

XXXVI. Neque etiam, si ex vero res ultimabitur, Permissio Legis Jurisq; virtus erit. Primo enim diligenter discernenda esse monemus Permissa a Jure Vestisq; Sunt quaedam ad actiones humanas pertinentia, quae nulla lex neque iubens neque vetans determinavit, adeoq; circa ista Libertas humana cum non sit restricta, Licita & Permissa illa dici solent, Graecis *ἀναγκαστὰ*. De iurisdictione vocis *Licitum* vel *Licere* vid. Guil. Grot. *de princ. jur. nat. cap. 2. n. 9.* Nemini non apparet, huius generis Permissa cum non sint talia ex sanctione Legum, talem quoque

Permissio Legis Jurisq; virtus?

quo Permissionem non posse esse virtutem legis. Unde
rectè dicitur Mevius in *Præd. insp. 2. n. 7.* multum in-
tor se distrepere Naturale jus, & Libertatem naturalem.
Quandoque Permissum opponitur tantum verito. Ita
v. g. Lex divina *Levit. 18. v. 18.* vetat, ne quis conjugia
sua sororem isti superstiti superinducat uxorem; colligunt
ergo hinc Sanchez & alii, permissum lege quidem
divina esse, ista defuncta sororem ejus duci uxorem posse.
Sed virtutem Legis & Juris quod attinet, hujus Permis-
sionis illi opposita par cum superiori ratio est. Eri enim
ex illa lege verante mihi constet de voluntate legislatoris,
quod conjugium cum defuncta conjugis sorore velit esse
inter permissa, non tamen hoc est ex virtute legis, ut quæ
ad tale conjugium nullo modo obligat, sed sine ulla de-
terminatione juris hoc tali casu arbitrio humano permittit,
nisi superveniens fortè lex arbitraria etiam circa tale
matrimonium libertatem naturalem agendi restrinxerit.
Minimè omnium Legis virtuti tribuenda sunt illa Per-
missa aut Licita vulgò dicta, quæ fortè in foro humano
impunitatem habent, cum sint reapse injusta. Quò referri
quadantenus potest illa Juris regula: *Non omne quod licet
honestum est. l. 144. ff. de R. I.* Quod si vero lex quædam
sanciat hoc modo permissa, ut hinc jus oriatur ita liberè
agendi, ut agens in eo absque injuria impediri nequeat,
v. lg. si legislator jubeat, luporum venationem cuius sub-
dito debere esse liberam ac permissam; hæc sanè permis-
sio est à virtute legis. Obligat enim ejusmodi lex, ne quis
eum, qui huic studio incumbere velit, impediatur in eo:
adeoq; illa lex est prohibitive (liceat ita loqui) concepta
circa aliquod, quod illa velit esse inter licita ac permissa
talia,

talia, in quibus nemo possit jure impediri. Hoc expedire nonnulli student hac distinctione, quod alia sit Permissio Facti, alia Juris: & ajunt, Deum permittere plurima peccata, permissione facti, ista non impediendo: Permissionem autem Juris includere negationem prohibitionis & præcepti. Deinde Permissionem Juris iterum dupliciter considerant, ceu videre est apud *Osiandr. in Annot. ad Gros. lib. 1. de J. B. P. obs. 3. ad th. 9.* Sanè in rebus merè adia phoris & à Jure non determinatis etiam non nisi iniquè impeditur quis ab alio; sed hinc non sanctio legis specialis, sed Jus Libertatis latiùs patens læditur.

XXXVII. Fortassis ergo non etiam est nullum discrimen, inter Permissa sive Licita esse, & inter Permittere: vel sinere, ut aliquid sit inter permissa licitave, & , disertè jubere, ut aliquid sit permissum. Prius Legi & Juri propriè non competit, quod Obligare, & sinere inter permissa esse, nullatenus conveniant. Ut vero aliquid inter Permissa jubendo referatur, Lege effici potest, quæ tum circa illa, tanquam singularem materiam est occupata, certo jure circa eam dictato. Atque hoc modo Permissa sunt objectum Legis externum, ut tamen hujusmodi legis permissio obligationem contineat, vim fieri aut impedimentum ei injici vetans, qui ea agere velit, quæ lex permissa, hoc est, non injusta esse voluit. Hoc est, quod paucis Grotius indicare instituit: *Permissio propriè non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus aliam ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat. lib. 1. de J. B. P. cap. 1. §. 9.* Si quæ igitur sanctione legis fuerint permissa, ab hoc objecto externo Jus Permissivum appellari, idq; Juri Obligativo contra distingui non convenit,

venit, cum & istiusmodi sanctioni obligationem inesse
 demonstraverim. Nam si vel hoc divisionis exem-
 plum admittere, vel Modestino servire allubescat, aliud
 erit non solum Jus Permissivum, sed & aliud Imperans,
 aliud Verans, aliud Puniens. Quæ uti inconcinna sunt,
 ita minimè probari posse puto, quibus *augustinus* placeat.
 Add. Bœclerus ad Grotii *lib. 1. cap. 2. §. 9.* Guil. Grotius
de princ. Jur. nat. ita hæc distinguit, ut dicat, plus esse
 Concedere, quam Permittere. *cap. 1. n. 10.* Atque hinc aliud
 constituit Jus Naturæ Præceptivum, aliud Concessivum
cap. 7. n. 1.

*notæ p. J. N. in Primariæ &
 secundariæ & toleranda.*

XXXVIII. Sed nec illa Juris Naturalis in Primæ-
 vum & Secundarium divisio toleranda est, quia non so-
 lum in patrocinium erroris inventa, quo in communio-
 nem Juris Naturalis bruta ab Ulpiano admittenda fuerunt, sed
 & omni solida ratione destituta est. Cum igitur *in proleg.*
ad Offic. Cicer. §. 9. & quoque aliàs ostenderit, cur hæc
 divisio recipienda non sit, ipsaq; nostra definitio indicet,
 ad Homines tantum Juris Naturalis obligationem per-
 tinere; neque altera illa divisio Juris Naturalis in Animale
 & Rationale majoris pretii putanda est, quandoquidem &
 ipsam Hugo de Roy veteris erroris tegendi gratia cōmen-
 tus est. *lib. 1. de eo quod Just. tit 2. Mevius in Prodr. Insp. 2. n. 3.*
 Cum enim *Disp. de Jure in genere*, invictis argumentis
 demonstraverim, bruta nullius Juris propriè dicti ne-
 quidem capacia esse, sequitur omnino, neque Juris Na-
 turalis obligationem aut participationem ad illa extendi
 posse. Add. *Salmasius de Usuris. cap. 9.*

XXXIX. Videamus, quæso, quomodo cōtra hæc dispu-
 tet Hugo de Roy, in libello, *Deo quod justum est. Deinceps*,
 inquit,

inquit, opponit alius, *Juris nomen non mēretur, quod ratione caret. Quod concedimus, quia omnino verum est. At ex eo nihil inferri potest contra Jus nostrum (Animale) naturale. Illud enim ratione non caret, neque ex parte sui quia nihil à Deo absque ratione conditum est. Concedit ille veritati, & simul ei contradicit. Quis unquam dubitet, omnia à Deo sapientissimè & optima ratione condita esse, res non minùs inanimatas quàm animatas? hinc verò promiscuè rationis, & cum hac indissolubili nexu conjuncti Juris illas fieri compotes, absurdum est. Hoc ille prospiciens ita pergit: Forsan instabit quispiam, ea, quæ diximus, de ratione Juris non sufficere, atque insuper eorum, quibus conditum est, rationem requiret. Sed admittenda non erit instantia in terminis ullius juris, nōdum Naturalis, quod rationem humanam in animalibus, quibus conditum atque insitum est, non requirit, sed capacitatem motitias Juris seu principia præfata recipiendi, & perfectionem illis convenientem, quæ in brutis aquè ac ratiocinantibus reperitur & cernitur. Principia illa naturalia ad unicum summum caput referri posse ait, *Se suaq; diligere*; hoc enim sub se continere cætera, qualia sunt, defendere vitam, tueri corpus, conjunctionem maris & femine appetere procreandi causa, curam gerere ejus quod procreatum est, sequi bona, vitare mala, eligere profutura, declinare nocitura. Imò vero illa instantia rectissimè se habet, & falsissimum est, quod nullius juris subjectum rationis debeat esse particeps. Nam per Jus propriè dictum libertas agendi certo modo adstringitur aut determinatur. Libertas vero agendi necessariò cohæret cum Ratione, qua cum bruta prædita non sint, cujusli-*

bet juris, & cum primis naturalis, capacitate etiam destituntur. Et licet bruta nonnulla videantur simili modo peragere, atq; homines; non tamen ea fiunt cum ratione, neque liberè, etiamsi fiant ἀχαλίνως, sine freno; sed inclinatione merè naturali, eaq; necessaria. Atque hinc accidit, quod bruta se defendant qualicumque modo, sine jure, sine injuria, l. 1. §. 3. ff. si quadr. pamp. fecis. dic. Homines verò defensionem adhibent vel justè, vel injustè, aut partim justè, partim injustè. Bruta procreandæ sobolis gratia conjunguntur quidem, sed sine fide, sine vitio adulterii, stupri vel incestus. Homines verò obligati sunt Jure Naturali ut hos similesq; actus secundum normam Legibus præscriptam exercent. Si ergo brutis denegat rationem humanam, denegandum quoque illis est Jus omne humanum. Maximè vero Humanum jus est Naturale, sapientissimè à Deo solius Hominis naturæ Rationali accommodatum. Quod si inclinationem brutorum ad modò memoratas actiones velis appellare Rationem, id quod facit Hugo de Roy, & propter illam inclinationem Juris illa capacia facere, vocum æquivocatione lusus fit, & tam Rationis quàm Juris nominibus abutitur, cum hanc philosophiam tractantibus hoc cum primis debeat esse propositum, ut rerum vocumq; proprietates, non autem similitudines Rationis Jurisq; easq; multùm dissimiles, confectentur. Rectius igitur hæc ita explicat Rittershusius ad Oppiani Cynegēt. p. 28. cujus hæc sunt verba: *Jus naturale desinunt ita Jcti, non quod tam bardi essent, ut non intelligerent, ubi ratio non esset, ibi nec Jus verè & propriè acceptum poni posse; sed quod indicare vellent, nullo certiori argumento cognosci, quod aliquid sit Juris naturalis, quàm ubi hoc ipsam, quod*
homi-

homines ratione duce faciunt, bruta quoque natura instinctu & inclinatione atque impetu faciunt. Pari modo hæc interpretatur Gerb. Joh. Voss. lib. 3. de Idolat. cap. 61. Ingenuè fatetur Mevius, aut ex secta sua studio errasse JCtos veteres, si verè Jus animantibus tribuerunt, aut vero impropria locutione tribuisse, cujus in iis materiam, vel imaginem & umbram conspicerent. Insp. 2. prodrom. p. 57.

XL. Tam in brutis quàm hominibus convenientem perfectionem cerni ait Hugo. Quod uti verum quidem est, non tamen eadem est perfectio Hominis, & tot brutorum animalium. Neque etiam sequitur hinc, si bestia quæque suam à Providentia divina acceperunt perfectionem, ergo tam sunt compotes Juris Naturalis, atque Homines. Quod si bruta naturæ instinctu se suaq; diligere, defendere & similia agere videas, non tamen vera sunt simpliciter illa Hugonis: *Hæc natura justa sunt. Hæc omnibus animalibus bona & æqua sunt.* Et post: *Profectò non id de Jure Naturali, quin vero ne quidem de ullo in rerum natura jure querendum est, an inclinatione naturali, an ratione humana ejus operatio fiat, sed an in se bonum & æquum spectandum est. Potest enim id, quod natura omnia animalia docuit, ita intelligi, ut operatio per rationem hominum propria sit, operatio autem per inclinationem caterorum animalium natura adscribatur: nec tamen eo minus utraque ad eundem natura finem, & eundem justitiæ naturalis scopum tendat.* Hæc omnia falsæ hypothesei servire, nemo non videt. Verum est, Providentiam divinam quaslibet res creatas ad finem sibi convenientem condidisse, motuq; interno ad hunc obtinendum necessario instruxisse: quem suum finem si etiam bruta adipiscantur, hoc ipsis bonum

E 3

est;

In brutis & hominibus est pro

sed non eadem.

est; Finis enim & Bonum materialiter idem sunt. *1. Nicom. 1.*
 Et quamvis Justitia quædam, quæ Equitas aliàs dici solet,
 etiam Equi boni nomine veniat; ridiculum tamen est,
 velle hoc æquum bonum cum bono finalibutorum con-
 fundere, & hinc communionem Juris & Equitatis etiam
 brutis vindicare. Sive autem quid fiat inclinatione na-
 turali, sive ratione, non tamen ad Jus naturæ, imò ad
 nullum omnino Jus dignoscendum vel tribuendum inter
 hæc interesse, longè falsissimum est. Et licet quidam bru-
 torum hominumq; actus videantur ad eundem finem con-
 tendere, non tamen simpliciter ille idem est, eodemq;
 ab utrisque modo obtinetur; Homines enim ad finem à
 Natura sibi propositum non solum justè contendunt, sed
 & justum cum brutis neque modus, neque finis à Natura
 sub qualitate Justii propriè dicti sit commendatus.

XLI. Quid multa? Iudit hic Autor æquivocatione
 vocum & phrasium. Quando enim Brutis communi-
 onem Juris tribuit, Jus propriè dictum, quale nos quæri-
 mus, & quærere debemus, non intelligit: atque insuper
 Jus Naturale cum Lege Dei æterna, quæ etiam suo mo-
 do bruta attinet, perpetuo confundit. Hinc ait, in brutis
 cerni obligationis & juris vestigia: nolle hoc Jcto; bruta
 quidquam jure vel injuria facere, ut propriè sumuntur
 Jus & Injuria; cum cætera animalia rationis expertia in
 suo officio persistant, Hominem ratione præditum animal
 à suo officio exorbitare, & quotidie labi: se non credere,
 sed certò scire, hominibus præter communia naturæ com-
 munis, insuper nobilissima illa rectæ rationis principia
 cum anima rationali indita esse: Legem naturalem no-
 biliori modo hominibus inditam esse; cum de Jure Na-
 turæ

turæ agat, se non eam legem intelligere, quæ ad moralem doctrinam pertinet, & soli humanæ mentis ut tali, indita est, ad discernendum bonum à malo, ad dijudicandum æquum ab iniquo, justum ab injusto, honestum à turpi. Si igitur, fatente Hugone, bruta propriè dicti Juris capacia non sunt, & Lex Dei æterna propriè tantùm obligat ratione utentes libereq; agentes, bruta vero modo multùm diverso ad suos fines ordinat, cur ergo ille vitiligit?

XLII. Fortunius Garcias, JCrus Hispanus, Jus Naturale distribuit in Gubernatum & Gubernans. Quorum illud brutis, hoc hominibus attribuit. Prius ideo, quoniam juris naturalis moderamen non brutorum esse inquit, sed Dei omnia gubernantis. Posterius hanc ob causam, quoniam in hominibus ratio est, qua duce omnia faciunt, quæ Juris naturalis haberi solent. Hæc distinctio præ cæteris Hugoni de Roy placet, ut tamen eadem hæcenus displiceat, quod quamvis rationi omnia parent, ac consequenter etiam ea, quæ juris naturalis sunt, ipsa tamen Ratio à Deo omnia gubernante dirigatur æquè, ac inclinatio naturalis brutorum. Hæc animadversio rectè se habet, ipsamq; illam distinctionem destruit. Si enim omnia omninò à nutu cuncta moderantis Dei præcipuè apta sunt, etiam Ratio sub Providentiæ divinæ regimine continebitur, atque hæcenus omne Jus Naturale erit Gubernatum. Quamvis etiam bruta inclinationes naturales à Deo acceperint, Providentiæ divinæ in quibusque illas conservet, atque ad convenientes fines ordinet, non tamen brutorum operationes hoc instinctu excitatæ aut perfectæ justæ sunt dicendæ, nisi æquivocatione ludere velis, imò ne quidem capaces sunt Juris Naturalis, neque
ullius

ullius alius propriè dicti, et si Legi Dei æternæ hi motus, inclinationes, & operationes sint consentaneæ. Scilicet errorem errore tegendum esse multi putant, ne perpluar. Si tanto studio in scrutanda veritate uterentur, quanto inveteratos errores defendere satagunt, longè rectiora docuissent.

XLIII. De Jure Naturæ Reductivo seu Negativo (cui Naturale Positivum quidam opponere solent) item quod Jus Naturæ quædam disponat directivè, quædam coactivè: item quod aliquod Jus Naturæ sit ἀπλῶς, aliud secundum quid, vel ex certa hypothese; videatur Guil. Grotius de prin. Jur. nat. cap. 2. n. 1. 4. 5. & 6. De altera illa distinctione, quod Jus Naturæ vel illuminet intellectum, vel obliget conscientias, videatur Idem cap. 4. n. 7. Quod aliud sit Juris Naturæ positivè, aliud privativè, legere est apud. Mev. in Prodr. insp. 2. n. 6. ubi vulgo hoc discrimen acceptum fert.

in Generale & Speciale

XLIV. His ita discussis, vera & notatu digna Juris Naturalis divisio superest in Generale & Speciale. Utrumque non nisi homines obligat, quod ex superioribus manifestum est; hoc tamen discrimine, quod istud omnes obliget homines, & quidem quæ tales, in quacunq; vixerint Societate: hoc vero non absolutè omnes homines Societate humana universali comprehensos, sed illos omnes, qui speciali Societate aliqua naturali continentur, sibiq; invicem pro diversa natura talium Societatum propter specialem necessitudinem vel respectum ad peculiariora Juris Naturalis officia obligati sunt. Tales Societates sunt inprimis Conjugalis, Paterna, Herilis, & ex his conflata Civilis, de quibus plura deinceps.

XLV. Pro-

XLV. Providentiæ divinæ cum acceptum tulerim, *J. N. Obligatio, Unde?*
 Jus omne Naturæ, ab illa quoque ejus proficiscitur obligatio; ut adeò, si qui appetitum Societatis ejusq; conservationem Juris Naturalis fontem unicum esse existiment, frustra sint futuri. Si enim omnis Juris obligatio principaliter suam autoritatem consequitur à Deo, vel maximè eandem ab eodem autore habet. Jus Naturæ, uti pluribus demonstravi *in prolegom. ad Offic. Cicer. & Disp. de Jure th. 11.* Quia vero Homo non solum ad incundam Societatem variis causis externis impellitur, sed insita appetitione Societates imprimis naturales desiderat: & vero Natura hanc cupiditatem ideo Homini indidit, quod illas suas Societates ejus naturæ planè convenientes esse scirer, inq; harum finibus suam felicitatem & perfectionem adsecutus adquiescere posset, ideo simul illas Societates certo jure atque ordine instruxit, qui ejus naturæ rationali, exactè responderet, ut cum sui similibus, honestè, feliciter & summa cum voluptate in iis vivere posset. Non igitur placet illa quorundam à Sarokio repetita genealogia: *Indigentia ab avia genuit metum, Metus avia genuit societatem, Societas ejusq; custodia genuit dictamina de officiis, adeoq; se matrem juri naturali pulchrè comprobavit. cap. 2. de Offic. n. 10.* Deus enim condidit Hominem animal rationale & natura Sociale. Idem Societates naturales instituit, & quidem Hominum bono: quod ut esset verè tale, non sola utilitate externa commendabile, sed perfectum atque perpetuum, etiam hominem cum homine in Societatibus certo jure conjungere & sibi invicem obligare voluit.

XLVI. Ex his rectè poterit colligi, quanta sit Juris Naturalis obligatio, quantaq; autoritas. Nam Aristo-

F

teles

teles loco supracitato agebat, quod ubique eandem vim obtineat, sicuti ignis apud Græcos & Persas, alibiq; terrarum urit. Unde & ipsi & aliis Græcis hoc Jus dicitur κοινὸς νόμος, seu, τὸ κοινὸν δίκαιον, *Communis lex*, seu, *Commune jus*: *Commune jus humanitatis*. Ciceroni & Apulejo: *Commune jus generis humani*, Senecæ: *Commune jus gentium*, Cornelio Nepoti: *Communis omnium lex*; Demostheni, Isocrati & Quintiliano. Pertinet huc textus ex 1. *Rhet.* 13. pr. 651, ὁ μαντιόουσι πᾶντες φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἀδίκον, καὶ μηδὲμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ἢ, μηδὲ συνθήκη. *Est quoddam, quod profitentur omnes naturā commune justum, & injustum, etsi nisi nulla societas invicem sit nullaq; pæctio.* Cum enim hujus juris capita sint stricturæ ipsius Justitiæ divinæ, & Providentia divina appetitum humanum, libertatis competentem, iis obligaverit, ipsorum hominum bono, ut hanc normam secuti, veram solidamq; beatitatem consequi possint, & illa omnia hominum naturæ rationali & sociali convenientissimè condiderit, ipsaq; Ratio promulgationem eorundem sentiat, agnoscat, intelligat, uti paulatim actus Intellectus primus in secundum invalescit, ideo his juribus omnes omnino homines obligari par est, eò quod sint tales.

XLVII. Itaque verissimè post alios dixit Justinianus d. §. 11. *Inst. de J. N. G. & C.* quod Jura Naturæ non solum apud omnes gentes peræquè observentur, sed divina Providentia constituta *semper firma & immutabilia* permaneant. Aristoteles quidem rem ipsam vidit, sed causam ejus adsequi haut potuit, ut qui, Providentiam divinam quod attinet, parùm sibi constare videtur. Verba ejus ex Sophocle petita notatu dignissima, & cum iis, quæ

quæ proximè præcedenti thesi recitavi, coherencia hæc sunt: *ὡ γὰρ πῦν πάλαι ἔστιν, ἀλλ' αἰετὸς ἐστὶν ἡ ἀθάνατος, καὶ οὐκ οἰδεύει ὄντι Φαείν.* Non etenim id nunc, & heri, sed semper fuit. Et nemo scit, unde ejus ortus sit 1. *Rhet. c. 13.* Quid ergo prodèst tibi, mi Philosophæ, omnis tua scientia, utcunque magna & admiranda, si hoc cum Sophocle nescis? Lex quidem Dei æterna ab æterno fuit in Dei intellectu, ejus vero præcipua pars, Jus Naturale, declarari & promulgari cœpit cum genere humano, ex quo etiam ejus obligatio effectum nata cum ipso genere humano durabit. Sed hæc ignorasse viderur Aristoteles, recteq; se scire putavit, Mundum esse ab æterno.

XLVIII. Neque audiendus hic est M. Ant. Majorinus, qui ad d. l. *Rhet.* scribit, sibi videri, Philosophum per *δικαίον τὸ κοινὸν, commune jus*, non solum Jus Naturæ, sed & Gentium complecti voluisse; quam ad rem infirmo ibi utitur argumento, & faciliè ex textu Aristotelis integrè collato redargui poterit. Est ergo hoc Jus ad eò firmum & immutabile, ut ne DEUS quidem illud velit aut possit immutare. Non vult, quia constanti hoc ordine Societates naturales ejus Providentia regere decrevit. Non potest, quia ut hoc jure & ordine actiones humanæ in Societatibus procedant, omnino Dei justitiæ est consentaneum, ut si ab illo jure recessum fuerit, non possit non violari justitia divina, quæ cum Deo essentialis sit, DEUS sibi met non repugnabit. Multò minus ergo quidquam in his mutare poterit Homo, quisquis ille fuerit, sive imperans, sive parens, imò ne universum quidem genus humanum vel tantillum in iis mutare poterit, etiam si gigantea protervia contra Deum ferociens

clens conspiret. Peregre in Cicerone hac de re loquitur apud Lactantium *lib. 6. cap. 8. Hinc Legi (de Naturali sermo est) nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per Senatum, aut per Populum solvi hac lege possumus. Neque est quarendus explanator, aut interpres ejus alius: nec erit alia lex Roma, alia Athenis: alia nunc, alia posthac. Sed & omnes gentes, & omni tempore, una Lex & sempiterna & immortalis continebit: unusque erit communis quasi magister & imperator omnium DEUS ille, Legis hujus inventor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis adspersabitur: atque hoc ipso luet maximas penas, etiamsi cetera supplicia, quae putantur, effugerint. Sunt haec profecto auro contra cara, dignaque, quae attentè expendantur; nihil enim in iis frustra aut temere positum est.*

XLIX. Viderit ergo Dn. Osiander, quomodo verum esse, & defendi queat, quod ille & in *Typa Legi naturae. th. 44. 45. & in Annot. ad Grotii lib. 1. de J. B. P. c. 1. th. 10. obs. 5.* tam confidenter adseverat, Legem Naturae in statu integritatis non eandem esse cum Lege Naturae in statu corruptionis. Hoc, ni fallor, ita ipsi excidisse videtur, quod Legem Naturae per Habitum definivisset, & ceu quiddam Habituale, uti ipse ait, Hominis animo insidere dixisset, ut aded nec Legum Naturae in se & in abstracto, nec animum hominis qualis esse debeat, sed hunc corruptum, & istum habitum (scilicet!) vitiorum illuvie contaminatum & quasi submersum consideraverit. Neque etiam distinguendum est cum Martino Schokio *de Jur. Nat. th. 50.* inter praecipua Juris Naturalis Universalis, & Particularis, quasi ista nequeant, haec vero mutari

L.N. in statu integritatis
in se cum L.N. in statu corruptionis

tari queant. Neque enim fieri posse, ait, ut ex cujusquam animo penitus deleatur hoc generale principium, Bona esse facienda, & Mala fugienda; etiamsi nonnulli homines aut populi putent, furtum, adulterium & similia alia non esse turpia. De his enim quid sentiendum sit mox audiemus. Perquam vero ridiculus est Grati-
anus, qui decret. dist. 1. proficitur quidem Jus Naturæ esse immutabile, ut tamen suam sententiam protinus mutasse videatur, siquidem illius sunt, quæ ibi leguntur verba: Cum Naturale jus in Lege & Evangelio dicatur esse comprehensum, quadam autem contraria his, quæ in lege statuta sunt, nunc inveniuntur concessa, non videtur Jus Naturale immutabile permanere. In Lege namq. præcipiebatur, Ut mulier, si masculum pareret, quadraginta: si vero feminam, octuaginta diebus à templi cessaret ingressu: nunc autem statim post partum ecclesiam ingredi non prohibetur. Addit insuper alia æquæ infusa, & refutatione indigna.

L. Nec est quod quis objiciat contraria Juribus Naturæ patrata facinora, & exempla, quorum nonnulla supra recensui. Nec enim in his spectandum est, quid factum sit, sed quid fieri debuit; uti omnino plurimum à Facto Jus distat. Locum hic habere potest, quod Cicero in Tusculanis Quæstionibus de Natura dixit: *Nunquam naturam mos vincet; est enim semper invicta.* Scitè etiam distinguendum est inter id, quod Normæ & Regulæ vice actionibus est præscriptum, & inter Actiones ipsas, quæ ad amussim ejusmodi examinatæ ei modò conveniunt, modò ab illa longissimè abeunt: adeoq; res diversissimæ invicem distinguendæ sunt, Jus ipsum ejusq; observantia aut neglectus, Sicuti ergo non mutatur lex humana factis

*Ad contraria facinora
 Grati.*

fortè subdicerunt contrariis totis; modo minus Lex Natura-
 ra, etiam si pravo more corrupti integri populi contrarium
 fecerint, mutationē hinc recipit. Illustrari hæc & superiora
 possunt per insigni disputatione Socratis de Legibus Na-
 turalibus inscripta apud Xenophontem lib. 4. memorab. An
 quaedam, mihi Hippia, non scriptas leges esse nosti? Eas, ait, que
 ubivis locorum eodem modo observantur. Hæcne dicere potes,
 ait, ab hominibus esse conditas? Quæ possum? inquit, cum ho-
 mines universi convenire non possint, nec eodem sermone utan-
 tur. Quosnam igitur, ait, leges hæc condidisse arbitraris? Equi-
 dem, ait, hæc leges hominibus à Diis ferri existimo. Nam apud
 homines universos hoc primum lege receptum est, Deos esse co-
 lendos. Annon & Parentes ubique locorum receptum est honore
 prosequendos esse? Etiam hoc, ait, Non & illud, quod neque paren-
 tes cum liberis, neque liberi cum parentibus consuescere debeant.
 Illic mihi lex, ait, mi Socrates, non jam amplius esse Dei videtur.
 Quamobrem? inquit. Quod enim advertam, nonnullos hæc
 non observare. At enim, ait Socrates; etiam alia multa con-
 tra leges committunt. Verum qui leges divinitus conditas
 violant, pœnas dant, quas homo nulla ratione potest effugere,
 quemadmodum nonnulli leges latas ad hominibus transgreden-
 tes, quod minus pœnas dent, vel latendo, vel vim adhibendo ef-
 fugiunt. — — Sentio tecum, inquit, hæc etiam in parte. Quid
 autem? de bene nobis facientibus vicissim bene merendum esse,
 annon ubivis gentium legibus consentaneum est? Est, inquit.
 Et committitur etiam adversus hoc. Quo fit, ut & illi, qui
 in hoc delinquant, pœnas dent. Memorabilis est textus in
 lib. 1. magn. moral. cap. 34. Justorum quadam natura, quadam
 lege sunt. Verum arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam
 exci-

excidere: quæ natura sunt, quæ sunt à naturam rationem subeunt: ut, inquam, si jaculari omnia se in per sinistra a ius amur, tãndem sinistra manu equè ac dextra utramque. Atqui à natura sinistra est: at dextra nihilominus natura potiora sunt, sinistris, tamen si curvata sinistra, sicut & dextra, facimus. Neg, quod mutari hæc queant, ob hoc à natura non sunt: verum si ut plurimum diutiusq; ita permancant, & sinistra est sinistra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro usui immutentur, non ob hoc à natura iusta non fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod ut plurimum perdurat, id propterea iustum à natura est: quod vero nos constituimus, leges, sciscimus, id certè iustum, atq; etiam ex lege iustum nuncupamus. Præstat igitur iustum, quod à natura est, illi, quod ex lege. Hæc si Aristotelis sunt, merentur conferri cum iis, quæ leguntur s. Nicom. 7. §. 5. & seqq. ubi ita loquitur: Id quod constat natura, immobile atque immutabile est, & ubique eandem vim habet; quemadmodum ignis & hic & apud Persas urit. Jura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non est ita, cum sit tamen aliqua ex parte. Quamquam apud Deos fortasse nequaquam ita habens. Sed ut ut hoc habet, apud nos certè est aliquid quatuor naturalis, tamen mutabile, etsi non omne. Veruntamen hoc non obstante Jus aliud natura valet, aliud non natura. Porro quodnam & qualè etiam eorum, quæ aliter evenire; quæq; mutari possunt; natura constet, & quod rarsum non natura valeat, sed lege & consensu, siquidem ambo peraque sunt mutabilia, facile intelligitur. Ac cæteris quoque rebus poterit eandem distinctio accommodari. Manus enim dextra valentior est sinistra naturâ. Atqui evenire potest, ut aliqui sinistra perinde ut dextra utantur. Hæc ille, cujus sententiam alias plurius exposuimus.

LI. Ra-

LI. Ratum ergo sit, quod Cicero ait, neque factis contrariis, neque sanctionibus humanis. Jus Naturæ posse *Abrogari*, hoc est, obligationem ejus omnino tolli & antiquari: neque posse ei *Derogari*, hoc est, obligationi ejus aliquam partem nova lege detrahi. *l. 102. ff. de V. s.* neque illi *Obrogari*, hoc est, legis naturalis infirmandæ causa novam ferri, uti Festus explicat: vel, ut aliquid ex prima lege mutetur, ceu hoc interpretatur Ulpianus. *Instit. tit. 1. s. 2.* neque etiam *Exrogari*, id est, ex lege naturali eximi quidquam per legem novam, uti hanc vocem Festus accipit. *Surrogandi* vero potestas hominibus, quatenus id prudenter, vel saltem sine temeratione juris naturalis sit, competit, hoc est, ut aliquid per leges juri naturali adjecti queat: qua de re post exactius erit dicendum. *Add. Barn. Briffon. de ferm. & Gædd. ad d. l. de V. s.*

LII. Objiciat mihi quis auctoritatem JCTi, qui *l. 6. ff. de J. & J.* disertè ait, per jus civile arbitrarium Juri naturali non solum aliquid addi, sed & detrahi. Atque idem exemplis confirmari posse existimet, quod Leges Romani Pacta nuda noluerint esse efficacia ad agendum, adeoq; illorum obligationem naturalem sustulerint. Primum quod attinet, notum est, à nonnullis Juri naturali solere accenseri, quæ sunt libertatis naturalis. Atque hi ipsi cum perspicerent, non esse hæc Juris propriè naturalis capita, cœpit Jus naturæ dividi in Obligativum, quod est propriè tale, & Permissivum, quod *νατάξεντικός* tale dicitur. Quando igitur JCTus ait, Jure arbitrarie detrahi Juri naturæ, commodissime hoc accipi poterit de iis, quæ sunt Juris hujus

Per-

permissioni. Ita cum Natura cuius licentiam venandi
 indulgisset, Jure civili positivo isti detractum, atque ha-
 ctenus libertas humana valdè fuit restricta. Neque alte-
 rum etiam argumentum nobis obstat. Etsi enim cum
 Francisco Connano non faciamus, negante, pactis obli-
 gationem ad agendum naturaliter efficacem inesse; non
 tamen id hinc consequetur, Juris naturalis obligationem
 per jus arbitrarium tolli. Pacta enim sigillatim con-
 siderata, quæ fortè Titius cum Sempronio init, non
 naturalis, sed arbitrarii juris partem constituunt, etiamsi
 obligatio eorum fundamentum habeat in hoc generali
 Juris naturalis præcepto, Fides data pactisq; constituta
 est servanda. Deinde & hoc spectandum est, pacta esse
 leges privatorum, quorum certè placita non possunt
 legibus publicis aut potestati legislatoris præjudicare.
 Neque etiam verum est, quod omnis Pactorum obliga-
 tio tollatur aut perimatur, etiamsi Legislator lege positiva
 impediat & vetet, ne illa obligatio naturalis sortiatur
 certum effectum civilem, ut inde in foro Romano agere
 liceat. Cum enim Obligationes naturales non sint o-
 mnino ejusdem generis, quibusdam Jus Romanum adhuc
 multos effectus civiles tribuit, etiamsi efficaciam in fo-
 ro Romano agendi iisdem ademerit. Ita ex naturali
 obligatione debitum potest compensari. *l. 6. ff. de compen-
 pens. constitui. l. 1. §. pen. ff. de const. pec. novari. l. 1. in
 fin. ff. de novat.* ejusdem per errorem soluti nomine com-
 petit retentio. *l. 10. ff. de O. & A. l. 19. ff. de cond. indeb.*
 Potest & fidejussor huic obligationi accedere. *§. 1. Inst.
 de fidejuss. & pignus. l. 5. ff. de pignor.* Sunt aliz naturales
 obligationes, quæ planè juris civilis positivi auxilio desti-

tuntur. Quæ est illa, quæ ex beneficio accepto oritur, & ad *curiosæ* devincit. *l. 27. §. 11. ff. de hered. petit. l. 54. §. 1. ff. de furt.* Unde Cicero pro Plancio, *Alia, inquit, est debitis gratia, alia pecunia.* Quæ ita explicat Seneca *lib. 3. de benef. Cum res honesta sit, referre gratiam, desinit honesta esse, si necessaria est,* hoc est, si exigi actione possit. Similiter si is, cui bonis interdictum est, quid promiserit, Jure civili Ro. adeo nulla hæc habetur obligatio, ut ne quidem fidejussorem admittat. *l. 8. ff. de V. O.* Nec major vis est transactionis de alimentis factæ *l. 23. §. 2. ff. de cond. indeb.* Et quamvis ex intercessione mulierum oriatur obligatio, actionem quidem pariens; hunc tamen sortum in ipso partu enecat perpetua S^Cti Vellejani exceptio. *l. 40. ff. de cond. indeb. l. 9. C. eod.* Ex quibus omnibus apparet, obligationes naturales à Jure civili Ro. non fuisse penitus sublatas, sed ex his alias omni juris positivi præsidio fuisse destitutas, alias certos quosdam in foro civili effectus obtinuisse, quosdam vero iis denegatos fuisse, ut interim ex his naturalibus obligationibus debitæ præstationes cujusque religioni conscientia commissa, non autem peremptæ fuerint.

actione immutab.

LIII. Numquid vero adeo immutabile est Jus Naturæ; ut ne quidem Dispensationi locus sit? Antequam ad hæc quæstionem respõdeatur, primò omnium vox illa explicanda est. *Dispensare,* est obligationem legis, universaliter alioqui conceptæ, atq; ita universaliter obligantis, certis casibus relaxare, ejusq; vim & effectum, quem absque dispensatione habitura in iis esset, suspendere. Unde protinus illud rectè colligitur, tale quid invito legislatore fieri non posse, imò potestatem dispensandi cum ipsa pote-

potestate nomothetica in separabili nexu coherere, neque illam cuiquam nisi Legislatori competere. Questionem igitur propositam quod attinet, sequitur, saltem Homini non esse fas aut integrum, ut sibi dispensandi auctoritatem velit sumere in Jure Naturali, etiam si contrarium fortè adfectent Tyranni, aut is qui his in terris pro Vice deo se gerit. Dionysio Syraculano, matris stuprum intentanti, & legibus insolentem potestatem obediendi, illa respondit, *Civitas illam posse parè mutare, at minime naturalia.* Præclara vox est T. Quintii ad Antiochi legatos apud Livium *lib. 24. Honesta aut prima aut sola pensare deest principi orbis terrarum populo & tantæ Regi.* Sed nec ipse Deus dispensatione in his uti vult, nec potest, propter easdem, quas paulò antè exposui, rationes. Sic enim salutem interdum, & certis casibus, Deus sui juris, imò suæ Justitiæ effectum impediret: id quod est absurdum, & contradictionem quandam implicat, dicere, Deum esse, & tamen ejus attributum essentialis saltem quibusdam casibus cessare atque expirare: quod perinde est, ac si dicas, Deum istis casibus Deum non esse. Liqueat hinc, illum Vice Deum etiam ipsa auctoritate divina majorem sibi arrogare, eamq; ad infringendam æternam Dei voluntatem & immutabilem justiciam pessimè usurpare. Manifestum quoque ex his est, quàm malè sibi suæq; causæ consulant ii, qui Polygamiam contra Jus naturæ esse contententes, ubi ipsis exempla Sanctorum veterum objiciuntur, ad sacram Dispensationis anchoram confugere solent, ac si Deus Jus naturæ, polygamiam, ut ipsi opinantur, omnino vetans, singularibus causis motus in gratiam illorum patrum relaxaverit, hoc est, Justitiæ suæ æternæ & immu-

immutabili necessarium effectum dempserit: ita scilicet evenit, ut falso uno posito, necessario plura sequantur.

LIV. Vix dici potest, quam grandes multosq; errores pepererit hæc de Dispensatione disputatio. Nam Guilielmus Occamus, Andreas de Castro novo, Gerson, Petrus de Aliaco, & alii docuerunt, Deum circa omnia præcepta Decalogi, adeoq; circa jus Naturæ etiam dispensare posse, hæc cum primis rationem moti, quod nihil per se sit bonum malumve, sed demum propter liberam Dei voluntatem illa censenda esse talia. Pestilentissimum hoc dogma recipere haurit ita pridem Jo. Szydlovius, de quo supra. Adducuntur quoque in argumentum istiusmodi per se Dispensationis exempla ex S. Scriptura, de Naamane in æde Rimmonis tempore serviente: de juramentis per creaturas permissis: de præcepto Sabbathi relaxato: de Jehu contra regem & regiam familiam armâ capiente: de Abrahamo filio, & Simone sibi necem parante: de Osea meretricem sibi jungente: de Israëlitis vasa aurea & argentea commodatò accepta a moventibus: de obstetricibus mendacii præmium meritis.

LV. Joannes Dons Scotus, cum & ipse minus rectè vocem Dispensationis accepisset, ita existimavit: quod præcepta Primæ Tabulæ Decalogi prorsus indispensabilia, Secundæ verò Tabulæ per divinam potentiam dispensationem recipiant; ut tamen in præcepto de Sabbatho aliquid positivum adgnoverit. Durandus illud tantum de quarto & quinto præcepto adfirmat, de reliquis, sive adfirmativis, sive negativis, negat. Joannes Major eò propendet, quod omnia præcepta adfirmativa sint dispensabilia, non autem negativa, nisi quod ex his quintum de non

non occidendo excipiat. Rectiora docuit Thomas, eumq; secutus Dominicus Soto: ut adeo inter Scotistas & Thomistas ea de re existerit contentio: quorum hi Jus Naturæ omne à Dispensatione inremeratam esse volunt. Idem contra superiores defendunt ex Pontificiis, Cajetanus, Richardus, Tostatus, Ludovicus Molina: ex Reformatis Gregorius & Autor Anonymus Belga *diff. Epist. de Justo & Decoro. p. 12.* ex nostratibus Meisnerus, & tot alii, viri pii & doctissimi.

LVI. Nuper quoque animadverti, bonum dormitasse Homerum. Quippe Meyius in suo *Prodr. in sp. 2. n. 38.* grandem errorem inculcat, quod *Jus Natura sit quidem immutabile, non tamen supra Deum sit: ovetum, ut Deus ei subsit, & aliquando ex malo bonum efficere non possit.* Mox ita loquitur: *Dispensando potest Deus indulgere, que alias naturaliter improba, imò & injungere, multò magis facere.* Nimis hæc sunt *Phœluxæ*, quæ summo alioqui Viro excidisse nollem. Imò ne quidem hoc ulcus resigissem, nisi periculum esset, lectorem eò vel infectum, vel saltem offensum iri. Neque igitur Jus Naturæ ita est comparatum, ut propter qualitatem internam unquam ejus obligatio cesset aut deficiat: neque illud mens humana penitus egerare, aut ex conscientia expellere potest: neque vi aliqua externa humana abrogari, imò ne quidem ab ipso Deo mutari vel omnino, vel ex parte potest, etiamsi ejus veritas ab istorum injustitia destineatur, aut hujus absolutam potentiam accersas. Nunquam enim hac Deus utetur, aut uti potest, ut permittat & approbet peccata, suæq; Justitiæ sibiq; ipsi repugnet: quod absurdum dictum est atque impium. Vide prolixè hac de re disputantem, & objectionibus

suprà *th. 54. motis sigillatim respondentem Osiandr. typ. leg. nat. th. 48. & seqq. & ad Grot. lib. 1. de J. B. P. c. 1. th. 10. obs. 3. p. 180. seqq.* Addatur quoque ipse Grotius *d. l. n. 101.*

LVII. Alii alia etiam ratione illam hujus juris Immutabilitatem impugnant. Cum enim illud Jus normam det actionibus humanis, harum verò singularia & circumstantiæ infinitis modis variant, sic ut legum naturalium norma alia atque alia illis sit applicanda, & actionibus specie licet isdem eadem tamen lex applicari nequeat; ideo putant, ipsam Jus naturæ in se esse mutabile. At sicuti verissimum est, actiones humanas plurimis mutationibus esse obnoxias; non tamen hinc colligendum est, perinde quoque ipsa jura, & quidem naturalia mutari. Poscit quidem illa actionum varietas diversam jurium applicationem, ut tamen illa jura in se & extra applicationem sint immutabilia. Nam illa variæ juris naturalis applicatio hoc nobis argumentum seu iudicium præbet, quod ejus obligatio ad actiones multum dissimiles non uno modo pertineat, non quod ipsa illa obligatio mutationem in se recipiat, ut modò obliget, modò non obliget, etiamsi actiones planè eodem modo se habeant. Nam propter hanc actionum humanarum varietatem Jus etiam Naturæ non una aut paucis sed multis admodum Legibus est proditum, quas Prudentia Judiciaria ita interpretatur & applicat, ut cuique actioni suum conveniens jus dicitur, non ut jura ipsa mutet aut pervertat. Neque enim Prudentia Judiciaria adversa est Prudentiæ Nomotheticæ, sed huic ista subservit, sic ut diversa jura diversis actionibus convenienter applicando quarumlibet legum obligationem potius conservet, quàm

quàm mutet. Nam, ut verbo dicam, diversas leges diversis actionibus applicare, non est mutare leges, sed demonstrare atque dijudicare, quas actiones quæ leges adficient, suaq; obligatione quomodo & quatenus concernant aut complectantur. Ut adeo materia Juris Naturalis externa ab ipso illo probè sit discernenda.

LVIII. Hinc proclive jam est varias inter Jus Naturale & Arbitrarium differentias arcessere. Illud unicè à Providentiâ, hoc à legislatorum libera voluntate originem & auctoritatem habet. Illud suapte natura vel debitum vel illicitum est: hoc ex arbitrario placito & instituto. Illud omnes obligat homines, hoc sua natura non item. Illud est immutabile, hoc multam mutationem recipit. Illud juxta ideam Legis divinæ æternæ est conditum, hoc statui civitatis aut alii speciali vel privato bono accommodatum esse solet. Illud cum ipso genere humano cœpit, cumq; ipso durabit: hoc diverso tempore & cœpit, & durat. Illud à Deo promulgatur in animis hominum singulari prorsus modo, per Rectam Rationem, divinæ particulam auræ: hoc vel viva voce, vel scriptura, expressa aut tacita approbatione, & voluntate legislatoris, vel immediate, vel aliorum ministerio significata. Illud pro fine præcipuè habet Honestatem, ut per actiones justas & honestas homo & adquirat suam felicitatem, & similibus actionibus eandem retineat & exerceat: hoc sibi propositam habet præcisè considerandam Utilitatem. *Gifan. ad lib 5. Nicom. cap. 7. verb. πὶ δὲ κατὰ συνθήκην. p. m. 404.*

Differentia J. N. & arbit.

LIX. Quanta sit Juris Naturalis auctoritas, & quantum hætenus etiam sit inter hoc & Jus Arbitrarium discrimi-

num subalternatio.

crimen accepimus. Quemadmodum vero in tanta Juris Arbitrarii varietate unum alteri sæpe cedere cogitur, sic ut dignioris autoritas nervum minus præstantis, obligationem, planè incidat, & vel omnino vel ex parte tollat, vel saltem, eam suspendat; ita Juris Arbitrarii omnia nulla est autoritas, quoties illud Juri Naturali repugnat. Vid. Autor anonymus *Belga differt. Epistol. de Justo & Decoro. p. 18.* Cum enim Juris in genere considerati concedendi potestas à maximè diversis proficiatur autoribus, non potest non etiam diversa tam multiplicis juris esse autoritas. Vel enim pares inter se jure ex placito pactoq; consociantur: vel superior obligat inferiorem, sic ut hic parendi necessitate adstrictus, alter imperandi potestate sit præditus. Et vicissim qui certis fortè hominibus superior est, ut illis juris normam præfinire possit, alii fortè parere necesse habet. Tandem vero eò res redit, ut omnis arbitrarii juris legisq; latorum autoritas omnipotentis & justissimi Numinis imperio subsit, juxta illud Poëta:

*Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Dei.*

LX. Non minus utile quàm jucundum fuerit, specimina quædam istius Jurium subalternationis (ut ita appellare liceat) attentius intueri. Ordinem à Testamentis. Testamentum est lex quædam privata. *Nov. 22. cap. 2.* Et quamvis testandi liberam facultatem esse velint; nihil enim est, quod magis hominibus debetur, quàm ut supremo voluntatis, postquam jam aliud velle non possunt, liber sit stylus, & licitum quod iterum non redit arbitrium, *l. 1. C. de SS. eccles.* Nemo tamen potest
in

specimen in Testamentis.

in suo testamento cavere, ne Leges in suo testamento locum habeant. *l. 55. ff. de legat. 1.* id quod ibi plurimis exemplis declarat Dion. Gothofredus. Cum igitur testator voluisset, ne scriptus heres Falcidia uteretur, respondit J.Ctus, privatorum cautione legibus non esse refragandum. *l. 15. pr. ff. ad l. Falcid.* Itaque licet in dubiis id semper agendum est, ut quam turisimo loco res sit bona fide contracta, hanc tamen exceptionem suggerit J.Ctus, nisi cum aperte contra leges scriptum est. *l. 21. ff. de reb. dub.*

LXI. Transcramus ad Pacta, quæ item sunt leges privatorum. Hi ergo si quas inter se conventiones instituant, cavere debent, ne illæ legibus publicis oblucentur. Nam pacto publicum jus infringi non potest. *l. 20. ff. de relig.* Jus publicum privatorum pactis mutari non potest. *l. 38. ff. de pact.* Itaque contra juris civilis regulas pacta conventa rata non habentur. *l. 28. ff. eod.* Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente, inquit Imp. *l. 5. C. de legg.* Et ideo Prætor pacta conventa adversus leges, plebiscita, senatusconsulta, edicta principum inita, se servaturum esse negat. *l. 7. §. 7. ff. de pact.* Et generaliter quoties pactum à jure communi remotum est, servari hoc non oportet. *l. 7. §. 16. ff. de pact.* Multò minus aliquod jus parere possunt illa pacta, quæ bonis moribus repugnant. *l. 6. C. de pact. l. 30. C. eod. l. 4. C. de inutil. stipul. l. 1. §. 7. ff. de pos. l. 14. §. 1. ff. solut. matrim. l. 61. ff. de V. O. l. 35. §. 1. & l. 134. ff. eod.* Minimè omnium obligandi vim habent illa pacta, quæ turpitudinem continent, aut quovis modo Juri Naturæ refragantur. Si

H

igi-

Pactis.

igitur ob maleficium, ne fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionē. *l. 7. §. 3. ff. de pact.* Nam pacta, quæ turpem causam continent, non sunt observanda, veluti si paciscar ne furti agam, vel injuriarum, si feceris; expedit enim timere furti, vel injuriarum poenam. *l. 27. §. 4. ff. eod.* Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. *l. 26. ff. de V. O.* veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat. Nam etiam officio Prætoris continetur, ex hujusmodi obligationibus actionem denegari. *§. 23. Inst. de inut. stip. l. 27. §. 123. ff. eod.* Imò istiusmodi pacta & conditiones pro impossibilibus rectè reputantur. Facta igitur quæ laedunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, &, ut generaliter dixerim, contra bonos mores sunt, nec facere nos posse credendum est. *l. 15. ff. de condit. instir.* Itaque non videtur defectus conditione, qui hujusmodi parere conditioni non possit. *l. 8. §. 7. ff. eod. Guil. Geor. de princ. Jur. nat. cap. 4. n. 8.*

LXII. Non magis etiam Magistratibus, quam privatis, istiusmodi conventiones inire licet: unde Hadrianus rescripsit, conventionē Duum virorum jus publicum mutari non posse. *l. 1. §. 9. ff. de magistrat. conven.* Quò igitur major est Legislatoris cujusque autoritas, eò minus ejus voluntati & sanctionibus obniti aut detrahere possunt illi, qui illorum imperio parent. Maxima vero obsequii gloria hæc est, quo Juri Naturæ ejusq; auctori reverentia & obedientia præstatur, ad quam etiam summi in terris Principes ac Respublicæ, imò totum genus humanum sine ulla refragandi licentia obligantur. Hinc profiteor Jctus, Jura sanguinis nullo jure civili dirimi posse. *l. 8. ff. de R. I.*

Ita-

Itaq; licet jure civili Ro. cum servitio matrimonium, sed
 sanum contuberniū contraheretur, hæcenus tamē etiam
 serviles cognationes observandas esse monet Jctus, quod
 in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudor inspi-
 ciendus sit. *l. 14. §. 2. ff. de rit. nupt. l. 42. ff. eod. l. 197. ff.
 de R. I.* Cum igitur Lex sit inventum ac munus Dei, juxta
 Demosthenem, debeatq; esse regula justorum atque in-
 justorum, juxta Chrysippum, *l. 2. ff. de legg. summam cu-
 ram, sollicitudinem ac prudentiam Legislatores in con-
 dendo jure arbitrario adhibeant, ne quid Juri Naturali
 videantur delibare aut detrahere. Si quæ enim tales le-
 ges fuerint lætæ, quæ isti juri adversentur, Providentia di-
 vina protinus intercedit, suiq; juris autoritatem non so-
 lum conservat, sed tali juri arbitrario omnem obligandi
 vim demit, subditosq; ad contraria adstringit. Quod si
 fortē tyrannica vi legislator istiusmodi juribus autorita-
 tem asserere velit, summum illud jus summa erit injuria,
 locumq; habebit id, quod ait Jctus: *Contra legem facit,
 qui id facit, quod lex prohibet. l. 29. ff. de legg.**

LXIII. Cum vero non rarò eveniat, ut inter alias
 satis bene prudenterq; latas leges quædam deprehendan-
 tur, quæ Juri Naturali repugnant, quales etiam in syste-
 mate legum Romanarum occurrunt; tantò major cautio
 à Legislatoribus adhibenda est, quò latius illarum vitium
 grassatur. Peccant enim ea re non solum ipsi Legisla-
 tores, sed & peccare jubent subditos, dum parere ejusmodi
 legibus eos volunt. Sed & gravius peccare faciunt Ju-
 dices, qui juxta talium legum normam actiones exami-
 nant, examinatas dijudicant, & pro re nata puniunt; cum
 tamen istiusmodi leges normæ vicem sustinere nequeant,
 & harum legislator

Avius à vera longe ratione vagetur.

Hinc sæpe pugna oritur inter Jus Naturæ & Legitimum, inter strictum rigidumq; Jus & Æquitatem, inter praxin fori interni & externi: ex quibus quænam prævalere debeat, in thesi dijudicatu facile est. Ubi vero ad hypothesein ventum est, hæret sæpe aqua, hæsit conscientia. *Guil. Grot. de prin. Jur. nat. cap. 6. n. 12.* Nam & in alteram partem proclivis est lapsus, ut opinione æquitatis, & rationis naturalis, facile quis errare possit: quæ de re jam conquestus olim fuit Celsus, & nos illud pluribus ostendimus. *Disp. nostra de Æquitate. Mevius in Prodr. Insp. 2. n. 20. seqq.* qui etiam Legum Naturalium subordinationem ibi commendat n. 43. seq.

LXIV. Superiora quod attinet, nonnullis illa declarabimus exemplis. In quodam Germaniæ opido hoc Statutum obtinet, ut in concursu omnibus creditoribus extraneis incolæ istius opidi jure civitatis præferantur. Hujus opidi civi cuidam, præter alios tempore aliisq; rebus posteriores creditores etiam pecuniam credidit vidua quædam, quæ cum domicilium alibi haberet, ut de credito securior esset, à magistratu illius opidi pretio datæ civitatem sibi adquisiverat. Cessione bonorum à debitore facta contentio, uti fit, inter creditores ratione prærogativæ existit, volentibus viduam sibi postponere creditoribus iis, qui illius opidi cives erant, quamvis nullo alio jure illa potiores, & tempore etiam posteriores essent. Secundum hoc judicatum fuit à tribus JCrorum collegiis, propter privilegium Statuto tributum, & quod vidua non omnia omnino munera & onera exemplo creditorum civium, qui isthæ domicilium habebant, sustinisset, neque

que adeò omnes numeros civis impleffet. Mihi non solum hoc durum, sed periniquum fuit visum. Si enim hoc Statutum cum Jure Naturæ contendatur, vix ac ne vix quidem juris auctoritatem habebit, quod videatur Juri Naturali inimicum esse. Hujus enim juris regula est, Solve quod debes. Cumq; contractuum commoda, quatenus à Jure Naturæ definita sunt, non magis ad indigenas vel cives, quàm extraneos pertineant, tam his quàm istis pecunia mutuò data est solvenda. Itaque si à pluribus creditoribus sub hypotheca bonorum istius opidi civi pecunia sit credita, quorum creditorum alii sunt item cives, alii extranei, & isti nulla alia nisi civitatis, hi vero temporis prærogativa nitantur, horum sanè jus prius & potius etiam jure naturæ quæsitum, solo civitatis jure non videtur posse absorberi, nisi istos cum horum injuria velis locupletiores facere. *l. 206. ff. de R. I.* Atque istis per hos iniquam conditionem inferre. *l. 74. ff. eod.* Sanè si causas illas, propter quas creditores alii aliis præferri solent, expendas, nonnullas earum etiam naturalis ratione commendari deprehendes. At ut solo jure civitatis jus lege naturæ creditori extraneo quæsitum auferatur, non solum iniquum, sed & ingrati erga externos benefactores animi argumentum est. Ut vero ad hypothesein redeamus, nonne viduz jus civitatis à magistratu, & quidem cum onere, adquisitum, saltem ad hoc prodesse debuit, ne à civibus postponeretur, solo jure civitatis, quibus illa tempore & jure prior erat? Etsi enim non omnia onera civica sustinuit, regeri potest, quod neque omnia commoda civitatis perceperit, cum alibi haberet, ibique plerasque suas fortunas possideret. Velim me ferant dissentientem æquo

animo dissentientes, locumq; dent Græcorum proverbio:

ἄφθονοι τῶν μισῶν θύραι.

LXV. Si injuria laceratus suum adversarium ad duellum provocet, cumq; confodiat, quæri solet, an ordinaria L. Corneliæ pœna sit adficiendus? siquidem non nisi animo ulciscendi provocatio sit facta, cum Judicis non deesset præsidium, Jus Naturæ illum homicidam rationis pœnæ subjiciendum esse monet. Moribus tamen & praxi aliud receptum esse tam suo quàm plurimorum aliorum suffragio comprobatur *Carpz. p. 1. pr. crim. q. 29. n. 75. seqq.* Quia vero hæc provocatio propositam habet omni jure prohibitam vindictam, neque quisquam sibimet jus dicere, sed legitimis remediis uti debet, nostram sententiam ceu rectiorem jam confirmarunt *Bachov. ad Wesenb. ad l. Aquil. n. 4. & Hahn. ibid.*

LXVI. Plurima ejus generis exempla suppeditari possent, & subinde talia JCtis & Judicibus decidenda exhibentur, ubi ejusmodi Juris positivi & Naturalis conflictus cernitur. Quod si dicas, non omnium, quæ à majoribus constituta sunt, rationes reddi posse: imò rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportere, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subversum iri, *l. 20 & 21. ff. de legg.* Respondeo, me nullo modo suadere, imò dissuadere, ut temere quis à norma juris positivi recedat, etiamsi ejus ratio sit obscura, aut incerta, aut illud habeat quid etiam incommodi: at si evidens sit inter illud & Jus naturæ pugna, hujus auctoritatem omnino prævalere volo, & istius tunc esse nullam dico, ut adedò Judices talibus casibus Juri Naturæ, non vero ei adversanti juri positivo, suam sententiam attemperare debeant.

Bene

bene Jacobus Gothofredus, Utrum aliquando jus civile à naturali jure recedere possit, ne quidem quæri posse, ait ad *l. 8. ff. de R. I. n. 4.*

LXVII. Si quis hominem sanum & valentem telo lethifero doloq; malo percuciat, glande fortè plumbea transverberet, aut gladio transfodiat, isq; protinus interram concidens mortem oppetat, & non inspecto vulnere sit sepultus, quæri solet, an homicida ordinaria pœna homicidii sit adficiendus? Multi id negant, Carpovius pernegat. Carolus V. Imp. noluit sanè inspectionem vulneris à Judicibus negligi, ceu videre est ex *Art. 149. constit. crimin.* Si tamen is conferatur cum *Art. 147.* perspicuè significatur, discrimen quoddam esse habendum, an ulla ratione dubitari possit, fueritne vulnus lethale, nec ne. Non equidem repugno, ut utroque casu legitima fiat vulneris inspectio, si tamen posteriori casu negligatur, & ex vulnere accepto protinus quis obierit, talionis pœnam Jus Naturale exigere, & peccare illos puto, qui homicidas hoc obtentu ab ordinaria pœnaliterare satagunt. *Brunnem. de proc. inquis: cap. 7. n. 20.*

LXVIII. Docent nonnulli, cautos debere esse patronos, homicidii reum quempiam acturos, ut in libello simpliciter proponant, homicidiū esse perpetratum, qualitatem vero cædi nullam adjiciant; hoc enim si factum fuerit, non solum homicidium, sed & qualitatem ei adjectam ab accusatore esse probandam. Hactenus bene. Quod vero insuper inculcant, si qualitas adjecta probari nequeat, fortè quod dolo dicatur fuisse commissum homicidium, quamvis de ipsa cæde, & culpa homicidæ constet, illum tamen simpliciter esse absolvendum, neque reum

reum denuo propter culpam vel accusari, vel puniri, imò ne quidem civiliter conveniri posse; id juri naturæ planè repugnat. Hæc tamen tanquam *cautela elegans & aurea, menti q; summè insigenda commendatur, per quam quis onus probandi in accusatorem transferre, & se à pena homicidii eximere potest, etiamsi maximè aliquem dolosè occiderit.* Ita loquitur *Berlich. p. 4. concl. 14. summ. & n. 2.*

LXIX. Solent etiam patrato homicidio id agere homicidæ, eorumq; advocati, ut cum occisi vidua, liberis vel propinquis, pecunia data aliisve rationibus transigant, atque hi accusationi juriq; suo ita renuntient. Hoc ubi impetratum fuerit, contendunt nonnulli, homicidam illum ordinariæ pœnæ eximendum esse. Malè. Quoties enim ita decernitur, invito hoc fit & Jure Naturæ, & Divino arbitrario. Per istiusmodi enim delicta duplex ferè committitur læsio, quarum altera Justitiam Universalem, altera Particularem offendit. Utraque suam sibi postulat satisfactionem, sic ut privata transactio vel satisfactio minimè præjudicare possit Reipublicæ, quò minùs illa propter leges violatas pœnam de facinoroso sumere queat. *l. 2. C. res int. alios act.* Ut vero homicidæ magis sint securi de supplicio evitando, alii etiam hanc insuper cautionem iis commendant, ut curent, à magistratu transactionem illam cum privatis initam confirmari. Sanè Jus Naturæ non repugnat, ut hoc ita fiat; at ut hac autoritate privatæ transactioni & satisfactio à magistratu accommodata publica vindicta detrimentum accipiat, & Justitiæ Universali debita satisfactio denegetur, Juri Naturæ adversum est. Plenius hanc iniquitatem exhibet *Oldekop decad. 2. qu. crimo. 1.*

LXX. Ex

LXX. Ex definitione supra tradita etiam in primis diligenter explicandum est, quid sit Recta Ratio, & quomodo per eam in animis hominum Jus Naturæ promulgetur. Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 3. n. 5.* Nullum enim jus cum effectu obligat, nisi ubi promulgatum, & per promulgationem illis, à quibus obsequium exigitur, cognitum fuerit. Illustrari hoc ipsum poterit verbis Ludovici Molinæ *de Jus. & Jur. tom. 5. tract. 5. disp. 70.* Quo fit, ut Promulgatio, de qua nobis hoc loco est sermo, non sit saltem conditio, sine qua lex non obligat; sicut applicatio ignis ad stupam est conditio, sine qua vis ignis naturalis, quam jam ignis ante eam applicationem integram in se habet, stupam non inflammabit; sed sit quidpiam Legis completivum, atque adeo completivum vis seu virtutis Legis ad subditos obligandam. Quæ sit Recta Ratio, paucis hic repetam, quod alias de ea exactius egerim. Ratio seu Intellectus significat ipsam illam in homine facultatem, quæ ratiocinandi & intelligendi potentiam essentialiter habet atque possidet. Ut vero sit Recta, per suam Virtutem obtinet. Virtus enim hoc præstat, ut Facultatem illam, cujus virtus est, & dicitur, perficiat, & illam ad munus suum rectè, promptè ac facilè obeundum instruat. Hæc Rationis *εὐθύτης*, non ut ipsa Ratio seu ratiocinandi Facultas, nobis connascitur, sed industria aliisq; adminiculis acquiritur. Cumq; Ratio vel in rebus Necessariis, vel Contingentibus, atque his vel *πρακτοῖς*, vel *ποινικαῖς*, *actiuis vel effectiuis*, versetur; non poterit in tam dissimili materia rectè se gerere, si una virtute perficiatur, sed conciliabunt hanc rectitudinem omnes illi habitus, quibus in necessariis & contingentibus rectè possumus *ἀληθεύειν*, verum colligere.

Quæ sit Recta ratio?

I

Illius.

Istiusmodi habitus recensentur ab Aristotele *σ. Nicom. 3. §. 2.* quinque: Intelligentia, Scientia, Sapientia, Prudentia & Ars. Tres priores perficiunt intellectum Theoreticum, ut debito modo in necessariis possit ἀληθεύειν. Prudentia perficit Intellectum Practicum, strictè hic accipiendum; nam interdum etiam Effectivum solet latiori significatione usque comprehendere, ut in rebus agendis, seu quid in vita sequi, quid fugere conveniat, rectè se gerat. Hinc ita Aristoteles *σ. Nicom. ult. §. 17. Recta Ratio est ea, cui Prudentia moderatur.* Et *§. 21: Recta de talibus rebus Ratio est ipsa Prudentia.* Denique Ars perficit Intellectum Effectivum, ut in effectivis dextrè suo munere fungatur. Si itaque Rectam Rationem distinctè cognoscere lubeat, erit illa triplex, Theoretica, Practica, Effectiva. Adeoq; si cui Recta Ratio absolute & simpliciter tribuatur, necessum est ut omnibus his Intellectus virtutibus perfectè instructus sit, ad veritatem in qualibet materia, theoretica, practica, vel effectiva, feliciter indagandam. Si igitur fortè à quibusdam Philosophis Recta Ratio tantum referatur ad Intellectum Practicum Prudentiæ habitu instructum, sit illud respectu substratæ materiæ moralis, quam tractant, cum alioqui non hoc uno habitu circa quamlibet materiam, sed tantum circa τὰ πρακτὰ, res agendas, Intellectus humanus perficiatur.

LXXI. Quemadmodum vero conformitas actionum humanarum cum legibus naturalibus non sola absolvitur Prudentia, sed Prudentia & Virtute morali; sic ut per Prudentiam legum naturalium promulgatio fiat, & actiones ad earum normam dirigantur: appetitus autem virtute
mo-

morali perficiatur ad obsequium legibus præstandum. Ita enim Philosophus *δ. Nicom. 12. §. 16. & 17.* docet: ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἀποτελεῖται κατὰ τὴν Φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν δέξεται. ἢ μὴ γὰρ δέξεται τὸν σκοπὸν ποιεῖ δέξθαι. ἢ δὲ Φρόνησις, τὰ πρὸς τὰς ἐν. *Præterea ex Prudentia & Virtute morali opus absolvitur. Virtus enim scopum propositum agenti rectum efficit: Prudentia vero ea, quæ ad scopum ducunt.* Quodnam quæso hic intelligitur hominis ἔργον, opus proprium, & quale hoc est ejus ἀποτελεσµα, perfectum opus? Proprium hominis opus est, agere secundum virtutem & rectam rationem. ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐπέργεια καὶ λόγον, κάλῳσ περαιοµη, *Est opus hominis, operatio anima secundum rationem, & bene seu secundum virtutem moralem perfecta.* 2. *Nicom. 7. §. 41. & 43.* Perfectum idem opus inde cernitur, si actiones humanæ exactè conveniant cum norma legum naturalium. Sicuti enim opificum ad amussim composita opera ἀποτελεσµατι appellari consueverunt; ita actiones ad regulam Prudentiæ & Virtutis compositæ suum in illa convenientia ἀποτελεσµα consequuntur. ἕκαστη εὐ καὶ τὴν οἰκείαν δέξεται ἀποτελεῖται, *Quodlibet opus perfectè secundum propriam suam virtutem perficitur.* 2 *Nicom. 7. §. 43.* Proprium igitur Hominis opus cum sit, Honestè justèq; vivere per virtutes suæ naturæ maximè proprias, Prudentiam & Virtutem, etiam hujus sui operis perfectionem harum præsidio adsequitur.

LXXII. Disserueram jam antehac de Recta Ratione in Prolegomenis ad Officia Ciceronis, ostenderamq; commonstrari quidem homini per eam posse, quæ sint naturâ Honesta & Justa, vinculum tamen Obligationis, quod Juri Naturali mæst, ab ea non satis aptum, sed ipsum

Deum, principem ejus autorem constituendum esse. Hæc à se lecta cum Vir quidam doctissimus probasset, illud tamen in me desiderat, quod certiora non suggererim §. 46. adeoq; §. 55. ad Deum tandem recurrerim. Disputaverat ille de Natura Honesti: cumq; jam instituisset quæ-
 rere normam Honesti, dicit eam non posse esse Rectam Rationem, quia Honestum considerari velit, *quatenus obligationem aliquam subinfert, hominesq; omnino omnes adstringit, ut sic & non secus agant. §. 14.* Mox ait, ideo me tutiora adferre nequivisse, quod §. 33. fundamentum Honesti destruxissem, Legem Naturæ cum Recta Ratione misquissem, *me involvas novas adnatas inficiatus fuisset, ac Apostolum auxilio Thomæ Aquinatis à suo sensu ac seopo detorsissem; nam distincta illa duo esse, Legem Naturæ & Rectam Rationem: illam principia practica communissima nobis per generationem insita complecti; Rationem autem rectam conclusiones inde deductas indigitare.* Doleo sanè, illum nequese neque me loquentem satis intellexisse. Primò quidem in eo labitur, quod Honestum omnino cum obligatione intellectum velit. Et si enim sæpe Honestum cum Justo quasi *συνώνυμος* conjungatur, revera tamen Honestum à Justo secerni potest, & pro re nata debet: ceu jam tum indicavi in iisdem Prolegomenis §. 15. Quæ enim inter Virtutes Morales omnes & Justitiam Universalem differentia est, eadem inter Honestum propriè dictum & Justum ferè cernitur. *Vid. diff. mea de Justitia Univ.* Deinde quamvis verum sit, Rectam Rationem differre à Lege Naturæ, commentitia tamen explicatione illud discrimen incrustat. Non minus enim Jus Naturæ ex conclusionibus, quam principiis quibus-

busdam universalioribus constat. Et Recta hic Ratio significat Intellectum Præticum Prudentiâ perfectum, quæ quascunq; Leges naturales, sive principii sive conclusionis instar habentes nobis promulgat. Quod enim alibi ait, Deum Leges naturales promulgare, quoties illas naturali generatione posteris adgnasce patiatur; ipsius quidem hypothesei servit, at mihi verisimile non fit. Cum enim ipso fatente Promulgatione voluntas legislatoris pateat, ut Leges promulgatæ cum effectu obligent, sequetur, protinus homini, ubi nascitur, Leges naturales innotescere, eumq; hinc efficaciter jam tum obligari. Quod experientia manifestè refragari nemo non videt. Tertio dixi, Honestatis & Juris naturalis originem patefieri nobis posse per Rectam Rationem: obligationis vero, quæ Juri inest, principium ad ipsum Deum referendum esse. Prius fieri posse ostendi, si naturæ nostræ dignitatem & finem probe consideremus, usus phrasi Ciceroniana. Humanæ naturæ dignitas consistit in eo, quod sit Rationalis & Socialis. Si igitur homo rectè judicaverit, quid ad finem societatum naturalium ducat, quibus officiis & juribus illæ contineantur & conserventur, quidque item suæ rationali naturæ conveniat, hanc posse honestatis esse normam & cynosuram adfirmavi. Quid ille adhuc? *Uscunque hæc argumentum præbeant movendi atque incitandi hominem ad honestatem, novum tamen jus aliud quod obligativum inducunt.* Ego vero istis hoc primum significare volui, quomodo nobis per Rectam Rationem innotescere & demonstrari possit Honestas & Jus Naturæ. Ut vero homo huic demonstrationi ad sensum præbeat, sciatq; se omnino ad talia officia obligatum esse,

ad Deum illum duxi his verbis: *Quam obligandi auctoritatem parendiq; necessitatem ut sciant homines sibi sanctissime esse colendam & observandam, meminerint divina Providentia opus esse, quod naturam non solam rationalem sed & socialem acceperint: cumq; Societatum fines minime teneri possint absq; Juris ordine & vinculo, hujus temeratores gravissimè Deum offendere, ejusq; iram in se provocare. § 55. Hoc vero quomodo accipit? Memoria ergo, inquit, ejus, quod quis rationale ac sociale à Deo acceperit vitam; ultima erit ratio, qua ex illius mente honestum firmabit. Sane non expectassem istiusmodi verborum aucupium, inanesq;, quos sibi ex his verbis facit, ludos: neque quidquam tam commodè dici potest, quod cavillationem omnino effugiat.*

LXXIII. Quæ natura honesta vel justa sint, homini innotescere posse dixeram præsidio Prudentiæ, & inspectis diligenter societatum naturalium finibus: ne vero ille existimet, arbitrio suo permissum esse, velit nolit actiones suas his componere; quin potius ut omnino certus sit, parendi & hoc modo agendi necessitatem sibi impositam esse, jubeo hominem hoc quoque diligenter expendere atque ad animum revocare; societates naturales earumq; jura autorem habere Deum, eundemq; appetitum sociale inesse homini, ut actiones suas ad harum societatum fines dirigat, nisi Deo, illiusq; ordini & juribus repugnare, suæ naturæ rationali vim facere atq; obniti, adeoq; gravissimè peccare velit. Quæ omnia per se manifesta Veritatiq; consentanea sunt, & ex integra hac dissertatione illustrari ac confirmari poterunt. Qua vero tandem in re consistit illa criminatio destructi à me fundamenti Honestatis? Quod profiteri noluerim, Leges naturales seu principia

cipia practica nobis habitualiter connasci; has enim nor-
 mam prabere Honestati. Ego vero uti illis, qui hac opi-
 nione delectantur, vim fieri nolim; ita quoque philoso-
 phandi libertatem mihi quoque integram esse existimo, &
 planè committere nequeo, ut vel experientiæ vel meo
 intellectui adversa probem. Itaque tantum abest, ut
 Apostoli verba à suo sensu ac scopo detorquere voluerim,
 ut potius genuinum eorum sensum exponere, eoq; sine
 Thomam adscissere voluerim, quo dubito an ullus mor-
 talium in rebus meralibus dijudicandis subtilior & exa-
 ctior fuerit. Neq; tamen ille tantum, sed plurimi alii
 de textu Apostoli, & principiis practicis idem senserunt;
 ceu videre licet ex iis, quæ suprâ disserui *th. 17 & 18.* ut
 adeò si vel rationibus, vel numero contendere velim,
 grave crimen sublati Honestatis fundamenti amoliri à me
 queam. Monet Aristoteles, etsi Voluptatis desiderio fa-
 cile quis in vitium prolabi possit, non tamen propugnandam
 esse hanc sententiam, omnes voluptates esse malas:
 ubi enim appatuerit, ipsum hujus doctrinæ autorem non
 ab omnibus abstinere voluptatibus, primum falsitatis eam
 suspectam reddet, & mox, si quid veri contineat, id quo-
 que simul evertetur *10. Nicom. 1. §. 12.* Idem videtur venire
 illis, qui, ut rectius scilicet illorum philosophia stabilia-
 tur & procedat, habitualiter hominibus principia pra-
 ctica & leges naturales connasci confidenter dictitant,
 adeoq; id docent, quod planè aliter se habere vel parari,
 usus & experientia assatim testatur, & cuiq; suum experi-
 mentum fidem facit: ut sanè, quibus hoc commentum
 tantopere placet, suum dogma maximè suspectum
 reddere, & iniquè mihi, quasi minus tuta suggesserim
 Hone.

Honestatis Jurisq; naturalis fundamenta, dicam scripſiſſe videantur. Quapropter cum idem alibi hæc mea recitas-
 ſet: *Natura ordinem imperantium & parentium inſtituit: hic vero ſine euvopia conſiſtere nequit*; hanc quæſtionem ſubjicit: *Honestatem autem conſtatam (habitualiter) ſtollas, quæm euvopia habebis?* cui ego viciffim hanc oppono: *Qualis hæc eſt conſequentia? ſed de diverticulo redeamus in-viam.*

LXXIV. Cum igitur facultatem Intellectus Præctici perficiat Prudentia: facultatem Appetitus Virtus: utriusque perfectio non momento, non vno impetu, non omnino atque ex aſſe adquiritur; ſed paulatim, magno labore, ſedulitate, ſtudio, diverſis adminiculis, diverſoq; gradu obtinetur. Uti ergo Intellectus rectitudo per Prudentiam, Appetitus rectitudo per Virtutem paulatim promovetur, ſuisq; adminiculis utraq; adjuva creſcit atque augeſcit; ita iisdem gradibus & æquis paſſibus Recta Ratio in promulgandis legibus naturalibus, & Appetitus per Virtutem bene diſpoſitus in adſenſu, ut & obſequii facilitate ac ſtudio proficit. Quos progreſſus tantò rectius adſequi & metiri licebit, ubi Prudentiæ & Virtutis incrementa, cauſas & adminicula ſcrutati fuerimus. Atque hoc ipſum cum duabus aliis Exercitationibus, *de Virtute Morali & de iuſticiis, de Bona Indole*, exſecuti ſimus, potuiſſent quidem illæ huic inferi, ejuſq; argumentum iis non parùm illuſtrari: Ne vero à propoſito nimis videamur diſcedere, neq; etiam Lectoribus quidquam invidere; maniffæ loco illæ huic Diſſertationi ſubjungemus, & de ſingulis diſtinctè ac ſorſim agemus.

LXXV. Hoc tamen circa Promulgationem Juris Naturalis etiam diligenter eſt notandum, quod cum Lex
 omnis

omnis sit propositio quædam universalis, & Leges natu-
 rales sint leges non scriptæ, hæ per Rectam Rationem
 promulgantur propositionibus modo simplicioribus ac
 concisionibus, modo plenioribus, & sæpe restrictione limi-
 tatis. Quamvis enim generatim hæ Leges Naturæ in a-
 nimo hominis promulgentur: Parentibus esse obediend-
 um, Magistratibus esse parendum, Deposita esse red-
 dendum; si tamen vel isti quid iniquum & Deo adver-
 sum jusserint, aut furiosus gladium depositum repetierit,
 Recta Ratio promulgationem istarum legum pro re nata
 limitat, restringit, eiq; Juris Naturalis conditiones inse-
 rit, quæ sunt tales, ut istis parendum sit, si non injusta
 præceperint, & ut quodvis depositum sit reddendum, si
 nemo eo ad alterius injuriam sit abusus. Unde appa-
 ret, cur Aristoteles Equitatem dixerit corrigere Jus Le-
 gitimum, non autem Naturale, *s. Nicom. 10.* Lex enim Na-
 turalis cum scripta non sit, eo quoque nomine deficere
 non potest; nunquam enim tota auditur, nisi omnes
 addideris exceptiones, quibus additis, nihil ei deesse vide-
 bimus: inquit Guil. Grotius *de Princ. Jur. Nat. cap. 3. n. 11.*
 Cumq; Leges Naturales sint vel Præcipientes, vel Veritan-
 tes, circa has non perinde eveniunt hujusmodi exceptio-
 nes seu limitationes. Semper enim veræ sunt hæ leges
 & sine exceptione, Adulteria, furta, & similia alia, esse
 turpia, & semper fugienda. Unde Scholastici ita solent
 loqui, Præcepta Juris Naturæ negativa obligare semper
 & ad semper, Affirmativa vero obligare semper, sed non
 ad semper. *Guil. Grat. de princ. Jur. nat. cap. 2. n. 11. & in-
 primis cap. 3. n. 9. & 11.*

LXXVI. Dicis, si ita comparatum sit cum Juris

K

Natu-

Naturalis promulgatione & cognitione, eam fore incertam, dubiam, tenuem fluxatq;. Si quis animum rectè advertat, facile intelliget, Promulgationis dignitas atque progressus, initio exiguos & infirmos, quos paulatim promovebit & stabiliet homo, si bonam indolem fuerit nactus, etq; cultura doctrinae & schola ad usum accesserit; tunc enim in cognoscendis legibus naturalibus felicissime adurgere, & solidam certamque veritatem & ad sensum sibi comparare potest. Quomodo enim Vitium principii delendi ac perimendi vim habet, *o. Nicom. 1. §. 10.* ita Prudentia Veritatem practicam facile pervidet, & Virtus appetitum vita instituit, pudenter morem gerat, & intellectus practicus legibus naturalibus adsentiat. Si enim Vitium, & quidquid vitiosa est, prava indoles, neglecta disciplina, vitia ad usum perturbationibus aduersa, & cum primis voluptatibus dedita, iudicium intellectus corrumpit, pervariat atque extrahit, ut honesta a turpibus, iusta ab iniustis discernere nequeat, legibusq; naturalibus, vivendi principiis, debitum ad sensum deneger, Prudentiam & Virtutem, eorumq; causas contrarios producere effectus solent.

LXXVII. Quid quod iudicium intellectus practici etiam aliis argumentis certum reddatur, si Recta Ratio ipsa sibi de sua rectitudine testimonium perhibere queat. Hoc ut evidentius ostendam, hoc primum est monendum, Jura Naturae omnia vel esse Principia, vel Conclusiones. Ista sunt vel Prima & Immediata, vel Mediana. Haec sunt vel principiis primis propiores, vel ab his remotiores. Guil. Grotius *de princ. Jur. nat. cap. 2. n. 7.* Quae distinctio quam sit notabilis, duobus exemplis declarabo. Juri

Natu-

Naturalis, quod & Universale appellant, ignorantiam non excusare, & Aristoteles 3. Nicom. 5. §. 19. & Juri docent 1. 1. ff. & C. de jur. & fact. ignor. Hoc autem locum vix inventi, ubi fortè ignorantur Juris Naturalis conclusiones à principiis suis longius distantes; qua in re tantò facilius hallucinatio contingere poterit, ut quisque Prudentiæ & Scientiæ habitu minus fuerit instructus. Secus qui senserit, vel ab omnibus promiscuè exactam Prudentiam requiret, quod est *εν ταν αδυνατων*, vel existimet necesse est, facile cuius esse, quaslibet conclusiones ex suis necesse principiis: quæ certè opinio grandem argueret *απιστοιαν*. Plura hac de re dixi *Tract. meo de Principio act. moral. disp. 2. th. 36. seqq.* quæ cum his conferri merentur. Alterum hoc est. Grotius cum belli potestatem fecisset in illos, qui Jus Naturæ violassent, (quam sententiam hic non disputabimus, sed in medium relinquemus) distinguit mox inter Leges Naturæ evidentes, & quæ non sint tales, vulgè; propter istarum læsionem belli pœnalis jus competere, propter harum autem violationem non item. Vide illum *lib. 2. de J. B. P. cap. 20. §. 47. & proxime præcedentibus.*

LXXVIII. Docui aliàs pluribus, rerum moralium etiam Scientiam dari, quæ cum animum reddat *απειρινωτος*, & de suis demonstrationibus certissimum, utique Juris Naturalis promulgatio non omnis erit incerta, sed quædam certissima, & ad sensum mentis solidè constringens, *Mev. in prodr. Insp. 2. n. 26.* Cum enim in quaque Scientia requirantur tria, Subjectum, de quo aliquid demonstratur: Adfectio, quæ de subjecto demonstratur: & Principium, cujus virtute adfectio subjecto inesse vel adhæ-

adhærere offenditur; ita quoque tria hæc in Scientia Juris Naturalis, quæ aliàs Philosophiæ Moralis titulo insigniri solet, deprehenduntur. Nam subjectum sunt Actiones humanæ morales, de quibus adfectiones hæc demonstrantur, quod sint vel Justæ vel Injustæ, Honestæ vel Inhonestæ: idq; ex principiis, quæ sunt ipsæ Leges Naturæ, principia ut vivendi, ita & actionum, quibus vita moraliter constat, demonstrandi. Aristot. 3. *Rhetor. cap. 17.* Et si vero idem Philosophus in Analyticis requirat, ut principia demonstrandi sint Immediata; hoc tamen tantum est intelligendum de primis ac præcipui generis demonstrationibus: ex quibus quando justa serie secundum regulas Analyticas progredimur, primæ & immediatæ demonstrationis conclusio fit principium sequentis, donec illa demonstrationum series & catena tandem conclusione aliqua singulari terminetur. Unde Aristoteles 6. *Nicom.* 11. docet Intellectum non minus Practicum quam Theoreticum versari circa duum generum extrema, τῶν ἐχάτων ἐπ' ἀμφοτέρω §. 11. Cumq; Intellectus practici virtus sit Prudentia, & hæc τῶν ἐχάτων ἐπ' ἀμφοτέρω dirigatur, hoc est, in adsensu terminatur primo aliquo & immediato Principio, in descensu terminatur singulari quodam. Utraq; enim via Intellectum uti, ostendit Philosophus 1. *Nicom.* 4. & exemplo διαύλε, de quo Pollux in Onomastico consulendus, idipsum illustrat.

LXXIX. Dicas, paucis id contingere, ut per demonstrationes ipsis evidenter Jura Naturæ innotescant & promulgentur, quod non nisi pauci fidem & adsensum illis principiis practicis tribuant. Imò vero omnes illis principiis adsensuri sunt, quotquot illa Prudentiæ & Virtutis

tutis præfidia & adminicula acceperint atque adhibuerint, quorum supra mentionem feci, putà, qui ingenio non fuerint distorto, disciplinæ capaci, benè educati, bonisq; actionibus adfuefacti. *Nam verè de singulis rebus judicat vir bonus, & ei statim, quod in unaquaque re veri est, elucet. Ex uniuscujusque enim habitu honesta & jucunda finguntur. Atque eo ipso fortasse longè præstat reliquis vir bonus, quod singulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit & mensura. 3. Nicom. 4. §. 10. seqq.* Etiam si igitur improbi homines longè sint plures probis, atque isti omnes aliter de principiis practicis seu legibus naturalibus judicent, atque boni; istorum tamen per vitia & voluptates corruptum judicium minimè cum bonorum judicio conferendum, multò minus ei præferendum est. Nam ut corporibus bene constitutis salubria sunt ea, quæ revera talia sunt: morboris autem & ægris alia, itèmq; amara, dulcia, calida; ita quoque boni rectè de honestis & inhonestis sentiunt, & ista facienda, hæc fugienda judicant: improbi vero propter *ἀρροσίαν* mentis contrario judicio utuntur. Proinde licet Leges naturales in se sunt certæ, respectu tamen hominum & cognitionis humanæ possunt esse vel obscuræ, vel incertæ, vel perspicuæ: ut, sicuti JCi ad arbitrium boni viri, ita merito Philosophi ad judicium boni viri, cujus *καλοκαγαθία* cum Prudentia individuo nexu conjuncta intelligitur, tanquam mensuram actionum humanarum provocent, qui ad eò optimè omnium discernere norit, sintne Legibus naturalibus à Prudentia promulgatis illæ conformes nec ne.

LXXX. At, inquis, cur principiorum practitorum seu Legum naturalium non eadem vis est convincendi

K ;

Intel-

Intellectum, quæ est principiorum theoreticorum, quæ non minus improborum quàm proborum ad sensum extorquent? Scilicet magnum est Theoreticorum & Practicorum principiorum discrimen, quemadmodum etiam Veritatis theoreticæ & practicæ. *6. Nicom. 2.* Hæc enim cum non absolvetur speculatione veri, sed ut illud ipsum actione exprimat, necessum utique est, ut juxta veritatem practicam acturi intellectus practicus aliter sit dispositus, quàm intellectus theoreticus, qui sola contemplatione terminatur. Hic enim suum ad sensum principii merè theoreticis tribuere potest, siue animus ejus bene siue moraliter malè sit affectus, cum è contrario practici principii ad sensum tribuere nequeant, nisi qui animum bene excultum, & ad res bene agendas bene etiam preparatum habeant. De Veritate practica alias dixi *Exam. meo Probabil. Jesuit. cap. 9. reg. 9.*

LXXXI. Sed præter Demonstrationes Intellectus Practicus etiam aliis utitur *κρημελοισ*, per quæ item Jus Naturæ perspicue promulgatur, ejusq; veritas & autoritas confirmatur. Est verò *κρημελον, ὃ ἀληθεῖα τῶν πραγμάτων γνωσκείαι*, per quod veritas rerum cognoscitur, ceu de Dialectica id ipsum in specie dicitur apud Laërtium in Zenone, Illa *κρημελα* sunt Experientia, & Conscientia. Itaque cum Aristoteles Principia colligi dixisset vel Inductione, vel Sensu, vel Adjuæfactione, addit his Eustratius Experientiam, fortè ab Inductione non differentem, *1. Nicom. 7. §. 56.* Experientia quomodo generetur, eleganter docet Philosophus *2. post. Anal. c. ult.* Animalia, inquit, habent quandam *δύναμιν κρημνὴν σὺμφύτην*, facultatem judicandi congenitam, quam Sensum appellamus. Unde idem *2. Top. 11.*

2. Top. 11.

pit. ait, *τὸ δὲ αἰσθητικόν, καὶ οὐκ ἔστι, sentire est judicare.* 2° 4° 2.
 ergo facultas sentiendi objecta sensilia percipit, & diju-
 dicat, diverso tamen effectu in brutis, & in homine: quin &
 in istis. Alia enim bruta sola vi *τὸ αἰσθητικόν*, *ἔστι, sensus*, rei q;
 sensilis impressione adficiuntur, nullam autem ejusdem
 Memoriam recondunt. At in aliis post actum sentiendi
 remanet quoddam simulacrum sive species, quā memoria
 sua continent. Homo vero non solum sentit, & percepta
 sensu memoria complectitur, sed & species illas vi intelli-
 gente inter se comparat, earumq; differentias ratioci-
 nando investigat. Hinc ita colligit Aristoteles d. l. Ex
 Sensu fit Memoria. Ex Memoria sēpe ejusdem rei facta,
 fit Experientia, h. e. ex repetita sapias memoria ejusdem
 rei existit Experientia: quæ nihil est aliud, quā conge-
 ries quaedam multarum numero memoriarum, de rebus
 singularibus ejusdem speciei factarum. Præterea ex Ex-
 perientia, per rationem, existit in intellectu, & manet,
 Universale quoddam unum præter multa, ut loquitur
 Philosophus, hoc est; mente quidem conceptum, & à
 multis, in omnibus illis singularibus abstractum; re-
 vera tamen in omnibus illis singulariter unum & idem
 existens, quod postea Principium fit demonstrandi, vel
 Practicum, vel Theoreticum. Cum quo Philosophi textu
 & alter ejusdem consorri mereatur. *ex 7. Metaph. cap. 1. Ad
 ἄριστον (αὐτὸ τὸ μέγιστον) ἀναδίδασκεται. Experientia differre ab
 ἡμῖν: quinimo videmus, experios magis id, quod intendunt,
 consequi, quā illos, qui rationem, absque Experientia tenent.
 Causa est, quod Experientia singulariōm, Ars autem univer-
 salium cognitio est. Hinc cum Philosophus 6. Nicom. 7. §. 25.
 & cap. 3. §. 22. Prudentiam dispeussit in Universalem
 & Sin-*

& Singularium, atque hæc nihil aut parum discrepet ab
Experientia, utramque præstantem esse ait, sic ut qui
utraq; sit præditus, solidè Prudens sit censendus; inte-
rim senum consiliis aut adsertionibus non minus tribuen-
dum esse monet, quàm sapientum demonstrationibus,
quod isti habeant *in iurisprudencia, Experientia oculum.*

6. Recom. 11. §. 22.

LXXXII. In societatibus itaque naturalibus agen-
tes quando usuprehenduntur, aliis actionibus per se fi-
nes illarum obtineri ac conservari, aliis & quidem con-
trariis per se turbari illas & destrui, hac experientia in-
structus Intellectus Practicus prioris generis actiones ex-
petendas, posterioris esse fugiendas concludit. Sed cum Ex-
perientia sit singularium, ejus disciplina sic progredi vi-
detur. Si quis v. g. viderit emptionis venditionis con-
tractum corrupti & dissolvi modo dolo Titii emptoris,
modo dolo Sempronii venditoris: nunc errore Caji, nunc
errore Mevii, atque hinc inæqualitatem enormem, ex in-
æqualitate hæc querelas, ex querelis dissidia, ex dissidiis
solutionem societatum existere, atque ita indigentiam
desiderii; hæc experientias Intellectus Practicus à suis sin-
gularibus abstrahit, & inde principium universale con-
ficiens hunc in modum colligit: Quidquid est causa in-
æqualitatis, querelarum, & ut tandem impediatur aut
dissolvatur contractus, adeoq; indigentia expleri neque-
at, illud à contractu Emptionis Venditionis abesse debet:
Talia vero cum sint Dolus & Error, hæc ab illa abesse de-
bent. Præterea Experientia cum perspicit, non solo con-
tractu emptionis venditionis indigentiam humanam suble-
vari, & simul usu comperiat, quemlibet contractum lædi,
pertur-

perjurari & infringi Dolo atque Errore, Intellectus Practicus illud universale principium etiam producit atque extendit ad omnes alios contractus, sic ut ab omni contractu Dolum abesse, & quemlibet contrario ejus requisito, Bona fide, stabiliendum & muniendum esse concludat. Sed & ubi Experientia deprehenderit, alios contractus aliis magis subvenire indigentia, hunc vero finem obtineri non posse, nisi in his Bona fides ad præstanda ea, quæ ex hujusmodi contractibus debentur, uberius attendatur, & ad eò amplior ad Aequalitatem comparata mensura adhibeatur, quàm in aliis; colligit hinc Intellectus Practicus, non omnes omnino contractus eadem libra vel trutina ponderandas, sed quemlibet ex suo genio ad Aequalitatis stateram esse examinandum. Pari vel suppari modo in aliis rebus explorandis experiundo procedit Ratio recta, eaq; à singularibus abstracta Universalia conficit, quæ ad demonstrandum adhibita Principiorum auctoritatem habent, & generalis vivendi regulas actionibus singularibus præbent. De errore in contractibus quod dixi, velim commodè & citra cavillationem accipi, cum non ignorem, quid de eo aliàs disputari soleat. Confer *l. 9. & 14. ff. de contr. empt. & l. 21. §. 2. ff. de act. empt. l. 62. §. 1. & l. 11. §. 1. ff. de const. empt. Cujac. lib. 2. obs. 4.*

LXXXIII. Harum itaque rerum Experientia cum magnam partem hautquaquam sit difficilis; nulla enim vitæ pars caret officio, & Juris Naturalis exercitio: cum primis iis, qui ad cognitionem & observantiam Jurium Naturæ necessaria præsidia attulerint, et *Φύσιον*, institutionem, ut à Doctrina sint exculsi, & decentem Educationem; accidit etiam, ut complures eadem Juris Naturalis

turalis decreta; eorumq; autoritatem experiendo didicerint; agnoverint, iisq; ad sensum tribuerint. Nam eorum & Intellectus practicus & Appetitus per *εὐφροσύνην* ad Juris illius reverentiam bene fuit dispositus, atque iste per Doctrinam eruditus, hic per Adsuersionem bene præparatus. Atque hinc existit ille bonorum prudentumq; in cognoscendis legibus naturalibus Consensus, cui adeo plurimum, qui bene de his judicant, non immerito tribuunt, ceu vel ex iis liquet, quæ paulò antè à nobis prolata sunt: quibus omnino addenda sunt ea, quæ in *Proleg. ad Offic. Cicer. & in Exam. Probabil. Jesuit. cap. 8. pag. 43. seqq.* prolixius disserui. Unum solum inde reportam Ciceronis testimonium: *In re consensus omnium gentium Jus Natura putanda est. lib. 1. Tusc. qn.*

LXXXIV. Quicumque igitur eo, quo dictum est, modo singularium *τῶν πραγμάτων* experientiam multiplicem collégerunt, & principiis hinc confectis de rebus practicis rectè ratiocinati sunt, illorum quoque Ratio fuit Recta, ejusq; *ἀναγωγή* à singularibus ad universalia, & vicissim ab his ad ista rectè progressa est. Ubi igitur Rectæ Rationi plurimum tribuitur, aut ipsæ Leges Naturales dictamina rectæ rationis appellantur; hinc tamen arguendi occasio non est arripienda, quod qualibet philosophorum secta sibi Rectam Rationem sit vindicatura, & nemo ex iis cum ratione se insanire, vel insanivisse, libens profiteri velit. Si enim consideres in quàm diversas & opiniones & scholas illi secesserint, certè omnes Rectam Rationem usos non fuisse, nimis est manifestum. Ubi igitur in dogmata Arceorum, Stoicorum, Epicureorum, Cynicorum aliorumq; incideris, primò omnium inquitendum est

est, sinte illorum scita placitaq; Rectæ Rationis dictamina. Talia vero existimabis, si illa deprehenderis cum legibus naturalibus Societates naturales continentibus & conservantibus convenire, vel saltem iis non repugnare. Hoc enim quoties fit, dictamen id non Rectæ, sed corruptæ & depravatæ Rationis est, ὁρθὰς γὰρ λόγους τῶν ποικίλων ἢ φρονήσις ἐστίν, Recta enim de talibus rebus Ratio est ipsa Prudentia. *6. Nicom. ult. §. 21.*

LXXXV. Etiam si igitur Diagoras, Theodorus, aliq; Deum esse negent, propterea quisque deprehendet, hoc non esse dictatum Rectæ Rationis, si modò ejus aliquam rectitudinem habuerit. Quò enim vinculo societates continebuntur, aut homo homini obstringetur, si omnis fidei; juris & obligationum summum autorem ac principem sustuleris? Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de divo opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeò exara leges moresq; projecta, ut non aliquos Deos credat; inquit Seneca ep. 117.

LXXXVI. Ingressi Epicuri hortum, si ibi doceri audiamus, Deum rerum humanarum nullam habere curam, adeoq; sanctissimum Providentiæ numen proculcari, facile agnoscas, neque hoc esse dictatum Rectæ Rationis. Si enim adhibeatur *ἡγεμονία* Experimentiæ, intelliges, per Providentiæ quaslibet res, & in primis etiam Hominem, ad suos fines ordinari. Cum vero non quibuslibet actionibus, sed honestis & Juribus Naturæ conformibus suum finem adsequatur Homo, per has Deum habebit propitium, per contrarias infensum. Absque hac rerum humanarum cura si esset, tolleretur à Deo bonitatem & justitiam, cum nihil magis Deo conveniat, quàm ut pro bonis

bonis bona, pro malis mala rependat. *Qui Providentiam tollit, etiam Deum esse negat. Qui autem Deum esse profiteatur, & Providentiam simul esse concedit. Alterum enim sine altero nec esse prorsus, nec intelligi potest. Lactant. lib. de Ira Dei. cap. 9.*

LXXXVII. Quod si eodem modo examinaveris Stoicorum decretum, Providentiam quidem graviter adferentium & propugnantium, sed talem, quæ omnia fatali & indeclinabili necessitate impellat moveatq; , sublata erit omnis morahiter agendi libertas & facultas. Si iraque *πειρασμόν* Experienciæ consulueris, tali necessitate fatali posita, frustra sunt omnes omnino leges, poenæ ac præmia. Ut meritò ludibrium debeant Ulpianus, aliiq; Jcti Stoici, qui interpretationi Ediçti perperui, & tot jurium naturalium explicationibus omne ingenium, studium tempusq; impenderunt, siquidem palmarium illud Stoicorum placitum amplexi sunt, fatali necessitate omnia ferri. Uti ergo experientia & bona ratio hoc dogma absurditatis damniabit, ita nec verè boni & prudentis hominis consensum ea in re Stoici obtinebunt. Vide præclare contra hoc Stoicorum dogma disputantem Alexandrum Aphrodisiensem *lib. de Fato.*

LXXXIIX. Fuerunt quoque, neque desunt hodie, qui immortalitatem animæ pro commento habent sed ubi *πειρασμόν* Experienciæ adsciveris, & animadvertentis, multos improbos homines, præprimis quorum improbitas autoritate & potentia civili est subnixæ, impunè omnia hic patrare, & cum indignissima fecerint, nil tamen suis sceleribus dignum, dum vixerunt, passos fuisse; & tamen hanc esse divinæ Providentiæ & Justitiæ supremam

nam legem, ut quisque præmia vel pœnas, ut fuerit suis actionibus meritis, sit relaturus: non poterit Recta Ratio aliter colligere, quàm Animam à corpore solutam fore superstitem. Non ergo quenquam turbet Aristotelis autoritas, ita decernentis. *Nicom. 6. §. 14. Omnium rerum nihil horribilius est morte. Nam ea omnium rerum est extremum. Nihilq; reliquum esse mortuo videtur neque bonum, neque malum.* Nam Experientia & recta ratione edocti non solum prudentiores, sed & integræ nationes veram rectamq; de Anima habuerunt sententiam, illam esse immortalem. *Quædam natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes plures, ut Deus noster penes omnes. Tertull. de resurr. carn.* Addantur ea, quæ ad hanc rem evincendam congescit Grotius de *Veritate religionis Christiana*, aliiq; peculiariibus de hoc argumento commentariis scripserunt.

LXXXIX. Et vero frequenter videas, sapientissimos quosque Philosophos ad hoc Experientiæ documentum provocare. Unum jam duntaxat ejus exemplum proponemus ex Seneca *lib. 4. de benef. c. 18.* ubi ille Ingratitudinem, quam vulgò dicimus, Juri Naturæ valde adversam esse, Gratitude vero ab illa exigi, his ostendit verbis: *Ut scias per se expetendam esse grati animi adfectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil aequè concordiam humani generis dissociat ac destrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis invamur officiis? hoc uno instructior vita, contraq; incursions subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? prada animalium & victima, ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cateris animalibus in tutelam suisatis virum est.* *Quacunque vaga nascuntur, & actura vi-*

*sam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cingit, non
 unguium quis, non dentium, terribilem ceteris fecit. Duas res
 dedit, quæ illum obnoxium ceteris, validissimum facerent,
 Rationem & Societatem. Itaque qui par esse nulli posset, si di-
 duceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium ani-
 malium dedit: Societas terris genitum in aliena natura trans-
 misit imperiam, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morbo-
 rum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia con-
 tra dolores dedit, hæc fortes nos facit, quod licet contra for-
 tunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani,
 qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies, ut ingra-
 tus animus non perse vitandus sit. Egregiè hæc cum iis,
 quæ paulò antè proposui, conveniunt, & simili modo
 de aliis vitiis ab Experientia argumentum ducere, & de-
 monstrare licebit, perinde uti Ingratitudinem & hæc So-
 cietates naturales evertere, adeoq; tanquam Juri natu-
 rali contraria per se quoque vitanda, virtutes vero earumq;
 officia, ceu Societatum vincula ac præsidia, per se expe-
 tendas esse.*

XC. Videamus jam quanta vis sit alterius *reipublice*,
 Conscientiæ, ad cujus tribunal ipse Apostolus provocat.
 Verba ejus hæc sunt *cap. 2. ep. ad Rom.* Cum gentes, quæ le-
 gem non habent, natura, quæ legis sunt, fecerint, ea legem
 non habentes si ipsis sunt lex. Qui ostendunt, opus legis scri-
 ptum in cordibus suis, simul attestante illorum Conscientia, &
 cogitationibus inter se accusantibus in eo die, cum judicabit
 Dominus occulta hominum. Chrysostomus ad populum
 Antiochenum ita loquitur *Orat. 12.* Ab initio rerum eam
 formavit hominem Deus, ipsi indidit legem Naturalem: Et
 quid est Lex Naturalis? Conscientia nobis explicavit, & ex se
 pate-

patet notitiam rerum tum honestarum, tum earum, quæ ejusmodi non sunt. De Conscientia longè aliter docent Casuistæ & Theologiæ moralis doctores, atque Aristoteles, aliq; veterum. Istorum doctrinam aliàs proposui, examinavi, refutavi. Illi Conscientiam principium constituunt actionum moralium, ego propriè dictam conscientiam illas sequi existimo. Itaque Conscientia mihi est, quæ actiones bene vel malè perpetratas solet sequi bona vel mala; unde etiam rectè Conscientia alia dicitur Bona, alia Mala. Utramque libet hoc generali definitione complecti, quod Conscientia sit iudicium Intellectus Practici, quo actiones in vita bene vel malè peractæ examinantur, pro istis gaudium & tranquillitatem, pro his dolorem & perturbationem ingerens.

XCI. Disputant nonnulli, sitne Conscientia actus, an potentia, an vero habitus. Quæ quæstio etsi huc parùm attinere videatur, hoc tamen indicandum est, solere à multis dici, quod sit actus Synterescos. *Cæl. Rhodig. Lib. 2. lect. antiq. cap. 26.* Synteresis vero Damascenus vult esse habitum, ad mores pertinentem, nobisq; per naturam competentem, seu, esse habitum natura nobis insitum, principiorum ad mores pertinentium, attendentem leges naturæ, easq; servantem, instigantem homines ad bonum, revocantem à malo. *Piccolom. phil. mor. grad. 2. cap. 2.* Aristoteles quidem etiam constituit habitum principiorum, quem ille Νῆν, Intelligentiam appellat *6. Nicom. cap. 6.* Sed ad illum non minus cognitionem principiorum theoreticorum, quàm practicum refert, & Habitus nobis nullos cognosci, supra jam monuimus; ut adeò nihil opus sit, nova vocabula novosq; habitus commi-

comminisci, modo constat, hanc vim Intellectui Practico inesse.

XCII. De utraque Conscientia in eandem sententiam loquuntur omnes veteres; quorum verba exscribere longum, & hic congesta legere fortè tædiosum foret. Nota est Poëtarum de Furiis fabula, quæ veros malæ conscientia cruciatus & pavores significant: ceu illam pridem interpretatus est Cicero *pro Sex. Rosc. Nolite*, inquit, *putare, quemadmodum in fabulis saepe videtis, eos, qui aliquid impie sceleratèq; commiserint, agitari & perterrerì Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat, sua mala cogitationes conscientiaq; animi serrent. Ha sunt impiis adsidua domesticaq; Furia. Nolo aliorum auctorum similia adjicere testimonia. Christiani Patres, Conscientiam vermi adsimilantes cum S. Scriptura, quaerere solent, utrum vermis hujus supplicium animam graviore dolore lancinet rodâtq;, quàm ignis urat: & concludunt, existo graviorem doloris sensum existere, quàm ex hoc: cujus sententia explanationem videre licet apud *Cæli Rhodig. lib. 10. lect. ant. cap. 14.* Sed cum fortè nemo gentilium rectius perspectam habuerit utriusque Conscientia vim, quàm Aristoteles, ejus verba præmittenda non sunt. Is cum docuisset, grande esse discrimen inter Bonos & Malos, interq; amicitiam Bonorum & Malorum; virum enim bonum perinde erga suum amicum, atque erga se esse adfectum, Improbo autem neque sibi secum rectè convenire, multò minùs cum amicis suis, postèrus ira declarat *9. Nicom. 4. §. 27. seqq. Qui penitus vitiosi & scelerati sunt, semper secum pugnant ac dissident, aliaq; concupiscunt, alia volunt, perinde ut incontinentes,**

mentes. *Iis enim spretis ac rejectis, qua sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, & qua sunt damnesa sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiam de earum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longè se remouent. Jam qui multa & atrocia facinora admisserunt, propter improbitatem vitam oderunt ac fugiunt, sibi manus adferunt. Et vitiosi homines atque improbi quarunt, quibuscum diestotos traducant, seiplos autem fugiunt. Multa enim gravia atque horrenda recordantur, taliaq; altera, cum soli sunt, expectant: tantisper autem, dum cum aliis sunt, obliviscuntur. Et cum nihil sit in eis amabile, nullo erga se amoris adfectu commoventur. Non igitur, qui tales sunt, secum ipsi aut latantur, aut dolent. Interdum enim anima discordia & seditiones concitantur. Et interdum homo improbus propter pravitatem dolore adscitur, abstinens à quibusdam rebus, interdum latatur: & una pars huc ipsum trahit, altera illuc, tanquam ipsum divellendo ac distrahendo. Quod si fieri non potest, ut quis simul doceat ac lateatur, at certè paulò post, quod latatus sit, mærore conficitur, nolitq; sibi hoc voluptatem attulisse. Quod si ita adfectum esse, valde est miserum, acerrima contentione fugienda improbitas est, operaq; unicuique danda, ut sit probus. Idem Philosophus 9. Nicom. 8. §. 33. seqq. ita docet: Improbus sese minimè amat. Nocet enim hic & sibi ipsi, & proximis, adfectibus pravis indulgendo. Sanè improbi hominis facta ab iis, que facienda erant, plurimùm discrepant. Neque etiam hujus Conscientiæ vis ignorata fuit veteribus Jctis, ceu videre licet ex l. 15. pr. ff. qui & à quib, l. 3. ff. de bon. cor. qui ant. sent. mort. sibi consc.*

XCIII. Bonæ vero Conscientiæ effectus præclare nobis depingit idem Philosophus d. c. 8. in iis, qui pro-

M

pter

pter Virtutem sunt Φίλαυσοι: cujus laudabilis Φιλαντίας proprietates cum prolixè ibi exposuisset, concludit §. 32. *Optimum quemque oportere sui amantem esse. Jam vero is, qui talis est, ait, 9. Nicom. 4. §. 18. seqq. secum vult habitare, secumq; vivere; id enim libenter facit. Nam & rerum actarum memoria est ei jucunda, & spes futurarum bona: qua quidem etiam est jucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione & cognitione mens ejus abundat, doletq; & lætatur unà secum maximè. Nam omni ex parte idem ei molestum est, idemq; jucundum, neque aliàs aliud: cum, penè dicam, nihil agat, cujus eum penitere possit. &c.* Addam unum à Seneca bonæ conscientia perhibitum testimonium. *Talis, inquit ep. 59. est animus viri Sapientis, & nullius mali sibi conscii, qualis mundi status super lunam: Semper illic serenum est. Sapiens nunquam sine gaudio. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia.* Exemplis idem confirmare, & utriusque Conscientia effectus illustrare velle, fortè fuerit otio abuti; sunt illa in mundo, & cuius historiarum monumenta volventi obvia; ex quibus tamen pauca deinceps attingam.

XCIV. Magis inserviet proposito nostro, si monstraverò, unde sit illa Conscientia vis, ut bonis animæ tranquillitatem ac singulare gaudium, magnam felicitatis humanæ partem, conciliet: è contrario improbos vexet, terreat, cruciet, semperq; attonitos habeat. Dixi Conscientia examen, accusationem, testimonium, absolutionem aut condemnationem, esse actus Intellectus Practici. Hæc vero Potentia nobis est à Natura, hoc est Providentia divina, data. Quælibet vero naturalis facultas & potentia est concessa ad certum aliquod munus & fun-

& functionem. Natura enim nihil facit frustra. Quem-
 admodum ergo Providentia divina Intellectum Practi-
 cum non solum hominibus indidit, ad apprehensionem
 & cognitionem legum naturalium, rerumq; practicarum,
 nec non ad debitam de iisdem ratiocinationem; ita quo-
 que aliter colligi nequit, quàm quod actus illi judiciales
 ab Intellectu Providentiæ divinæ consilio & decreto ex-
 pediantur, quibus actiones vitæ nostræ explorantur, exa-
 minantur & dijudicantur. Ut adeò nihil sit aliud Con-
 scientia, quàm Providentiæ divinæ radius, quo bonorum
 mentes illuminantur, excitantur, recreantur; quemad-
 modum solari lumine aliz res creatæ foventur, aluntur,
 lætæq; redduntur. At in improbos alia qualitate & esse-
 ctu agit idem ille radius, ut illos urat, torreat, torqueat,
 ut animus varia perturbatione æstuans nullam tranquilli-
 tatem, nullumq; solatium aut levamen inveniatur, sed pa-
 vores, terrores, cruciatusq; sentiat. Est enim diversus
 Providentiæ divinæ effectus, pro diversa conditione ob-
 jecti, ut boni bonitatis divinæ, mali vero (qui ideo Apo-
 stolo *αὐπκαπέκρημι* dicuntur) ultricis justitiæ divinæ flam-
 mam vimq; sentiant. Ita Natura plerumq; ipsa armatur ad-
 versus natura violatores. Plato 4. de legg.

XCV. Hujus monitoris, testis atque judicis nutus
 dictatusq; boni ceu Providentiæ divinæ decreta reveren-
 tur, fugientes mala, & ex actionibus legibus naturali-
 bus conformatis solatium gaudiumq; percipiunt. Mali ve-
 ro illius sensu expavescunt, atque exhorrescunt, *συμμαρ-
 τυρίσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν
 κατηγορούντων*, convicti testimonio conscientiæ, accusati
 damnatiq; Intellectus practici ratiocinationibus: uti lo-

quitur Apóstolus *cap. 2. ep. ad Rom.* Ubi obiter notetur, vocem λογισμῶν ibi non denotare simplices cogitationes, uti vulgò accipi solet. *Animus impurus diis hominibusq; infestus, neque vigilis neque quietibus sedari potest; ita Conscientia mentem excitam vastat. Sallustius de bell. Catil.* Cum primis hæc Conscientiæ dira vis illos vexat, qui potentia ad injurias impotenter abusi sunt. Exemplo sit Tiberius, de quo ita Tacitus *lib. 6. Annal.* *Insigne visum est earum Caesaris literarum initium. Nam his verbis exorsus est. Quid scribam vobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dii me Deaq; pejus perdant, quàm quotidie perire sentio, si scio. Adeo facinora atq; flagitia sua ipsi quoq; in supplicium verterunt. Neq; frustra præstantissimus sapientia firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse adspici laniatus & ictus: quando ut corpora verberibus; ita sevitia, libidine, malis consultiis, animus dilaceretur. Quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasq; ipse pœnas fateretur. Nero quoque, alteri isti desperata improbitate nihil concedens, imò vincere illum studens, occisa matre Agrippina per Anicetum, nec sceleris conscientiam (quanquam & militum & senatus populiq; gratulationibus confirmaretur) aut statim, aut unquam postea ferre potuit; sæpe confessus, exagitari se materna specie, verberibus feriarum, ac rædis ardentibus. *Xiphilin. ex Dio. Cass. in vit. Neron. sub fin. lib. 61.* Cur Carolo IX Galliz Regi nocturni horrores plerumque somnum interrumpere, eiq; conciliando Symphoniaci pueri adhibiti fuerunt? Hoc ferali laniæ Parisiensi, & malæ hinc conscientiæ contractæ acceptum fert Historicorum hujus ævi princeps Thuanus *lib. 57. p. m.**

93. *Nihil est igitur miserius, quam animus hominis malè con-*
scius. Neque fallax hoc est reus, etsi quandoque effe-
ctus suos suspendat, & tanquam flammula sub cineribus
latens forte seriùs vim suam explicet. Quis enim unquam
malæ conscientiæ pavoribus fuit exterritus, nisi qui gra-
vium scelerù reatu se teneri crediderit? Quod si exempla
objeceris hominum non omnino improborum, quorum
tamen conscientia misere fuerit excruciatâ; primùm qui-
dem responderi poterit, humanitatis quidem esse, ut
quàm optimè de quibuslibet sentiamus, cum tamen cer-
tum sit, sæpe latentium peccatorum conscientia nonnul-
los exagitari, qui cæteroquin boni aliis videantur, & quos
suorum facinororum graviter pœnitet. Imò licet revera
sint boni, qui ita vexantur, fit tamen id saltem propter
opinionem mali à se perpetrati. E contrario bona Con-
scientia suavissimum perhibet testimonium, ut, qui eam
habet, Numen quoque se sentiat habere propitium; a-
deoq; nihil sit, quod metuat, sed securitate ac tranquilli-
tate animæ perfruiscentes lætetur & triumphet, planè ut,
licet fractus illabatur orbis, impavidum feriant ruinæ.

XCVI. *Quæ cum ita sint, quatuor Pœnarum gra-*
bus nonnulli constituunt: quorum primus est in ipso Vi-
tio & Peccato. Prima illa & maxima peccantium est pœna,
peccasse: nec ullum scelus impunitum est, quoniam sceleris in
scelere supplicium est; nullum enim detrimentum majus exco-
gitari potest, quam quod omnino infertur à vitio. Sen. ep. 93.
Alter Pœnæ gradus ponitur in Conscientia, de cujus vi
diximus: quò refero illa Socratis apud Xenophontem lib.
4. memorab. Leges ipsas delinquentium pœnas continere, id ve-
ro mihi cujusdam esse præstantioris legislatoris videtur, quam

ut in hominem cadat. Hæc enim in animis hominum vis divina se exerens communem aliquam causam arguit, quæ non potest alia esse, quam communis lex seu jus omnium hominum. Tertius Pœnæ gradus consistit in Metu pœnæ: de quo iterum bene Seneca *ep. 98. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem.* Et post Euripidem rectè dixit Plato, *Timorem assidue angere animum viri improbi.* Quartus Pœnarum gradus in Supplicii collocatur, facinorosis irrogari solitis, cum dolore & plerumque etiam cum infamia conjunctis. *Fr. Piccol. grad. 9. Phil. mor. cap. 53.* Neque, ut paulò antè fuit monitum, ideo quisquam Conscientiæ *νεσθησιον* dubium aut fallax esse reputet, quod injustissimi quidam homines & foedissimis vitiis contaminati vel nullam sentiant Conscientiæ pœnam, vel non nisi admodum ferò. Hoc enim est scrutari arcana Dei consilia & decreta, & rationis decempeda sapientiam & justitiam ejus impie velle metiri. Admirari vel potius venerari Dei decreta, non protervè rimari addecet. Quàm enim in irrogandis pœnis sit admirabilis DEUS, etiam gentiles agnoverunt, ut eò nomine Pindarus eum appellavit Aristotechnam. Et licet DEUS interdum lentè ad vindictam procedat: undè laneos habere pedes Dii veteri adagio dicebantur; hoc immentæ ejus bonitati acceptum ferendum est, qui spatium respiscendi indulget, aut singulari ejus & abstrusæ sapientiæ tribuendum est, quando tarditatem supplicii gravitate compensat. Certum interim est illud Poëtæ:

Rarò antecedentem scelestum

Deservit pede pœna claudo.

Nec minùs certum est, omne peccatum mereri pœnam,
ctfi

etsi exsecutio ejus nonnunquam differatur à Deo non solum in annos, sed & post vitam, cum propter animæ immortalitatem non sit speranda omnino impunitas. Vide differentem *Cæli Rhodig. lib. 6. lect. antiq. cap. 14: Quæ sit ratio tarditatis supplicii ex divina providentia.* Cum igitur Conscientia tam indubitatum sit *veritas* promulgati & fortè violati Juris Naturalis, Nicolaus Hemmingius talem construxit definitionem: *Lex Natura est divinitus impressa mentibus hominum notitia certa principiorum cognitionis & actionis, atque conclusionum, ex istis principiis demonstratarum, proprio fini hominis congruentium, quas ex principiis necessaria consequentia ad humanam vitam gubernationem extrahit ratio, ut homo ea, quæ recta sunt, cognoscat, velit, eligat, agat: vitæq; contraria: quorum omnium & testis & judex Conscientia hominibus divinitus est attributa.* *Add. Guil. Grot. d. l. cap. 1. n. 9. & cap. 4. n. 3. seqq.* ubi & ipse eadem Juris Naturalis *veritas* adgnoscit, quamvis singula non æquè perspicuè explicat.

XCVII. Promulgationem legum naturalium non uno modo nec ordine fieri dixi, ejusq; rei causas ostendi, quod non in omnibus eadem sit naturæ inclinatio & dispositio, neque eadem adhibeatur animi cultura atque institutio, ut nec eadem morum adusfactio. Quatenus vero hæc Promulgatio per Doctrinam perficitur vel adjuvatur, fit illud duplici modo: vel officio Prudentiæ, vel Scientiæ. Illa sua dictata suggerit, prout in vita humana aliæ atque aliæ leges naturales subinde actionibus humanis sunt exprimendæ, atque hæc istis conformandæ. Hæc vero certa methodo, principiisq; utitur, ex quibus, ceu genuinis causis, demonstrationes practicas colligit.

Nam

Nam qui rectè velit docere, causas suæ doctrinæ debet proponere, & ex genuinis ac domesticis principiis demonstrationes arcessere. *Omnis enim doctrina & omnis disciplina ratiocinativa fit ex antecedente cognitione. 1. post. analyt. cap. 1.* Et Scire est rem per causam cognoscere, & quod illa sit conclusionis causa, neque aliter ea se habere possit, *2. post. analyt. 2.* Cumq; Scire sit per demonstrationem quid cognoscere, hujusmodi singulares aut particulares scientiæ practicæ sunt plurimæ, ex quibus unum quoddam systema integramq; disciplinam multi concinnare instituerunt, alii aliis feliciter, methodo autem tam varia usi, ut potius conjecturas & sæpe vanas opiniones pro vera scientia practicâ venditaverint. Rectè autem monet Aristoteles, nihil vetare, quò minus quis rem demonstratam partim discat, partim ignoret. *1. post. anal. cap. 1. in f.* Neq; enim quilibet demonstrationis vim, & necessitatem conclusionis ex principiis arcessitæ omnino pervidet, adeoq; non omnino veritatem demonstrationis adsequitur, neq; ei *ἀμυχανήτως* adfentitur. Quod si vero temere adfentiat veræ licet demonstrationi, ut tamen non perspiciat causam demonstrationis, quod propter illam res ita se habeat, neque aliter habere possit, ille sibi comparat scientiam *κατὰ συμβεβηκός*, per accidens, uti scitè loquitur Philosophus *2. post. 2. pr.* Si igitur non est cujusvis, ut vim demonstrationis penetraret, neque etiã debita docendi methodus in tradenda Juris Naturalis scientia fuit adhibita; nemini non liquet, cur quidam partim scient, partim ignorent jura naturæ, aut eorum scientiam ex eventu habeant.

XCVIII. Videbimus igitur deinceps, quo ordine
non;

nonnulli in Juris Naturalis disciplina tradenda fuerint usi, ut tamen nec nostram sententiam simus dissimulaturi. J Cti præ cæteris commendant hæc Juris præcepta: *Honestè vivere, Alterum non ledere, Summ cuique tribuere. l. 10. §. 1. & §. 3. Inst. de Just. & Jur.* Sed si verum amamus, quælibet Lex est præceptum Juris. Quælibet enim lex certam juris formulam dicitur, juxta quam actiones humanæ sunt componendæ. Quod nec J Cti in dubium vocabunt, Cur vero Ulpianus horum præcipuè mentionem faciat, varias ineunt rationes interpretes, ex quibus quam sibi J Ctus proposuerit, cum hæc scripsit, vix hariolus conjectabit. Mihi commodissima ratio hæc visa fuit, quam etiam Feldio probatam fuisse post deprehendi: ut primo illo præcepto, *Honestè vivere*, comprehendere voluerit omne officium, quod Justitia Universalis exigit: altero officium Justitiæ Particularis *συνάλλαξις*, ut nemo lædatur sive in synallagmate spontaneo, sive invito: Tercio officium Justitiæ Distributiæ. Huic vero enarrationi quid desit, ex nostra sententia deinceps proposita perspicere poterit. *Guil. Grot. de prim. Jur. nat. cap. 9.* ubi ille hæc tria præcepta latius examinat. Notum est, ex quibus laciniis Pandectarum opus sit consarcinatum, ut illius particulæ ex Ulpiano decerptæ non possit exigi aliqua methodica ratio. Imò J Cti veteres isti tantum non ubique admirabilis sui ingenii exempla exhibeant, in conclusionibus Juris Naturalis felicissimè derivatis: fontes tamen & principia earum quod attinet, veluti Arthuse aquæ magnam partem ea videntur deliquisse.

XCIX. Tria alia summa Juris Naturalis capita commendavit J. C. Scaliger in *pref. lib. 1. Epidorop.*

N

Natu.

*Natura tribus legibus agitans vitam,
 Nuturationis, luce caltus parata,
 Vult fulta: quasi has dedit esse commentum,
 Numen cole summum. Tibi prima, ultima met a hac.
 Ne prodige te, ne tua prodige negligendo.
 Ne cui facias, quæ tibi facta non placerent.
 Istis tribus omnis capitur beatitudo.
 Quam qui nihili fecerit, exhibit inanis.*

Hæc quamvis satis latè pateant, multisq; actionibus applicari queant, sunt tamen longè plures vivendi regulæ à Natura proditæ, quas distinctè cognoscere interest; has vero si ad universaliora quædam principia revocare libeat, alia via incedendum esse, ex sequentibus parebit.

C. Cum vero præ aliis Jcti & Theologi quidam Angli in digerendis Legibus Naturalibus se exerceverint, illos adibimus. Primum inter eos locum meretur Joannes Seldenus. Is explicaturus Jura Naturæ, septem illa exhibet præceptis: quorum Primum agit de cultu Dei extraneo: alterum de Maledictione nominis divini seu Blasphemia: Tertium de effusione sanguinis seu Homicidio: Quartum de turpitudine ex illicito concubitu: Quintum de furto ac rapina: Sextum de Judicis regimine forensi, & obedientia civili: Septimum de membro animalis viventis non comedendo. Sed & in hoc ordine & numero multa desiderari possunt, quæ tamen Seldeno imputanda non sunt, ut qui non ex suo judicio, sed juxta disciplinam Jctorum Hebræorum hunc ordinem numerumq; definivit, neque adeò absolute Jus Naturæ, sed determinatè juxta disciplinam Hebræorum tradidit: qui Jus Naturæ appellant Jus Noachidarum, atque illa septem præ-

præcepta posteris Noachi, hoc est, generi humano, tanquam illustriora data esse existimant. Inter quæ uti non desunt, quæ Juri Arbitrario rectius accenseas, ita multa eaq; gravissima Juris verè Naturalis præcepta reliquis addi ab Ebræis debuerunt. *Guil. Gros. de prim. Jur. nat. cap. 5. n. 10. & 17. Osland. typ. leg. nat. th. 46. & 47.*

CI. Seldeni dum memini, simul Illustrissimi Domini Joannis Christiani, Liberi Baronis de Boineburg, recorder. Is, quæ erat erga omnis generis studia singulari propeensione, solebat viris doctis identidem eximia suggerere argumenta, in quibus ingenia sua exercerent. Itaque cum pro sua insigni humanitate variis aliis de rebus ad me scriberet, tum etiam mihi aliquoties significavit, se desiderare, qui ad imitationem Seldeni de Jure Naturæ juxta disciplinam Christianorum commentaretur. Exstat erudita Differtatio, præmissa Ethicis Jo. Cirelli, qui est Crellius ille Socinianus, qua Virtutis Ethnicorum, Hebræorum & Christianorum differentia proponitur, multisq; argumentis ostenditur, tam superari Hebræorum virtutes à Christianis, quam illæ Gentilium Virtutes superant. Credo autem Mæcenatis quondam nostri desiderium hujus discriminis demonstratione non potuisse expleri, sed inprimis hoc illum voluisse, ut ex optimorum Theologorum, & inprimis Ecclesiæ Patrum, scriptis ostenderetur, quid ipsi crediderint Juris esse Naturalis: quibus argumentis quæque capita adstruxerint & illustraverint: quomodo illa disciplinæ Christianæ vel consentire, vel hanc Jure Naturali præstare & præ illo multa eximia habere existimaverint. Cum itaque hoc argumentum nemo feliciter tentare, nedum perficere tantum opus possit,

nisi qui & Naturalis & Revelatæ religionis Christianæ exactam cognitionem sibi comparaverit, Theologis sanè hoc relinquendum est. Et quia imprimis in disciplina Christiana tantopere commendatur & Lex Charitatis & Lex Patientiæ, notumq; sit, cum ab aliis tum à Grotio his multos singulares effectus tribui solere, hortatus sum, imò rogavi nonnullos, ut his Legibus explicandis aliquam operam navarent: docerentq;, quatenus illæ cum Jure Naturæ convenirent, aut ipsi præcellerent. Sed quod hætenus obtinere non potui, denno illis etiam atque etiam commendo, atque hoc cum Autore laudatæ Dissertationis voto utor: *Utinam tot Questiones subtiliores Theologorum acerrimis ingenii disputatas, diffunderent sapius, optima diludia in moralibus disquisitionibus? Utinam per Officiorum Christianorum attentiorum considerationem emolliantur tot polemica scripta! ultero citraq; commissa tam impotenter, ut styli mucrones in gladios porrecti fuerint; sapissime vera calamæ vocesq; si non sanguine maduere, livido tamen felle ac nigro loliginis succo tincta fuerint. Sic Fides ad conscientiam rectam tanquam ad metam directa secundum præscriptum Apostolicum, speculationes actionesq; redderet accuratas magis quam curiosas. Quod igitur Mæcenati Germaniæ, cum viveret, studium præstare non potui, illud saltem aliis me post ejus obitum sedulo ac publicè commendasse tumulo ejus inscribo,*

ubi mollis amaracus illum

Floribus, & dulci adspirans complectitur umbra.

CII. Secundum locum teneat Robertus Sharrock, qui scripsit Hypothesin de Officiis secundum Jus Naturæ. Illius Hypotheseos hanc facit synopsis. Finem Hominis esse

esse docet, ut sine conscientia stimulis in animi tranquillitate & gaudio versetur. Media ad huc finem obtinendum esse ait, si Naturæ leges & placita studiosè observentur, quæ jubent, Ut nemo alterum innocentem lædat, Ut quisque fidem servet, Ut bene de se merenti par retribuat, Ut sibi ipsi, Ut proli, Ut consanguineis beneficiat; quorum primum ipsi *Philælas* nomine venit: Ut sanguine disjunctis proficit. Neque dictas tolli existimat obligationes: nisi aut 1. solverit debitum; Aut 2. impossibilitas solvendi emerferit, Aut 3. remisierint eam personæ, quarum intererat obligationem fuisse præstitam. Denique si Homo peccaverit, vult illum studere, quò 1. Damnum à non præstita obligatione natum repararet, 2. Ut Numen offensum placet. Præterquam vero, quod in his non deprehendatur summum Obligationis Fidei, Juriumq; principium; neque hæc speciàtim recensita capita Juris Naturalis disciplinam exhauriunt, neque diversa satis distinctè proponuntur, neque denique apparet, quomodo ex sola Juris Naturalis disciplina Numen offensum omnino sit placandum, quamvis inde quidem constet, offensum illud placandum esse.

CIII. Tertium locum occupet Edoardus Baro Herbert de Cherbury & Castri insulæ de Kerry, Regni Anglicani Par, qui Religionis Naturalis communes notitias ad quinque hæc capita redigit: 1. Esse aliquod supremum Numen, 2. Illud esse colendum, 3. Virtutem & pietatem esse præcipuas partes cultus divini, 4. Resipiscendum esse à peccatis, atque illa qualiacunque per Pœnitentiam expiari debere, 5. Præmium pœnamq; post hanc vitam dari. Cum vero hic Autor id cumprimis agat illo suo

libro *De veritate, prout distinguitur à Revelatione, Verosimili, Possibili & Falso*, cui alium attextit *de Causis errorum & Religione Gentilium*, ut omnem autoritatem & fidem Revelationi subducatur, non est quod ei multum tribuamus, cui consilium est, rejecta omni revelatione, Atheismum stabilire, etiamsi Juris Naturalis præcipua capita videatur venerari. Neque enim illum hoc serio agere existimandum est, ut Religionem Naturalem ex Jure Naturæ descendente confirmet, sed ut his cuniculis actis malitiam suam tegat, & sub specie defensionis religionis naturalis revelatam religionem labefactet atque opprimat. Neque enim ignorare ille potuit, nimis imperfectam esse religionem naturalem, ut per eam quis salutem adipiscatur: deinde quod illa religio in plures diffundatur leges, æquè necessarias scitu, & non minùs, atque istas à Natura promulgatas. Et quomodo item ille probabit, quomodo Jure Naturæ sit placandum Numen offensum, an sola pœnitentia, & quali illa, præsertim si quis in eadem peccata sæpius fuerit relapsus? *Videsis Osiandr. de Typo leg. Nat. th. 61.* Et in primis eruditam *Disp. Dn. D. Cristoph. Franckii*, Collegæ & Amici nostri conjunctissimi *de Religione Naturali*, qua sibi etiam illum Herbertum refutandum delegit.

CIV. Huic succedat Richardus Cumberland Theologus, cujus *Disquisitio Philosophica de Legibus Naturæ Anno 1672 Londini typis exscripta est.* Ille ita docet, *Benevolentiam latissimè diffusam esse, officiorum nostrorum principium, mensuram, regulam, unicamq; legem: quin etiam eandem actionum nostrarum finem, amplissimum quod expectimus premium, summum denique hominis bonum.* Hæc officia benevolentis præstanda esse ait in toto *Systemate Rationali*,
cujus

cujus partes facit Deum & Homines. Cumq; hanc tractationem comparationibus subinde à Mathesi desumptis illustrare destinasset, summulam tum præceptorum omnium Legis Naturalis, tum sanctionum eis annexarum (Sanctionum voce tam Præmia quam Pœnas complectitur) in summo illo principio, ejusq; confectario de oppositis contineri sic breviter ostendit. Subjectum illius est studium, pro viribus nostris, Communis Boni totius Systematis Rationalium. In hoc autem exprimitur Amor erga Deum & Homines universos, qui scilicet sunt partes hujus systematis. Deus quidem est pars præcipua: Homines sunt partes ei subordinatæ: erga utrosque Benevolentia Pietatem & Humanitatem complectitur, hoc est, utramque Legis Naturæ tabulam. Prædicatum vero illius propositionis est conducens ad bonum singularum ejus partium, quo nostra, velut partis unius, felicitas continetur: quæ obsequii præmium est summum, uti miseria ex oppositis actibus consequens pœna est summa nequitia. Nexus vero prædicati cum subjecto naturalis & fundamentum est Veritas propositionis, & indicium naturalis nexus inter obsequium & præmia, nec non inter transgressionem & pœnas. Si igitur, inquit, concedatur, manifestam esse necessitatem, si beati esse volumus, amicitiam cum Deo Hominibusq; colendi, statim agnoscitur Sanctio Legis illius Naturalis generalissimæ, putà, quàm de Benevolentia proposuit. Ea enim unica & Religionem totam naturalem, & omnia ad humani generis felicitatem necessaria stabilit: Ea vero sunt præter Pietatem, 1. pacifica inter Gentes diversas commercia, quò spectant Jura Gentium omnium: 2. Societatis

tatis civilis constitutio, aut conservatio, quod collimant Leges Civiles: 3, Domesticæ necessitudinis & amicitiae omnis firmitas, de quibus tum generales regulæ, quæ Gentium pacem firmant, tum speciales œconomica præcipiunt. His positis Lectorem rogat, ut ea non separatim tantum sed conjunctim consideret, ut ex omnibus conjunctis unum exsurgat argumentum, sanctionem Legis Generalissimæ inde evincens, quod homines necessario excident summa sua felicitate, quæ in actione seu usu facultatum suarum proprio & adæquato consistit, nisi eas exerceant in colenda cum Deo Hominibusq; amicitia, ad quem effectum præ cæteris omnibus à natura adoptantur, quod quidem Legis transgressoribus excusationem nullam relinquit. Quapropter cum certo præsciri possint hi effectus ex hoc studio secuturi, neminem latere posse ait, in iis contineri Religionis solamina gaudiaq; præsentia, cum beatæ immortalitatis spe ubique terrarum conjuncta, multaq; insuper pacati cum exteris commercii commoda, omniaq; Regiminis Civilis & Domestici, nec non Amicitiae emolumenta huic studio velut præmia annecti, eaq; non alia ratione, quæ in nostra sit potestate, adquiri posse, ipsumq; adeo qui Boni Communis curam rejicit, eatenus rejicere has suæ felicitatis causas, & miseræ seu pœnæ imminentis causas amplecti. Hoc studium Communis Boni prudentibus suppeditare regulam inquit, cujus ope actibus suis & adfectibus certum statuat modum, in quo Virtus consistit. Hoc opus prudentis quidem judicio demandasse Aristotelem in definitione Virtutis, verum judicii ab eo ferendi normam non indicasse: suam vero propositionem normam sumendam esse docere à patre;

natura finis optimi maximiq; , habito scilicet respectu ad omnes partes totius Systematis Rationalium, seu Civitatis illius, cujus Caput est Deus, membra omnes Deo subditi. Ab hoc fonte derivandum esse monet ordinem illum inter Leges Naturæ speciales, secundum quem prior posteriorum quodammodo limitat, quod posteriores prioribus, & speciales omnes Generali subordinentur, ut tamen certum sit, de illarum nulla unquam à Deo dispensatum esse, sed in iis casibus, in quibus posterioris obligatio tolli videatur, materiam ita mutari, ut priori tantum Legi observandæ locus sit. Pauca ex multis attuli, ipsius Auctoris verbis ex Prolegomenis huc adductis. Ipsum Opus in sequentia capita partitus, primò *de Natura Rerum*, II. *de Natura Humana & Recta Ratione*, III. *de Bono Naturali*, IV. *de Discriminibus Præclicis*, V. *de Lege Naturæ ejusq; Obligatione*, VI. *de iis, quæ in Lege Naturæ generali continentur*, VII. *de origine Domini & Virtutum Moralium*, VIII. *de Virtutibus Moralibus sigillatim*, IX. *de Consecrariis* agit. Est certè Liber ille lectu dignissimus, cujus dogmata pleraque veritati, & quoque fini à Natura homini proposito sunt consentanea. Cum autem præcipuum ejus fuerit consilium, ut Hobbesianam Philosophiam Moralem & Civilem everteret, Legem illam Naturalem generalissimam Statui lupino naturali Hobbesiano maximè adversam opposuit, indeq; suas demonstrationes petiit: in quo tractatu nihil ferè desidero, nisi concinniorem methodum, & perspicuitatem. Quæ si adhibitz fuissent, tantum non ubique nobis consentientem cum deprehendere liceret. Ita scilicet fit, ut diversis sæpe viis ad eundem finem iter instituat.

Postre-

CV. Postremum locum dabimus Thomæ Hobbes; occupat enim extremum scabies. Ille cum perperam Jus Naturæ definivisset, quod sit *dictamen rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumq; conservationem, quantum fieri potest, diuturnam*; post hoc ordine Leges Naturales proponit *cap. 2. & 3. de Civæ*. Prima, inquit, & fundamentalis lex naturæ est, quærendam esse pacem ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia. Mox addit: Legum naturalium à fundamentali illâ derivatarum unam esse, jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel relinquenda esse. II. Pactis standum esse. III. Est de vitanda Ingratitudine, Nec eum, qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem deteriore conditione esse patiaris: sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò poeniteat. IV. Ut quisque se præbet commodum cæteris. V. de Misericordia, Oportere alterum alteri, sumpta cautione futuri temporis, præteriti veniam petenti & poenitenti concedere. VI. In ultione seu poenis spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum. VII. Ne quis vel factis, vel verbis, vel cultu, vel risu, alteri ostendat, se illum vel odisse, vel contemnere. VIII. Vetat superbiam, Ut unusquisque natura unicuique æqualis habeatur. IX. Ut quæcunque jura unusquisque sibi met ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum. X. Ut unusquisque in jure aliis distribuendo, utrique parti æqualem se præbeat. XI. Quæ dividi non possunt, communiter (si fieri potest) utenda esse, idq; (si quantitas rei permittat) quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinito, & proportionate ad nume-

numerum utentium. XII. de forte dividendis. XIII. de Occupatione & Primogenitura. XIV. Pacis mediatoribus præstandam esse incolumitatem. XV. de constituendo Arbitro. XVI. Neminem debere esse arbitrum vel judicem suæ causæ. XVII. Neminem arbitrum esse oportere, cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoria unius partis, quàm alterius. XVIII. de Testibus. XIX. Nul- tum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum & partes, quarum arbiter constitutus est, cujus vi teneatur in gratiam alterius partis pronuntiare: neque cujus vi te- neatur ad id pronuntandum, quod æquum est, vel æquum esse censeat. XX. Est contra crapulam, eaq; quæ rationis usum impediunt.

CVI. Plurima in his aliisq; desiderari possent, ex qui- bus tantum pauca delibabim9. Primo ille præsupponit Sta- tum aliquem Naturæ, in quo unicuique jus sit datum in- omnia, hoc est, ut absque pacto cuique liceat facere quæ- cunque, & in quoscunque. *cap. 1. n. 10. In statu morè na- turali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu;* ait *cap. 1. n. 18.* Fingit ille homo statum Naturæ qui à Natura damnatur, & qui non Naturæ, sed Diaboli status est. De Jure Na- turæ enim qui velit rectè docere, necessum est, primò omnium advertat, quis sit illius autor: deinde hoc co- gnito, necessum est talis præsupponatur status, ejusq; ta- lis finis, cui talia jura à tali autore lata sint accommodata. Itaque cum à Providentia divina Jus Naturæ sit profe- ctum, illud Naturæ humanæ rationali, sociali, tranquilli- tatisq; cupidæ est accommodatum; non autem Naturæ corruptæ, vitiosæ, malitiosæ, cujus instinctu homo ho- mini sit lupus.

CVII. Quid vero illum impulit talem Statum fingere? Primò quidem, quod in Statu naturæ mensuram juris naturalis Utilitatem fecerit. Deinde, quod primam legem hanc Homini datam esse putet, ut cum primis quarat conservationem sui. Denique quod quis fecerit in statu merè naturali, id injurium esse homini quidem nulli. Primum indubiè falsum est. Nam licet à Jure Naturæ Utilitas non absit, sed maxima illud sequatur; non tamen hæc ejus est mensura, sed ut Voluntati divinæ conformetur voluntas hominum, id quod fit, si legibus naturæ ab æterno & intranscens bonis obtemperent. Principaliter igitur Utilitas est mensura Juris Arbitrarii, Naturalis Honestas. Alterum quod attinet, est quidem homini conservatio sui commendata à Natura, sed ut id fiat citra injuriam alterius. Si enim velis conservationem sui primam in hoc statu lupino facere regulam, & simul profiteri Hominem non esse animal sociale, neque injuriam in hominem committi in hoc statu, quæ omnia ita cumulat hic *avoxantze* scriptor, cœlum gehennæ miscbitur, & teterrimis flagitiis fenestra aperietur. Nam, inquit, injustitia, erga homines supponit leges humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Docet ille homo, esse quidem leges naturales, ut tamen ex illarum læsione nulla in homines redundet injuria; hæc enim tantum existere ex illarum legum læsione, quas ipsi homines inter se considerint. Plurimas vero leges naturales Deus, condidit immediatè hominum bono inservientes; sic ut officia hinc debita ab homine homini sint præstanda. Hæc igitur si tu neglexeris, aut contraria feceris, Deum certè offendis, harum legum autorem, ut tamen etiam

etiam homini damnum aut injuria inferatur, quatenus illi non præstatur id, quod ex lege naturali ipsi præstandum erat.

CVIII. Cum igitur falsissimis hypothesebus Hobbesiana somnia sint subnixæ, explosa dudum & solidè refutata ab ipsius contempnitis civibus, non merentur reliqua illius placita operosam disputationem, sed potius istiusmodi fanatica dogmata ex numero philosophicorum scriptorum, imò toto orbe saltem Christiano sunt proscriptenda. Cur vero illas suas leges naturales eo ordine præteritis, hæc colligere licet. *Præcepta, inquit, hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ a discordia oriuntur.* Unde vero uberius discordiæ leges, & plura gravioraq; pericula emergere poterunt, quam si talem Naturæ statum comminiscaris, ubi omnibus in omnia & omnes jus sit datum? Nonne hoc posito lex ejus fundamentalis evanesceret, Pacem diligentissime esse querendam, & dissidiis bellisq; frequentissima imò perpetua occasio præberetur? Cumq; omnis mali, quod in ipsius commentitio statu naturali cernitur, remedium velit esse in pactis, ut his belluina licentia refrænetur, à statu isto naturali omnem removeret justitiam, quæ verus status naturæ maximè est munitus; quanquam etiam Patrum vim enervat, cæu mox audiemus. Pleraque ex reliquis præceptis cum item sint comparata ad corrigendum illum statum efferræ licentiæ, bono fine ac fundamento destituuntur, quæ extra tale propositum alioqui pro genuinis naturæ legibus reputanda sunt, ut tamen hæc sola minimè Jus Naturæ omne exhauriant, imò multa ejus capita istis enumeratis longè præstantiora magisq; necess-

necessaria sint. Ut verò forte fiat divisio, neque jubet neque vetat Naturæ jus, sed arbitrio hominum relinquit. Primogenituræ jus etsi fortè non repugnet Juri Naturali, non tamen inde, sed à placito hominum obligationem accepit. Arbitri officium etsi in variis negotiis possit esse occupatum, illud tamen una Justitiæ regula, suam cuiq; tribuendum, est definitum.

CIX. Nunquam, fateor, incidit in ultimum scriptorem; qui absurdiora ac tetriora placita orbi exposuorit; ut sanè sapius miratus fuerim, quomodo ullius viri docti boniq; suffragium mereri poterit. Qui enim doctrina vel leviter tinctus, & non omnino hospes fuerit in Philosophia practica, (de hac enim sola nobis jam sermo est) facile deprehendit, quantopere ille impostor suo ingenio ad adstruendum atheismum, tyrannidem, omneq; improbitatis genus abusus sit. Idem si bonus fuerit, (conjugi enim cum doctrina bonitatem cupimus) non poterit non impia hæc & insulsa dogmata detestari, malòq; genio adscribere. Vel ergo utroque, vel saltem alterutro si quis sit destitutus, & fortè temeraria novitatis eujuseunq; cupiditate insuper accensus, has divinæ vindictæ primitias sentit, ut pestilentissimis etiam mendaciis facilis tribuatur adensus, atque etiam per talia exempla verbi divini auctoritas stabilietur. Ita enim inquit Apostolus 2. *Theff. 2. v. 11. & 12. Ἰδοὺ τὸ εἶδος τοῦ ἀνομιῶν οὗ τοῦ ἐνεργησάτου καὶ ληθῆς, οὗ οὐκ ἔστιν ἄρρατος, ὁ ὧν ἐπιπέσει πάντες οἱ οὐκ ἔμελλοντες εἶναι ἀληθεῖα, ἀλλ' ἑδωκέναι τὸν ἴδιον δόξαν. Ideo miser ille Deus operationem erroris, ut credant mendacio. Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt injustitiæ. Add. ibi annotatio Beza, Cum igitur hæc nova philosophia Hob-*

bellia

besiana in Gallia, Belgio, imò & in Germania à nonnullis avidè fuisset excepta; Veritatis, Pietatis ac Justitiæ studio excitati præter alios imprimis fuere in ipsa Anglia multi Viri docti boniq; qui larva huic philosophiæ detracta monstruosam ejus deformitatem detexerunt, ne quid vel Respublica vel morum probitas hinc detrimenti caperet. Ex his nonnulli omnem philosophiam Hobbesianam, alii tantum civilem & moralem destruxerunt. Inter istos referendus est Sethus Wardus, in Academia Oxoniensi Astronomiæ Professor, qui hæc duo Hobbesianæ philosophiæ practicæ fundamenta esse dicit, eaq; convellit: *Alterum est, esse vel fuisse quendam hominum statum, quem vocat Naturalem, ubi sine lege aliqua soluti vagabantur. Alterum est, pactis eos in societatem & Regnum coisse, Regnum sive imperium absolutum, quod nullam eis omnino relinquat libertatem.* Posterius si quis fortè indubium vocet, (prius enim nimis manifestè nimisq; frequenter inculcat) ac si alibi aliter hac de re loquatur, is velim probè attendat, *Hobbiæ doctrinæ suæ infamæ sæpe nebulam offundere, &, ut contradictionibus, sine quibus vivere non posse videtur* (verba sunt Sethi Wardi) se expediat, quidvis quocunque modo moliri.

CX. Cumberlandius vero paulò antè laudatus, ut Jus Naturæ cumprimis adfereret, calamum strinxit in *Hobbiæ male moratam philosophiam, in quâ omnis impietatis, injustitiæ, nequitia, discordiæ denique jacta sunt fundamenta: Quibus instituuntur ejus sectatores in Atheismi mysteriis: Quod S. Scriptura ille hypocrita fuerit abusus, cujus auctoritate animatus moveri nequiverit, quippe quam à voluntate singularum Civitatum totam derivari statuerit, adeoq; earum arbi-*

an. irrisio esse mirabilis: hic validam, sibi nullam esse docuerit: Quod sua doctrina sibi met aded repugnet, ut in Atheismum ruat, & neget Leges illas Divinas vel à Natura disci posse, vel è Sacris Scripturis, nisi Revelatio tuncque particulariter detur, quia Scriptores sacri fuerint Propheta: Quod Leges Civiles sint unica regula discernendi inter Bonum & Malum: Quod sibi aperte contradicat, dum Jura Natura valida esse contendit quod ad actus externos; Leges autem Natura eo in statu ad actus externos non obligare: Præterea ostendit, Hobbiæ doctrinam esse talem, Ut jus dei unicuique committendi crimen læsæ Majestatis: Tolli per illam omnium obligationem, omnemq; aded usum foederum: Tolli Legatorum & Commercio- rum omnium securitatem: Imperiorum omnium fundamenta subrui: Principum naturam illum depingere naturâ ferarum ferociorem & crudeliorem: Doctrinam ejus de jure omnium ad omnia non pati, ut quisquam societatem civilem inire possit: ejus sententiam cives armare ad rebellionem: Hobbianam doctrinam de Pactis, & Juramentis Imperiis summis perniciosam esse: Hobbiæ omnia Principibus adimere, que adulationis causa videri vult illis tribuere ultra alios philosophos; imò pessimorum flagitiorum illos incusare, dum nullis legibus eos adstrictos esse contendit: Omnem Principibus sapientia & justitia laudem adimere: que Hobbius iis tribuit, ab ipsis Principibus rejici, & ab ipso Hobbio iisdem denegari: Imperantes pactis non obligari, ideoq; nullam suis subditis, imò nec aliis Civitatibus injuriam facere posse. Ecce flosculos ex Hobbesianis scriptis à Cumberlandio excerptos? De cujus fide non est quod quispiam dubitet: aut certe si dubitat, forè quod existimet, sanæ mentis homini talia in mentem nunquam venire potuisse; ipsum diligentius inspiciat Hobbiæ, & vera locutum depre-

deprehendet Cumberlandium. Exempli loco postremum dogma ipse Hobbius suis confirmabit verbis, quæ leguntur cap. 13. de Cive. §. 7. *Statim inquit, Civitatum inter se Naturalis, id est, Hostilis est. Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio: in qua hostis alter alterius motum vultumq; observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii aestimat. Atque id Jure Naturali, quod pacta in statu Naturali, quoties justus metus intercedit, sunt invalida. Et in Leviathane (monstruosam doctrinam monstruosus indicat Titulus) cap. 13. Reges, inquit, & personæ summam habentes potestatem, omni tempore hostes inter se sunt. Et bello omnium contra omnes consequens est, ut nihil sit dicendum injustum. Nomina Justi & Injusti locum in hac conditione non habent. Vis & Dolus in Bello Virtutes Cardinales sunt. Quod justus metus liberet à Pactis, alibi ita explicat: Quanam autem sit justa causa metuendi, ne altera pars non præstitura sit, quod promissit, ea, qua metuit, erit judex. His ex Orco protractis dogmatibus speciosum sæpe fucum illinit, & cum primis hanc hypothesein præstruxit, Hominem natura duce studere conservationi sui, adeoq; expetere bona, & declinare mala: qua cum ille pessime fuisset abusus, sic de eo judicat Osiander d. tr. th. 30. In Diaboli sensu hæc adhibuit suæ opinioni confirmanda, & ad mentem illius, qui pater mendacii, ad sua traduxit. Nunquam ergo eidem subscribet veritatis studiosus, nunquam probabit Jus Naturale esse illam incircumscriptam libertatem; conditionem hominum extra societatem civilem aliam non esse, quam bellum omnium contra omnes, atque in eo esse ius omnibus in omnia: primam originem coeuntium in unum esse mutuum metum, nec legem natura aliud intendere, quam sui con-*

servationem. Fingit enim homines sine dependentia ad commune quoddam caput, Stirpem universi generis humani. Fingit hominem liberum ab omni nexu fraternitatis. Fingit hominem ab ipso Deo conditum ad diffidentiam. At quis hac à veritate & recta ratione dissona concedet huic Philosopho?

CXI. Prodiit quoque Londini superiori, ni fallor, anno Idea Theologiæ Leviathanis, autore Joanne Templerio S. T. D. & Prof. qua præmittitur erudita Exercitatio de Sacro Canone, ostenditurq; S. Scripturam in omnibus ad Salutem necessariò spectantibus esse perfectam regulam. Exhibetur deinde Syllabus plurimorum dogmatum ex Theologia Hobbesiana depromptorum, quæ ab hoc autore refutantur, & omnium Christianorum judicio damnari merentur. Inspurguntur vero etiam quædam alia, ad Jus Naturæ pertinentia, veluti, *Nihil est bonum & malum simpliciter: Quod ad actionis honorem attinet, modò actio magna & ardua sit, & proinde magna potentia argumentum, utrum justa aut injusta sit, parùm refert: Religioni semen naturale consistere in metu spirituum, ignorantia causarum secundarum, cultu eorum quæ timemus, & sumptione fortuitorum pro prognosticis: Status Natura est Status belli: Unicuique jus esse, omnibus viis & modis seipsum conservandi. Juri Naturalis summa est: Si multi homines contra Civitatis potestatem summam crimen aliquod commiserint capitale, propter quod, nisi se defendant, expectant mortem; habent libertatem junctis viribus se mutuo defendendi: Hac doctrina, Quidquid facit Civis contra conscientiam suam est peccatum, est seditiosa: Quilibet civis privatus non est judex bonarum & malarum actionum: Schola hæcenus inutiles fuere. Hac & alia ejusdem farinae verbis Hobbesii exhibet Templerus,*

bonisq;

bonisq; rationibus absurda & impia dogmata destruit: cui de prostrato & proffigato *Hobbianismo* *ἐμνικίον* cecinit Car. Robotham, Norfolkensis, quò cum ille compendio recitet Hobbii placita, & de illo ipso sincere judicet, illud adicere haut pigror, cum primis si ejus elegantia fastidium ex Hobbiesiana vesania perceptum lector fortè levare queat.

*Quis hic Calossus, qui tremendis faucibus
 Immane hians, porrectus immensum jacet,
 Vomituq; turpi, fœda ructans dogmata,
 Utrumq; & hinc & inde littus polluit?
 Malmisburiensis Hydra, pelago lusitans
 Grandis Leviathan, & Giganteus Draco,
 Informe monstrum, Belluaq; Britannica,
 Usq; adèd ad instar Africa, Hic & angulus
 Subinde nobis aliquid apportat novi.
 Sed gratia Superis pari passu ambulat
 Noxa & Medela: Aten cito sequuntur Lita:
 Accidit Hydra Hercules suus: eadem Insula
 Que dederat ortum Monstro, & interitum dedit,
 Subigitq; protinus, ipsa qua peperit, malum.
 Sic pestis improba Pelagiana luem
 Labemq; sustulit. Bradardini manus.
 Sic jam Co-insularis iridem Hobbiesii
 Pythona, jaculis mille confossum dedit
 Templeriana dextra, Pythii amula.
 En quam labascit ietus, horrendum gemens,
 Tenuisq; vastum cor Myurus occupat!
 Lethale pharetra virus en ut intimas
 Sorbet medullas corruentis Bellue!
 En quam deartuata penitus, & ultimam*

Halans Mephitim parulento è gutture,
Spisso cruore lata tingit aquora!
Tanti Triumphi gloriosa laurea,
Tua (plurimum Colende) prensat tempora,
En quam citatis passibus, quanto agmine,
Adorcarum cumulo ostantem prosequi
Festinat ingens Gratulantium Chorus.
Ara, fociq, humana, divina omnia,
Verenda Trinitas, Deus, Anima & Angeli,
Natura, Gratia, Civitas, Ecclesia,
Ecclesiarq, peculium (regimen, fides,
Ordo, potestas Clavium, Leges, Canon,
Concilia, Synodi, Martyres, Miracula,
Reditus, Schole, Lycea, Phrontisteria,
Sedes Superna) & quidquid uspiam est Sacri
Vel Christiani nominis, Te σὺμμαχον
Veriq, προυμαχον, Te salutant vindicem.

At Tu, nefandum Propalator dogmatum,
Insanientis editor sapientie,
Fatalitatis impia Præco & Pugil,
Insipide materiati Adorator Dei,
Monocondyli Fabricator inlyte Symboli,
Fidei Novator improbe, veterum hæresum,
Interpolarum Mango nugivendule,
Sartor Satorq, falsitatum strenue!
Descende cathedra, & Spongiæ deletili
Incumbito, blasphemiarum desinens.
O te beatum, falsa sit andem scias
Mutare veris! Bis at O miserum, si neges!

Mit.

Mittantus Hobbium, ejusq; plus quam barbaram philo-
sophiam, ut tamen & nos ei ex Varrone elogium epira-
phii vicem adscribamus.

*Postremò nemo egrotus quidquam somniat
Tam infandum, quod non aliquis dicat Hobbescius.*

CXII. Præter hos Juris naturalis Commentatores in
Britannia magno in pretio haberi Jeremiã Taylor Episco-
pum Dunensem in Hibernia, perscripsit ad me ante annum
Amicus ex Academia Oxoniensi, eoq; autore prodiisse me-
morat *Ductorem Dubitantium*, sive Regulam Conscientiæ u-
niversalem eoq; libro, patrio sermone loquente, de Con-
scientia in genere, deinde de Legibus cum Naturalibus tum
Positivis fusè illum disseruisse: de quo alii judicent.

CXIII. Possem equidem plurium autorum me-
thodos hic judicandas proponere, nisi & illæ partim valde
essent mancæ, & multi penè sine methodo Juris Naturalis
disciplinam tradidissent, solis præceptis ac legibus natura-
libus nobis exhibitis: quorum philosophandi ratio Paræ-
netica dici consuevit. Talia sunt ferè Stoicorum scripta,
Epicteti, Senecæ: quin & ipse Plato id videtur præcipuè
egisse suis libris. Ex recentioribus Martinus Schokius *dis-
post. de Jur. Nat. th. 24.* triplicem facit Hominis statum,
Ethicum, Oeconomicum & Politicum, & pro hac diver-
sitate disciplinam Juris Naturalis digerendam esse putat.
Præterquam vero quod ista status divisio Aristotelicis non
probat, etiam applicatio Autoris hanc secuta admodum
imperfectè ab illo est tractata. Superioribus omnibus
illa tamen præferenda est, quæ Decalogo observata fuit,
& quam plurimi sequuntur, quos inter etiam Melanch-
thon est; & Guil. Grotius. Cum vero præceptum tertium
P 3 ad Jus

ad Jus Arbitrarium divinum pertinere credamus, & hunc ordinem secuti, minus plenam fore hujus disciplinæ tractationem existimemus, & nostra libertate judicioq; hac in re utemur.

CXIV. Cum sit aliqua rerum moralium etiam Scientia, atque hæc Demonstrationibus absolvatur, Demonstrationes vero ex genuinis ac domesticis principiis accessantur, etiam Juris Naturalis disciplina, quæ cum Scientia philosophiæ moralis planè eadem est, sua sunt principia: quæ secundum divisionem Aristotelis *1. post. Anal. 2.* vel sunt Hypotheses, vel Axiomata, vel Definitiones. Si igitur Juris Naturalis disciplina methodicè sit tractanda, primò omnium summum Obligationis, fidei ac justitiæ principium est quærendum. Itaque prima hypothesis hæc est, Deum esse. Quia enim hoc principium lumine naturæ potest esse cognitum, non tamen hæc cognitio propria est philosophiæ moralis, sed alterius disciplinæ, ideo in ista hypotheseos conditionem ac vicem subibit, *Grot. de J. B. P. lib. 2. c. 20. n. 55. Idem de ver. relig. Christ. lib. 1. pr. Guil. Grot. de princ. jur. nat. cap. 5. n. 2.* Altera hypothesis hæc est, Esse quandam Dei Providentiam, qua ille res humanas omnes, & quidem summa cum Bonitate ac Justitia, procurat. Paria enim sunt Deum tollere, vel eî curam rerum humanarum adimere. *Guil. Grot. d. c. 5. n. 5.* Denique ne Deus ejusq; Providentia suo effectu destituatur, ex lumine naturæ hæc tertia hypothesis præsupponenda est, Animam humanam fore immortalẽ, vel saltem post mortem superstitem. Et quamvis hæc hypotheses à priori forrè difficilius demonstrantur, à posteriori tamen minus difficulter, & solidè illas demonstrari posse nullus dubito.

CXV. Ubi

CXV. Ubi igitur has hypotheses quis plenius tractaverit, & materiae morali applicaverit, facili negotio omnia illa in Deo attributa deprehendet, quae ad demonstrationes has practicas necessaria visa fuerint. Conclusiones quoque hinc eadem facilitate colliget, ex quibus appareat, ad quae Deo seorsim praestanda Homo obligetur, puta Deum esse supremum Legislatorem, supremum fidei sequestrum, & hunc Deum esse colendum. *Gnil. Gros. de prin. Jur. nat. cap. 5.* Etsi enim quaedam Juris Naturalis conclusiones aequè sint evidentes atq; illius Principia, non tamen hæc cum istis confundenda sunt, adeoq; ista propositio, Deum esse colendum, non pro principio, sed conclusione reputanda est, quæ cum per demonstrationem faciliè possit elici, si tamen ei ad sensum quis protervè deneget, poenis illum extorquendum esse jubet Aristoteles. *Non oportet omne problema aut omnem thesin in quaestionem vocare, sed eam, de qua dubitare quispiam possit egens rationis, non pœna, aut sensus. Nam qui ambigunt, utrum oporteat Deos colere, & parentes diligere, nec ne, pœna: qui vero dubitant, utrum nix sit alba, nec ne, sensu indigent. 1. Topic. 1. in f.* Itaque jure naturæ puniri potest, qui vel Deum esse, vel eum colendum esse protervè neget; quamvis hoc eò extendendum non sit, quod jure naturæ etiam puniendi sint, qui fortè non eundem nobiscum Deum, vel cultum divinum non eundem agnoscunt. Viderint ergo Reges, quomodo obtenture religionis Christianæ cruentas in Americanos aliosve populos expeditiones suas defendere vel excusare queant, Consilium vel autoritas Papæ nihil illis proderit. Ubi de Deo, supremo Numine ac Legislatore, colendo confiterit, partes illius cultus divini haut difficulter agnitum iri

1. Top. 1. 9.

iri existimo, à perjurio, blasphemia & similibus delictis abstinendum, Deumq; summo amore summoq; honore religiosè adficiendum esse: unde sequitur, legibus quoque Dei naturalibus obedientiam esse præstandam. Quæ universalis obedientia alias Pietas, &, quatenus ad hanc Conscientia se obligatam esse intelligit, *Religio* dici solet: quibus etiam officia primæ tabulæ Decalogi exhaustiri videmus.

CXVI. Docet Aristoteles, semper conjuncta reperiri hæc tria Societatem, Jus & Amicitiam. *6. Nicom. 9. §. 2.* Primum igitur & secundum ex his quod attinet, convenienter statuit Cicerò *de Legibus*, Quod prima societas sit homini cum Deo, altera cum homine. *Prima*, inquit, *homini cum Deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Qua cum sit lex, lege quoque consociati homines cum diis putandi sumus. Inter quos porro est communio legis, inter eos communio iuris est.* Certum igitur esse credo, inter obligantem lege, & obligatum, esse quandam Societatem; ut tamen alia sit Societas, quæ est inter Deum & homines, & quæ est inter homines ipsos. Cum enim Deus hominibus sit multum, & semper superior, ideo propter hanc grandem inæqualitatem hæc est quædam Societas analogica. *8. Nicom. 7. §. 19. & cap. 12. §. 21.* ubi obiter indico, priorem textum mihi videri corruptum. Homines vero inter se consociantur partim providentia Dei, quod rationalem ac socialem ab ipso non solum naturam, sed & huic convenientia jura acceperint: partim facto suo, variis initis conventionibus, juribusq; constitutis, per quæ vel superior sibi obligat subditos, vel par parem; unde denuo alix atque alix

Societ

Societates enascuntur. Hæc quò pertineant, mox videbimus.

CXVII. Quando Deus hominem obligat, tunc ex illa obligatione diversarum legum naturalium, vel aliquid ab homine exigitur præstandum ipsi Deo immediate, vel ut ipse obligatus sui causa quid faciat, nec ne, vel ut aliis hominibus quid præstet, quibuscum in Societate vivit. Inter homines vero constituta obligatio eò ferè omnia pertinet, ut alter alteri vel mutuo sibi quid præstent. Cum igitur de illa Societate dixerimus, quæ est inter Deum & homines, illaq; officia attigerimus, quæ Deo immediate ab homine sunt præstanda; Jam erit trans-eundum ad ea, quæ Deus vult, ut quisque hominum sibi præstet. Dispiciendum itaque primò omnium erit, quis sit Hominis finis ultimus, quatenus ille ut *ἄνθρωπος ἀσύνθετος*, animal natura civile, consideratur. Hunc finem esse dico, conformitatem seu convenientiam voluntatis humane, quæ actionum moralium proximum est principium, cum voluntate divina, legibus naturalibus expressa. In hac convenientia consistit illa *ἁρμονία* sive *ὁμοιωσις* Aristotelica, re nihil prorsus differens ab ista conformitate. Ut adeò rectissimè senserint illi veteres, qui summam hominis felicitatem dixerunt consistere in Assimilatione cum Deo. Quando igitur Homo voluntatem Dei juri-bus naturæ promutgatam explet, atque ita primævam Dei imaginem juxta archetypum Legis Dei æternæ quàm fieri potest exactissimè exprimit; illa est à Platone commen-data *ἡσυχία*, summa hominis felicitas, cum summa & sin-cera voluptate animiq; tranquillitate conjuncta: in quo fine ultimo cum Homo maximam, cujus quidem in hæc

Q

vita

vita particeps esse queat, consequatur perfectionem, ideo eadem ὁμοίως habita fuit Hominis τελείως, perfectio. *Guil. Grot. de princ. Jur. nat. cap. 3. n. 7.*

CXVIII. Hanc ὁμοίωσιν & πλεονον Homo itaque obtinet, si Deo, sibi, & aliis præstanda præstet, viretq; contraria. Sicuti vero Deus hunc finem homini præfixit, ita quoque omnia ei media concessit, ad illum obtinendum necessaria, Rationem & Appetitum, cum libertate conjunctum, variaq; adminicula addidit, naturalem ad Societatem inclinationem, ejus necessarium instrumentum. Orationem, inter tot opes rerumq; copiam, valde dispersam, pro incitamento Indigentiam, doctrinæ disciplinæq; & aduersionis capacitatem, & similia. Quia vero Homini magna agendi libertas est, ut possit agere, non agere, agere bene, agere male, hanc libertatem physicam Deus legibus suis naturalibus constrinxit, ut non quibuslibet actionibus homo aduersioneretur vel indulgeretur, sed iis tantum uteretur, & talibus, quæ normæ legum naturalium responderent, quibusq; voluntas hominis agendo conformaretur voluntati divinæ.

CXIX. Hæ actiones illi normæ ita conformes alias dicuntur Actiones Virtutum. Nam inter has & istas non est discrimen reale, sed tantum rationis. Nam quia Virtus semper consideratur ut perfectio sui subjecti, ita actiones virtutum moralium ita dicuntur, quod sint perfectiones animi humani: aut Honestæ, quod honori, præstantiæ ac dignitati humanæ naturæ convenient. Quatenus vero eadem actiones virtutum considerantur ratione suæ conformitatis cum norma legum naturalium & voluntatis divinæ, & ad continendas, dirigendas, conservandasq;

Socie-

Societates ordinatae sunt, haecenus iustae dicuntur, & contrariae Injustae.

CXX. Quemadmodum igitur haec Actiones Honestae Iustaeque sunt Media, per quae ille finis à Natura hominibus propositus acquiritur; ita quoque praestationes, quas homo vel sibi vel aliis hominibus jure naturae debet, per easdem actiones expediuntur. Itaque frustra mihi videretur omnis illorum labor esse, qui omnia hominum officia ad paucas quasdam universales leges revocare, iisque suis hypothesebus illa submittere volunt. Etsi enim non diffitear, quasdam leges naturales latius alius patere, prout à primis principiis vel propius vel longius remotae sunt; verissimum tamen est, per omnium virtutum habitus perfici animum hominis, ut voluntati divinae suae conformet, adeoque actiones humanas plurimis legibus naturalibus, partim jubentibus, partim vetantibus, regi, sic ut nullum sit officium sub necessitate obligationis praestandum, quod non lex aliqua naturalis complectatur. Sanè si allubescat usum summum principium Jurium naturalium seu praceptorum virtutis constituere, non erit illud aliud, quam hoc, Voluntas humana agendo se conformare debet voluntati divinae. Hoc se in duo capita vicissim dividit; vel enim vult Deus: ut quaedam faciamus, vel ut non faciamus. Itaque Ratio recta mox colligit, Honestam faciendam, & Turpem fugiendam esse. Prodest igitur illud eò, ut perspicias, quomodo demonstrationes invicem ex se nectantur, & tandem ex uno aliquo summo principio aptae sint. Quia vero leges omnes naturales sunt propositiones universales, & singulae normam praebent actionibus, ideo quoque singulae principii vicem

Q 2

sub-

subeunt, & hac ratione demonstrationibus inserviunt.

CXXI. Postquam igitur illas Hypotheses supra memoratas quis admiserit, & inde illa officia demonstraverit, quæ Pietatis nomine κατ' ἰσχυρῶν veniunt, quæ sunt præstationes jure naturæ Deo immediate ab Homine debitæ; proximum fore credo, si doceatur, quis sit genuinus finis Homini à Natura propositus, quæque ab eadem ad eundem finem obtinendum sint concessa media, quibusque adminiculis illa adquirantur. Media igitur illa cum sint actiones Virtutum, de Virtute primùm in genere, deinde singulis ejus speciebus, & ex harum habitibus descendens actionibus est agendum: qua etiam methodo Aristoteles suam philosophiam civilem rectissimè ac felicissimè instruxit. Quod si quis existimet, non posse hinc Juris Naturalis præcepta peti, quod illius obligatio se extendat ad omne id, quod in Loge & Evangelio continetur, Decret. dist. 1. & 5. illum tunc nimis ἀπειθεῖν ab hac disputatione arceo.

CXXII. Ubi ad specialem doctrinam de Virtutibus ventum fuerit, certus illarum numerus & ordo est constituendus, & ad singulas illæ res sunt referendæ, quæ ad quamque pertinent, & cujus habitu perfecti circa illas, tanquam objecta externa, rectè versari didicimus. Quia vero Naturæ jus non nisi per modum extremi subsidii Bellum permittit, postremo loco de Fortitudine, & primò de Justitia tractandum esse puto. Hæc vel est Universalis, vel Particularis: de ista prius, de hac deinde agendum erit. Hæc vicissim duplex est, Distributiva, & συναλλακτική. Istius naturam à nemine hactenus satis vel exploratam vel explicatam esse arbitror. Hæc versatur circa συναλλαγμάτα, quæ

quæ sunt vel Spontanea, vel Invita. Cum vero nonnullorum *συναλλαγμάτων* hæc sit natura, ut per illorum conventionem perfectam & traditionem subsequutam transferatur, vel saltem transferri regulariter debeat Dominium rei, de qua *συναλλαγμα* est initum; ideo hic de Dominio, ejusque acquisitione cum Originaria tum Derivativa agendum esse existimo. Cumque juxta hypothese[m] Juris Romanorum sint quatuor, aut quinque species Juris in Re, Dominium, Possessio, Servitus, Pignus & Hereditas; facile quidem concessum iri existimo, Dominium in his præcipuum tenere locum, ut tamen inibi dispici possit, an reliqua Jura in re ab isto specie differant, an fortè gradu. Quippe Dominium aliud alio esse plenius, vix quisquam inficiabitur. *Bach. ad Wesen. si ager. vectig. n. 1.* Tractationi Jurium in re ordine succederet doctrina Juris ad rem, seu de Obligationibus instituta: quæ cum descendat vel ex Contractu, vel quasi contractu, vel ex Delicto, vel quasi delicto: horum omnium species voce τῶν *συναλλαγμάτων* comprehenduntur. Etsi enim etiam ex Dominio oriatur quædam obligatio, *Grot. de J. B. P. lib. 2. cap. 10.* Jctos tamen Romanos hæc in re secutus, ex memoratis quatuor præcipue fontibus obligationes ipsis distas arcesso. Huc quoque pertineret doctrina de Judiciis, & modis naturalibus, quibus quis suum aut sibi debitum consequi possit: quorum duos præponit Guil. Grotius *de prin. Jur. nat. cap. 4. n. 9.* Apprehensionem ejus, quod nobis sine causa ablatum est: & Retentionem ejus, quod nos dare debemus, donec de pretio convento satisfiat. Quia verò conventiones aliæ sunt principales, aliæ accessoriæ, tam de his, quàm de istis ibi docendi locus erit.

Q ;

Col-

Colligi hinc potest, plurima Juris Naturalis capita solida hujus virtutis doctrina exhauriri, & ex illius regulis dici dicari posse.

CXXIII. Ex regulis Liberalitatis & Magnificentia varii generis donationes, quod etiam Legata, remuneratio- nes & *alidwa* pertinent, æstimari eodq; multa alia referri poterunt, quæ vel ad harum virtutum commendationem & usum, vel ad fugam Avaritiæ & Prodigalitatis spectant. Temperantiæ præcepta modum præscribunt variis volu- ptatibus & doloribus, ut hinc causæ ad matrimonium aut vitia ei contraria, ad frugalitatem, sobrietatem, & his etiam contraria vitia pertinentes decidi possint, Cum etiam refrenanda sit ambitio, seu honorum; & vindictæ cupiditas, seu ira; & ex horum adfectuum intemperie mul- tæ soleant existere injuriæ, de his leges & præcepta suppedi- tabit Magnanimitas, Modestia & Mansuetudo. Cumq; interfit, ut à familiari consuetudine & in primis à conven- tionibus absint Mendacia, de his coercendis præcepta da- bit Veritas. Rei militaris negotia juxta Fortitudinis re- gulas erunt percensenda, Non possum autem dissimu- lare, specialem illam doctrinam de Virtutibus ab Aristo- tele ferè negligenter esse traditam, ut tamen ex aliis, præ- fertim Thomæ Secunda Secunda, Platonis libris de Legi- bus, Ciceronis de Officiis, Digestorum libris, & aliis si- milibus ea suppleri & exornari queat.

CXXIV. Singulas Virtutes ubi quis diligenter ex- posuerit, magnum operæ pretium futurum existimo, si generalia præcepta ad quemque Virtutis habitum perti- nentia quis collegerit, quæ sunt ipsissimæ Leges Natura- les, normam actionibus humanis infallibilem præbentur.

Ita v. g. ad Justitiam Particularem referendæ erunt hæc similesq; alia regulæ: In contractibus omnia bona fide sunt agenda. Unde sequitur dolum, fraudes, errorem, culpam ab his debere abesse, aut si talia irrepserint, ea præstanda & reparanda esse. Nemo cum alterius injuria fieri debet locupletior. Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest. Commoda cuiusque rei sequantur eum, quem sequuntur incommoda. Similes regulæ reliquæ etiam Virtutes suppedirabunt. Quod si quæ regulæ sint ita generales, ut videantur non ab una sed pluribus virtutibus commendari, illæ commode videntur subici posse Justitiæ Universalis, v. g. Honestæ sunt faciendæ, Turpia fugiendæ. Aequalitatis habeatur maxima ratio. Quod tibi non vis fieri, id alteri ne feceris. Quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem utatur. Ut fides data servetur. *Guil. Gros. de prin. Jur. nat. cap. 8. & 9.* Hac methodo si cui uti libeat, & sub quaque virtute latitudinem objecti externi rectè perpendat, ejus singula membra distinctè proponat, deinde actiones humanas, quæ circa hæc occupabuntur, suis quasque legibus naturalibus attemperet, ex primis aut generalioribus demonstrationibus ad remotiores subinde conclusiones progressum faciens, is ni fallor feliciter & magno cum fructu in hac materia versari poterit. In conclusionibus vero illis dextrè deducendis aut extendendis optima ac locupletissima subsidia dabunt veterum Jurisconsultorum reliquæ, Digestorum libris sive collectæ sive dispersæ.

CXXV. Quia igitur Homines, in quacunque vixerint Societate, secundum Virtutem vivere oportet, ideo
his

his præceptis Virtutum continentur Jura Generalia Naturæ. Dixi vero supra, esse etiam aliquod Jus Naturæ speciale, quod Natura specialibus suis Societatibus ordinandis conservandisq; sanxit. Itaque varia sunt jura Societatis inter Maritum & Uxorem: varia inter Parentes & Liberos: varia inter Herum & Servum; de quibus sigillatim hic agere, ab instituto quidem nostro non foret alienum; sed cum de his in Commentario nostro ad Grotium passim disputetur, jam quidem iis non immorabimur. Videatur interim *Guil. Grotius de prim. Jur. nat. cap. 10.* Hoc cum primis tamen hic notetur, qui in specialibus Societatibus vivunt, illos debere suas actiones non solum præceptis Virtutum generalibus, sed & specialibus juribus Societatum specialium, accommodare, atque ita utriusque Juris Naturalis, Universalis & Specialis observantes esse. Si igitur vel hujus vel istius obligatio eò pertineat, ut quis sibi quid præstare debeat, puta, ut temperanter vivat, ut ab illicita venere & libidine, ab ingluvie, à crapula abstinere, hætenus inter Deum & homines aliqua etiam est Societas, ut propter talem à Deo profectam obligationem sui gratia homo quid præstare aut facere teneatur. Quam in sententiam quoties loquor, vel locutus sum, toties hoc velim ita accipi, ut sub istiusmodi propositionibus moralibus affirmantibus negativæ virtualiter contineantur. Ita si dicam, Justitiæ Universalis præcepta omnia hac generali regula comprehendere, Honestè est vivendum; tacite id simul comprehensum intelligi debet, à Turpibus esse abstinendum. Eodemq; modo si dixerò, quædam ab homine exigi legibus naturæ, quæ sui gratia faciat aut præstet, hoc simul significatum volo, exigi

exigi quædam legibus naturæ, quæ etiam non faciat, sed omittat fugiatq; Hæc Legibus naturæ vetantibus, ista jubentibus exiguntur. Reliquas Leges Naturales quod attinet, illarum obligatio ab homine illa officia exigit, quæ aliis, quibuscum in Societate est, præstanda sunt.

CXXVI. Atque hac ratione verum esse credo, Jus semper locum habere in Societate: quod displicere aliis scio, qui hoc aliter interpretantur. Scilicet distinguendi sunt ab ipsa legum naturalium obligatione effectus seu præstationes hinc debitæ. Ista habet autorem Deum, qui sibi hominem ita devinxit, ut perpetua inter hos ex immutabili Juris Naturalis obligatione esset quædam societas. Interim quia præstationes hinc debitæ vel immediate pertinent ad Deum, vel ad ipsum hominem obligatum, vel aliorum gratia exiguntur, cum quibus vel actu in Societate vivit, vel ut tamen singularem cum aliis in Societate vivendi à Natura propensionem acceperit; hætenus quidem verum est, quod non omnia & singula Juris Naturalis capita ad Societates humanas ordinandas unice sint comparata, sed quod quædam etiam ad hominem pertineant, extra Societatem viventem, ut tamen pleræque leges naturales, hominum gratia latæ, ejus sint generis, ut non solum hominis naturæ sociali, sed & continendis conservandisq; Societatibus, quæ actu inter homines obtinent, vel maximè sint accommodatæ. *Omnium, quæ in hominum doctorum disputatione versantur, nihil profectò est præstabilius, quam planè intelligi, nos ad Justitiam esse natos: neq; opinione, sed natura constitutum esse jus, etiam patebit, si hominum inter ipsos societatem conjunctionemq; perspexeris. Cic. 1. de legg.* Quid quod ex verbo revelato sumus

R

edocti

edocti, Deum non solum ut supremum legislatorem sibi obstrinxisse homines, sed & sæpiuscule per modum pacti sibi illos consociasse. *Vid. Calixt. tr. de Pactis.* Cum iis, quæ dixi, convenit, quod Alexander Turaminius *ad rubric. de legib. cap. 4. n. 12.* observat, non à sola Societate humana vim legum naturæ dependere, neque eò solum referri, sed vel Deum respicere, vel proximum & Societatem, vel seipsum & naturam humanam.

CXXVII. Præter superiora etiam Amicitia officia non sunt negligenda. *Videtur enim Amicitia etiam civitates continere, majoriq; quàm Justitia latoribus legum cura esse. Et si cives Amicitiam colant, nihil sit, quàm obrem Justitiam desiderant,* inquit Aristoteles *8. Nicom. cap. 1. §. 18. & 29.* & ideo *2. Polit. 2.* ait, Amicitiam esse maximum, quod civitatibus contingere possit, bonum. Cum igitur in omni Societate aliquod Jus reperitur, & vero etiam aliqua Amicitia, *8. Nicom. 9. §. 2.* diligentissimè illa pertractanda erit ei, qui methodò Jus Naturæ tradere instituet: in quo argumento plus præstitisse Aristotelem *lib. 8. & 9. Nicom.* & Ciceronem *lib. de Amicitia*, putamus, quàm pferique hæctenus satis adsecuti esse videntur. Et si vero propriè nemo secum colat Amicitiam, definitur enim per benevolentiam mutuam, *8. Nicom. 2.* Amor tamen, per quem suam vim exferit Amicitia, etiam fertur erga ipsum amantem, &, siis præstantissimo Boni genere se instructum esse sciverit, vel maximè, & sine vituperio, ille est *Φιλανθρ. 9. Nicom. 8.* Imò ipsa officia amicitiarum, & ea, quibus amicitia definiri solent, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, videntur fluxisse. *9. Nicom. 4.* Et hoc est quod vulgò dici solet, Charitas est ordinata, quæ

quæ ab ipso amante incipit. Si igitur aliis, quibuscum in Societate vivimus, prodesse, benefacere, illorum salutis & incolunitati consulere, adversus vim iniquam defendere debemus; multò certè magis, vel sanè primo omnium ut nobis prospiciamus, suggerit naturalis amor, qui tale desiderium & inclinationem in nobis excitat: quam si regat Recta Ratio, ceu fieri par est, apparet simul, quantum hæc *ἡ φύσις καὶ φύσις*, uti à Stoicis appellatur, differant, quæ in Homine, & quæ in brutis cernuntur. Explicavi hæc pluribus *tr. meo de Duellis. th. 2. seq.* ubi etiam Ciceronis *3. de Finib. & Gellii lib. 12. Noct. Att. cap. 5.* verba apprimè huc facientia adduxi. Ubi igitur quis Juris Naturalis Philosophus huc suam methodum perduxerit, commodè illa omnia describere poterit, quæ Jus Naturæ exigit ab homine, sibimet suo bono præstanda: putà, quomodo Homini à Natura sit tributum, ut se, vitam, corpusq; tueatur, declinetq; ea, quæ nocitura videantur, omniaq; , quæ sint ad vivendum necessaria, inquirat & paret, sentiat appetitum procreandi causa, totius vitæ cursum prudenter perspiciat, cum præteritis præsentia, atque cum his futura conjungat, & ad vitam commodè degendam res necessarias præparet, Imitationis studio ac veri inquisitione ducatur, & vim illatam vi defendat. *Est enim hæc non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset: omnis honesta ratio esset expedienda salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velis,*

*velit, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repeterda. Ci-
cer. 1. de Offic. & pro Milon.*

CXXVIII. Quemadmodum vero Societates aliæ sunt à Natura, aliæ ab instituto hominum; ita quoque Amicitia alia est Naturalis, alia ab instituto & arbitrio hominum profecta. Utriusque Amicitiaæ fundamentum nititur aliquo Amabili seu Bono; idq; cum sit vel Honestum, vel Utile, vel Jucundum: tot quoque sunt species Amicitiarum, ut tamen illa, quæ Honesto nititur, sit præcipuè talis. *8. Nicom. cap. 2. 3. & 4.* Quomodo vero Jus ab Amicitia differat, nusquam Philosophus disertis aut perspicuis verbis tradidisse legitur. Nam quæ *8. Nicom. 7. §. 11. & 12.* leguntur, discrimen illud nobis non omnino aperiunt. Naturalem amicitiam videtur conciliare benevolentia ex naturali animorum conjunctione vel inclinatione orta: quæ pro diverso gradu conjunctionis modò major, modò minor est. Ita Societatis conjugalis, & quæ est inter parentes atque liberos, maxima est amicitia: illæ vero quæ ab hac ad posteros descendunt cognationes, amicitia vel fervidiori vel tepidiori soventur, ut à communi stipite propius vel longius absunt; ut tamen rectè dixerit Florentinus, naturam etiam inter Homines quandam cognationem constituisse. *l. 3. ff. de J. & J.* Et Papi-
nianus, Beneficio adfici hominem interesse hominis. *l. 7. ff. de serv. export.* Jura vero harum Societatum cum legibus comprehendantur, illatum quoque strictam normam sequi jubent. Quamvis etiam Jura ex Legibus naturalibus debita & officia Amicitiaæ naturalis materialiter convenire, & quoque ab Aristotele misceri videantur; aliter tamen hæc, aliter ista deberi arbitror. Nam De-
biti

biti vox vel strictè accipitur, quod jure propriè dicto, obligationem producente, debetur, sic ut actione liceat id ipsum persequi, saltem in foro Juris Naturalis. Alia vero ratione officia Amicitiae debentur, qua, quæ talia sunt, à singulari ad benevolentiam naturali propensione & conjunctione oriuntur, maluntq; ultro offerri, quàm ex jure debita exigi. *Grot. lib. 2. de J. B. P. cap. 7. n. 4.*

CXXIX. Hujus Amicitiae vestigia etiam reperire licet in veterum Jctorum textibus. Moribus apud Romanos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent, amorem honestum solis animis æstimantes, & ne matrimonia essent venalia, nec concordia pretio conciliari videretur. *l. 1. & 3. pr. ff. de donat. inter vir. & uxor.* Idem confirmat *tit. Dig. de agnoscendis & alendis liberis vel parentibus*, ubi eleganter Jctus ait, *Cum ex aequitate hæc res descendat*, putà ut parentes liberos, atque hi illos vicissim alant, *charitateq; sanguinis, singulorum desideria perpendere Judicem oportere.* Rescriptum quoque esse memorat, heredes filii ad ea præstanda, quæ vivus filius ex officio pietatis suæ dabit, invitos cogi non oportere, nisi in summam egestatem pater ductus sit. Et quamvis parens ali à filio ratione naturali debeat, tamen æ alienum ejus non esse cogendum exsolvere filium. *l. 5. §. 2. 10. & 17. ff. d. t.* Hinc quoque patris officium esse decrevit Justinus, ut filiam dotet, *l. fin. C. de dot. promiss.* Dotem enim in locum alimentorum succedere, & utrorumque eandem esse rationem dicunt. *Hartm. Pistor. 2. obs. pract. qu. 37. n. 4. Carpz. p. 2. Juriss. for. const. 46. def. 20. n. 10. & p. 4. const. 26. def. 2. n. 4.* Hinc dotis causa piis causis accenseri, multisq; privilegiis gaudere solet. Conficiturq; ex l.

R 3

ex l.

ex l. fin. C. de dot. promiss. à Dd. hæc regula, quod etsi multa honestè præstentur, à liberalitate eâ procedant, non ex obligatione. *add. l. 12. §. 3. ff. de adm. tut.* Si quoque pater non difertè significaverit, se credendi animo filio studiorū gratia sumptus subministrasse, pietate debita ductum eum fuisse præsumitur, neque computari illos æquitas patitur. *l. 50. ff. fam. ercisc.* Quamvis etiam magna sit prærogativa pecuniæ in funus erogatæ, si tamen pietatis gratia quid sit impensum, funeraria actio denegatur. *l. 14. §. 8. 9. 13. ff. de relig. & sumpt. fun.* Paulus quoque Mandatum ideo gratuitum esse ait, quod originem ex officio atque amicitia trahat. *l. 1. §. 4. ff. mand.* Idem de Mutuo dicere licebit; quamvis rarò hoc officium patiantur esse gratuitum, cum plerumque stipulari sibi soleant usuras creditores. Interim sua natura est gratuitum, diciturq; actus à charitatis fonte promanans Thomæ 2. 2. qu. 78. Idem in Commodato obtinet, quòd voluntatis & officii, imò beneficii magis, quam necessitatis est commodare. *l. 17. §. 3. ff. commod.* Multò magis in Precario, quod totum ex liberalitate descendere dicitur. *l. 1. §. 1. l. 2. §. 2. l. 3. §. 3. ff. de precar.* Amicus quoque, si fraterna charitate diligitur, cum nomine suo sub appellatione fratris heres instituitur. *l. 58. ff. de hered. insti.* Propter Amicitia rationem etiam multi non ultra condemnantur, quam in id, quod facere possunt: quod beneficium Competentia vulgo appellari solet. Hoc igitur etiam Socii fruuntur. Quare? quia *Societas jus quodammodo fraternitatis in se habet. l. 63. pr. ff. pro Soc.* Atque hæc quidem huic rei illustranda sufficiant.

CXXX. Rudi penicillo adumbravi methodicam ratio.

rationem, qua Juris Naturalis systema *ἡγεμονικόν* describi posse existimo. Quod si quis compendiosiori via illud confici posse putet, utatur sanè suo consilio & arbitrio. Ego quamvis sterilem prolixitatem & luxuriam resecandam esse in omni studio libenter concedam; non tamen autor esse possum, ut de argumento gravi, admodum vario, perq; omnem vitam diffuso, instituaturnimis restricta & compendiosa tractatio, præsertim si illud cum cura quis exequere velit, etiamsi non nisi necessaria in eo confectetur. Cumq; ego jam de Jure Naturæ in genere quædam commentari decreverim; accuratam descriptionem hujus methodi, & singulorum capitum juxta illam factam subtilem delineationem æquus lector à me non desiderabit. Constitueram, fateor, olim tale aliquod opus aggre-
 gri, & saltem vires ingenii in eo periclitari; nunc vero ad alios Jurisprudentiæ labores totus penè avocatus, varia interim temporum injuria à proposito dejectus, & valetudinis non levi jacturam hinc passus, aliis hanc lampada trado. *Ubi enim res initio rudiùs adumbrata fuerit, deinde exactius & exquisitiùs edisserenda est. Et videtur vel cujusvis hominis esse, ea qua bene primùm suis lineamentis descripta definitaq; sunt, provehere, suisq; veluti membris & articulis distinguere. Atque ejusmodi rerum vel autor, vel certè adjutor esse videtur Tempus: quo modo artes ipsæ amplificatæ & propagatæ sunt. Cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere.* Hæc quidem Aristoteles 1. Nicom. 7. §. 48. seqq. quæ fortè idonea sunt, ut generosa ingenia ad hanc operam capes-
 sendam excitentur: quam ita feliciter procedere illis cupio, ut quidquid huic studio hæctenus defuit, illud sui ingenii opulentia suppleant.

CXXXI. Ar,

CXXXI. At, inquit quis, si tanto labore Juris Naturalis disciplina sit extruenda, ecquid erit præmi? Longè maximum hic fiet operæ pretium; non tamen tantum, ut per illius observationem vitam æternam consequi possimus, ut nonnulli opinati sunt, quorum nomina non sunt clam habenda. Clemens Alexandrinus *lib. 7. ἑσώματων* sive *Centonum* tradit, Judæis legem Mosis, Gentibus Philosophiam, ante Christi adventum, & eam, quam ipse appellat vocationem universalem, Judæorum & Barbarorum in populum unum, ad salutem suffecisse. Et licet fateatur, notitiam Dei, quam habuerunt Gentes, fuisse ἀμυραν, *obscuram*, nihilominus eò propendet, quod per hujusmodi de Deo cognitionem homines potuerint servari. Unde non uno loco Legem & Philosophiam, duo Testamenta appellat, ab eodem Domino diversis populis in eundem finem commendata. Per Philosophiam vero talem notitiam intelligit, quæ ad justificationem homini proficit. Ita enim loquitur *lib. 1. Philosophia quondam per se Græcos justificabat*. Justinus Martyr in sua Apologia docet, novitatem doctrinæ Christianis falsò objici, quum ejus autor sit Christus, λόγος τῆ θεῶν, *verbum Dei*. Mox vocem λόγος Rationem interpretatus, Christianos censeri debere ait, quicumque μετὰ λόγος, *cum ratione*, vitam instituerint: quales, inquit, fuerunt apud Græcos Socrates, & Heraclitus: inter Barbaros, Abraham, Ananias, Azarias, Misaël, Helias, & alii multi. Itaque cum Justinus existimet, Christum esse λόγον, ἔτι πάντων γένος ἀνθρώπων μετέχει, *Rationem, cujus sit particeps omne humanum genus*; ita porro disserit: *Christus etiam à Socrate ex parte est agnitus. λόγος enim, Ratio sive Sermo erat, atque est, qui est in quovis hominum,*

num, & ille est, qui partim per Prophetas futura prädixit, partim per se ipsum hac docuit. Audiamus quoque verba hanc de re facientem Chrysostrum, in *Matthæum*, homil. 38. Dicit aliquis: quid ergo? illisne facta est injuria, qui ante Christi adventum vixerant? Nequaquam; tunc enim etiam sine confessione Christi poterat aliquis servari. Quippe hoc ab illis non exigebatur, sed ut ab Idololatria abstinerent. Pergit mox: Solum Deum nosse ad salutem tunc temporis satis erat. Nunc id non sufficit, quin hoc amplius notitia Christi est necessaria. Non multo post: Fruentur omnibus vita aeterna bonis, etiam illi, qui Christum, ante ipsius incarnationem non norunt; sed ab idololatria se abstinerunt, Deum unum adorant, & vitam, quam fieri poterat, optimam vixerunt. Hæc quomodo commoda interpretatione mollienda sint, videatur Casaubonus *Exerc. 1. adv. Baronium*: ubi etiam aliorum veterum meminit, qui in eandem sententiam proclives gemina tradiderunt.

CXXXII. Hanc vero etiam recentiores quidam amplexi sunt, Andreas Vega *lib. 6. de fin. Conc. Trid. cap. 17. & 20.* Maldonatus in *cap. 9. Matth. v. 23.* Pererius *disp. 13. in cap. 1. ep. ad Roman.* Dominicus Soto *lib. 2. de Nat. & Grat. cap. 11.* qui tamen ad sanam mentem rediisse creditur. Joannes Sleidanus *Comment. sui lib. 23.* hæc memorat: Franciscanus quidam Pauli ad Romanos explicabat Epistolam, frequenti auditorio, & subinde per occasionem acerbo convitio Lutherum sociosq; notabat, eòq; fuit progressus, ut diceret eos, qui Christi cognitionem nullam habuissent, & alioqui vitam egissent honeste, salutem esse consecutos. Idem negotium suscepit Franciscus Puccius edito de *Natura & Gratia erga omnes homines* libro, cui Franciscus Junius se opposuit. Huldricus

Zuinglius Theſeo, Herculi, Senecz aliſq; inter gentiles heroibus ſingularem de Chriſto revelationem & ſalutem tribuiſſe fertur. Idem dogma propagare inſtituit Theobaldus Tammerus, Profeſſor Academiae Marpurgenſis, qui ſuz Theologiae duo ſumma capita conſtituit, Conſcientiam & Creaturam. Idem egiſſe dicitur Samuel Huberus Helvetio-Bernas, ſententia Synodi Bernenſis condemnatus. Temeritati proximum eſſe errorem, ut ait Valerius Maximus *lib. 9. cap. 9.* vel hinc agnoſcas: quem cum in hac cauſa nimis crudum & apertum nemo non deprehendat, ejus refutatione non occupabimur. Sexcenta verbi revelati teſtimonia ſolidè evincunt, extra fidem & Chriſtum neminem ſalutis participem fieri poſſe.

Uſus:
 CXXXIII. Age ergo videamus, quis tandem ſit cogniti Juris Naturalis uſus. Ejus diſciplinam ſi quis probè excoluerit, primò quidem quadantenus intelliget, quid ſit illa Imago Dei, ad quam Homo primitus fuit creatus. Conſiſtebat illa cum primis in Juſtitia & Sanctitate, interprete Apoſtolo, *Ephes. 4. v. 24. Coloff. 3. v. 10.* ſic ut Homo non ſolum voluntatem divinam promptè cognoſcere, & faciendâ à fugiendis diſcernere, ſed & ſuam voluntatem atque actiones voluntati divinæ exactè conformare, totamq; Dei legem perfectè implere poſſet. Alia quæ de Imagine Dei à Theologis diſputari ſolent, lubens prætermitto. Poſtquam autem Protoplaſti hac perfectione ſe privarunt ſua inobedientia, *Rom. 5. v. 19.* jamq; prolem generaviſſent ad imaginem ſuam, *Genef. 5. v. 3.* & lumen Intellectus obſcuratum, & varia atque enormis cœpit eſſe Appetitus inclinatio atque fuga. Relicta eſt tamen homini Ratio, quæ ſuis adminiculis aliquam rectitudinem adepta,

Jus

Jus Naturæ cordi inscriptum agnosceret, promulgaret, ejusq; auctoritate motus animi compesceret aut refrenaret. Quamvis enim post lapsum homo voluntatem suam voluntati divinæ, & actiones suas normæ Juris Naturalis exactè conformare nequeat, non minus tamen eo post, quàm ante lapsum homo fuit obligatus. Alterigitur hinc **II.** redundans usus, isq; longè maximus est, ut sciat homo, quid etiam post lapsum agere in vita omnino, quid sequi, quid fugere, quibus regulis suas actiones attemperare debeat, etiam si tam promptè, tam libenter, & tam perfectè ipsolum jam quidem præstare nequeat.

CXXXIV. Cum vero Vitium habeat vim corrumpendi principium, sic ut Ratio pravitate morum & exemplorum corrupta non satis agnoscat leges naturales, Deus identidem quasdam ex iis repetiit, & cum primis tremenda solennitate illas denuo in monte Sinai promulgavit, quæ Decalogi nomine veniunt: cujus si fortè tertium de Sabbatho colendo præceptum eximas, reliquis ejus præceptis omnes homines sunt obligati, sine privilegio, sine dispensatione, sine ulla mutatione. Itaq; prodest tertio Juris **III.** Naturalis disciplina ad rectè intelligenda Decalogi præcepta, omnemq; legem moralem. Huic vero cum homo perfectam obedientiam præstare nequeat, quam tamen illa exigit, singulari Dei gratia ei per alia quædam remedia consultum fuit, de quibus Theologia revelata docet; ut non solum quarto hæc disciplina prosit ad cognoscendum discrimen istius & Theologiæ Naturalis, sed & luculentissimè innotescat, quantulæ nobis ad vitam bene & juxta voluntatem divinam perfectè agendam superant vires, & quanta è contrario erga nos divina gratia extiterit, quæ

quæ hujus pedagogi rigori nos exemit, *Galat. 3. v. 24. 25.* nostramq; imbecillitatem Spiritus Sancti ope suffulsi; sic ut Justo lex jam non sit posita, non quod justus lege non sit obligatus, sed quod formidine poenæ, quam lex minatur, à peccatis non tam absterrendus sit, quam quod Spiritus Sancti ductu ultro legi pareat. Deoq; grata agat, cum homines protervæ improbitatis, non nisi supplicii metu à libidine peccandi retrahi soleant. *1. Timoth. 1. v. 9.*

CXXXV. Sed & eò proficit Juris Naturalis disciplina, ut intelligamus ejus præcipuè vinculo omnes Societates, & speciatim Civitates, Respublicas, liberarq; gentes aut Principes constringi ac conservari. Cum enim quæque Respublica sit *universa*, & altera alterius sive legibus sive judicii obnoxia non sit, neque commune judicium ab hominibus institutum agnoscant, nisi fortè ex conventionem tale inter ipsas & ab ipsis fuerit constitutum, quale, ni fallor, olim fuit inter Græciæ populos Arcopagus; Jure Naturæ & Judicio omnium hominum communi harum controversiæ necessum est definiantur. Sanè si Jure gentium vel communi vel speciali utantur, atque hinc illæ lites decidi possint, & hujus magna est autoritas. Absque hoc Jure gentium, aut communi judicio conventionali, debita autoritate prædito, si sit, secundum Jus Naturæ illarum causæ & actiones examinari atque expediri oportet, quod illius obligationi omnes & singulæ sint obnoxie, & tam hujus quam Providentiæ divinæ autoritatem, quæ illud condidit, venerari & piè amplecti debeant. Bene itaque Camillus ad Faliscorum magistrum ait, *Nobis cum Faliscis, quæ pacto sit humano, Societas non est, quam ingeneravit natura utrisque, est, eritq.* *Liv. lib. 2.*

Unde

Unde simul colligitur, labi illos, & errare, qui simpliciter
 Judiciorum originem à solo instituto humano arcessunt.
 Meliora docet *Selden, lib. 7. de J. N. G. cap. 4.* quæ confir-
 mat *Bæcler, ad Grot. lib. 1. cap. 3. §. 1. p. 192. & seq. Rob. Maran.*
de ord. Judic. p. 3. n. 132.

CXXXVI. Quia verò hæc disciplina non unius in-
 genii modulo concluditur, sed ex variis monumentis ma-
 gno labore & judicio conquirenda est, plurimum ad illam
 constituendam & locupletandam *facere poterunt* illarum
 Rerumpublicarum *leges, quæ præ aliis Prudentia Nomo-*
thetica excelluerunt: quas inter principatum sibi optimo
jure Romana vindicat. Quia verò Pandectarum inprimis
 volumen frequentes & incomparabiles Juris Naturalis
 commentationes, & simul cum iis plurimas *leges* merè
 arbitrarias exhibet; ideo & hunc usum præstat exultum
 diligentius Juris Naturalis studium, ut hujus capita ab iis,
 quæ sunt juris positivi, accuratè secernantur. Cum enim
 causæ civitatum liberarum controversæ non ex his, sed
 istis sint decidendæ; gravis sæpe oritur inter illas con-
 tentio, quod interdum quæ juris positivi sunt æquè illis
 obtrudantur, quam quæ ex jure naturali rectè promuntur,
 naturalemve intellectum habent. *l. ff. de serv. export.*

CXXXVII. Nemini non est cognitum, maximam
 semper & merito habitam fuisse Juris Romani autoritatem,
 partim quod suas *leges unà cum imperio & armis soliti*
fuerint propagare Romani, suiq; juris usum iis regnis, quæ
in formulam provinciæ redacta erant, demandare; partim
quod cernerent, gentes, Romanas leges summa prudentia
esse conditas, præcipuam in iis æquitatis rationem habi-
tam, iisq; exactissimas Juris Naturalis explicationes con-

tineri, atque hætenus illarum usum etiam ad se pertinere: partim quod sola opinione, fama, imitatione aliorum, imò etiam errore, atque hoc non uno, sibi illas sine discrimine adsciscerent, quæ arbitraria à naturalibus distinguere, diversas Respublicas, quibus leges accommodandæ alioqui sunt, secernere, aut sibi suo ingenio & iudicio leges condere nesciebant. Etsi igitur plurimæ gentes Jure Romano fuerint usæ: illud Reges Hispani Jus commune appellant: Judæi ad illud deficiente lege Mosaita provocent: Turcæ etiam Codicem Justiniani causis decidendis adhibeant; nunquam tamen verum esse demonstrari poterit, Romanos orbi terrarum leges præscripsisse, & quod illud jam omnino habendum sit pro jure naturali & gentium; in quam sententiam multa Jurorum testimonia congestit Arthurus Duck. *de usu & autor. J. r. civ. Rom. lib. 1. cap. 2.* & ipse nimio suscepti argumenti studio evagatus.

CXXXVIII. Nam licet illud Romanarum legum systema in summo pretio sit habitum, & nunquam non haberi debeat; hoc tamen à liberis gentibus, quæ prudenter illas admiserunt, hætenus illis est tributum, quatenus Juris Naturalis & æquitatis in iis exquisitissima & uberrima tractatio passim continetur. Cavè igitur recteq; ait Ludolphus Schraderus, Principes populosq; liberos Romano Imperio non obnoxios, in causis, per leges & consuetudines suas non decisas, legibus Romanis obligari, quatenus sunt fundatæ in ratione naturali. Si quæ igitur sunt civitates liberæ, quæ Jus Romanum non tantum, qua parte Juris Naturalis explicationes comprehendit, sed & ejus leges arbitrarias complures ad-
pra.

praverit, sua libertate in iis adsciscendis usæ fuerunt, & si ita visum sit, in his quidem abrogandis eadem uti poterunt. Apud quas vero istiusmodi conventionem vel placito receptæ non sunt, iis Jus Romanum, quæ arbitrarium est, nullo modo in vitis obrudi potest, sic ut causæ controversæ inde decidantur. Rectissimè hac de re sensit Jacobus Gothofredus, cujus hæc leguntur verba *dissert. de Imperio Maris: Romanis hodie legibus utuntur libertissima omnium regna populiq; tanquam æqui boniq; fonte. Quo qui aliter utuntur, ut illi perquam suaves sunt, parumq; sibi consulunt, cum verso hodie regnorum populorumq; statu in aliam, quam Romanum olim Imperium, formam juri Romano non nisi absurde quisquam sese illiget. Et prudentissimè omnium Galli, qui eo loco leges Romanas habent, quo & quatenus fontem boni æquiq;: que simul & dignitati suæ rectè consulunt, & veram juris dicendi orbitam tenent.*

CXXXIX. Quid igitur mirum, si liberæ gentes cum aliis disceptantes leges quasdam Romanas sibi oppositas repudiaverint, quod ab ipsorum placito essent profectæ, vel saltem tales esse, adeoq; nihil ad se pertinere, crediderint. Nota est illa disputatio inter competitores Regni Lusitanici de Jure Repræsentationis, agitata etiam à celeberrimis Hispaniæ Italiæq; Jctis, quarum scripta Bononiæ & alibi prodierunt. Philippus II. Hispaniæ Rex repræsentationem, ceu Juris arbitrarii Romani placitum, admittere volebat. Qui hodie ibi imperium tractant, illa cumprimis nituntur. De Jure primogenituræ item sæpius disputatum, creditumq; fuit, ut memorat Justinus *lib. 16.* Ptolemæum Egypti regem contra jus gentium minimo natu ex filiis regnum tradidisse.

disse. Ita quoque circa acquisitionem & alienationem rerum jure Romano arbitrario positivo quædam sunt constituta, quæ liberi populi ac principes nihil ad se pertinere arbitrabuntur. Non equidem nescio, etiam modò allata exempla adscribi solere Juri Naturali: id quod ego nunc non disputo, sed hoc solum moneo, quando ajunt, aliquid habere fundamentum in Jure naturali vel æquitate, esse his consentaneum; has similesq; loquendi formulas ambigè dici, & difficillimè sape expediri posse, quid revera sit Juris naturalis, & quid Arbitrarii. Quo vero quis feliciter in Jure Naturali profecerit, eò rectius hoc à Positivo discernere, & summorum Principum ac Rerumpublicarum gravissimas controversias arbitrari poterit.

CXL. Utilissima quoque est Legislatoribus Juris Naturalis cura, nequid sanciant, quod illi sit inimicum & adversum; id enim cum effectu obligationis fieri non posse, sed & legislatores talem normam præficientes, & subditos judicesq; eam sequentes peccare, supra ostendi. Itaque in pulcherrimo Juris Romani corpore tanquam deformes verrucæ exstant illæ leges, quæ jus vitæ & necis in liberos servosq; patrùm herorumq; arbitrio permisserunt. Et hæc & quoque Scri Syllaniani crudelitatem detestatur Jus Naturæ. Cum enim præfectus urbis domituz fuisset occisus, memorat Tacitus, eam fuisse illius Scti vim, ut quadringenti servi, sine ætatis & sexus discrimine, etiam hi, quorum non dubia innocentia erat, fuerint occisi. *Add. l. un. C. de emend. serv. & l. 2. ff. ad l. Aquil. ubi servi quadrupedibus invito jure naturæ æquiparantur. In mancipio cogitandum est, non quantum illud impu.*

impune pati possit, sed quantum tibi permittat equi boni^q natura; inquit Seneca lib. de clement. c. 15. cujus etiam hæc sunt ibidem: Cum in servum omnia liceant, est aliquid, quod in hominem licere commune jus animantium vetat, qui ejusdem natura est, cujus tu. Indignissima quoque Christiano Imperatore est *l. 4. C. de malef. & mathem.* qua Constantinus artes magicas permittit, quibus fortè quis ægrotis medeatur, aut à vitibus & frugibus calamitates, imbres, grandinesq; avertat. Et quamvis nonnulli commoda interpretatione subvenire studeant Imperatori, ac si hæc ejus lex non de incantamentis, sed lustrationibus agrorum, quæ publicè decantatis litanis fiebant, intelligenda sit, *Nov. 123. cap. 32.* frustra tamen hos esse, verba nimis manifesta evincunt, eoq; nomine Albericum Gentilem reprehendit Jac. Gothofredus *ad l. 3. C. Theodos. de malef. & mathem.* Itaque hæc lex jure merito postea abrogata fuit à Leone *Nov. 65.* & quoque omissa est in Basilicis: ceu videre est ex *lib. 60. tit. 39.* Idemq; testatur Balsamo ad Photii *Nomocan. t. 9. c. 26.* Obelo quoque sunt transfigendæ illæ leges, quibus *αὐτοχρεια* propter radium vitæ, pudorem æris alieni, similesq; causas permittitur, vel saltem impunis esse jubetur. *l. 6. §. 7. ff. de inj. rupt. l. 45. §. 2. ff. de jur. fisc. l. 38. §. 12. ff. de pæn. l. 6. §. 7. ff. de re milit. l. 11. §. 3. ff. de his qui vot. infam.* Duplex vero impietas invito Naturæ jure impunitatem habet ex *l. 3. §. 5. ff. de bon. eor. qui ante sent.* ubi Jctus ait, Hadrianum rescripsisse, si pater sibi manus intulisset, quod diceretur filium suum occidisse, magis dolore filii amissi mortem eum sibi irrogasse videri, & ideo bona ejus non esse publicanda.

CXLI. Et quid dicam quam non solum utilis, sed
 T pla-

planè sit necessaria hæc disciplina Judicibus atque Juris-
consultis, ut ab istis cuique facto convenienter jus appli-
 cetur, ab his omnis juris recta instituat^r interpretatio.
 Factum, ejusq; circumstantias, & meritum quomodo quis
 rectè dijudicabis, nisi hujus disciplinæ principia probè no-
 verit, atque de libertate, animo, consilio & proposito a-
 gentis, aut de dolo, errore, vi, metuve hinc statuere, actio-
 nemve justam vel injustam & quidem diversissimis gradi-
 bus pronunciare possit? Idcirco frequenter JCtos veteres
 profiteri videas, *secundum ea, quæ proponebantur*, se respon-
 disse. Et Alphenus super facto consultus respondit, *In*
causa jus esse positum l. 52. §. 2. ff. ad l. Aquil. Ex re jus consti-
tuendum esse dixit Marcianus l. 1. §. 3. ff. ad l. Corn. de sicar.
 Quid quod Naturale jus suppleat cujusvis Arbitrarii juris
~~inæquitate~~ & defectus. Hoc enim cum omnibus causis &
 casibus singularibus plane non provideat, ad Jus Naturæ
 & æquitatem naturalem recurrendum est. Huc facit illud
 Pomponii *l. 2. §. 5. ff. de aq. pluvi. arc. Hac æquitas suggerit,*
etsi jure deficiamus: & illud Modestini l. 13. §. 7. ff. de excus.
Sufficit fidem formare ex ipsa naturali justitia. Interpretationi
 vero juris tantùm præbet Juris Naturalis disciplina usum,
 ut qui hanc ignoraverint, vel insuper habuerint, Juris-
 consulti nomen nec mereri, neque usurpatum tueri pos-
 sint. Si quis enim v. g. Juris Romani leges hæctenus
 tantùm cognitas habeat, ut sciat, quid ab iis justum vel
 injustum pronuncietur, neque rationem illarum perspi-
 ciat, conclusiones ad principia revocare, decisiones ex
 genuinis rationibus arcescere nesciat; is illarum legum tan-
 tùm historicam peritiã est adeptus: & si fortè existimet,
 se illarum scientiam consecutum esse, erit tamen illa non
 alia

alia, quàm quæ *ἄσχετος*, *per accidens*, Philosopho dicitur. Nam *scire leges non est, verba earum tenere, sed vim ac potestatem*, inquit Celsus l. 17. ff. de legibus.

CXLII. Quamvis autem hæc disciplina per multa secula tanquam obsoleta & detrita vestis videatur abjecta, & nihilominus Romanæ aut aliarum civitatum leges à summi ingenii viris fuerint explicatæ, & horum exemplo se tueri nonnulli, & apertè contemnere ac calumniari Juris Naturalis studium soleant; ea tamen re à vera sententia nihil dimoveor. Etsi enim multi legum interpretes singulari quadam solertia ac sagacitate verum deprehenderit, hoc tamen non veræ scientiæ, sed singulari ingenii felicitati, imò etiam providentiæ divinæ erit tribuendum: cum aliàs itidem constet, hujus disciplinæ ignorantiam tot errorum symplegadas, opinionum varietates, atque has communes contra communes, uti ajunt, peperisse. Quibus tricis atque labyrinthis ut tandem nos expediamus, non aliam, saltem meliorem rationem aliam inire aut comminisci nequeunt, quotquot veræ Jurisprudentiæ laudem habent & merentur, quàm si Jus Naturale diligentissimè excolatur. Expendat quis totum Digestorum volumen, & deprehendet Juris Naturalis sciens, hujus solida cognitione Jctorum infinitas easq; justissimas æquisimasq; conclusiones subnixas esse. Scripsit olim Salvius Julianus singularem librum de Ambiguitatibus, & Herennius Modestinus de Eucleatis casibus: qui si superessent integri, fortè evidentius idipsum malè credulis demonstrarent. Quamobrem etiam ex recentioribus quidam in hanc curam incubuerunt, ut rectæ Interpretationis fontes commonstrarent, *Raymundus de Eorolio de Inter-*

pretatione in genere, Constantinus Rogerius de Interpretatione juris, Stephanus de Federicis Brixienſis de Interpretatione legum, Lanfrancus de Oriano de Interpretatione Statutorum, Mantica de tacitis & ambiguis conventionibus, Simon de Præſis de interpretatione ultimarum voluntatum, Camillus Gallinius de verborum ſignificatione. Et quid multa? Præcipua à Judicibus & Jctis ratio æquitatis habenda, ejuſq; ſingulariſcura illis legibus demandata eſt. l. 4. §. 1. ff. de eo quod cer. loc. l. 8. C. de judic. quæ cum ex penetralibus hujus diſciplinæ ſit petenda, ipſaq; Jurisprudencia ideo deſcribatur ars boni & æqui, quod leges interpretaturus Jctus in primis æquitati ſtudere debeat, nemini non liquet, Juris Naturalis uſum latiſſimè patere, ejuſq; ſtudio & ſcientia Jctos & Judices præ aliis excellere debere.

*CXLIII. Oſiander in Tractatu ſapius memorato Juris Naturalis diſciplinam ad tria cum primis capita prodeſſe oſtendit, 1. Numinis inquisitionem *th. 61.* 2. Honeſtatis ſtudium *th. 70.* 3. Juſtitia & diſciplinæ externæ in Societate hominum conſervationem, *th. 73.* monetq; circa hunc uſum alios peccaſſe in Exceſſu, alios in Defectu. Iſti qui ſint, cognosci poſſe ait apud Sixtum Senenſem, Caſanbonum, & Montacutium: Atque iis mox accenſet Andradium, Franciſcum à Victoria, Pererium, Caſalium, Maldonatum, Zuinglium, Edoardum Baronem Herbert, Marcum Antonium de Dominis, Arminianos quosdam & Wiglianos. Ad alteram claſſem refert Szydlovium, & præter alios nonnullos etiam (immeritò ni fallor) Hugonem Grotium: & contra utroſque ſatis ibi prolixè diſputat. Hæc de Jure Naturæ diſſeruiſſe ſufficiat. Memores verò promiſſi, jam Mantiffæ loco quædam adjiciemus de *Virtute Morali, & Bona Indole.**

De

VIRTUTE MORALI.

I.

Cum multæ diversæq; sint Animæ humanæ Facultates, (de quibus sæpe jam aliàs diximus) quæque autem Facultas ad proprium munus à Natura sit destinata, ut quæ nihil facit frustra; illo tamen munere tum demum rectè fungitur Facultas, si convenienti sibi Virtute instruat ac perficiatur. Quemadmodum enim Virtute destituta non minus in suo munere malè quàm bene versabitur, ita hac instructa non nisi bene ac rectè illud tractabit. Sunt vero Animæ duæ principes Facultates, Intellectus & Appetitus. Utraque suis perficitur Virtutibus, quarum quidem adminiculo Intellectus sine errore perspicere ac enuntiare possit verum vel falsum, illud affirmando, hoc negando. Appetitus autem sàarum virtutum præsidio munita ne erret vel in persecutione boni, vel in fuga mali. *Quod enim in Intellectu est Adfirmatio aut Negatio, hoc est in Appetitu persecutio & fuga.* 6. Nicom. 2. §. 4. *Atque ex hac animi divisione ac differentia, virtutis quoque distinctio partitioq; nascitur: alias enim Virtutes appellamus Theoreticas, alias Morales,* inquit 1. Nicom. ult. §. 31. 32. Quæ Virtutes si absolutè inter se conferantur, nullum est dubium, quin Dianoëtica multò sint præstantiores Moralibus: at in doctrina morali Morales nihilominus præcipuam habent significationem.

II. Decretum vero nobis non est singulas Virtutes morales, aut aliquam ejus speciem jam explicare, sed ad Jus Naturæ plenius intelligendum Virtutis in-

genere consideratæ naturam evolvere. Et quidem methodum Aristotelis secuti, primùm inquiremus, quæ ejus sit causa efficiens. Illa hoc doctore non est una, sed triplex, Φύσις, λόγος seu διδασχὴ, ἔθος, *Natura, Doctrina, Adsuæfactio.* 10. *Nicom. ult. §. 12. seqq. 7. Polit. 13. & 15.* Plutarchus quoque requirit Φύσιν, μάθησιν, ἀσκησιν, *Naturam, Disciplinam & Exercitationem.* Natura, Φύσις seu εὐφυΐα, naturæ bonitas Ciceroni, ad virtutes facilius & perfectiùs imbibendas singularem ac nativam propensionem benefica largitur manu; *Unaquaque enim virtus moralis in omnibus hominibus quodammodo videtur inesse natura.* 6. *Nicom. ult. §. 3.* Quomodo vero hæc Naturales virtutes differant à Moralibus, ex 2. *Magn. Moral. c. 3.* paucis ostendemus. In naturalibus virtutibus, solum dicimus impulsus sine ratione ad honestatem esse oportere. Virtutem perfectam esse dicimus, quæ conjuncta cum prudentia sit, non utique ad honestum tendens citra naturalem impulsus; neque enim virtus virtuti adversabitur. Cæterum quid ad perfectam Virtutem Moralem omninò conferat Natura, ex altera Mantissa evidentiùs constabit.

III. Cum autem veterum nonnulli Naturæ plus æquo in productione Virtutis Moralis tribuissent, non uno illam sententiam argumento destruit. Primò quidem tale proponit Principium 2. *Nicom. 1. §. 5. Nihil eorum, quæ naturâ constant, adsuæfaciendo potest adfici aliter, quam est à natura comparatum.* Idq; mox inductione duorum singularium illustrat, *Ut lapis, inquit, qui deorsum fertur natura, nulla ratione adsuæfieri possit, ut sursum moveatur, ne quidem si decies millies aliquis eum sursum iaciens adsuæfacere conetur: neque ignis unquam ut deorsum feratur.* Alterum prin-

principium hoc proponit: *Qua nobis à Natura obveniunt, eorum potentias prius accipimus, posterius energias sive actiones obimus* §. 7. Neque enim, inquit, videndi aut audiendi facultatem acquisivimus sæpe videndo aut audiendo: sed has potentias à natura jam nacti videmus & audimus. Ut vero quis ex Virtute agere possit, necessum est crebris convenientibusq; actionibus illum habitum sibi comparet. Qua in re Virtus est Artibus similis. Nec enim quis sine arte ædificii compagem concinnè exstruet aut committet: nec fides scitè pulsabit, arte hac destitutus; ita nec justè, nec temperanter vivet, talesq; actiones proferet quis sine habitu justitiæ & temperantiæ. Habet præterea alias rationes, quas omittimus.

IV. Doctrina quidem plurimum potest in Virtutibus Dianoeticis acquirendis, 2. *Nicom. 1. §. 2.* non item in Moralibus. Ita enim loquitur 10. *Nicom. ult. §. 14.* *Ratio & doctrina fortasse non satis valida sunt ad virtutem (moralem) inducendam causæ.* Aliquid sanè Institutio & Doctrina ad hanc rem proficit, ut intelligere discat tener animus, quid rectum sit in vita, quid minus. Ut autem huic Doctrinæ firmum tribuat adsensum, &, quod rectum est commonstratum, sequatur, quod turpe, fugiat, aliunde animus accipit, non à Doctrina. Hinc eleganter Aristoteles illos, qui de bonis moribus crebrò philosophantur, aliosve differentes audiunt, animum autem ad adsensum ipsamq; praxin capessendam dispositum non habent, comparat iis ægrotis, qui quidem Medicos consulunt, cum iis de sanitate recuperanda deliberant, pharmaca præscripta conficienda curant, sed iis non utuntur. Proinde uti his ea ratione sanitas nunquam restituetur, ita

ita nec istos unquam bonos aut felices fore ait. 2. *Nicom.* 4. §. 17. *seqq.*

V. Præcipuum momentum est situm in debita Ad-
suefactione, ceu ipsum arguit etymon græcum. ἠθικὴ enim
hæc dicitur Virtus ἐξ ἠθῶν, quod certo more & aduefactione
comparetur. 2. *Nicom.* 1. §. 3. Hæc quid possit, passim
docet, & cum primis *cap. ult. d. Operis* §. 14. *seqq.* Oportet
prius animum auditoris excelsi moribus, ut rectè gaudere &
dolere possit: non aliter, quàm terram, quæ proferendi seminis
facultatem habitura sit, prius probè excoltam esse oportet. &c.
Imo, inquit alibi, uti citharædus aliquis sit, crebro pullan-
do citharam, & bonus citharædus, si concinnè pulset, ma-
lus vero, si absurde; ita temperantiæ studiis, actionibus ju-
stis, fortibus aduefacti, redduntur temperantes, iusti, for-
tes. Aliis contrariis dediti actionibus, usu illo & aduetu-
dine paulatim efficiuntur intemperantes, iniusti, ignavi.
Quamobrem graviter nos monet Philosophus 2. *Nicom.* 1.
§. 19. 20. *Itaq; danda opera est, ut actiones nostras certo quo-*
dam modò conformemus. Harum enim differentias habitus
differentes ac dispares consequuntur. Non ergo parùm refert,
sed perquam multùm, sicne, an sic à pueris aduefscamus. Imò
vero totum in eo positum est.

VI. Hæc Aduefactio, uti apparet, necessum est
certo modo sit comparata, si quidem ex illa Virtus gene-
rari debeat; secus enim si sit adfecta, tantùm abest ut
Virtus, ut potius inde generetur Vitium. Duo igitur
sunt hic consideranda; primò ipsum Subjectum, quod
agit, seu aduefscendo Virtutem quærere adfectat. Deinde
quales ejus debeant esse actiones. Nec enim quis Justus
aut Fortis erit, ex actionibus quomocunque justis aut for-

for-

fortibus. Non solum enim spectandum est, an aliquid sit Justum & Honestum, sed cum primis an etiam justè & honestè sit factum. Ita qui mutuum invitus solvit, aut depositum invitus reddit, justum quidem facit, non autem justè. Justus igitur ut verè quis sit, necessum est, actio justitiæ regulis sit conformis, & ut etiam animus agentis ita sit adfectus & dispositus, quemadmodum ejus est, qui Justitiæ habitu revera præditus est, & quomodo is per talem habitum agere solet. Atque ita se etiam res habet in cæteris virtutibus. Hoc ipsum his significat verbis Philosophus 2. *Nicom.* 4. §. 15. *Justus & temperans est, non qui has res (τὰ δίκαια καὶ σώφρονα, justà & temperantia,) agit tantùm, sed qui ita agit, ut justì & temperantes homines solent.*

VII. Quomodo igitur ipse agens, seu animus ejus, debeat esse adfectus & dispositus, his tradit verbis d. c. §. 7. *Virtutis opera, non si ipsa cujusdam modi sint, justè aut temperanter facta sunt, sed si is quoque, qui agit, certo quodam modo conformatus illa agat. Ac primum quidem si sciens, εἰδώς. Deinde si προαιρέσει, deliberato animi proposito, & quidem προαιρέσει δὲ αὐτῷ, ut ipsius honestatis studio hoc animi propositum excitetur. Postremo, si firma, perpetua & constanti voluntate agat.* His qualitatibus debet esse præditus agens, qui perfectè velit esse bonus. Hæ tamen omnes, si rem rectà lance expendas, continentur in perfecta προαίρεσι. Hæc enim & scientiam, & similiter agendi constantiam utique in se continet. Sciens debet agere, non temerè aut fortuito, προαιρέσει, consilio capto seu deliberatione præmissa diligenti, & προαιρέμενος δὲ αὐτῷ, ipsius honesti amore ac studio actiones honestas

U

aggre-

aggredi, non ob aliud extrinsecus positum, quod vel cupiditatem excitare, aut formidinem injicere possit: denique constans animi propositum adesse debet, perpetuo sic & non aliter agendi.

VIII. De Actionibus vero, quales illæ esse debeant, subtiliter sanè disserit. Diximus habitus morales gigni ex actionibus, sic, ut quales hæ fuerint, tales quoque sint existuri habitus, ex bonis actionibus Virtutes, ex improbis Vitia. Deinde supponit Philosophus, Virtutem omnem, sive Moralem, sive Dianoëticam, perficere suum subjectum. Quid enim est Virtus oculi, equi, hominis, quam horum subjectorum perfectio? Verba Philosophi hæc sunt: *Dicendum est, Virtutem omnem, & id, cujus ipsa virtus sit, bene adfectum reddere, & opus ejus dare rectum ac perfectum. 2. Nicom. 6. §. 2.* Hoc itaque primò notetur, Virtutem & perficere suum subjectum, & actiones ejusdem.

IX. Deinde animadvertendum est, cum Virtus generetur ex actionibus sui similibus, Actiones generaliter consideratas capaces esse ejus, quod est Nimum, & ejus, quod est Parum, & ejus, quod est Medium. Hoc ita ostendit *2. Nicom. 6. §. 7. In omni re continua ac dividua & Plus, & Minus, & Equale sumere possimus.* Sub hoc Principio subsumit: Atqui Actiones & Adfectus sunt aliquid continuum & dividuum, *συνεχὲς καὶ διαρρητὸν*, Ergo in Actionibus & Adfectibus locum habet Plus, Minus, & Equale, seu, Nimum, Parum & Medium. Minorem hujus Syllogismi ita probat *2. Eudem. 3. ἢ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχὲς. ἢ δὲ πρᾶξις, κίνησις.* Motus enim continuum quiddam est: actio vero est motus. Neque dispar hactenus est ratio Adfectuum,

fectuum. Ita irasci, dolere, lacerari & dimidium licet, & parum, & intra modum seu mediocriter: & sic in cæteris se res habet. Sunt vero Affectus non quidem per se Continui & Divisibiles, sed per accidens; nec enim sunt in prædicamento Quantitatis, sed dividi dicuntur ratione motus, cujus vel nimis magna, vel nimis contracta, vel moderata potest esse sive ἐπιπρσις sive ἀνεσις. Vid. 6. *Nicom.* 1. §. 2. Scilicet hic quoque Aristoteles boni Doctoris munere fungi, & capui Auditorum suorum se accommodare studuit, qui Mathematicis disciplinis erant initiati: itaque non raro etiam practicæ doctrinæ quasdam inspergit hypotheses ac propositiones Mathematicas.

X. Progreditur jam hinc, & porro colligit Philosophus, Actiones Nimium aut Parum in se habentes corrumpere ac destruere subjectum, ejusq; actiones, solas Medium tenentes perficere subjectum, ejusq; functiones. τοιαῦτα πρῶτον ὑπὸ ἰσότητος καὶ ὑπερβολῆς φθείρονται: inquit 2. *Nicom.* 2. §. 10. Quæ ejus sunt conditionis, ut capaces sint & Excessus & Defectus & Medii, illa ab eo, quod est Nimium & Parum, corrumpuntur, à Medio vero perficiuntur & conservantur. Id quod facili negotio inductione facta confirmatur, atque ipse Philosophus perspicuis ibi declarat exemplis. Nam & nimia corporis seu violenta exercitatio, & ignava ac mollis valetudinem attenuat & destruit, moderata illam conservat. Nimius quoq; cibus potusq; opprimit vires corporis, exiguus & deparcus enervat, moderatus illas reficit. Similis est ratio in actionibus moraliter consideratis: Omnia timere aut cupere, & nihil timere aut cupere, animum hominis vitiat; & prudenter timere aut non timere, utrobi-

que *ὡς δὲ*, seu oportet, animum perficit. Ipse inspiciatur Aristoteles 2. *Nicom.* 2. à §. 10. usque ad 15.

XI. Prono hinc fluit alveo talis collectio: Cujus naturæ sunt Actiones, ex quibus generatur Virtus, ejusdem quoque illa ipsa naturæ erit: Illæ vero ejus sunt naturæ, ut ubique teneant Medium; Itaque & Virtutis eadem erit ratio & natura, ut teneat Medium. Hic vero ut alios evitet scopulos, Philosophus monet 2. *Nicom.* 6. §. 7. seqq. Medium esse duplex, unum Rei, alterum *ὡς ἡμᾶς*, ad nos. Medium rei appellat, quod æqualiter abest ab utroque extremo, idq; unum & idem dicit esse omnibus, idq; sequi ait proportionem arithmetici. e. g. *ἂν δὲ δέκα, πολλὰ: δύο παύλα sunt: sex, medium ad rem sumi oportuerit. Æqualiter enim superant & superantur.* §. 11. Medium ad nos appellat, *ὁ μῆτις πλεονάζει, μῆτις ἐλλείπει*, quod neque excessu nec defectu laborat: idq; non esse unum idemq; omnibus, manifesto etiam illustrat exemplo. Si more veterum pugiles sint alendi certis ciborum libris aut pondere, nec copiosior, nec parcius cibus est præbendus, sed moderatus & conveniens. At hic Modus seu Medium non est idem omnibus. Nec enim, si duæ libræ ciborum nimis exiguæ sint, sint etiam nimis multæ decem libræ, omnibus & singulis, qui in palæstra exercentur & ab alipta aluntur, conveniens erit pondus sex librarum, Parum enim & hoc fuerit Miloni, multum seu nimium tironi. Medium igitur illud *ὡς ἡμᾶς* est intelligendum & spectandum cum *ἁπλῶς*, eaq; non simplici. Quando igitur dicitur, Virtutem gigni ex actionibus tenentibus Medium, illud designatur, quod est *ὡς ἡμᾶς*: adeoq; & ipsius Virtutis natura in hoc Medio consistet, respiciente agentem, imò singulas actio-

actionis circumstantias, quæ actioni moralitatem addere, aut illam augere vel elevare possint: cum è contrario Medium rei sæpe sit futurum in vitio. Ita v. g. aliter Medium hoc *ὡς ἡμᾶς* tenebit in irascendo Pater, aliter Juedex, aliter hostis. Aliter quis medium tenebit in lugendo obitum conjugis, aliter vicini. Aliter quis medium tenebit lætando manubiis, aliter victoria. *Ad hunc ergo modum sciens omnis (πᾶς ἰσχυρῶν) Nimum & Parum fugit: Medium inter hæc exquirat, atque id exoptat: Medium inquam, non rei, sed illud, quod est ad nos.* Verba sunt Philosophi d. l.

XII. Non solum autem Virtus ex actionibus medium *ὡς ἡμᾶς* observantibus gignitur, sed ex his genita & perfecta similes prorsus actiones, medii ejus observantissimas producit. Et sicut Vitium gignitur ex actionibus à Medio illo exorbitantibus, ita illud ex his genitum non nisi tales actiones, vel ad Excessum, vel ad Defectum declinantes producit. Hoc significat his verbis Philosophus 2. Nicom. 2. §. 15. *Neque solum ortus & incrementa atq. interitus habituum ex iisdem, & ab iisdem proficiuntur: sed etiam energia sive actiones in iisdem versari reperientur.* Exempla, quibus hæc illustrat, isthic legi poterunt. Notum aliàs est ex Phycis: Quale quidque est, tale generare sui simile: quod etiam hic locum invenit. Si igitur Virtus non solum generatur ex actionibus Medii *ὡς ἡμᾶς* observantibus, sed & ipsa genita tales actiones producit, necessum est, Virtutis naturam in tali consistere Mediocritate: Prius est verum; itaque & posterius.

XIII. Utitur etiam alio quodam argumento, quo idem probare vult, etsi mea sententia parum ponderis ei

insit. Si omnis ars tum demum perfecte suum opus absolvit, si in illo efficiendo medium sibi & proposuerit, & tenuerit, multò magis Virtus in suis operibus seu functionibus Medii studiosa erit: Verum est antecedens, ergo & consequens. Connexionis hanc dat rationem, quòd Virtus omni arte limatior ac melior sit, Antecedens probat trito loquendi usu. Quando enim opus aliquod artificis laudatur, ut concinnè & affabrè factum, complementum elogii vulgò esse solet, opus illud ita scitè & accuratè esse factum, ut nec demi ei quidquam nec addi sine vitio possit, eo ipso Medium in opere artificiose comprobantes: id quod multò magis in Virtutis operationibus laudabitur, ut pote Arte multùm præstantioris. Videatur 2. Nic. 6. §. 15. seqq.

XIV. Cum igitur demonstratum sit Actionum & Affectuum motum, modò ad Excessum, modò ad Defectum posse declinare, modo tenere Medium, apparet, quandam moralem *ἐπιταξὴν καὶ ἀποταξὴν*, intensionem & remissionem in iis locum habere, atq; hoc omnino exigi à quovis homine, ut debito modo illam intensionem & remissionem Honestati attemperet. Hoc enim est tenere Medium *μετὰ ἡμᾶς*, & agere *κατὰ θεόν*, observare *τὸ δέον* & *τὸ πρέπον*, id quod fieri oportet, atque addecet. Hinc cum docuisset Philosophus, hoc Medium à Virtute esse observandum, ita pergit 2. Nicom. 6. §. 16. seqq. De ea Virtute loquor, qua ad mores pertinet. Hac enim in perturbationibus atq; actionibus versatur, in quibus est Nimum, & Parum, & Medium. Ut timere, fidere, concupiscere, odisse & averfari, irasci, misereri, atq; (ut semel dicam) gaudere & dolere potest quisque nimum, & parum: atq; utrumque non rectè. At vero que

tem.

tempore, & propter quam causam, & quibus, & cuius rei gratia, & quomodo oportet his affectibus commoveri, id sane & Medium est, & optimum; id quod Virtuti convenit. Eodem quoque modo in Actionibus nimium, parum, medium reperitur.

XV. Cæterum cum tale Medium ubique tenere valde sit difficile, atq; hoc ipsum sit centrum Honestatis, quæritur, quo subsidio usi illud nobis attingere liceat? vel, quonam instrumento illam *Πρᾶξιν & ἀρεσιν* adfectuum & actionum moderari liceat? Verbo dicam, Ratione; non tamen qualibet, sed & ipsa sua perfecta Virtute esse debet, qualitur Vir bonus & Prudens, seu quæ Recta solet appellari Ratio; Ratio enim Practica fit Recta per Prudentiam. Hinc cum instituisset 2. *Nicom.* 2. disputare, quo pacto reddamur Boni, ita loquitur §. 3. *τὸ μὲν ἐν κτ' ἢ ὀρθὸν λόγον πράττειν, καινόν, καὶ ὑπερκεῖσθαι.* *Agendum quidem esse secundum rectam rationem, (si bonus esse velis) communis omnium sententia est, quam supponemus.* Supposuit vero eo consilio, ne violaret methodum, & suo loco uberius Rectæ Rationis naturam declararet.

XVI. Huic quoque fundamento innititur ipsa Virtutis Moralis definitio Aristotelica: quæ hæc legitur 2. *Nicom.* 6. §. 26. *Virtus est habitus proæreticus, in medietate consistens illa, quæ ad nos, secundum rectam rationem, pro iudicio viri prudentis.* Ipse Philosophus sua lingua loquitur accuratius: *ἐστὶν ἀρετὴ ἡ δεξιὴ ἐξὶς θεωρητικὴν, ἐν μεσότητι εἶσα τῇ σοφίᾳ ἡμᾶς, ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ Φερόμενος ὀρίσειε.* *Habitus est. Quæ enim in anima existunt, tria sunt, Adfectus, Potentia, Habitus:* inquit 2. *Nicom.* 5. §. 2. Cumq; docuisset ibi; Virtutem moralem, non esse meram Potentiam, nec Adfectum, tertium erat reliquum, esse Habitus;
est

est enim Virtus hæc bonum animi. Habitus ille est *μεγαλειότης*, propter illa requisita, quæ explicata sunt supra *ib. 7.* & omnia in *μεγαλοψυχία* insunt. Hic Habitus consistit in Medio seu Mediocritate, non qualibet, sed illa, quæ est *μεγίστη*. Ecqua vero est illa *μεγίστη* Mediocritas? Cui modum ponit Ratio, nec tamen etiam illa qualiscunque, sed quali utitur Vir Prudens. Unde etiam illud Medium *μεγίστη* dicitur Medium Rationis. Ut nihil aliud sit *Mediocritas* illa, in qua Virtutis naturam & officium collocavit, quam *debita actionum & adfectuum, omniumq; circumstantiarum illis connexarum, ad debitum finem à Prudentia profecta & directa moderatio.* *Add. Cirellus Eth. Arist. p. 2. cap. 5.*

XVII. Cum igitur verbo solum indicasset libro 2. Bonos non fieri per Rectam Rationem, ejusq; explicacionem distulisset, ita insit differere cap. 1. libri 6. *Nicom. Quoniam supra diximus, Medium esse deligendum, non nimium, neque parum; Medium autem ita esse, ut Recta Ratio prescribit, de hoc distinctius differamus. In omnibus enim, quos dixi, perinde ut in aliis quoque habitibus, Scopus aliquis est, quem spectans is, qui rationis est particeps, tum contentionem adhibet, tum remissionem. Est item terminus aliquis earum mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas esse dicimus, Recta Rationi consentaneas. Interest hic audire Græcum Paraphrasten ex translatione Heinssii; In omnibus de quibus egimus habitibus (moralibus) sicut & in aliis actionibus habitibusq; scopus est aliquis, in quem is insuens, qui recta ratione est præditus, ejusq; sequitur imperium, quæ minora sunt quàm oportet intendit, quæ majora sunt contrahit: sive adfectus ii, sive*

sive actiones sint, sive aliud quodcumque, quod aut intendi potest aut remitti. Estq; quasi regula aliqua & terminus, (ὁρμη) quomedium illud, quod ex recta rationis prescripto fieri, interq; excessum esse & defectum dicebamus, cognoscitur. Quare necesse est, eos, qui hanc consequi medii scientiam volunt, terminum quoque ejus perspectum habere & regulam. Hoc vero est Recta Ratio. Toto deinde libro VI. occupatus est Aristoteles, in explicanda natura Rectæ Rationis, hoc est, Prudentiæ. Nam ὁρθὸς λόγος, ὁ κατὰ Φρόνησιν, Recta Ratio est ea, cui Prudentia moderatur. Et ὁρθὸς λόγος πρὸς τὰς ἐπιτάξεις, ἢ Φρόνησις ἐστίν, Recta talibus de rebus Ratio, est Prudentia. 6. Nicom. 13. §. 17. & 21. Et licet benè multa etiam ibi recitet de aliis Virtutibus Mentis, id potissimum fit ideo, ut tantò luculentius appareat, quid Recta Ratio, hoc est, Prudentia differat à reliquis Virtutibus *Νεωνημῶν*. De qua superiori Dissertatione plura diximus.

XVIII. Tum demum vero Aristoteles suo officio se satisfacisse existimabat, si non solum in genere de Virtute hoc *ὁρθὸς ἡμῶν* Medium demonstrasset, sed etiam specialem *Διὰ τὴν ἀρετὴν* adornaret, atque in ea cum singulas Virtutes in medio positas, tum hinc atq; hinc earundem Extrema, habitus vitiosos, repræsenteret. Nam

Virtus est medium vitiorum & utrinque redustum.

Oportet, inquit 2. Nicom. 7. §. 1. & 2. autem hoc non modò universè dici, sed etiam ad singulas species congruere. Disputatio enim de actionibus ea, quæ in genere universo versatur, inanior est. (λόγοι κενώτεροι secundum vulgarem lectionem. Paraphrastes græcus legit, λόγοι κενώτεροι) Illa vero quæ partes & species explicat, verior. Hanc *Διὰ τὴν ἀρετὴν* toto illo Capite exhibet, & quod in genere de Virtute Morali docuit, illam

illam esse Mediocritatem quandam, positam inter Extrema vitiosa, in singulis ejus speciebus ostendit. Cum vero in illa descriptione multa multi desiderent, & specialem hanc designationem nec satis doctrinæ generali convenire, nec hanc ipsam benè se habere putent, in varias miser Aristoteles reprehensiones incurrit; non equidem ἀμεμπτον, ut qui homo fuerit, magis tamen emendationem & notam meritus in aliis, quàm fortè in hoc argumento.

XIX. Illas igitur objectiones videbimus, & expendemus, observata tamen regula illa methodica, quam proponit Philosophus 1. *Nicom.* 4. §. 7. *Omnes quidem quæ feruntur opiniones ad calculos revocare fortasse opera pretium non fuerit: satiusq; erit, eas potissimum, quæ sunt insigniores, quæq; aliqua ratione niti videntur, in medium proferre.* Proinde si Grotio (at quanto Viro!) satisfieri nostra responsione & ἀναλόσει dubitationum queat, puto reliquas, quæ moveri queant, aut motæ sint, rationes sua sponte, certè facili impulsu, collapsuras esse. Quod dum molior, aut ago, nemo velim Grotii studio meam operam calumnietur. Jure enim meo utor, libertate philosophandi, quæ omnibus veri studiosis semper debet esse integra: atq; ita existimet, me Grotium nihilominus facere maximi, etsi nunquam humani aliquid passus sit. Nec enim magnorum hominum autoritate disputationes philosophicæ, sed rationibus decernendæ sunt, testimoniis vero ejusmodi illustrandæ ac confirmandæ. Sed neque meæ sententiæ suos quoque patronos deesse quis putet. Nam rectè intellectus Aristoteles suæ causæ defendendæ vel solus suffecerit. Inter recentiores est mihi unus instar omnium sapiens Melanchthon, qui ita scribit in Epistola ad Chri-

stia-

Stianum Pontanum, Epitomæ Philosophiæ Moralis præfixa: *Quid quod hoc nomine etiam amanda sunt Aristotelis Ethica, quod unus vidit ac deprehendit Virtutes esse Mediocritates: qua descriptione eruditissimè monet, impetus animorum ad moderationem flectendos & retrahendos esse.*

XX. Grotius itaque in Prolegomenis præclari Operis de Jure Belli & Pacis cum in Aristotelem incidisset, in philosophia ipsi principatum quidem deberi putat, sed illum in tyrannidem jam ab aliquot seculis abiisse queritur: atque hanc etiam invaluisse speciatim ostendit in doctrina de Virtute Morali, quam ille dixit esse *μετριοτήτων*, quo eleganti vocabulo Virtutem moralem descripsit Synesius. Sed ipsa ejus verba inseremus, ut tantò rectius quisque arbitrari possit. *Inter cetera, inquit, ut hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere, & Platonici nonnulli, & Christiani veteres, in eo, quod ille naturam ipsam Virtutis in Mediocritate adfectuum actionumq; posuerit.*

XXI. Platonicos quod attinet, quique illi sint, si Magistri sui placitis, uti fit, inhæserint, Aristotelicam Virtutis doctrinam admittere non potuerunt. Nam ubique Plato in suis libris ita de Felicitate disserit, ut nemini non possit esse manifestum, penè semper ipsius animo propositam fuisse Felicitatem Theoreticam: quæ cum item suis Virtutibus & actionibus propriis obtineatur, doctrinam ille suam supra conditionem virtutum & actionum moralium evexit, & passim eo nomine Virtutes Scientias, Vitia Ignorantias nuncupat. Textus ejus non exscribam. Videantur quæ scripsi sub finem Disputationis meæ, *De Scientia atq; Ignorantia Incontinentis.*

XXII. Inter Christianos veteres, qui hæc in re Aristoteli contradixerit, eminent Lactantius, cujus hæc leguntur verba lib. 6. div. Instit. c. 10. At ego ne Peripatericos quidem accessisse ad veritatem puto, qui Vitia esse concedunt, sed ea mediocriter temperant. Cavendum est enim vitis etiam mediocribus: quin potius efficiendum fuit, primum, ne vitia essent. Nec enim quidquam vitiosum nasci potest, sed vitia fieri, si malè usamur affectibus: virtutes, si bene. Deinde monstrandum est, non ipsos affectus, sed eorum causas esse moderandas. Non est, inquiunt, lætitia nimia gestiendum, sed modicè ac temperatè. Hoc verò tale est, quale si dicerent, non esse currendam concit atè, sed gradiendum quietè. At potest & qui graditur, errare: & qui currit, rectam viam tenere. Quid si ostendero, esse aliquid, ubi non tantum modicum, sed vel punctum gaudere vitiosum sit; & aliud e contra, in quo vel exultare lætitia minimè criminofum? Quid tandem nobis ista Mediocritas proderit? Quæro, utrumne Sapienti lætandum putent, si quid inimico suomali videat accidere: aut utrumne lætitiã frenare debeant, si victis hostibus, aut oppresso tyranno, libertas & salus civibus parta sit? Nemo dubitat, quin & in illo exiguum lætari, & in hoc parùm lætari, maximum sit crimen. Eadem de cæteris affectibus dicere licet. Sed, ut dixi, non in his moderandis Sapientiã ratio versatur, sed in causis eorum, quoniam extrinsecus commoventur, nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine. Sed adsignandi fuerunt certis temporibus, & rebus, & locis, ne vitia sint, quibus uti rectè licet. Sicut enim rectè ambulare bonum est, errare autem malum: sic moveri ad affectibus in rectum, bonum

bonum est; in prævum, malum. Nam si libido extra legitimum thorum non evagetur, licet sit vehemens, tamen culpa caret. Si vero appetit aliena, licet sit mediocris, vitium tamen maximum est. Non est itaque morbus, irasci, nec cupere, nec libidine commoveri: sed iracundum esse, morbus est, cupidum, libidinosum. Qui enim iracundus est, etiam cui non debet, aut cui non oportet, irascitur. Qui cupidus, etiam quod non opus est, concupiscit. Qui libidinosus, etiam quod legibus vetatur adfectat. Omnis igitur ratio in eo versari debuit, ut quoniam earum rerum impetus inhiberi non potest, nec debet, quia necessario est insitus ad tuenda officia vita, dirigeretur potius in viam rectam, ubi etiam cursus offensione ac periculo careat.

XXIII. Hunc lactæ venæ Patrem sine dubio designavit Grotius, cujus sententiam ac ab Aristotele disensum qua quæso causa approbavit? Nonne enim, si hæc Lactantii cum superioribus Aristotelicis contendas, sunt talia, ut, quæ reprehendit, Aristoteli nunquam venerint in mentem, quæ probat & urget, sint ipsi Mediocritati ejus consentanea? Non fas est, cujusquam damnare sententiam, nisi eam penitus perspexeris. Hic verò manifestè Medium rei & το μέτρον ἡμῶν à Lactantio confunditur. Minimum lætari re mala, est jam immodicum, Mediocritatem rationis si videas. Ubi vero docent Peripatetici, vitia esse mediocritate temperanda? Nec major æquitas est Senecæ ita scribentis Ep. 85. *Falsa est ista mediocritas & inutilis, eodemq; loco habenda, quæ si quis diceret, modicè agrotandum, modicè insanendum*: Aut Ciceronis, hanc licet doctrinam approbantis. *Nunquam, inquit 1. Offic. iratus qui accedet ad pœnam, Mediocritatem illam tenebit, quæ est*

X ;

inter

inter nimium & parum: quae placet Peripateticis. Et rectè placet; modò ne laudarent Iracundiam, & dicerent utiliter à Natura datam. Contrarium sanè docet Aristoteles, cujus etiam verba, licet prolixiora, non pigebit exscribere. Ita ille 2. Nicom. 6. §. 30. seqq. Verum non omnis actio, nec omnis perturbatio medium recipit. Sunt enim quaedam, quorum nominibus statim vitium est implicatum: ut malevolentia letans alieno malo, impudentia, invidentia: & in actionibus furtum, adulterium, caedes. Hæc enim omnia & quæ sunt hujus generis, sic appellantur, quod ipsa mala sint, non eorum immoderationes aut deficientia. Nunquam igitur fieri potest, ut ex his aliquid rectè fiat: sed semper peccatur ea agendo: neq; in talibus rectè aut non rectè faciendi vis in eo posita est, ut quatenus, & quo tempore, & quo modo facere adulterium oporteat, animadvertatur: sed simpliciter & absolute quidvis horum admittere, peccare est. Sane vero medietatem seu medium in his postulare, perinde sit, ac si quis in injuria facienda, in vita ignava, in intemperantia medietatem, & nimium, & parum, querat. Nam hæc quidem ratione esset nimium, & ejus quod parum est modus ac medietas, & nimii nimium, & ejus, quod parum est, aliquod parum. Sed quo modo temperantiae ac fortitudinis nec nimium est, nec parum; (propterea quod Medietas quodammodo est Summum) sic ne illorum (actionum & adfectuum malitiam moralem complicatam habentium) quidem medietas est, nec nimium, nec parum: sed ut quidque admissum fuerit, ita peccatum est. Omnino enim nec nimii, nec ejus quod est parum, mediocritas esse potest: nec medietatis nimium & parum. Quid requiras amplius? Ciceroni vero vel infimi subsellii auditor moralis responderet,

deret, distinguendum esse inter Iram & Iracundiam inter adfectum simplicem, & ejus exorbitantiam.

XXIV. Pergit Grotius: *Quod semel positum èd ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta Liberalitatem & Parcimoniam in unam compingeret.* Ostensurus quæ ex falsa hypothese absurda fuerint secuta, primum hoc proponit, quod distinctas specie Virtutes morales confuderit, Liberalitatem & Parcimoniam. At si penitus naturam parcimoniæ scrutemur, illa ne quidem Virtus Moralis fuerit, sed pars quædam Prudentiæ Oeconomica. Bene enim Aristoteles in Rhetoricis docet, non solum nos ditescere, acquirendo opes, sed etiam de sumptibus & expensis oportune quid detrahendo. Prudentiæ enim Oeconomicae tria ferè munera sunt, circa quæ est occupata, acquirere opes, partas tueri, acquisitis & bene custoditis rectè uti. Alterum igitur illud munus peculiari aliquando Parcimoniæ nomine denotatur, sicuti primum *χρηματισμῆς* apud Aristotelem *1. Polit.* Ita quoque propter sollicitam rerum suarum custodiam Plinius *apes* appellat *præparcas lib. 11. c. 19.* hoc est, valde parcas. Refert quidem Philosophus noster etiam *Φειδίας* inter Avaros *4. Nicom. 1. §. 84.* sed hoc ipsum huic rei nihil officit, quia aliquis circa rei familiaris custodiam parcè ac prudenter versari potest, & quoque ab illa prudentia desciscere, impellente aliquo vitio morali, veluti Avaritia. Interim ipsa Parcimonia, ceu pars ejus, quam diximus, Prudentiæ, semper bona & laudabilis est, cujus hæc feruntur præcepta: *Magnum vectigal parcimonia. Emas, non quod opus, sed quod necesse. Quod non opus, assè carum est. Non minor est virtus, quam querere, parta tueri.*

XXV. Porro inquit Grotius: *Et Veritati daret opposita*

posita minimè ex aequo respondentia, Jactantiam & Dissimulationem. Huic dubitationi reponimus, Veritatem posse considerari vel theoreticè, ut habet convenientiam cum rebus ipsis Intellectus nostri cognitio seu *διάνοια*: vel practicè. Atq; hoc iterum dupliciter: Vel enim pars est Justitiæ Fides & Veritas, quæ pactis & conventionibus inest. Neutro modo ab Aristotele illa consideratur 4, *Nicom.* 7. uti ipse *d. l. §. 15.* disertè profitetur; sed quatenus locum habet, atque officium suum facit in *ὀμιλία*, quæ Latinis Philosophis recentioribus discriminis causa Veracitas dicitur. Estq; habitus, quo animi notiones aut facta in familiari consuetudine candidè declaramus. Ab hac qui abeunt virtute, eos mentiri dicit: idq; fit, vel arroganter sua jactando, vel vasè omnia sua elevando; Illud Arrogantiam, hoc Dissimulationem rectè vocat: quorum illa Mendacii species in excessu, hæc in defectu peccat. Has enim duas Mendacii species hic Aristoteles poni, bene monuerunt hic Paraphrastes & Scholiastes græcus. Ubi obiter velim notetur, Veritati Theoreticæ opponi Falsitatem: Veritati practicæ quæ Justitiæ aut pactis conventis inest, opponi Mendacium maximè propriè dictum: At huic Veritati *ὀμιλητικῇ* opponi Mendacium tale, quod sæpe fit *ματαιότης*, *vanitas*. *vid. §. 20. d. c.* Et quando ibidem dicit, Omne Mendacium esse turpe, illud cum primis verum est de præcipua ejus specie, sic ut in aliis sit minor *αἰσχρότης*, unde homo eo sensu appelletur *αἰσχρὸς*, quò *αἰσχρῶν* dicitur *d. c. §. 22.* Nam τὸ αἰσχρὸν non semper denotare id quod naturâ est turpe, & in summo gradu, satis arguit *§. 6. collatus cum §. 19. cap. 1. lib. 3. Nicom.* Sed de Mendacio ejusq; speciebus subtilius disputare, hujus loci non est.

XXVI. 59.

XXVI. Sequitur in Grotii Prolegomenis: *Et quibusdam rebus Vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut Vitia per se non sunt, ut contemptum voluptatis, & honorum, & ira adversus homines vacuitatem.* Duo hic reprehendit, Aristotelem inter vitia reponere, quæ vel non existant, aut, si existant, vitia prorsus non sint. Exempli loco adferuntur *ἀναισθησία, μικροψυχία* sive *ἠφιλοτιμία*, & *ἀοργησία*. De singulis erit agendum. Quod igitur existentiam horum extremorum attinet, cum accidentia sint, non possunt nisi in subjectis inveniri. Si jam perlustris homines, qui vel vivant, vel vivere desierint, haut facile sanè deprehendas, in quibus *ἀναισθησία*, aut *ἀοργησία* fuerit tota. Hoc enim si ita evenerit, vix ille amplius homo fuerit, sed caudex & truncus; qui, inquam, nulla prorsus voluptate, etiam licita ac necessaria adficiatur, aut nulla injuria irritetur; uti ipse fateretur Aristoteles 3. *Nicom.* 11. §. 19. seqq. & 4. *Nicom.* 5. §. 2. seqq. Tertium enim quod attinet, *ἠφιλοτιμίαν*, abunde in viliibus & abjecti animi hominibus existere eam putamus. Etsi igitur illa vitia rarò, & fortè non tota planè existant, per principia tamen & *ἀποδείξεις* evicit Aristoteles, Virtutes in medio, vitia in extremis consistere; ut, licet non omnia secundum ideam scientiæ existant, (ita enim solent interdum Philosophi *ἀεργεταῖν*) nihilominus doctrina se rectè habeat, quæ in summo gradu omnia considerat, & virtutes vitiaq; abstractè, non bonos malosq; , seu habitus illos in concreto definit. *Quidquid est, de quo ratione & via (μεθοδικῶς) disputatur, id est ad ultimam sui generis formam speciemq; redigendum;* inquit rectè Cicero *de Orat.* Cui adda-

Y

tur

tur eruditissime differens Phil. Scherbius contra Ramistas
6.3. Philos. Altorph. p. m. 17.

XXVII. Si igitur demonstratum fuerit, non simpliciter *ἀδύνατον* esse, talia vitia aliquo saltem gradu existere in subjectis, Grotio satisfactum esse crediderim. Ad *ἀνασθησιαν* igitur refero, quod de Epicuro scribit Galenus in libris Artis Medicæ, Veneris nullum usum esse salubrem. *Ἀνασθησια* quædam est, quod Democritus omnem Venerem damnauerit, ut refert Plinius, quod homo alius ex alio exsiliret. *Ἀνασθησια* quædam est, si quis odio licitæ Veneris se exsecuisset, civiliter consideratus homo. Taceo alios, qui improbè de Coniugio senserunt & locuti sunt, quadam inducitur *ἀνασθησια*. Est quædam *ἀνασθησια* voluptates licitas & necessarias abominari cum detrimento valetudinis. *Ἀσθησιαν* quoque in bene multis, si non totam, ex parte tamen existisse, haut facillè in dubium vocatum iri existimo, cum Lentitudinis ejus exempla sæpe crebra suppeditet historia & usus. Notissimum est ex S. Codice, quomodo hoc vitium fuerit ab ipso Deo in Heli Sacerdote punitum. Hactenus igitur unum obtinuimus, jam enumeratas affectiones animi suo modo & gradu existere.

XXVIII. Succedit jam alterum. Si existunt, vel erunt Virtutes, vel Vitia. Posterioribus illa accensenda esse, ipsa methodus Aristotelica solidissimè evincit. *Ἀνασθησιαν* enim quod attinet, etsi minus sit vitium, quàm Intemperantia, est tamen & ipsum vitium. Nec enim adfectus & cupiditates sunt à Natura nobis frustra insitæ, sed ut cum modo certaq; ratione ea bona expetant, quæ vel ad conservationem individui, vel propagationem speciei

ciei pertinent: de quibus videatur 3. *Nicom. c. 11.* Insignis
 est textus 1. *Oeconom. 3.* qui hic omnino legi meretur: *Ipsa
 Natura hoc circuitu* (loquitur de Societate γαμικῆ) *complet
 perpetuitatem vita: specie nimirum, cum nequeat numero. At-
 que ita ratione dispositus est à Numine divino tam maris quàm
 femina sexus sigillatim ad Societatem.* Hoc fine varias volu-
 ptates expetit Homo: hoc fine quoque ira interdum ex-
 asperatur, & adversus mala, quæ corruptionem aut læsio-
 nem minitantur, tela expedit: ut adeo, si qui cum Stoi-
 cis hos adfectus stirpitus velint evulsos, graviter in Deum,
 Naturæ nostræ autorem peccent; & licet plerumque in
 excessu horum animi motuum & gravius peccent, pec-
 cant tamen omnino etiam eorum defectu. Legi & hic me-
 rentur, quæ Jo. Gerh. Vossius sapienter disserit *Inst. Orat.*
part. 1. l. 2. c. 1. §. 2. *Jure prudentissimus Deus animis nostris
 indidit affectus, ut sint quasi adminicula ad præclaras actiones.*
*Quod enim ventus naviigio, id nobis Adfectus: in quorum tem-
 perie animi nostri tranquillitas, imo vita hujus felicitas consi-
 stit. Nimirum his ferimur ad ea, quæ Recta Ratio dicat. Sin
 Ratio ipsa clavo se excuti patiatur; non iam illi ad virtutem
 ducunt, sed ad vitia; ut verè tum morbi sint animi. Quod
 minimè fit in homine prudenti, qui non adfectu vacat, sed ad-
 fectui imperat. Eoꝝ Stoicorum finitioni, quæ πῦρ & esse dici-
 tur ὄρη πλεονάζου, impetus immodicus & redundans, jure
 nigrum Theta præfigimus. Videantur & alii Scriptores à
 Viro hoc πολυμαθεστάτῳ hic allegati. Alter tamen adhuc
 Veritatis causam contra hos orei Grotius ex *Epist. 13. ad
 Gallos: Minimè mihi placet illa Schola, quæ nos commoveri aut
 læti aut adversi vetat. Hac sententia primùm Nature con-
 vitium facit, quæ non modo adfectus ipsas in sevit animo, sed &*
Y 2
in cor-*

in corpore sedes & instrumenta quadam affectibus adsignavit: deinde quantum in se est, divinam Providentiam exarmat, & magno, si ita loquendum est, auriga universi stimulum simul frenumq; eripit, cum nec beneficam nec castigatricem manum sentire nos patitur.

XXIX. Ἀ φιλομακίαν etiam vitium aliquod esse sic colligo. Qui non est cupidus honoris, is neque honore quidquam dignum facile ager. Talis qui est, atq; ita adfectus, is vel jam vitiose agit, vel actionibus vitiosis proximus est. Consequentiæ hujus ratio est, quod Honos sit proprium Virtutis præmiûm, & non nisi bonis tribuatur. 4. Nicom. 3. §. 30. Iterum moneo, Hominem considerandum esse hic Φύσει ζῶον πολιτικόν; Christianis enim ita commendatur Humilitas, ut hanc si adsequantur, in illa summum consequi videantur honorem. Hæc enim est vox Magistri, prorsus fallere nescii, *Qui humilitati studuerit, supra alios extolletur.*

XXX. Nova instantia prosequitur suum propositum Grotius, eaq; credita multis indissolubili. *Non rectè autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex Justitia apparet, cui oppositum Nimum & Parum, cum in adfectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsi, circa quas Justitia versatur, utrumque quaesivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpatur.* Hoc dubium ut rectè resolvatur, statum controversiæ probè locemus necesse est. Reprehendit Grotius Aristotelem, quod Virtutis naturam in Medio-eritate adfectuum actionumq; posuerit: ubi autem naturam Justitiæ tradiderit, mediocritatem non illam, quæ est ἀγὸς ἡμᾶς, sed in rebus ipsi quaesiverit, atque ita μετα-
εἶπεν

Est in eis alio ym admiserit. Nam, uti exsupradictis li-
quet, Naturam Virtutis indagaturus, disertè secernebas
Medium rationis à Medio rei: quæ cum toto genere vi-
deantur distare, etiam *μετὰ τὴν αἰσῶν* facta fuisse
videri queat. Nec enim ita hæc Objeçtio planè tollitur,
si ostendas, Justitiam esse Medium, sed Justitiam esse Me-
dium rationis, in quo omnium Virtutum, natura repo-
sita fuit.

XXXI. Quod igitur concernit Justitiam, paulò ali-
ter illa se habet, suaq; officia expedit, atque reliquæ vir-
tutes. Supponamus igitur hiç, illustrandi præsentis
argumenti gratia, bona fortunæ esse objectum exter-
num Justitiæ. Justus circa illa ita eris, si Æquale tenueris
inter Lucrum & Damnum: id quod fiet, si nec tibi plus
iniquè sumptis, nec alteri minus reliqueris. Sicut verò
uno eodemq; actu Justitiam exerceo, ita quoque uno
eodemq; actu Injustitia exercetur, & dum Plus sibi quis
iniquè sumit, eo ipso alteri Minus iniquè relinquit aut
tribuit. Atque hæc est causa, cur Justitia non duos sibi
viciosos habitus, sed solam Injustitiam habeat oppositam:
Quid mirum igitur est, si Medium rei in objecto externo,
seu bonis fortunæ, constituatur, & inter Nimium & Parum,
seu Plus & Minus, Æquale.

XXXII. Si vero objectum Justitiæ internum videas,
Cupiditatem habendi, Medium rationis etiam hic locum
habet. Quando enim appetitus circa bonorum fortunæ
expetitionem ita regitur, *ὡς δὲ*, ut rationi est conveniens,
mediocritatem rationis observat. Quando item Actio-
nes, quæ sunt etiam objecti loco, tali appetitui obsequuntur,
hæc eandem mediocritatem rationis observantes, in

medio rei istam consequuntur. Falsum igitur est, quod Grotius ait, in adfectibus & actionibus Justitiæ officis servientibus non habere locum Nimum, & Parum. Nec enim Medium rationis, quod est in adfectibus & actionibus, à medio rei seu objecto externo tollitur aut extinguitur, sicut fiet hoc ab isto. Nulla igitur est essentialis diversitas Justitiæ à reliquis virtutibus, sed objectum ejus externum est tale, ut Justus circa illud non rectè versetur, nisi æquale in bonis fortunæ, id quod est Medium inter Plus & Minus, consecutus fuerit. Quatenus tamen Appetitus, & hujus motum excipientes aut comitantes actiones Prudentiæ moderamini morem gerunt; dum ad hoc Medium rei contendunt, Medium rationis etiam habent. Aut nisi hoc concesseris, Justi hominis actiones cum Prudentiæ directione non esse conjunctas fateare necessum est: id quod planè est *anim.* Mediocritas enim, rationis nihil est aliud, quam prudens appetitus actionumq; moralium moderatio, uti supra pluribus declaratum fuit th. 16. Esse igitur aliquam diversitatem in re seu objecto externo Justitiæ, ipse fatetur insuper Aristoteles 2. *Nicom.* 7. §. 31. & 3. *Nicom.* 1. §. 1.

XXXIII. Proximo huic argumento hæc addit Grotius: *Deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat: at certè cum Justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est.* Pertinet hoc ad illam Questionem, quæ excutitur 5. *Nicom.* 9. An is, qui plus tribuit, an verò is, qui plus accipit, faciat injuriam? Cui ad finis est altera illa, eodem loco tractata, An sibi quis faciat injuriam?

riam? Hoc igitur ut rectè intelligatur, distinctione opus est. Vel enim qui tribuit Iudex est aut Arbiter, vel rem privatus inter se & alium partitur. Si Iudex sciens alteri plus tribuat de bonis ad se licet nihil pertinentibus, injuriam utique facit. Idem si faciat is, qui privatus cum alio partitur, non facit injuriam, quòd hæc volenti non inferatur; quidquid enim sibi ultro adimit, & alteri adjicit, de suo largiri videtur. Tum cuique de suo jure cedere licet, quantum fortè libet, sine injuria, nisi fortè per accidens illa hinc emerferit. v. g. Si, nisi jus suum persequatur, illis desit & subtrahat, quibus magis est obligatus: *adventitium vitium* hoc Grotio dicitur. Præterea de suo jure sponte alteri concedere aliquando solent homines modesti & æqui, idq; laudis studio: atque ita damnum, quod fortè in bonis fortunæ patiuntur, majori bono laudis & honestatis quodammodo compensant, atque insuper amicos sibi adjungunt. Vid. ipse Aristoteles d.l. Si quis igitur alteri plus tribuendo damnum ultro patiat, hoc quidem non pugnat directò cum Justitia, cum hoc non sit propriè injuriam facere: at si alteri plus tribuatur per Judicem, aut quis ipse sibi sumat, contra Socii voluntatem, semper est injuria, & cum Justitia pugnat. Quando igitur Aristoteles ait, Injuriam producere & Nimum & Parum, seu Plus & Minus, intelligit Injuriam propriè dictam, quæ sanè non potest non illo, qui Minus habet, contingere invito.

XXXIV. Nec etiam simpliciter verum est, quod ait, Justitiam totam consistere in alieni abstinentia. Nec enim sufficit, si abstineas ab alienis, sed etiam requiritur,
ut

ut cuique, quod suum est, seu debetur, tribuas; cum primis si etiam officii civilis ratio accesserit v.g. Judex sis, aut similem personam sustineas. Is enim jus litigantibus reddit, & modo huic rem, alteri etiam aliquando præstationem adjudicat. Si quoque distributio bonorum vel onerum communium sit facienda secundum Justitiam *Μεγαληκην*, ejus officium non absolvetur abstinentiâ alieni. Quod si injuria facta sit, indeq; exstiterit bonorum inæqualitas, Restitutionem damni Justitia utique imperabit: atque sic non omnino erit abstinentia alieni.

XXXV. Mox, quasi his argumentis jam prostratus esset Aristoteles, aggerit etiam sequentia Grotius: *Cui balucinationi similis illa est, quod adulterium ex libidine, eadem ex ira proprie ad Justitiam pertinere non vult; cum tamen Injustitia non aliam naturam habeat, quàm alieni usurpationem; neo referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maxima injuria nasci solent.* Duo hic denuo reprehendit. Prius est, quod Aristoteles dixerit, adulterium ex libidine non referendum esse ad Injustitiam. Ita vero se res habet. Quælibet actio ex fine suo est æstimanda. Si quis igitur adulterium committat libidinis explendæ gratia, & pecuniæ suæ jactura etiam maxima consuetudinem hanc sibi emat, non Injustus *επιμας* secundum Injustitiam Particularem, sed Intemperans est dicendus. Etiam si enim etiam faciat *αδικοῦν*, *injustum quid*, finis tamen hujus actionis demonstrat, illam cum *μεγαληκην* Intemperantiæ fuisse conjunctam, atq; ab ea agentem denominandum esse Intemperantem potius quàm Injustum secundum

cundum Injustitiam Particularem. Quod si verò quis à procaci adultera ad turpem consuetudinem sollicitetur, oblata præmii loco pecunia, absque quâ conditionem illam non esset accepturus, hic potius ex mente Aristotelis Injustus secundum Injustitiam Particularem est dicens, quàm Intemperans; ipsius enim *πρωαίρεσις* magis ad quæstum, quàm libidinem explendam dirigitur, non quod actionem intemperantem non committat, eaq; suam mereatur pœnam, sed quod non possit dici *ἐκλικῶς* Intemperans, & à potiori objecto, quod deligit *πρωαίρεσις*, denominationem trahere debeat. Atque hoc ipsum omne Philosophus proposuit, discriminis faciendi gratia inter Justitiam Injustitiàmq; Universalem & Particularem: quod si à Grotio observatum fuisset, non credo eo nomine Aristotelem inculasset. Verum igitur est quadantenus, quod ait Grotius, usurpationem alieni esse Injustitiam quandam, sive ex avaritia, sive ex libidine, sive ex ira aliave causa sit nata, siquidem intelligas Injustitiam universalem: at secundum Injustitiam Particularem nemo rectè appellabitur *ἐκλικῶς* injustus, nisi in *πλεονεξίαν* appetitus agentis fuerit latus.

XXXVI. De cæde ab irato patrata quod adfert, petatum est ex *s. Nicom. l. 5. 23. seqq.* Cum Aristoteles ibi dixisset alia esse facta *ἐκύσια*, *spontanea*, alia in perfecto gradu *πρωαίρεσι*, subjungit, illa demum hominem reddere proprie & *ἐκλικῶς* Injustum, qui *πρωαίρεσιν* attulerit talem injuriam eo animi proposito faciendi. Illas igitur actiones, quæ adfectuum impulsu cientur, esse quidem *ἀμαρτήματα*, sed non proprie *ἀδικήματα*, adeoq; ab istis non posse quempiam deno-

denominari ἐπιχειρῶς Injustum. Ita si quis dolo & consilio malo alteri necem intulerit, proprie injustus est; est enim ἀδικημα (homicidium dolosum appellant J.Cti.) At si ex vehementi ira idem facinus designaverit, non tamen eodem modo fit aut animo; itaque is ἐπιχειρῶς ac planè Injustus non est ex hoc facto dicendus; est enim ἀμαρτημα, (homicidium Culposum appellant J.Cti.) Hic igitur injustum quid commisit, non tamen injustè, hoc est, ex habitu proteritico injustitiæ profectum: unde nec eo modo, *νεγαριεπιχειρῶς* inquam, Injustus dici potest. At, inquit nonnulli, ita multe tædes impune patrabuntur, patrono Aristotele? Nequaquam; nam etiam ejusmodi ἀμαρτημα, delictum seu homicidium culpâ commissum ultimo supplicio pro re nata saltem interdum poterit puniri, Aristotele ne quidem ingemiscente, aut verbum pro homicidâ illius facinore interponente, Ubi enim tale quid legas apud Aristotelem?

XXXVII. Quando verò dicit, Injustitiam nihil esse aliud, quàm alieni usurpationem, videtur θέσει δεικνύειν. Si enim Justitia tota in alieni abstinentia posita est, uti paulò antè tradebat, sequitur à contrario, Injustitiam unieè esse alieni usurpationem. Quemadmodum vero ostensum est prius illud non esse simpliciter verum, ita nec hoc posterius.

XXXVIII. Cum professus esset Grotius, semper esse Injustitiam, neque quidquam referre, sive ex avaritia, ira, libidine, ambitione, aliave causa prodierit, addit sequentia: *Nam qualiacunque incitamenta contemnere has tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero Justitia*

stitia proprium est. His verbis manifestè prodit, se non esse adfectum discrimen, ab Aristotele inter Justitiam Universalem & Particularem constitutum, sed ab illo has confundi. Nam illa Justitia, qua Societas Humana conservatur, est utique illa Universalis, ὀλη ἀρετή, appellata Philosopho: eaq; quovis vitio particulari & exorbitante adfectu violatur; est enim Injustitia Universalis ὀλη κακία.
s. Nicom. 1.

XXXIX. Audiamus porrò Grotium: *Ut redeam,* inquit, *unde veneram, verum quidem est, Virtutibus nonnullis accidere, ut adfectus moderentur, sed hoc non ideo, quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum, sed quia Recta Ratio, quam Virtus ubique sequitur, in quibusdam modum sequendum dicitur, in quibusdam ad summa incitat.* Hic suam de Natura Virtutis Moralis sententiam proponit, debere illam semper sequi Rectam Rationem: hanc autem modò medium commonstrare, modò ad summa incitare. Idem omnino doceatē audiyimus suprà Aristotelem. Pertinet vero huc etiā insignis ejus textus *2. Nicom. 6. §. 29. Virtus ex sua essentia, & ratione ea, qua quod res est adsignat, Medietas est: ex præstantia autem ac perfectione summum.* Ubi nota, virtutem duplici posse ratione opponi Vitio: vel ut Bonum Malo; atque sic Virtus est ἀρετή. Ita Plato, interprete Apulejo *de dogm. Plat. Virtutes Summitates* appellat. Vel opponitur quæque Virtus suis vitiis, ut Medium Extremis; atque sic illa est μεσότης, *Mediocritas.* Ratione igitur essentia, qua Virtus quæq; differt à suis extremis, est μεσότης: Ratione autem excellētia, perfectionis & bonitatis est ἀρετή. Atque hæc Vir-
 tutis

tutis Mediocritas differt à Bonitate, tanquam causa ab effectu. Ut enim quis exactissimè Mediocritatem rationis in actionibus observaverit, ita illæ fuerint optimæ. Ita Cicero in Officiis ait, Mediocritatem esse optimam actionum Regulam. Adde textui citato Commentarium Scholiasta Græci, & P. Vermilii Martyris p. 284.

XL. Quod de Virtute proximè proposuit, singularibus quibusdam exemplis jam confirmare annitur Grotius: *Nam, inquit, Deum nimium colere non possumus: Superstitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat, sed quod perversè.* Imò idem professus est Aristoteles; Medii enim non est nimium aut parum. Sicuti igitur non possumus esse nimis pii, ita nec nimium justii, nec nimium temperantes; & sic in cæteris. Pietatem in specie quod attinet, si quis vitium illius in excessu Superstitionem, in defectu Impietatem, forsitan admittere nolit, ejus sanè habet aliquam causam: Nam & Superstitio est quædam Impietas. Hac igitur sola opponitur Pietati: cujus rei causam facitè dabo, modò attendas qualis propriè sit Virtus Pietas; multa enim illam officia complecti vel usus vocis satis locuples est testis. Pii dicimur præcipuè erga Deum, tum erga illos homines, quibus propter maxima beneficia plurimùm debemus, veluti erga parentes, patriam, ejusq; generis alios. Sumamus principem ejus significationem, qua Pii dicimur erga Deum. Hac Pietas complectitur omnem cultum, amorem, reverentiam, obsequium, devotionem, & quidquid officii ab homine in Deum proficisci pro ejus modulo possit. Deinde notandum est, esse etiam quandam inter Deum & Homines

ejus: Injustitia Universalis è contrario considerata tunc est ut Malum, illam Societatem destruens & membra ejus variis modis lædens. In tali igitur *ἁίσι* sicuti Virtus Vitio, unum uni, opponitur; ita Justitia Universalis, commune Societatis civilis bonum opponitur uni Injustitiæ Universalis, communis ejusdem Societatis malo: eoque exemplo, Pietati Impietas sola rectè objicitur.

XLII. Sed & alia adfert singularia Grotius: *Neque, ait, æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse.* Hæc ex præcedentibus *διάλυσι* facilem recipiunt: Nam æterna bona in infinitum appetere, & æterna mala in infinitum formidare, & peccata in infinitum odisse, jam Mediocritatem rationis habet; Ita enim circa talia adfecti ut simus, rationi rectæ prorsus consentaneum est. Proinde in his nimii esse non possumus. Quare? Quia, ut ait ipse Aristoteles 2. *Nicom. 6. in fin. Mediocritatis nec est nimium, nec parum.* Proinde nec illa adversantur Aristoteli, quæ subjicit Grotius: *Verè igitur à Gellio dictum esse quædam, quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraq; sunt, etiam tanto laudatiora sint.* Hoc solum notari potest, posse hanc Gellii sententiam & Virtutibus Theoreticis, & Moralibus, quatenus, hæ quidem exactissima Mediocritatis *προς ἡμᾶς* regula diriguntur, applicari.

XLIII. Tandem hanc contra *μετριοπαθεῖαν* Aristotelis disputationem concludit verbis Lactantii, eaque sua facit. Sunt quidem illa jam supra recitata, sed cum insignem quendam errorem contineant, quo præpedita mens Lactantii non potuit rectè cognoscere Mediocritatem

tatem Aristotelicam, distuli illum ibi detegere: quò cum nos jam manuducat Grotius, agè & his verbis satisfaciamus. Verba Grotii sunt: *Lactantius cum multa de adfectibus disseruisset; Non in his moderandis, inquit, sapientia ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt esse in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine. Nobis propositum est Aristotelem magnifacere, sed cum ea libertate, quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.* Quod hic à Lactantio dicitur, non esse Prudentia, moderari adfectibus, sed objectis eorum, oppidò falsum est. Ipsi enim adfectus freno rationis regendi sunt, ut circa externa objectane exorbitent. Ita v. g. non est moderatio vini aut Veneris, sed Cupiditatis, quæ vinum aut venerem vel moderatè vel immoderatè, appetere potest.

XLIV. Hæc sunt, quæ Grotius oppugnandæ Mediocritati Aristotelicæ destruendæq; obijci posse putavit, quibus si quis motus à Philosopho secessionem fecit, æquo prudentiq; judicio velim nostras rationes responsionesq; cum istis collatas examinet. Non equidem nescio, & alia solere de Virtute Morali ab aliis doceri, & quoque Aristotelis sententiæ argumenta quædam alia opponi. Sed cum hæc sint præcipua, quibus jam nos satisfecisse credimus, superfluis aut exigui momenti dubiis enodandis non immorabimur. Paucis monendum restat, Stoicos, absurdam prorsus & impiam prodidisse doctrinam de Virtute Morali, ac si ejus munus sit, omnem adfectuum motum compescere, & stirpitus evellere, nec illam dicebant esse *συνθεσίαν*, vel *μετροπρόθεσίαν*, sed *ἀπιθεσίαν*

θεσπια & ησπιασ. Tetigi & notavi hunc errorem supra, th. 28. nec prolixa refutatione opus est. Scilicet Stoicis accidit, quod Homini cuidam Thracio, agriculturæ imperito: qui cum vicinum oleas vitesq; purgantem & rubos propter enatos revellentem vidisset, suas vites oleasq; una cum virgultis excidit ac detruncavit: qua perquam eleganti fabula Herodes quondam Atticus illam Stoicorum *απιδεσπια* falsè defricuit: quam integram legere licet apud Gellium *Noc. Att. 19. c. 12.*

XLV. Hoc solùm volebam, illam sententiam dudum ante Stoicos (hienim autore Zenone Cittico diu post Aristotelem exstiterè) obtinuisse, sive ipso Aristotelis ævo, sive jam ante illud. Ita enim ille differit 2. *Nicom. 3. §. 10, & 11. Virtutes nonnulli definiunt Vacuitates quasdam perturbationum, animorumq; status quietos, απιδεσπια & ησπιασ.* Veruntamen id eo minus rectè, quod simpliciter & absolute istud habere ponunt: non autem (quod res est) ex iis eam *απιδεσπια & ησπιασ* estimant qua sunt, *Quomodo, & Quo tempore, & cetera qua addi consueverunt.* Ex Academia hanc doctrinam prodiisse verisimile non est, ut quam Plato multis in locis rejecit. Stoici etsi ita senserint, hic tamen intelligi sine errore nequeunt, quod, uti dixi, Aristotele longè fuerint posteriores. Hos tamen ipsos non perfunctoriè refutavit Plutarchus *lib. de Virtute Morali.* Quidquid sit, videas sanè omnino verè dixisse Ciceronem 1. *de Nat. Deor. Non hominum interitu sententia quoque occidunt.* Mirum tamen est, ad eandem potuisse prolabi etiam eruditissimos Ecclesiæ Patres, Nazianzenum, Basilium, Augustinum, & alios, inescatos sine dubio speciosa gravitatis Stoicæ placitis: perinde uti distracti sæpe

illi Patres fuerunt, cum grave illud, inter Academicos & Peripateticos dissidium acerbè adolesceret: de quo testari poterunt Georgii Trapezuntii libri tres, Venetiis Anno 1523 editi, quibus comparatione inter Aristotelem & Platonem instituta, illum huic longè præferendum esse contendit. Trapezuntio, pro conservanda Platonis autoritate, se objecit Bessario Cardinalis Nicenus.

XLVI. Colligimus tandem ex superioribus, quisquis auream hanc Mediocritatem consecrabitur, & tenebit; is in ea simul ipsam Honestatem, ἡ δέον, & τὸ πρέπον inveniet. His enim vocabulis ab Aristotele aliisque idem ferè significari deprehendes. Quemadmodum enim in alijs rebus Ordine nil est pulchrius aut decentius, & in Musicis Harmonia nihil suavius; ita si homo actiones suas ita instituat, ut omnes & singulæ earum circumstantiæ Honestati conveniant, & Honestæ etiam Honestè ab eo fiant, Mediocritatem Aristotelicam, & in ea bonitatem moralem attigisse dicitur. Neque tamen illa Mediocritas instar puncti sive centri mathematici se habet, sed aliqua latitudine producitur, sic ut qui è summo gradu recti bonique fortè paulùm deflectat, omnesque & singulas circumstantias non exquisitissimè ponderaverit, non tamen bonus honestusque esse desinat. Sicuti vero hac Mediocritate animus humanus instruitur & perficitur ad operationes virtutum exercendas; ita quoque se obligatum sentit, ut illarum usum alijs præstet; quam obligationem cum Bonus Prudensque intelligat à Deo proficisci, illi obsequendo Pietatem, hominibus vero officia virtutum ex obligatione Legum naturalium præstando, Justitiam exercebit,

XLVII. Nihil igitur sibi placet Robertus Sarrokius, cui Mediocritas Aristotelica non uno nomine displicet: quod cum Virtutis naturam in ea Philosophus constituisset, ignotum per quod ignotum definiverit, & nusquam declaraverit, quid definiat Ratio, quid sit Medium ad nos, & quid Vir Prudens determinet; adeoque Virtutem perinde sibi ab eo videri descriptam esse, ac si eui de via Romana Brundisium versus interroganti, responsum sit, eam esse tenendam, quam itineris prudentes meliorem duxerint, neque nimis dextrorsum, neque sinistrorsum namis, sed ut ratio iusserit, incedendum esse: neque constare ex Aristotelis scriptis, quid per magnum illud, totiesque iteratum *Oportet* significetur. His verborum ludibriis pauca solum reponam. Primum quidem Philosopho propositum fuit, doctrinam de Moribus tradere *ἠθικῶν*; ut aded in universalibus ille perstiterit, & neque methodi ratio ei permiserit, ut ad singularia (quod Sarrokius desiderat) nimis se demitteret. Secundum Virtutem vero acturis *Honestum* pro fine esse, non semel docet. Obtineri autem illum finem dicit, observato Medio ad nos, omnibus actionum circumstantiis ad illum finem collineantibus: atque hoc ipsum Honestum, & Medium ad nos demonstrari, ac pro vario actionum genere definiari à Recta Ratione, quali Vir Prudens in idea consideratus utitur, & cujus praesidio ille *μεγαλοειν* ipsamque actionem ad illum finem dirigit, & secundum Legum Naturalium (quas Iustitia Universalis Aristoteles complexus est) normam explorat, moderatur, & tanquam *θεος* ex illarum obligatione deprecatur: ut aded hanc Mediocritatem seu actionum Honestatem, Pietatis & Iustitiae officia debita secundum Leges naturales per Prudentiam promulgatas tanto rectius quisque explorare & velut ad Lydium lapidem examinare possit, quod majora incrementa illa Prudentia paulatim coeperit, meliorque Indoles, Doctrina & Adversatio illi accesserit. Per istam distinctior, plenior, clariorque Legum naturalium Promulgatio: per hanc facilius adensus, & minus impeditum obsequium exsuscitabitur ac promovebitur.

De

BONA INDOLE.

Περὶ Εὐφρίας,

I.

Quemadmodum prior, ita & altera hæc Mantissa ad Juris Naturalis uberiolem & accuratiorẽ cognitionem non parũ conferre potest; sic ut utramque Dissertationis de Jure naturali junctas continuo numero partes fecissem, nisi distinctam harum tractationem magis perspicuam fore, & si quæ fortè eò seorsim pertineant, iis omnibus commodius explicandis profuturam esse credidissem. Jus omne Naturale vel Generale vel Speciale esse non semel professus sum. Hoc specialibus Societatibus continendis & conservandis inservit: Istud omnibus commune est, consistens, quod Leges ejus præcipientes attinet, in officiis virtutum, vario obligationis gradu & genere debitis: quod Leges ejus vetantes concernit, in prohibitione omnis generis vitiorum. Ut ad eò officia Virtutum ex obligatione Legum naturalium præcipientium præstanda, & vitia ex obligatione Legum naturalium vetantium fugienda, sint ipsa Jura Naturæ, sic ut Jus Naturæ à Virtute non re, sed tantum diverso considerandi modo differat; de quo discrimine plura dixi *Diff. de Justitia Universalis*.

II. Si igitur tanta Juris Naturalis & Virtutis est necessitudo, hujus utriusque diligentior expositio ad istius meliorem cognitionem multum proficiet. Cumq; dixerim, tres esse Virtutis Moralis causas, Naturam, Doctrinam &

Aa 2

Adhuc

Adsuessionem, & singulæ ex his suam ad eam conferant; non parum interest, ut sciamus, quæ cujuslibet ex his sit symbola, præsertim cum de Natura hoc paulò videatur esse obscurius: atque interim tantum quæque ad Juris Naturalis promulgationem, vel ad adensum, vel obsequium ei debitum promovendum conferat, quantum in singulis ad producendam Virtutem moralem opis atque adimiculi est.

III. Itaque quid Natura ab aliis principiis causisq; seorsim considerata ad Virtutem & Felicitatem civilem adipiscendam. Legumq; naturalium promulgationem conferat, digna profecto diligentiori indagazione quæstio est, in qua enucleanda etiam nostrum studium erit occupatum, quò superiora magis magisq; illustrètur, & plenius cognoscantur. *ἵνεκεν ἀγαθῆς οἰον*), οἱ μὲν Φύσει. οἱ ἧ, ἔθει. οἱ ἧ, διδαχῇ. *Bonos fieri putant alii natura, nonnulli consuetudine, quidam doctrina: inquit Aristoteles 10. Nic. ult. §. 12. eademq; repetit & explicat lib. 7. Polit. c. 13. p. 479. & c. 15. p. 491. Quantum vero unicuique ex his, Naturæ, inquam, Adsuessioni, & Doctrinæ sit tribuendum, cum locis allegatis, tum 2. Nic. 1. §. 3. docet: Virtutes, inquit, Morales ἐξ ἔθους, per adsuessionem comparantur, à quo nomen quoque traxerunt. Mox §. 4. concludit hinc, Nullam virtutem moralem nobis insitam esse naturâ. Quanta sanè vis sit Adsuessionis in his parandis virtutibus, etiam sic indicat 1. Nic. 7. §. 10. quod Principiorum practitorum cognitionem & adensum illam subsecutum referat ad ἐθισμόν. Hinc ita concludit §. ult. c. 1. l. 2. Nic. ὄν μικρὸν ἐν Ἀφ. Φέρει τ' ἔτιωσ ἢ ἔτιωσ εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθ, ἀλλὰ πᾶν πολὺ ἄλλον δὲ, τ' πᾶν. Non ergo parum refert, sicne an sic à pueris adsuessamus,*

sed

sed perquam multum. Immo vero totum in eo positum est. Quando igitur quasi omnia dare hic Adsufectioni videtur, ita statui debet, maximam hujus vim esse, & ad talem effectum plurimum conferre. Quid ergo Naturæ, quid Doctrinæ competit? Breviter hæc omnia docet Paraphrastes Græcus c. 1. l. 2. Nic. ἡ μὲν Φύσις ἐκείνῳ δίδωσι μόνον, τὴν δὲ διδασκαλίαν, ἡ δὲ διδασκαλία, γινώσκειν οὐκ ἐξ ἑαυτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείᾳ ἤδη γενέσθαι πωδαισῶν, μόνον τὸ ἐπιπέπειον παρὶχρῆ. Etenim hoc unum à Natura aliquis consequitur, ut bonus fieri possit. A Doctrina vero, ut intelligat se debere talem esse. Ceterum hoc quoque, ut ad actum perducatur virtutem suam, sola Consuetudo tribuit. Vim consuetudinis atque adsufectionis ibidem ita declarat Commentator Græcus, sive Eustratius, sive Aspasius, sive quicumque alius, eximius tamen. Morales virtutes, ait, plerumque à more & generationem habent & incrementum. Nam si cum Intemperantibus consuetudinem habeant homines, intemperantes: si cum justis, justi: si cum fortibus, fortes etiam ipsi efficiuntur. Prudentia tamen & recta ejus ratio eas sine dubio perficit: quas ex consuetudine ut plurimum existere, illud argumento est, quod multi sunt, qui quamvis rectam rationem cognorint, non possunt tamen bona agere, à voluptatibus vel doloribus superati: idque propterea evenit, quia bene agendo minimè adsueverunt.

IV. Sed jam satis constat, & aliàs hac de re diximus, quæ partes Adsufectioni tribuendæ sint. videamus etiam paucis quæ dandæ Doctrinæ atque institutioni. Exstat Dialogus in Marsiliana Platonis editione, qui Nothus habetur, nec non in Stobæo, περὶ Ἀρετῆς ἐν διδασκίᾳ, *De Virtute, an doceri possit.* In eo Socrates ita progreditur, ut per inductionem ostendat, virtutem si disci posset, à bonis

bonis viris discendam fore. Tum probat exemplis Thucydidis, Themistoclis, Aristidis & Periclis, optimorum virorum, à bonis viris non doceri virtutem; hos enim neque præceptores bonos, neque discipulos, & ne filios quidem, tales habuisse: aut igitur doceri non posse virtutem, aut illos propter invidiam non docuisse. At vero tali vitio tales macerari absurdum esse hinc colligit, quod non sint ut reliqui artifices, de quibus notum est illud Hesiodum, καὶ κεραιὸς κεραιῆ Φθορεῖ, καὶ τέκτων τέκτων: *Figulus figulo invidet, & fabro faber.* Quin potius prodesse ipsis inter multos sui similes agere, quod artificibus obest. Post hæc ita pergit: Cum igitur doceri nequeat virtus, reliquum esse, ut vel Natura nobis tribuatur; vel alio modo. Naturam vero istius boni causam non esse, hoc confirmat argumento, quod quæcunque res bonæ malæve sint, aliqua arte dignoscamus, ut equos & canes probos aut pravos: homines autem an boni malive sint, arte nullâ discernimus; restare ergo alio quodam ineffabili modo, & divino afflatu virtutem bonis inspirari. Si hæc verè Socratica essent, non immeritò his quispiam obicerit, cur ergo virtutes dixerit esse Scientias, cum certum sit non nisi docendo Scientias acquiri. Hinc Aristot. 2. Nic. 1. §. 2. ait, Virtutes *Ναυηλικὰς* (quas inter Scientiâ quoque est) maximam partem à Doctrina proficisci: Quod vero virtutes Scientias, vel Prudentias appellarit, legitur 1. M. M. 1. & 6. Nic. 13. §. 15. & apud ipsum Platonem in Menone p. 19, & alibi prolixè disputatur. Huic vero facillè sic obviam iri possit, tales scientias non haberi Virtutes à Socrate, quales theoriæ rerum necessariarum unice vacant: quemadmodum passim videre est in Libris de Læ,

de Legibus Platonis. Et in Protagora ita differit Socrates:

Postquam salutem vitæ certum est in recta voluptatis dolorisque electione consistere, id est, pluris & paucioris, majoris & minoris, propinquioris & remotioris delectu, nonne dimetiendi facultas primo excessus, defectusque, æqualitatis item mutua consideratrix est? PR. Necessè. SOC. Quoniam vero metiendi facultas est, necessè est, ut ars, & scientia sit. PRO. Annueris. SOC. Quæ vero potissimum hæc scientia sit, aliàs considerabimus. &c. Paulò post: Actio errans, & quam scientia non regit, ut & vos non latet, ab inscitia est. Sed misis hisce Platonicis, audiamus Magistrum nostrum 10. Nic. ult. §. 14. & 15. Ratio & Doctrina forsasse non satis valida sunt ad virtutem inducendam causa; oportetque prius animum auditoris excoli moribus, ut rectè gaudere ac dolere possit; non aliter; quam terram, quæ proferendi seminis facultatem habitura sit, prius probè excultam esse oportet. Nam qui adfectibus ducitur, nunquam auditorus est dehortantem à vitiis, neque etiam rationum ac præceptorum momenta intelligit. Idem monuit lib. 1. c. 4. de auditore Politicæ. Eodem simili etiam utitur Cicerò 3. Tusc. qu.

V. Pergamus ad nostrum propositum, quid Natura conferat, & quale illud sit. Hanc rem ita docemur 7. Polit. 13. Φῶναι δὲ πρῶτον, οἶον, ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων ζῴων. εἴτε, καὶ πρῶτον ἕνα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Hæc ita reddidit Victorius: Primum oportet nasci, veluti hominens, & non aliud quodpiam animal: deinde qualem corpore & animo. A Natura igitur est commoda ad Virtutem imbibendam, & Leges naturales intelligendas dispositio. Quia enim quod recipitur in alio, recipitur per modum recipientis, uti hic Thomas loquitur; ita etiam hic se res habet, non aliter

aliter quàm in artibus. Si enim dispositio materiæ optima est, optimè recipiet artis effectum. Si quoque hominis natura bene fuerit constituta, Virtute & disciplina Juris Naturalis felicissimè imbui poterit. Quomodo autem se habebit illa dispositio? Si, inquit Aristoteles, homo fuerit natus, ratione præditus, qui non veluti brutum ad omnia torpeat, sed ad verum vitæ humanæ finem sit erectus. Ratione enim quia destituuntur bruta, hinc Virtutis, Jurium & felicitatis veræ nullo modo capacia esse possunt. Quod si qui sunt homines tam distorto ac pravo ingenio, ut ad omnem honestatem obbrutuerint, pari censu habendi sunt: quos ille appellat *πεπηρωμένους πρὸς ἀρετήν*, *man-
cos ad Virtutem. 1. Nic. 9. §. 6.* Imò non solum his, sed tardis quoque mentibus virtutem haut facilè committi, Cicero testatur *5. Tusc. qu. πῶτον μὲν ἐν πάντων δὲ Φύσις. Φύσις δὲ ἀνίσταται τῆς φύσεως, κενὰ πάντα.* Inprimis igitur Natura opus est, qua repugnante irrita sunt omnia; inquit Hippocrates in *Νόμος*. Præterea requiritur & corporis quædam dispositio, ut illud recte valeat, & ad virtutis munia mentisq; ministeria obeunda *εὐαρμοσῶς καὶ ὀπιτηδύως, con-
cinne & aptè* sit compositum.

VI. Hanc Naturam Aristoteles *εὐφύιαν* appellat a libi. Et hoc bono qui à Natura mactatus est, *εὐφύης* rectè dicitur. Quamvis autem Atheniensibus speciatim *εὐφύης* dicebatur *ὁ εὐλαπέλειος καὶ σκώπειν δυνάμενος*, *urbani & dexteriorum potens*, teste Isocrate in *Areopag.* hic tamen diversa planè significatione usurpatur, ut denotet eum, qui à Natura habet, ut sit ad aliquod bonum habilis, naturali ad bonum ingenii dexteritate præditus, ingeniosus ac probus. *εὐφύια* igitur etiam ingentam dexteritatem & bonam

bonam indolem significabit. Aristoteles quoque non una significatione hac voce utitur. Et quidem 3. *Rhet.* 10. pr. facetias & urbanitates proprias ait esse *εὐφροσύνης*, aut certe maximè exercitati. Generalius eandem usurpat 1. *Rhet.* 6. ubi conjunguntur *εὐφροσύνη*, *μνήμαι*, *εὐμάθεια*, *δυσχινία*. In Arte Poëtica idem dicit *εὐφροσύνης* esse, posse versus scribere: & ibidem, notam & argumentum esse *εὐφροσύνης*, nosse commodè uti & abundare Metaphoris. Galenus quoque *lib. 1. de usu part. c. 9.* corpori *εὐφροσύνην* tribuit, de quo tamen rariùs poni solet hoc vocabulum; dicitq; quod *εὐφροσύνη* & *καλλὸς* sit optima partium seu membrorum conformatio, cum usu earum conveniente.

VII. Cum vero Natura hominis ex Anima illius rationali æstimeretur, sine dubio illius aliqua pars erit *εὐφροσύνη*: adeoque merito quæritur, ad quam illius facultatem pertineat? Notum ex *c. ult. 1. Nicom.* præcipuas Animæ facultates esse *λογιστικὴν* & *ὀρεκτικὴν*, *Intelligentem* & *Appetentem*: hæc vero in irrationali animæ parte complectitur, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἰσθητικόν, quod Tertullianus in libro de Anima reddidit, *Indignativam* & *Concupiscentivam*. Aristoteles cum postrema parte libri 8. *Topic.* c. 14. edit. Pac. regulas pro acquirenda dialectica facultate tradidisset, ita differere pergit: *δὲ δὲ πρὸς τὸ ποιῆσαι ὑπάρχειν εὐφροσύνην καὶ τὰτ' ἔστιν ἢ κατ' ἀληθείαν εὐφροσύνην, τὸ δύνασθαι καλῶς ἐλέεσθαι πλεῆθες, καὶ Φυγεῖν τὸ ψεῦδος. ὅπερ οἱ πεφυκότες εὐ, δύνανται ποιεῖν εὐ. οὐ γὰρ (al. legunt εὐ γὰρ, inter quos & J. Schegkii) Φιλοῦντες καὶ μισῶντες τὸ πρὸς φερόμενον, εὐκρινῶσι τὸ βέλτερον, h. e. Sed ad id efficiendum felici ingenio opus est. Et hæc revera bonitas est ingenii ac indolis, ut possit id quod verum est, rectè assequi, & declinare falsum, quod quidem ii, quibus ingenii acumen &*

8 Top. 14, 3.

Bb

indo-

indolem natura largita est, praclare efficere possunt. Ita qui decenter amant & oderunt, qua oblata fuerint, bene, optimum quod fuerit, discernent.

VIII. Mirificè etiam illam commendat 3. Nic. 5. S. 41. & 42: *Appetitionem finis nemo sibi suo arbitrato optare potest, sed ita natum esse unumquemque oportet, ut quasi lumen mentis habeat, quo & judicare rectè, & id quod verè bonum est, sumere atque optare possit. Ille item bene informatus est à Natura, (εὐφύης) cui hoc illius beneficium constitutum est: eò quod maxima sit ac pulcherrima isthac res, quamq; ab alio neque consequi, neque discere aliquis possit, sed talem obtineat quisq;, qualis ipsi à natura data est, adeoq; quod ipsum illud, bene & pulchrè à natura factam compositamq; esse hanc partem, sit perfecta & vera natura bonitas. Lib. 1. M. Mor. hac de re ita differit: Dicat quispiam, si in me situm est, ut sim iustus & probus, ero, si voluero, omnium optimus. Id vero fieri nullo modo potest. Cur nam? quoniam ne in corpore quidem fieri id potest. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, is statim omnium optimè habebit corpore. Nam opus est non solam curam adhiberi, verum etiam natura pulchrum & bonum corpus esse. Melius certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. ὁμοίως δὲ δὲ εὐφύης ἀπολαμβάνει καὶ τῆς ψυχῆς. ἔγδ' ἔσαι ὁ περαιτέρω εἶναι σπευδαίοντα, ἀν μὴ ἡ φύσις ἀδεξή. βελτίων μὲν τοι ἔσαι. Idem de anima intelligendum est; neque enim ut quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura exstiterit; melior quidem certè erit.*

IX. Sed cum perpauca εὐφύίας dicta reperiamus ab Aristotele aliisq; veteribus, ex Magistro illius quædam conquiremus, an ita res satis obscura paulatim dilucidior red-

reddit possit. In *Epist.* 7. p. 719. ad Dionis Propinquos & Amicos ita scribit: *Irductio vero per omnia illa sursum deorsumq; in unumquodque discurrendo perveniens vix tandem scientiam parit intrinsecus: scientiam inquam ipsius, quod naturaliter bene affectum est in animo, ad ipsum quoque naturaliter bene affecto, (ἐν τῷ φρονέειν, ἐν τῷ φρονέειν.) At si quis malè affectus sit natura, qualis naturaliter anima habitus inest multis, tum ad illa quæ discenda sunt, tum ad mores, corruptiq; illi sunt, ne Lynceus quidem, ut eiusmodi animus videat, efficere possit. Atque ut summatim dicam, neque acumen, neq; memoria faciet unquam, ut qui rei ipsius, de qua agitur, non est cognatus, ipsum inspiciat. Principium etenim in habitibus alienis non sortitur. Quamobrem quicumque justis aliisq;, quotcumque sunt pulchra, non sunt apti natura atque cognati, (ὡς οὐκ οὐκ εὐσεβῆς) licet alii ad alia ingeniosi simul & memores: rursus quicumque cognati sunt quidem, sed hebetes & memoria parum validi, nunquam ad summum discendi veritatem pervenient vel virtutis, vel vitii. Libro 3. de Rep. ubi inquisivisset, quis esset bonus Judex, dixissetque, non Juvenem, sed senem esse bonum Judicem, qui diu quale quid injustitia sit didicerit; non quod propriam in animo suo senserit, sed alienam in alienis animis longo tempore noverit, atque idcirco cujusmodi sit malum discernat, scientia potius, quàm propria experientia judicans; mox ita pergit p. 441: *Non ergo talem oportet querere judicem, sed qualem paulò ante dicebam. Prævitæ enim neque se, neque virtutem cognosceret unquam. Virtus autem nature addita temporis disciplina, (δὲ ἐν τῷ χρόνῳ παιδὸς ἀπομύνησθε) & seipsam simul, & prævitatem intelliget. Paulò post: Nonne igitur & medicinam qualem diximus, unà cum hujus-**

modi iudiciaria aq̄uitate in civitate constitues, qua quidem eos cives, qui naturá & animo corpore bene sunt adfecti, (εὐφουεὶς πὲρ σῶματ' καὶ πὲρ ψυχᾶς) curabunt: alios vero, quia non sunt ejusmodi corpore pradi, mori sinant. Qui vero malo ingenio procreati, & insanabiles sunt, (τὰς κτ' ψυχῶν κακοφουεὶς καὶ ἀνιάτους) morte multent? Lib. 5. de Rep. p. m. 458. ita disputat: Ἀποκρίνεις, ἀρα ἔτιωσ ἔλεγεσ, τὸν μὲν, εὐφουῆ πρὸσ π εἶναι, τὸν δὲ, ἀφουῆ, ἐν ᾧ ὁ μὲν ραδίωσ τί μαθηάνοι, ὁ δὲ, χαλεπῶσ; καὶ ὁ μὲν, δατὸ βραχεῖασ μαθήστωσ τυχῶν πῶ μελέτησ, μηδ' ἂ ἔμαθε σῶζοιτο; καὶ τῷ μὲν πὲρ τὸ σῶματ' ἰκανῶσ ὑπερησ τοὶ τῆ ἀγνοία, τῷ δὲ ἐναντιοῖτο; ἀρ' ἄλλα ἄτῃα εἶναι ἢ ταῦτα, οἷσ τὸν εὐφουῆ πρὸσ ἕκαστῃ καὶ τὸν μὲν, ὡς εἶλεσ; Responde, numquid ita dicebas, ad aliquod opus aliquem apto ineptove à natura ingenio pradiatum esse ex eo intelligi, quod ille facillè quidquam percipit, hic difficile: & ille si brevi quid à quoquam didicerit, ex eo ipse plurimum inveniat: hic autem cum plura didicerit excogitaveritq̄, ne illa quidem, qua didicit, servet, & illi quidem corporis membra sufficienter menti subserviunt, huic autem repugnant? An alia prater hac sunt, quibus hominem ad aliqua natura bene institutum, ab instituto malè, distinguis? Alibi appellat θεῖαν μοῖραν, & εὐμορσίαν.

X. Cicero etiam Bonæ indolis seu Naturæ vim egregiè perspectam habuit, qui de ea sic loquitur pro Archia: Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, Natura ipsius habitu prope divino, per se ipsos & moderatos & graves existisse fateor. Etiam illud adjunges, sapius ad laudem atque Virtutem Naturam sine doctrina, quam sine Natura valuisse doctrinam. In eandem sententiam loquitur Seneca ep. 95: Quidam, inquit, ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea, qua tradi solent, perveniunt sine longo

longo magisterio, & honesta complexi sunt, cum primum au-
dierunt. Platoni quoque hæc vox tribuitur: σοφός ὁ πλ-
λὰ εἰδώς Φυῶν, Sapiens est, qui multa novit natura. Sed non
opus magnorum nominum suffragiis uti, cum rerum
testimonia adsint.

XI. His ita cognitis, apparet ἐνΦύσιν non ad Intel-
lectum, nec unice ad Appetitum, sed ad utrumq; esse re-
ferendam; nam & huic & illi suum ἐν communicat: sic
ut nec excludatur cum interiorum tum exteriorum e-
tiam sensuum istarum facultatum operationibus inservi-
entium commoda dispositio, Intellectum quod attinet,
cum Aristoteles tum Plato naturalem ingenii solettiam,
qua facillè veritas invenitur & intelligatur, veram & pro-
priam hominis ἐνΦύσιν vocant. Nam solius veritatis causa
homo dicitur habere intellectum. Et in bene natis in-
geniis facillè inolefcit veritas, & propter cognationem fit
ἐνΦύσιν, & unum quiddam, cum naturâ nihil sit verius
intellectu, ut qui principium sit omnium verorum. Ta-
lem indolem fuisse in Theæteto, Plato prædicat non pro-
cul ab initio istius Dialogi. Huic indoli maxime oppo-
situs est stupor ingenii, quem Aristot. 8. Phys. ἀπώσιν τῆς
ἀληθείας, imbecillitatem mentis vocat. Ut si quis hallucine-
tur in veritate principiorum percipienda. Quales sunt,
qui dicunt, omnia unum esse, aut qui omnia moveri vel
quiescere dicunt. Ejusmodi fallaces conceptus lumini
Intellectus officiant, ut ne quidem prima vera videre
queat. Intellectum igitur quod concernit, ἐνΦύσιν illi hoc
tribuit, ut amabilia ab iis quæ odio sunt digna, honesta
ab inhonestis & turpibus singulari quadam naturæ facili-
tate ac felicitate discernere sciat: Appetitui hoc, ut æque
facili

facili inclinatione *εὐφροσύνη* tale iudicium sequentes, ad electionem boni, & fugam mali, propensi sint.

XII. Hinc jam decidi illa Quæstio potest, An *εὐφροσύνη* idem sit quod Ingenium; sic enim à multis hanc vocem latine reddi solere notum est: Quibus accedit Episcopus Casertæ, qui in libris *Everstonum singularis certaminis* censet, Ingenium idem esse, ac *εὐφροσύνη*, & addit, Ingenium convenire cum Iudicio, quod *κρίσις* Græcè dicitur, sic ut *εὐφροσύνη*, Ingenium & Iudicium inter se non distent. Probat hoc ipsum inde, quod illa facultas, qua possumus ex multis rebus propositis eligere verum, & fugere falsum, Iudicium dici solet. Jam vero vim *κρίσις τῆ εὐφροσύνη* tribuit Aristot. *d. l. 8. Topic.* adeoq; sequi, hanc esse Iudicium. Quia verò simul observavit, Philosophum isto loco etiam ad *εὐφροσύνη* referre, *posse rectè eligere verum & fugere falsum*; eligere autem & fugere pertineant ad facultatem appetentem, ideo inquit ille Episcopus, usurpari eo in loco Electionem latè pro approbatione & adhesionem.

XIII. Caterum bonis rationibus hanc sententiam refutat Piccolomineus *gr. 2. c. 3.* Primò enim *εὐφροσύνη* non videtur idem planè esse, quod Ingenium; hoc enim *εὐφροσύνη* se habet ad eum qui tardi, & velocis, pravi & probi est ingenii: *εὐφροσύνη* autem per suum *εὐ* non nisi ad bonum restringitur. Hinc nonnulli Interpretes illam transtulerunt Bonum ingenium, aut Ingenii bonitatem. Deinde etsi Ingenium, & Iudicium quandam adfinitatem inter se habere videantur; multos tamen deprehendimus iudicio sic satis valere, ingenio vero esse obtuso: ut adeo ipsa experientia hæc quoque separet. Præterea Iudicium unicè ad vim cognoscendi, *εὐφροσύνη* vero etiam ad appetendi

tendi vim pertinet, ceu liquet ex textibus prolaris; per hanc enim & rectè discernimus à malo bonum, atque tum hoc optamus. Nec enim tam aliena & quæsitæ interpretatio admitti potest, ut Electionis vox in Topicis d. c. pro assensu accipiatur. Plenè itaque & accommodatissimè à Cicerone dicitur *Natura bonitas 1. Offic.*

XIV. Hanc plenam *εὐφροσύνη* significationem cum alii vidissent, duplicem illam constituerunt, unam Theoreticam, quam Alexander Aphrod. *πρώτην καὶ κυρίως εὐφροσύνην* vocat, alteram Practicam: & de priori Philosophum e-
gisse *3. Topicor.* de altera in *3. Moralium Nicom.* Verum non apparet, illum has partes segregasse, sed utrobique illas conjunxisse. Nec enim secerni possunt commodè; parte enim una ab altera separata, homo per naturam rectè formatus ac constitutus dici non posset: *εὐφροσύνη* verò est illa bona animi per naturam constitutio cum ad verum, tum ad bonum, sic, ut ad iudicium veri & falsi, & ad fugam boni ac mali rectè se habeat. Unde & hoc sequitur, non esse illam idem cum Ingenio, quod hoc ad bonum & malum, variasq; conditiones recipiendas sit *ἀδιάφορον*. Imò ne quidem idem esse cum Bono Ingenio, quod hoc solum ad cognitionem spectet, *εὐφροσύνη* autem hominis *πληκώς* considerati vel præcipuè ad actionem vergat, sic ut & Iudicii & Appetitus rectam naturalemq; constitutionem complectatur.

XV. His ita investigatis hæctenus, vim *εὐφροσύνης* jam propriis cognoscemus, si ipsius Prudentiæ & Virtutum moralium effectus illustraverimus, & quid quantumq; ad eos conferat Natura, penitus inquisiverimus. Textum Philosophi jam suprà allatum hic repetere lubet ex *δ. Nic. 12.*

§. 16.

§. 16. & 17. *Ex Prudentia & ex virtute morali opus hominis absolvitur. Virtus enim scopum propositum agenti rectum efficit: Prudentia vero ea, quæ ad scopum ducunt. Idem repetit e. ult. §. 31. 2. Eudem 11. hæc habentur: Utrum Virtus scopum, an ea, quæ ad scopum, regit? Afferamus autem, scopum à virtute constitui. Horum verborum sententiam ita explanat Vetus Pataphrastes: Ad omnem actionem honestam conducit Prudentia, & per eam quodlibet tale opus perficitur. Virtus quippe moralis ad finem voluntatem dirigit bonum, scopumq; rectum efficit. Prudentia vero ea, quæ ad rectum tendunt finem, quærit: sed & deliberat, quibus potissimum mediis optimè facillimeq; & oportet, finem adsequi possit suum. His quoque jungere liceat egregiam Euftratii commentationem: Quo pacto autem scopum & propositum moralis virtus rectum facit, Prudentia vero ea quæ ad ipsum tendunt? Quia sanè ubi appetitiva hæ facultates à ratione fuerint castigata ita, ut nihil nisi honestum & bonum appetant, nunquamq; ad inhonesta & mala excidant ac delabantur: appetitionum rectum propositum efficitur, rectaq; intentio, ut nunquam incitatione distorqueatur, ac declinet ad id, quod non debeat; sed finem semper laudabilem habeat ac convenientem, ad quem intendatur, cum jam ratio appetitiones ipsas rationales quodammodo reddiderit, atque appetere rationaliter adsuefecerit. Nam cum talia appetitionibus proposita sunt, Prudentia modis idoneis ac rationibus excogitatis atque initis prosperè ad ea consequenda perducit, ut meritò inter virtutes, earumq; actiones obtinere principatum debeat.*

XVI. Omissa jam vi theoretica *σοφίας*, ita ex præcedentibus colligimus. Si Rationis practicæ perfectio in Pru-

in Prudentia, Appetitus perfectio in Virtute morali consistit: & *εὐψυχία* est naturalis utriusque Facultatis recta; constitutio, magnam sanè cum illis adfinitatem habebit; ut quidem *εὐψυχία* sit naturalis atque inchoata Facultatum illarum perfectio, istæ vero plenam illis perfectionem tribuant. Atque hinc est, quod Aristoteles Prudentiam & Virtutes etiam quasdam Naturales constituat: illam *δευρότητα*, Solertiam, appellat, *δ. Nicom. 12. §. 25.* has autem, *δυστάς φυσικάς*, *δ. Nicom. 13.* Eodem capite §. 6. vocat *φυσικάς ἕξεις*, & *8. Hystor. Animal. c. 1. ἐπιείκην*, *φυσικάς δυνάμεις*, *ἴχνη καὶ ἀέσματα*, similitudines, potentias naturales, vestigia & semina. Quod autem hæc *εὐψυχίας* facultates seu inclinationes sint naturales, cum aliis argumentis, tum & hoc probat *d. §. 6. c. ult. δ. Nicom. καὶ γὰρ παρὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ἐπιείκειαι ἕξεις.* *Habitus namque isti naturales in pueris quoque, nec non & in bestiis, insunt.*

XVII. Sed cum luculentissimè hanc rem illustrent verba *cap. 1. l. 8. Hyst. Anim.* non pigebit illa adscribere: *Generatio, inquit, & reliqua animalium natura ita se habet, Actiones autem & vita, pro moribus victuq; differunt. Sunt enim vel in plurimis ceterorum animalium, vestigia morum animi humani: quanquam hæc apertius in homine discernantur. Inest urbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignavia, metus, fidentia, ira, malitia. Atque etiam Prudentia imago inest in multis, quemadmodum, cum de partibus docerem, exposui. Alia enim quod magis minusve habeant, comparatione hominis differunt: homoq; ipse cum multis aliis animalibus ita distinet; quippe cum aliqua ex his magis in homine habeantur, aliqua in ceteris animalibus latius: alia vero differant proportionè. Ut enim in homine*

C

ars,

ars, sapientia, prudentia: sic in nonnullis brutis inest vis quaedam ejusmodi altera naturalis. Constat hoc ita esse planè argumento puerilis ætatis, in qua futurorum habituum quasi vestigia & semina videris: & tamen nihil per id tempus animam hominis differre belluarum anima prope dixerim. Itaq; nihil remotam à ratione est, si partim eadem, partim similia, partim ex proportione in cæteris animalibus habentur. Sed adeo de inanimatis paulatim, sensimq; ad animata natura transit, ut continuatione ipsa lateat eorum consinium, & medium utriusnam sit extremi. Quod de Prudentiæ imagine in bestiis hic docet, etiam legitur ὁ Nicom. 7. §. 9. & 10. Quod, ait, singulis in rebus ipsum est earum rerum spectat & pervidet, id prudens esse aliquis dixerit, & eas res huic commiserit. Itaque & bestias quasdam prudentes esse dicunt: nempe eas, quæ rerum ad vitam necessariorum providendarum facultatem habere videntur.

XVIII. Ἐστὶ δὴ τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότης. αὕτη δὲ ἐστὶ τῆς αὐτῆς, ὡς τὰ πρὸς τὸν ὑποκειμένον σκοπὸν σωθεῖν ἢ διὰ τὰ ταῦτα πρὸς τὴν καὶ τυχεῖν αὐτῶν. Est igitur vis seu potestas quaedam, quam Solertiam appellant. Hac autem ejusmodi est, ut ea, quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit. Verba sunt Philosophi ὁ Nicom. 12. §. 25. & 26. Perperam δεινότης hæc à Perionio aliisque Ingenium vertitur; hujus enim vis ad cognitionem solum pertinet, at ista respicit ea, quæ ad actionem referuntur. Discrimen vero inter δεινότης & ἐνφύσιας est eadem, quæ inter partem & totum est. A Prudentia quoque quid distet, ex præcedentibus haut difficulter colligi potest. Solertia enim est naturalis quædam ἡγεσις atque ἀνδεξιότης investigandi ac dijudicandi media, sed valde imbecilla ac imperfecta.

Pru-

Prudentia vero ipsa est perfectio ac consummata Ratio-
nis Practicæ virtus. Etsi vero, inquit Aristot. *d. c. §. 29.*
& *30.* hæc facultas non sit prudentia, hæc tamen existere
sine illa nequit. Præterea nec Prudentiæ habitus τῷ ἁ-
μαλὶ τέτρω τῆς ψυχῆς, huic animi oculo ingeneratur sine vir-
tute. Quemadmodum enim nec quispiam alius habitus
acquiri potest, nisi subjectum ad suscipiendum idoneum
fuerit: idoneum vero esse nequit, nisi naturalis ibi adsit
ἁπληθείας καὶ εὐφυΐα, inquit hic Scholiastes.

XIX. Quomodo Prudentia & Solertia sunt inter
se affectæ, eodem modo comparatur & virtus illa natu-
ralis cum ea, quæ propriè & præcipuè virtus est. Una-
quæque enim virtus moralis in omnibus hominibus quo-
dammodo videtur inesse natura. Nam & iusti, & tem-
perantes, & fortes sumus, & cæteras item virtutes habe-
mus, cum primùm nascimur. Itaque quemadmodum in
parte animi δοξαστικῆ duæ sunt species, Solertia & Pruden-
tia: ita & in ea, quæ moribus attributa est, duæ: quarum
altera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipuè ac pro-
priè virtus dicitur. Ita docemur *σ. Nicom. c. ult.* Est igitur
talis virtus naturalis quædam ἁπληθείας, *habilitas*,
quæ ab ea, quæ propriè virtus est, formam quasi materia
suscipit, dum in convenientem ὀρθότητῃ seu *rectitudinem*
appetitiones redactæ, obsequentes rationi efficiuntur,
quæ eas ad bonum atque honestum scopum incitat & in-
ducit. Scholiastes hoc eleganter his dicit verbis: αἱ φυσικῆ
καὶ δραστικῆ, εὐφυΐαι πρὸς τὰς κυρίως δραστικῆς, αἱ μορφωτικῆ εἰσὶ
τῶν φυσικῶν, ὡς ὑλῶν. ἐν τῆς πρὸς τὴν ὀρθὸν λόγον ἀκολουθήσεως
τῶν ὀρέξεων δεχόμεναι τὴν πλείωσιν, καὶ ἔπειτα τὰς μὲν ὀρέξεις καθι-
στῶσαι

ἴσασα ἐν τῇ ἀρεμοσίῳσῃ ταύταις ὀρθότητι. πῶν δὲ λόγον ἔχουσι πρὸς
ἀγαθὸν σκοπὸν τὰς κινήσεις βάλλοντα.

XX. Lucem quoque aliquam hisce sœnerari poterit simile Stoicum, quod Cicero i. Officiorum parte postrema proponit. Ut in scena, inquebant Stoici, histrioni laudi vertitur, si ejus personæ, qua à Pœta fuerit indutus, modum teneat, omniaq; illi aptè convenienterq; agat; sic in vita ille laudatur, qui omnes actiones ea moderatione regit, ut aptè congruant illi personæ, quam indutam seu à Natura, seu à Fortuna, seu à Voluntate sua habet. Quatuor enim quædam sunt quasi Personæ, inquit Cicero, quibus vulgo induimur. Dux quidem ab ipsa Natura: una Communis, qua sumus omnes & rationis participes, & præcellentes bestiis; altera Propria, qua ipsa est indoles cujusque privata. Tertia vero ab ipsa Fortuna, qua nimirum quispiam est Rex, nobilis, dives, &c. Quarta denique à delectu, seu judicio proprio, qua quis evadit Jurisperitus, miles, mercator, aut alius. Et cum hujusmodi Personæ in unam quasi coalescant, sic se gerere quisque debet, ut nihil peccans in singulis, generalem ex omnibus quasi resultantem præclarè sustineat. Cæterum quam Propriam personam appellant Stoici, illa huc præcipuè facit. Quando enim Aristoteles dicit, quamlibet virtutem moralem quodammodo hominibus inesse natura, & inductione id ipsum comprobat; ita quoq; Cicero idem experientia multiplici confirmat. Erat, inquit, in L. Crasso & L. Philippo multus lepos: in M. Seauro & in M. Bruto singularis severitas: in C. Lælio multa hilaritas, in ejus familiari Scipione vita tristior. Ex Græcis Socratem *ἠρώνα*, fuisse accepimus, Pythagoram & Peri-

clēm summam auctoritatem consecutos sine ulla hilaritate. Callidus fuit Hannibal & Q. Fabius Maximus. Hostium præripere consilia norat Themistocles, & Pheræus Jason. Sed & hæc & alia singularia apud ipsum Romanorum Philosophorum principem videantur.

XXI. Antequam ad alia progrediamur, videamus & nos non contemnendam Quæstionem, quam Eustratius in suo ad c. 13. lib. 6. Nicom. commentario proponit. Est illa hæc: Cum τὰ ἦθη & in brutis & in homine naturalia sint, cur Virtutes naturales non etiam dicantur Morales à moribus, qui natura sunt communiq; nomine, licet æquivocè, omnes Morales appellentur? Huic dubitationi ita respondet: *Scire oportet, Virtutes morales ἠθικὰς, non ab ἦθους, id est moribus, sed ab ἔθους dici, quod morem & consuetudinem significat, brevi syllaba & in longam n mutata; quippe qua assuetudine & exercitatione ex rationis presidentia ac præscriptione comparentur: Naturales vero, qua ab ipso ortu natura existunt in iis, in quibus insunt. Quoniam igitur hæc naturam, illa morem & consuetudinem efficientem causant habent, merito utrisque à causa nomen impositum est. Nam mores, id est, ἠθικὰς, non sunt causa, sed ex causa, qua ipsa natura est, existunt. Ex more enim & consuetudine, quod ἔθους dicitur, morales virtutes appellari, ipse quoque Aristoteles testatur: qui in secundo huius Operis libro, moralium virtutum nomen à more, id est ἔθους, parva inclinatione & mutatione facta esse deducendum asserit. Non enim naturalis est mos, sicut mores, sed ex assuetudine & exercitatione in habitum evadit. Aptitudines igitur ad unamquamq; virtutem moralem ab ortu & generatione ipsa nobis insunt: sed non satis tamen id nobis est, ut ea que proprie virtus est, præditi esse dicamur: sed aliud*

est, quod querimus; id scilicet quod proprie bonum est, id est qua est proprie virtus, licet eodem quo naturalis nomine appelletur. Hæc ille ex translatione Jo. Bernh. Feliciani.

XXII. Si ergo Virtutes aliz sunt Naturales in Homine, aliz Morales, per adsuefactionem Bonitatis *μωρία*, qualitatem consecuta, ipsæ etiam actiones harum facultatum erunt duum generum. Quatenus verò omnes ad vitam spectant; liceat mihi illas dispescere in τὰ ἤθη *Quoniam mores naturales, & τὰ δὲ ἴθισμὸν per adsuefactionem dispositos*. Non quod nesciam, ἀκίρως actiones illas naturalium facultatum Mores dici; non tamen etiam magis improprie, quam illæ *διωρίμεις Quomodo* dicuntur Virtutes; Virtutes enim proprie dictæ item per Adsuefactionem cum primis parantur. Quod si illa distinctione hic uti velimus, qua nonnulli discrimen faciunt inter Actiones Hominis, & actiones Humanas, has homini peculiare, illas cum brutis ei communes esse dicentes; videntur sanè Virtutum naturalium actiones ad Humanas non ad Hominis referendæ esse. Etsi enim & bruta fortia, mitia & mansueta dicantur, uti pluribus accepimus ex *c. 1. l. 2. hist. Anim.* multò tamen excellentiores sunt naturales actiones bonæ humanæ; proficiunt enim ab *ἐνφύια*, quæ quia cum aliarum, tum excellentissimæ facultatis rationalis quoque, naturalis est perfectio, hæctenus sanè & proprie humanæ, & naturaliter bonæ, ac morales quodammodo dici poterunt. Si quis autem tam pertinax sit, ut postremum hoc admittere aut concoquere nolit, saltè tantisper toleret, donec videro, an hæc distinctio aliquid conferre queat adjumenti ad Galeni, summi Philoso-

Iosophi & Medici sententiam examinandam; tum pro ingenii sui savitia per me illam jugulet.

XXIII. Scripsit hic Commentarium hujus argumenti, τὰ τῆς ψυχῆς ἢθῆ ἐπιπέδῳ τῆ ἑσώματιⓄ κρείσσει, *Mores animi sequi temperamentum corporis*. Mox ita inquit differere: τὰς ἑσώματιⓄ κρείσσει ἐπιπέδῳ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, *Corporis temperamenta sequi potentias anima*, &c. ubi velim notari, protinus δυνάμεις τῆς ψυχῆς, *potentias anima*, appellari, quæ in ipso titulo ἢθῆ ψυχῆς, *mores anima*, dicebantur. Deinde observandum est, illum supponere, ipsam Animam esse κρείσσει, *temperamentis*, eamq; ὑπόθεσιν cum quibusdam argumentis, tum autoritate Platonis, Aristotelis & Hippocratis, capp. 6. 7. & 8. adstruere conari, hujusq; κρείσσει seu Animæ mores mutari locorum, alimentorum, ac in universum temperamenti ratione. Quo posito, multa (ut molliter dicam) temerè pronuntiat: Non eandem omnibus naturam animæ esse: Platonem animam rationalem statuere, se verò nolle contendere, resne ita se habeat, nec ne. ἐγὼ δὲ, inquit c. 3. ἔθ' ὡς ἔστιν, ἔθ' ὡς οὐκ ἔστι, ἔχω διατείνασθαι. Eodem capite cum eandem Platonis sententiam admittere nollet, sic pergit: ἀκόλυθον οὐδ' ἄλλο, τῷ περὶ ψυχῆς δόγματι τῷ ΠλάτωνοςⓄ, ἀποδείξιν γὰρ μὴ ἔδειξάν ἔχω λέγειν αὐτῷ, διὰ τὸ μὴ γινώσκειν με τίω ἔστιν τῆς ψυχῆς, ὅποια τίς ἔστιν, ἕκ τῷ γένει τῶν ἀσωμάτων ὑποθεμένων ἡμῶν ὑπόθεσιν αὐτῆν. Hæc ita verit Barthol. Sylvanius Salonensis: *Hoc Platonis dogmati de anima consequens video, nullam tamen ejus demonstrationem habeo dicere; quoniam essentiam anima, qualisnam sit, haud quaquam novi: nimirum cum ex incorporeorum genere eam esse supposuerimus. Interest vero pauca sequentia adhuc cognoscere: In corporibus namq;*
tem-

temperaturas satis inter se superq̄, diversas cerno, easq̄, quarum plurimas. At incorporea substantia, qua per se ipsa esse possit, neque qualitas, aut species corporis sit, differentiam nullam intelligo: quamvis sapius super ea re cogitaverim, atque accuratius perquisiverim. Sed nec quomodo, si corporis nihil esset, in totum ipsum valeret extendi. Horum sane nihil, sed ἀλλεῖ, Πανουργίας, ut ad imaginationem quidem usque consequi potui, quamvis diutissime prameditatus fuerim.

XXIV. Nescio vero quid sibi velit cap. 4. ubi Andronico contradicens, propria quoque videtur destrucere dogmata. Verba illis hæc sunt: *Enimvero Andronicum Peripateticum, quod omnino intrepide, ut vir ingenuus, essentiam animæ nihil obscuritate involvens enunciarit, & multum commendo, & viri dicta recipio. Nam & in aliis pluribus talem eum comperio. Ceterum quod temperaturam esse eam dicat, aut facultatem temperaturæ comitem facultatis additamentum vitupero.* Mox redit ad demonstrationes suas, qualitatibus quibusdam cum meliorem tum deteriorem animam evadere. Inter alia hæc leguntur cap. 5. *Sed quamvis siccitatem Prudentiæ autorem esse nequaquam permiserint, schola tamen concesserit Heracliti. Etenim is ita dixit, αὐτὴ Ἐνεα, ψυχὴ σοφιστικὴ, Splendor siccus, animus sapientissimus. Quo sanè dicto prudentiæ causam esse censet siccitatem. Nam hoc splendoris, hoc est αὐγῆς, vocabulum indicat. Atque hæc melior opinio existimanda est; cum stellas quoque fulgentes simul, & siccas animo concipiamus summa preditas esse prudentia. Quod si quis hoc ipsis non suppetere dicat, is sensum nullum obtinere Deorum excellentiæ videbitur.* Capite jam 7. ex Aristotelicis scriptis demonstraturus,

Mutari

Mutari animam à Corporis temperamento, hæc cum primis notatu digna sunt: *Predictis iis Aristoteles hac deinceps adnecit. Profecto naturam sanguinis causam esse, ut per multa animalibus veniant, tum per mores, tum etiam per sensum, ratio est; materia enim totius corporis est, quippe cum alimentum materia sit; sanguis autem ultimum alimentum habeatur. Facit igitur, ut plurimum differentia existat, si calidus, aut frigidus sit: si tenuis, aut crassus: si turbulentus, aut nitidus. Sed cum alia quoque ejus dictiones sint tum in tractatibus suis de Animalibus, tum in Problematum libris, supervacuum mihi visum est adscribere universas. Satis enim mihi est Aristotelis sententiam, quam de corporis habet temperamenti, animæq; facultatibus, indicasse. Verumtamen adjiciam quoque ex eo libro, qui primus Animalium Historia dictus est: quorum nonnulla plane ad temperaturam referuntur: quadam vero physiognomonicis signis, hoc est natura indicibus intervenientibus, præsertimq; ut opinio fert Aristotelis, siquidem huic placet, animi moribus ac facultatibus constare propriam cuique animalium generi totius corporis formationem. Verbi causa, sanguineorum generatio quidem ex matris sanguine est: hujus vero temperiem mores animi consequuntur. &c.*

XXV. *Ἐτι* ex his aliisq; quæ ibi leguntur, multæ *ἁπλοῦς* emergant, & graviter in doctrinam & naturam de Anima Galenus impingere videatur, non tamen omnis hæc disputatio ceu frivola omnino est rejicienda. Essentiam itaque Animæ quod attinet, hanc litem non faciemus nostram, at *ἡ ἕξις ἐπιπέδῳ τῆς φύσεως κεραιῶν* h. e. mores propendere ad qualitatem & naturam temperamenti, propria hujus loci, & verissima disputatio est, siquidem

Ἐν ἧν hic intelligas φυσικά. Et quamvis summus ille Vir videatur nonnunquam verbis discrepare, attentus tamen lector profectò deprehendet, de Naturalium morum propensione ipsum præcipue ac plerumque loqui, eosq; benè à propriè dictis secernere. Ecce enim quæ ille adfert cap. ult. εικότως ἐν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς πονηρὰς μισῶμεν, ἡ περλογιζόμενοι τὸ ποιῆσαν ἄλλοιον αὐτὰς ποιῶντες. ἔμπροσθεν δὲ περσιόμεθα καὶ φιλέμεν τὰς ἀγαθὰς εἴτ' φύσεως, εἴτ' ἐκ παιδείας καὶ διδασκαλίας, εἴτ' ἐκ προαιρέσεως ἢ καὶ ἀποήσεως ἐγένετο ποῖστοι. h. e. *Non injuria igitur & malos odimus, hanc prius causam, qua tales eos præstiterit, æstimantes: bonos contra agnoscimus atque amamus, sive tales ex natura, sive ex institutione, sive ex proposito & meditatione (rectius exercitio seu adufectione) evaserint. Bene igitur distinguit inter τῇ φύσει & τῇ προαιρέσει bonos malosq;: quamvis peccatam dicat malos nos odisse nulla hujus differentiæ ratione habita. Natura enim quatenus boni sumus, ferè necessariò fit, atque hætenus tanquam naturale bonum amatur, & ἐκ προαιρέσεως quæ fiunt, liberè à nobis aguntur, veramq; moralitatem inducunt, adeoq; vel laudem vel vituperium, præmium vel pœnam demum merentur. Ipse hoc explicat in sequentibus: Proinde sanè, inquit, consuetudine accedente secundum partem anima ratione carentem prævi reddimur, falsis autem opinionibus secundum intellectualem partem imbuimur. Sicut si à bonis humanisq; viris instruimur, opiniones quidem vera sunt, mores autem humani. Hæc quidem in Græco Codice defunt, ex veteri autem translatione ita restituta sunt. Imò quod de Naturalium morum inclinatione potissimum loquatur, vel inde constare poterit, quod citet etiam caput primum libri primi*

Histo-

Historiæ Animalium Aristotelis; cujus explicationem ex parte jam suprâ dedi.

XXVI. Sed quantum ille vel Educationi & Ad-
 factioni vel Naturali indoli tribuat, videre est ex egregio
 textu, qui habetur cap. 7. libri *de cognoscendis curandisque*
animi morbis, quas Perturbationes Latini appellant. Vi-
 tio forsân quis mihi vertat, si post tot excerpta dogmata
 Galeni etiâ hanc prolixam dissertationem huc transcri-
 bam; dum tamen cogito, quantæ hic autoritatis & scienti-
 tiæ Vir sit, nec non à quam paucorum manibus verse-
 rit, nil expavesco Theonis dentem. Sic igitur ille ex ver-
 sione Bernardini Donati Veroneasis: *Quod & mala sint*
& fugienda, perspicere opera pretium est in iis hominibus, qui
vehementer iis detinentur. In talibus enim turpitudine aadmo-
dum perspicua est. Cur autem ipsi in nobis ipsis nihil tale prorsus
cernamus, causam putare oportet eam veritatem, qua adfici-
mur vel ad id, quod nos amat, vel ad id, quod ipsi amamus:
nonnulla etiâ esse, qua nos fugiant, propterea quod exigua
sint, & à nobis negligantur, qua tamen propter magnitudinem
in aliis negligi non possint. Invenire ergo oportebit senem
quempiam, qui illa possit inspicere, rogareq; hunc, ut omnia nobis
summa cum libertate indicet. Deinde, ubi ille nobis aliquid di-
xerit, tum continuo illi magnas agere gratias. Ubi vero ab illo
abierimus, tum dispicere & considerare diligenter, quid sit,
nosq; ipsos tum, cum soli sumus increpare, conariq; adfectum
evellere, non usq; adeo solum, ut ab aliis duntaxat videamur,
sed ut ne radicem quidem illius ullam in nostro animo prorsus
relinquamus. Nam ex iis, qua sic relinquuntur, solet aliquid
rursus pullulare, dum id ipsum ab ipsa nequitia & pravitare irri-
gatur. Idcirco in nobis ipsis omnes sigillatim adfectus diligenter

Dâ 2

atten-

attendere scrutariq; oportet, quoscunq; in amicis necessariisq; nostris cernimus, num aliqua tale in nostro item animo deprehendi queat. Excidendum quippe est, dum adhuc pullulat, nec expectandum, dum crescat, & fiat insanabile. Nam ceteros quidem omnes animi adfectus plerique despiciunt, tamen si cum alios vident ab iisdem teneri, contemnunt: tristitia vero ac moeror omnibus plane esse malum videtur, veluti labor in corpore. Ceterum olim quidam ex iis adolescentibus, qui mihi familiarissimi erant, cum se in parvis commoveri negasset, postquam tamen id sibi accidere animadvertisset, summo mane ad me venit, dicens se super ea re totam illam noctem insomnem duxisse, interimq; sibi venisse in mentem, se ne in maximis quidem rebus unquam aequè turbatum fuisse, ac in parvis fuisse. Itaque voluisse discere, quo id sibi pacto evenisset, utrumne ab aliquarum disciplinarum usu, an vero ab ipsa natura talis extitisset. Cui ego id respondi, quod verum est, scilicet naturam quidem ipsam in puerili aetate ad vitam perficiendam in cunctis plurimum posse, secundo autem loco studia exercitationesq; disciplinarum. Nam quod natura nostra, sive ingenia plurimum inter se differant, ex obviis passim pueris facile intueri licet. Nam eorum alios semper hilares, alios semper tristes inspicimus: alios quidem omnibus de rebus ad ridendum promptissimos, alios vero ex qualibet vel levisima occasione plorantes. Sunt item, quibus aqua omnia & communia placeant. Sunt, quos contra, rapere ac praedari delectet. Alii etiam minimis quibusq; de causis vehementissime excandescunt, ut & mordeant, & calcibus feriant tum lapides, tum ligna, sicq; se ulcisci putent, si quando ab illis injuriam accepisse arbitrentur. Alii ad ignoscendum faciles ac mites, neq; irascentes, neque plorantes, nisi post magnam

*magnam aliquam acceptam injuriam. Hac de causa Eupolis
 Aristidem illum, qui dictus est Justus, Nicia interroganti, quoniam
 modo Justus evasisset, probe graviterque respondentem inducit,
 Natura quidem primum maximumque munus fuisse,
 deinde vero se quoque prompto animo naturam suam adjuviffe.
 Non solum igitur ad maerorem atque tristitiam qualibet de causa
 propensa sunt adolescentum natura, sed etiam ad excandescen-
 tiam atque ad suavissimorum ciborum appetentiam. De quo
 quidem vitii genere, quod ad illos pertineat, ad hunc usque
 locum, maxime sum locutus. Caterum prater illa, quae jam
 dicta sunt, licet aliquos puerorum impudentes intueri, aliquos
 autem verecundos: item alios memori natura praeditos, alios,
 immemores, alios praterea obliviosos. Nec non alii sunt, qui
 promptè ac libenter discendi causa laborem ferant: alii negli-
 gentes atque ignavi. Porro ex illis ipsis, qui labores facile tolerant,
 alii sunt, qui citò efferantur laetitia, si quando laudentur:
 alii qui adsiciantur pudore, simul atque à praeceptore contemni
 se videant: alii vero qui terreantur verberibus. Idem au-
 tem, sed contraria ratione, de ignavis intellige. Itaque ex
 illis, quae pueris vident accidere homines universi, alios solent
 appellare pudentes, alios impudentes: & eadem ratione alios
 ambitiosos, & probos alios, improbos & honoris negligentes:
 alios timidos, & alios verborum contemptores: aliasque, item
 illis appellationes, quae naturis ipsorum convenient, imponunt.
 Sic etiam ex iisdem pueris alios intuemur natura mendaces,
 alios veritatis amatores: multisque praterea morum differen-
 tiis inter se distinctos: de quibus nunc dicendi locus non est,
 quod huic duntaxat instituto nostro conveniat. Nam eorum
 alii quidem bonam facillimè disciplinam recipiunt, in aliis ea*

nullius momenti esse solet. Neque tamen ob hanc causam negligendi sunt pueri, sed in optimis moribus nutriendi. Nam, si natura illorum curationis, ac diligentia bonitatem recipiet, in viros bonos opera nostra evaserint: sin autem contra, nostra sedulitatis utilitatem nullam perceperint, quod tamen nos attinget, culpa in hoc nostra nulla fuerit. Nam puerorum educatio similis quodammodo est cura ac sedulitati, qua in plantis arboribusq; alendis utimur. Siquidem quamvis bonus arborum ac plantarum sator & cultor, nunquam tamen efficiet, ut rubus uvam ferat. Neque enim natura illius talem à principio suo perfectionem capere potest. Rursus vites, quæ, quod ipsas attinget, fructum ferre paratae sunt, si neglexeris, soliq; natura curandas reliqueris, aut multò deteriorem, aut planè nullum edere fructum animadvertes. Idem in animalibus usu solet venire: equum quippe si erudieris, ad multas res utilem habebis: rursus vero quamvis olim mansueseceris, non tamen perpetuo habitu talem possidebis. Vipera autem & scorpius ne eò quidem usque progredientur, ut mansuescere videantur.

XXVII. Primas itaque Naturæ, secundas partes Galenium Educationi adsignare, haut obscure ex his colligitur. Quo, quæso inductus argumento? verbo dicam, Experientia, uti quidem ille putat. Hinc ita stomachatur adversus illos, qui suam sententiam admittere volebant, *c. ult. Lib.* Quod animi mores sequantur temperamentum: Ea igitur, quæ ab hujusce tempestatis Philosophis dicuntur, relinquenda sunt: Verum non Philosophos eos fortasse, sed philosophiam profitentes appellare præstiteris. Nam si legitime philosopharentur, illud in primis observarent, ut ab his, quæ sensibus patent, demonstrationum principia sumerent, quandoquidem & vetu.

vetustissimi id fecisse sciuntur: & propter hoc ab ejus seculi hominibus Philosophi vacari meruerunt. Ipse quoque singulare aliquod suppeditat de sua natura & adufectione lib. de cognosc. curand. animi morbis in fin. c. 7. & c. 8. Ego, inquit, cujusmodi sim natura non facile dixerim; nam seipsum cognoscere vel atatis matura viris difficile est, nedum pueris. Mihi vero quadam ingenti felicitate contigit, ut patrem ab omni iracundia alienum, justissimum, frugalissimum, humanissimum haberem: ac matrem usque adeo iracundam, ut etiam morderet interdum ancillas, semper autem & vociferaretur, & contenderet cum patre, & longè quidem odiosus quàm Xanthippe illa cum Socrate. Mihi itaq; invenienti bonitatem honestatemq; paternorum officiorum, qua vitiositatem maternorum adfectuum in proximo collocatam quasi è regione respiceret, venit in mentem cum illam amplecti & amare, tum vero hanc alteram fugere odiosq; prosequi. Ut autem in his ipsis maximam cernebam parentum meorum dissimilitudinem, sic item in hoc agnoscebam patrem meum quidem ex nullo dano dolorem concipere, matrem verò etiam ob res minimas oppido quàm lætam evadere. Porro nosti tu quoque, pueros, qua vehementer attenderint, ea imitari solitos: qua autem injucundè & cum molestia inspexerint, ab his longè fugere consuevisse.

XXVIII. Ut igitur nos hinc expediamus, & quid veri, quidq; falsi hæc Galeni opinio habeat, videamus, hæc tria distinctè in nobis consideranda sunt, Propensiones ad adfectus, deinde ipsi Adfectus, denique Mores; nec enim Mores simpliciter sunt Adfectus, sed qualitate aliqua informati adfectus, & quidam eorum modi. Deinde ad Moris nomen videtur dupliciter accipi, vel pro more inter-

interno, vel pro externo prodeunte ab interno. Mos externus igitur est actio ab interno proficiscens; ejusque quasi character & index est. Internus mos est certa animi constitutio ad aliquid agendum. Hic vicissim duplex est; vel enim ab ipso ortu nobis competit, unde supra Mores naturales appellabam, vel studio nostro paulatim acquiritur. Qui à Natura Mos est, vel datus apparet universo humano generi: vel genti cuiquam: qua de re videantur Aristot. *Problem. sect. 14.* Bodinus *Methodo legendi Historias*, & Barclajus in suis *Iconibus animorum*. Galenus in fin. libri sui *περὶ ἡμῶν ψυχῆς ἐπιπέδου τῶν καρίων*, hinc ita loquitur: *Apud Scythas unus tantum post hominum memoriam Philosophus existit, Athenis autem plurimi. Item apud Abderitas multi fatui sunt, Athenis vero pauci.* Et Demodocus de Milesiis apud Arist. *7. Nicom. c. 2. §. 11.* non esse quidem illos stultos, sed tamen eadem facere, quæ stulti. Vel certo Individuo. De his loquitur Aristot. *6. Nic. ult. §. 4.* καὶ γὰρ δικαιοὶ, καὶ σωφρονεῖς, καὶ ἀνδρείοι καὶ τὰλλα ἔχομεν εὐδὲς ἐκ γένεως. *Nam & justis, & temperantes, & fortes sumus & ceteras item virtutes habemus, cum primum nascimur.* De iisdem Seneca passim, & quidem *Ep. 95.* hæc habet: *Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non secus ac scintilla flatu levi adjuta suum excitat ignem.*

XXIX. Præterea ille Mos, qui ætatis progressu nostro paratur studio, item duplex est: Inchoatus & imperfectus, estque *Νεότητος* quædam seu dispositio; vel Perfectus & constans, & est *Habitus*, atque hic maximè proprie & *νεότητος* Mos dicitur, ceu etiam supra indicatum fuit. De his agit Aristoteles *lib. 2. Nicom.* & pluribus demon-

demonstrat, illos per aduersionem parari, & in tales habitus adolescere.

XXX. His ita positis, clarius mox innotescet, quomodo mores sequantur temperamentum corporis, vel non. Si quis ergo per τὰ ἤθη denotet naturalem propensionem vel ad hoc vel ad aliud πᾶσι, nullum mihi dubium est, quin temperamentum sequantur, & prout hoc varium & mutabile est, ita eadem ἤθη variare & mutare. Ita Melancholicos ad tristitiam, Cholericos ad iracundiam proclives esse, quis nescit? Imò tanta temperamenti vis est, ut sæpe ipsum rationis usum vel ad tempus, vel perpetuò demat. Legantur in hujus rei illustrationem & testimonium Aristotelis Physiognomonica, & illa Variorum Problemata. Hinc jejunia nonnullis imperantur, ne copiosiori sanguine & nutrimento corpore repleto, animus quoque ad lasciviam & libidinem propendat. Nec dispar ratio est morum naturalium, quos ab ipso ortu accepimus, quin & hi temperamentum sequantur.

Natura sequitur semina quisq. sua.

Et alius Poëta:

Naturam expellas furca, tamen usq. recurrit.

Et profectò, si verum amamus, de his præcipuè ibi Galenus loquitur. Cur enim τὰ ἤθη ψυχῆς, mores anima, mox appellat δυνάμεις potentias? cur τὰ ἤθη mores, alia dicit ἐκ φύσεως, à natura, alia αἰ μετὰ βούλησιν καὶ ἀσκήσεως, à consilio & exercitatione, oriri? cur item tantum tribuit Educationi & Aduersioni, si etiam Mores propriè dicti temperamenti necessario nexu rapiuntur?

XXXI. Fateor interim, nonnulla à Galeno nimio ardore abrepto cap. ult. d. libri. esse prolata, quæ videntur

E e

tur

tur accipi posse etiam de propriè dictis Moribus, ac si & hi Temperamentum sequantur. Cum igitur se reperisse putaret, quod alii Philosophi ignorent, eorundem objectionem adfert, eiq; malè respondet. Quoniam igitur pacto, inquirunt, merito quisquam laudetur, & vituperetur, & invisus sit, & ametur, si malus, aut bonus, non sua culpa, sed temperatura fuerit effectus, quam aliis de causis sortiri videtur? Quoniam hoc nobis, dicemus, insitum omnibus est, ut bonum amplectamur, ambiamus; amemus: malum contra aversemur, oderimus, fugiamus, quod necdum considerantibus, genitumne sit, an secus, compertum est. Neque enim eorum alterum tale effecit, neq; ejusmodi ipsam constituit. Itaq; ob eam rem scorpiones, & phalangia, & vyperas necamus, cum talia, non à se sint, sed à natura progenita. Deum quoq; primum & maximum Plato esse ingentium adfirmans, bonum tamen appellat. Et vero nos cum naturali amore prosequimur: cum talis ab aeterno, non bonus à seipso redditus sit. Nam nec deniq; est factus aliquando, cum perenniter ingentus sit, ac sempiternus. Non injuria igitur & malos odimus, haut prius causam, qua tales eos præstiterit, estimantes: bonos contra agnoscimus, atq; amamus, sive tales ex natura, sive ex institutione sive ex proposito, ac meditatione evaserint. Quin perditos quoque ac scelestos occidimus, idq; tribus de causis hautquaquam ratione carentibus, tum ne nobis injuriam sospites inferant, tum, ut similis notæ hominibus terrorem incutiant, veluti scelerum poenas, qua commiserint, daturis. Tertia est, quod vel ipsis illis mori satius sit, quando animum adeò corruptio invasit, ut pravitas remedium nullum recipiat: ut ne à Musis quidem ipsis emendari queant, neque à Socrate aut Pythagora ad bonam frugem perducant. Caterum in eo Stoicos demiror, quod omnes homi-

homines consequenda virtuti idoneos arbitrentur, perverti vero à non viventibus, ac depravari. Ut enim cetera onitians, qua rationem eorum demoliuntur atq; prosternunt, unum autem duntaxat percuncter, nempe de hominibus, qui primi existere, nullamq; ante se alium habuere; à quibus enim hi depravati fuerint, dicere non poterunt?

XXXII. Hæc ille, & quidem nimis confidenter, ne quid gravius dicam. Ad has ergo absurditates illum deduxit falsa illa *opinio*, Animam esse ipsum temperamentum. Huic ceu veram substituamus hanc propositionem, Animam non esse temperamentum. Deinde ea, quæ sequuntur temperamentum, duùm sunt generum; alia enim illud necessario sequuntur, sic ut corrigi aut mutari nequeant, veluti sapes, odores, ejusq; generis alia. Hæc temperamentum ut causam principalem & adæquatam sequuntur. Sunt alia, quæ illud non pari necessitate sequuntur, sed illam à Natura facultatem acceperunt, ut studio & adsuefactione multis modis possint mutari atque emendari: & tales sunt propensiones, adfectus, moresque hominum. Mores igitur proprie dicti temperamentum non sequuntur necessario, sed in nostra sunt facultate & arbitrio, & usu atque adsuefactione parantur, cujus tanta vis est, ut altera Natura non immeritò nuacupetur. Sed illam cognoscere lubet ex Magistro nostro *Problem. Sect. 28. Cur aliqui egrotent, ubi vitam luxuriosam vivere adsueti, agere luxuriosè cessarunt? ut Dionysius tyrannus, quod in urbis suæ obsessione aliquantum temporis à potu solito destitit, tabe protinus interea laboravit. An quod Consuetudo res magna cuique sit? Jam enim in natura habitum ferme absolvitur.* Disertius etiam *i. Rhet. 11.* ita loquitur: *Consue-*
 Ec 2 tum

tum quasi natura insitum iam fit. Similis enim est consuetudo natura. Nam vicinitatem habet quod saepe fit cum eo quod semper. Est autem Natura quidem ejus, quod semper fit, Consuetudo vero ejus quod saepe.

XXXIII. Dicas, experientia nos edoceri tamen, licet mores non sequantur temperamentum corporis necessarium, sequi nihilominus perfrequenter ac plerumque? Non repugno. Certissimum enim est, illas actiones & studia, ad quæ naturam proclives sumus, faciliori cursu procedere, majorique alacritate expeti & suscipi, atque illa, ad quæ talem proclivitatem non sumus nacti. Homines itaque ex numero τῶν πολλῶν ad hæc aut alia vitia prona, non sanè emendant hanc propensionem, nec peccandi libidinem refrenant, quod facere & debebant & poterant, sed naturæ suæ impetum secuti in quavis vitia se præcipitant. At viri boni & ἠδουῖς; & quicumque rectè sunt instituti atque educati, bonam Naturæ propensionem suo studio & adfectione adjuvant, atque hac amica conspiratione ad summa quæque contendunt: & si qui forsitan maligni stimuli animum punctiunculis suis ad voluptates illicitas aut iracundiam irritent, in ipsa, quod dicitur, herba illos opprimunt & obtundunt. Imo contraria experientia quorundam, qui ἀφουῖς fuerunt, hoc ipsum magis etiam confirmatur, Socratis putà, & discipuli illius Phædonis, quem ex cinædo optimum Philosophum fecit, & Polemonem ex helluone & impudico Xenocrates una lectione de Temperantia, cum ille ebrius & coronatus irrupisset in scholam ejus, virum continentissimum reddidit, sibiq; successorem constituit. De Stilpone Megarensi quid Cicero de Fato memoriæ prodidit? *Hunc scribunt ipsius familiares,*

res.

res, & ebriosum & mulierosum fuisse. Neque hæc scribunt vituperantes, sed potius ad laudem: vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam vinolentam illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. De Ælopo nota quoque est historia. Si jam necessario secundum Galenum mores sequerentur τῆν κέρον, temperamentum, unde ergo hoc hisce aliter accidit? Verissimum igitur est, quod ὁ ἐξηναντὸς lib. de Fato ait, Mores hominum hujus & istiusmodi sunt pro diversa adfuetudine. Et verò cum hæc disputatio cum illorum penè conveniat, qui à fato aut astris mores hominum suspendunt, integer liber ille Alexandri huc pertineret, quò cum Libertas voluntatis egregiè & explicetur, & argumentis confirmetur, contrariæ rationes refutentur, auro contra carior nobis esse debet: adeoq; hac jam vice libertatem illam agendi sive contra hos sive alios jam non demonstrabo pluribus.

XXXIV. Sed, inquis, si animi affectiones accuratius percenseantur, nonnullas certum aliquod definitumq; temperamentum necessario sequi deprehendemus, veluti furorem & amentiam; tanta enim hæc violentia grassantur, mentisq; munia turbant, ut omne rationis imperium & moderationem excutiant, nedum illa regantur aut emendentur. Sciendum itaque est, non has esse naturales adfectiones aut perturbationes, sed potius ægritudines quasdam; unde etiam tales, quamdiu ejusmodi malis obnoxii sunt, nec institutione aut præceptis, sed elleboro aliisq; phar-macis corriguntur: tum si quid commiserint, infani mores non legum vinculis, sed custodia pro re nata, nullatenus suppliciiis, coercentur. Diversæ

ab his animi affectiones disciplina & recta adsuafactione culturaq; ad bonitatem disponi possunt. Quod etiam quodammodo in Brutis cernere est. Horum enim actiones animi magis licet sequantur temperamentum, quam in homine, sunt tamen nonnullæ species, quæ admissa disciplina suas naturales propensiones emendari patiuntur, veluti equus, canis, elephas, æliæq; feræ, quæ asperitate sua deposita cicurantur: quæ morum mutatio & in his rationis munere perficitur, non sanè propria (nullam enim habent) sed Hominum. Hinc rectè Scholiastes Græcus dicit, Mores propriè dictos soli competere homini, quod hi tales à ratione non possint sejungi.

XXXV. Posito jam, Galeni sententiam hanc fuisse, non minus propriè dictos, quam alios mores temperamentum necessariò sequi, videamus quid rationibus ipsius respondendum sit. Hypothesin illam falsam jam antè notavi: Animam esse temperamentum, seu ex temperamento emergere: quo posito, non poterat non alterum quoque hoc succedere, Mores necessariò sequi temperamentum: atque ita *ἕκαστος ἰσχυρῶς ἀποκρίσας τὸ πᾶν, ἕνα ἀβάρδο ἀδμισησὶν ἑκαστὸν πλῆθος.* Uno absurdo admissio sequuntur plura. Deinde hæc sententia Morum propriè dictorum naturæ planè adversatur; quæ enim absolute à Natura tanquam genuina causa unice procedunt, plurimùm sanè distant ab his, quæ efficientem causam habent liberam agendi facultatem & adsuafactionem; sive exercitium actus, sive specificationem illius videas, ut Scholasticorum hac distinctione utar. Tum quomodo eidem repugnet experientia, singularium quorundam enarratione comprobavi: quod si vero mores unice sequerentur temperamentum, nemo hominum
alius

alius atque alius, ratione *μὴ* moralis, studio aut assuetudine evadere posset, sed semper esset idem pro sui temperamenti conditione, quod secum non pugnat, vel seipsum vincit. Quod vero inter Pœnarum fines Exemplum, quo alii absterreantur ab ejusmodi peccatis, ponit, rectè se habet in thesi, minimè vero ratione *καὶ* suæ; si enim temperamentum mores necessariò sequuntur, frustra fanè erit ille terror, quin potius malitiosus homo nitetur in vetitum, & semper negata sequetur. Præterea sic non hominis mores, sed ipsa natura esset reprehendenda, & si sic omnia necessario fierent, quid leges sibi velint, quorsum his præmia, illis pœnas irroges? Deinde errorem errore cumulat, instantia à venenatis bestiis petita. Hæ enim si per se malæ essent, vel moraliter vel tales naturaliter essent. Isto modo nemo malus dixerit, nisi pro cerebro eucurbitam in capite gestet: nec etiam hæc modo malæ sunt, quod venenum non tam perfectioni talium animalium quid detrahat, quàm eandem expleat. Atq; esto, esse mala hæc naturaliter propter virus suum; num vero *μὴ* licet de natura mali moralis ex natura mali naturalis concludere? Ne quid dicam, impietatis insimulari rectè hanc sententiam posse, quod ea ratione Deus autor peccati fiat. De testimoniis Platonis, Aristotelis & Hippocratis nil dicam, quod ex parte illorum sententiam jam cognoverimus; nihilq; aliud hi velint, quam alios atque alios homines ad diversos mores & actiones esse proclives. Stoicorum assertionem quod ita vilipendat, & illa instantia elevet, quis depravaverit primos homines, non fat causæ habuit: & quidem posterius discere potuisset ex eodem Mosis libro, unde excerptis illa, quæ de generatione

ratione

ratione differit *lib. 11. de usupart. corp. hum. c. 14.* Sed nolimus omnia jam ad vivum rescare. Legat, cui volupe est, & his addat *Piccol. grad. 1. c. 28. 29. & 30.* nec non *Hornei. Philos. moral. l. 3. c. 1. summ. 4. seqq.*

XXXVI. Age tamen aliquid etiam post hunc de Hippocrate dicamus, qui sanè de his Morum naturalium inclinationibus non ita intricatè, uti Galenus, sed distinctius veriusq; docet, illo multò antiquior, πάντων τῶν ἰατρῶν κορυφαῖος, omnium medicorum princeps. Hic enim in Libro de *Àère loc. & Aquis* non semel adserit, pro anni temporum varia mutatione ac diversitate, & formas, & mores, & naturas plurimùm diversas reperiri: item, Magna ex parte hominum formas & mores regionis naturam imitari. Atque hæc multis singularibus comprobat. Cum enim dixisset, civitates Soli orienti expositas salubriores esse iis, quæ Septemtrioni & ventis calidis expositæ sunt; addit, Homines in istis viventes clara voce esse præditos, & ad iram ac prudentiam melius esse comparatos Septentrionalibus. Asiam quoque inquit plurimum Europæ præstare, tum eorum omnium natura, quæ è terra producuntur, tum hominum; Longe enim pulchriora & majora omnia in Asia gigni, regionemq; ipsa Græcia mitiorem, & hominum mores humaniores & benigniores. Docet etiam, qui regionem montanam, asperam & aquis carentem incolant, & anni temporum mutationes habeant admodum differentes, illorum hominum formas magnas esse, tum ad laborem, tum ad robur à natura optimè comparatas, at agrestibus & ferinis moribus ejusmodi naturas esse præditas. Hinc in genere sub finem istius libri pronuntiat, Ubi annitemporum mutationes tum crebræ sint,

sint, tum plurimum inter se differant, ibi & formas & mores & naturas plurimum diversas deprehendi. Deinde etiam, Magna ex parte hominum formas & mores regionis naturam imitari. Hinc porrò colligit, ubi terra pinguis sit, & mollis, & aquosa, aquæ vero valde sublimes, ita ut æstate sint calidæ, & hyeme frigidæ; ibi homines carnosos esse, articulis non discretos, humidos, labores non ferentes, *κατὰ τὴν ψυχρὰν κακὸς ὡς ὅτι τὸ πολὺ*, & animi ut plurimum pravi. Ubi vero regio nuda sit, non munita, aspera, quæque hyeme prematur, & sole exuratur; ibi duros, graciles, articulis discretos, carnosos & hirsutos homines cerni, & qui ad aliquid agendum natura sint industrii & vigilantes: Moribus autem uti superbis, in iram esse proclives & pertinaces, magisq; feritatis quàm lenitatis participes, ad artes acutiores & solertiores, nec non ad res bellicas meliores.

XXXVII. Ex his videre est, quantum ille Naturæ rebusq; naturalibus tribuat circa morum mutationem & diversitatem. Suum interim locum reliquit morum horum naturalium culturæ, quæ cum primis adsuæfactionis secundum leges institutæ beneficio sit. Hinc cum Asiaticum hominum genus dixisset esse Europæis ignavius, illudq; planè *ἀναλκεις εἶναι* statuisset, vel hoc nomine cum primis debere illos corrigi Legibus. Hinc cum dixisset etiam, qui loca concava, herbosa & æstuosa habitent, quique ventis calidis quàm frigidis magis perflentur, & aquis utantur calidis, illos animi robore & laborum tolerantia, non æquè à natura valere; *νόμος δὲ παραγενόμενος, ἀπεργάζοιτ' αὐν*, sed accedens vitæ institutum illud effecturum. Quam egregiè etiam Natura per institutum,

F f

aut

aut hoc ab illa (Νόμον ille semper appellat) adjuvetur aut emendetur, lepida de Macrocephalis narratione ostendit, præ quibus nulla alia gens similia capita habeat. *Ac initio quidem, inquit, hominum institutum longitudinis capitis causa fuisse videtur. Nunc vero natura etiam ad institutum accedit. Longissima enim habentes capita, generosissimos existimant. Hujusmodi autem est institutum. Cum primum editus est infans, caput ejus adhuc tenellum ac molle manibus effingunt, & in longitudinem adolere cogunt, vinculis & idoneis artibus adhibitis, quibus capitis rotunditas emendetur, & longitudo augeatur. Hoc Institutum primum hujusmodi Nature dedit initium. Successu vero temporis in naturam abiit, ut proinde instituto nil amplius opus esset. Semen enim genitale ex omnibus partibus corporis provenit, ex calvis calvi gignuntur, ex casis casii, & distortis ut plurimum distorti, eademq; in ceteris formis valet ratio: quid prohibet, cur non etiam ex Macrocephalo Macrocephalus gignatur? Sed jam reliqua pertexamus.*

XXXVIII. Cum verissimum sit, quod Galenus sub finem comm. sui, *quod animi mor. seq. temp. corp. afferit*, Puerum omni culpa carentem invenire difficilimum ac rarissimum esse, utcumque ille εὐφώνος, fuerit; etiam *Veretundia, αἰδώς*, videtur εὐφώιας pars, aut necessarium consequens, esse. Quia enim Juvenes cupiditatibus ferè suis indulgent, Pudore tanquam freno eas reprimendas existimamus: adultioribus vero, qui non tam cupiditatibus, quàm *μεγαλέοι* & iudicio peccant, non pudore, sed pœna & graviore medicina opus fuerit. Sed cedo Magistrum: illius hæc sunt verbalib. *4. Nicom. c. ult. §. 6. seq. Non omni atati, sed prime modo, hoc πᾶσι convenit. Quis enim*

enim hac aetate sunt, pudentes & verecundos putamus esse oportere: eo quod eorum vita adsiduè perturbationibus agitur & multa peccet, à quibus pudore revocantur. Adolescentes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes. Hæc quia adfectui, quam Habitui similior est, repugnante licet Aristoteli hac in re Alexandro Aphrod. 4. *quæst. Moral. 21.* à Stoicis, uti cæteri adfectus, simpliciter damnabatur, magno ita vel loquendi vel sentiendi errore. Quatenus vero uti pars Temperantiæ ab iisdem constituitur, & cum illa à Cicerone 1. *Offic.* conjungitur dicam an confunditur, pro Virtute ab illis venditatur.

XXXIX. Quia vero non promiscuè omni ætati convenire videtur, hinc Scholiastes commodè hic monet Homerum & Hesiodum ex hac causa Verecundiam alteram laudabilem, alteram vituperabilem appellasse. *Ανευθεμάσας ὁ χαρμίδης, πρῶτον μὲν ἐπὶ καλλιῶν ἐφάνη. καὶ γὰρ τὸ αἰσχρωπλὸν αὐτῷ τῇ ἡλικίᾳ ἐπέψεν.* Tunc ergo ipsius Charmidis gena rubore suffusa gratiorem speciem ostenderunt. Nam pudor eam aetatem decet. Verba sunt Platonis in *Charmide* p. m. 237. Cum primis vero nostræ sententiæ favet *Piccolom. grad. 4. c. 32.* ubi inquit, quod Verecundia dici possit virtus quædam naturalis, quod sit congruens constitutio per naturam nobis competens. Bonæ indolis ac ingenuæ mentis argumentum esse Pudorem, faciliè colligas etiam ex illo Diogenis ad quendam adolescentem erubescentem, *Confide fili, color hic virtutis est:* & illo etiam Comici: *Erubuit, salva res est.* Sed de Verecundia & Pudore alibi etiam quædam dixi. Plura etiam de hoc argumento legi possunt apud Mevium in *Prodrum. insp. 2. n. 10. seqq.*

XL. Superest ut ostendamus, quibus adminiculis illa *εὐψυχία* adsurgere, atque hæc Naturæ femina in perfectos Virtutum bonitatisq; habitus adolescere queant. Est hoc sine dubio iis præcipuè, quæ à nobis ex Aristotele prioribus commemorata sunt thesibus, videlicet Doctrina & Adsuefactione. De his igitur nonnulla adhuc dicenda erunt. Dixi Juris hanc esse rationem, ut cum effectu obligare nequeat, nisi accesserit Promulgatio. Promulgantur autem hæc Naturæ leges modò citius, modò ferius: evidentiùs, aut obscuriùs: frequentiori, aut rariori numero; ad sensu subsequente vel firmo, vel infirmo, vel dubio: ordine etiam multum diverso; ut quisque nactus fuerit Naturam, excitatam vel inertem: propensam ad bonum, vel malum: Doctrinam, veram vel falsam, inchoatam tantum, an iusto citius abruptam, aut ordine non perturbato continuatam ac perfectam: Adsuefactionem maturè, in tempore, in loco, debito modo, sollicitè, ac fideliter adhibitam: & qua in Societate, cum quibus quam honestè vixerit, familiariterq; illorum consuetudine usus fuerit. Apparet hinc Promulgationem legum naturalium non omnibus eodem modo, nec omnes omnibus aut singulis simul innotescere, sed illam magis magisq; se explicare atq; diffundere, prout Ratio & Appetitio suis adminiculis adjunctæ diversimode proficiunt. Parentes igitur, aliiq;, quibus hæc cura incumbit, ceteros liberorum suorum animos fingere, & ad omnes virtutum imagines indefessa sedulitate formare debent, sicut nil sædum dictu visusq; ista limina tangat, intra quæ puer est.

XLI. Quia vero ἡ ἐπιτηδεύουσα τῶν ἀρετῶν καὶ σωφροσύνη, *Adiuescere consistit in sæpè ac continenter agendo se-*
cun-

eundem Aristotelem in Problematibus, qui etiam *lib. de memor. c. 2.* *καὶ πολλὰς* conjungit; quodlibet tempus & momentum Educatores captabunt religioſeq; observabunt, ut ad virtutum actiones manus animosq; admoveant, ac maturè, vitiorum seminibus oppreſſis, virtutum culturae operam suam navent. Quia enim hæc ætas proclivior est ad libidinem & vitiositatem, temporius animi illorum per adsuefactionem ad bonas actiones deducendi sunt, ut non tam quæ sensibus grata, quàm quæ honesta sunt sequi discant, virtutumq; officia, molesta primum, per consuetudinem autem edulcata, tanquam Naturæ suæ rationali convenientissima expetant. In iis fanè, qui *εὐφραδῆς* fuerint nati hoc studium felicissimè procedet.

XLII. Sin nonnullorum animi pertinaciores & intractabiliores fuerint, tantum abest ut protinus pro desperatis (quibus Hippocrates vetat adhiberi medicinam) suos habere velint Educatores illi, ut potius majori cura ipsis in asperitate illa morum naturalium domanda mitigandaq; incumbendum sit. Si igitur aliquid deliquerint, serio reprehendendi sunt & vituperandi: quæ reprehensione si Verecundiæ colorem evocaveris, salva res est, meliusq; jam sperare licet de emendatione morum, modo nihil de cura remittatur. Absque hac si omnino fuerit, valde vereor ne locum sit habiturum illud Comici, *illi quidem periisse omnia putem, cui perit pudor.* At tamen neque tali casu spes omnis abjicienda animusq; planè despondendus est, quin acrioribus remediis, legibus aut pœnis ejusmodi animi refrenandi sunt, & quidem primum iis, quas Græci *καλῶσεις* appellitant, quæq; propter

emendationem illorum, qui illas luunt, irrogantur. Quod si nec his cedere malitiosus animus voluerit, sed ita cum ætate obriguerit, ut tales sint planè *ἀνίατοι, insanabiles*, quos nec ipsa salus servare queat, *πρωεργίας* suppliciiis ultimis excindendi sunt, tanquam vomicæ & carcinoma, illorum scilicet arbitrio, quibus puniendi potestas natura vel lege competit. Adde *caput ult.* Operis Nicomachici.

XLIII. Ubi tenerior animus, tanquam mite solum Tiburis, tanta sedulitate excultus, eaque aduetudine emollitus fuerit, magno cum fructu Doctrinæ, præceptorum & institutionis semina excipiet. Quamdiu enim juvenilis animus perturbationibus huc illuc impellitur, adeoque animum geret incultum ac hispidum, præceptorum tanta vis erit, quanta est fabulæ, quæ surdo narratur; nullum enim assensum iis aut fidem tribuet. Cæterum quomodo hæc morum Doctrina institui debeat, est profectò *μέγα λίσαν ἀίτημα*. Aliquid tamen hac de re dicam. Primò si consideres quid universo generi humano honestum sit, & ad quod nemo non est obligatus, communissima maximeque necessaria *πρæceptα auriculis* morum *instillare memento*: videlicet ab homine suscipiendam esse nullam actionem aut fugiendam, unde non appareat, te statuere Deum esse, ejusq; Providentia regi omnia, etiam singularia quæque, animam quoque esse immortalem, neminem esse lædendum, suum cuique tribuendum, benefactoribus esse gratiam referendam: breviter, ut ex omnibus actionibus eluceat Honestas, & Juris Naturalis reverentia & obsequendi ei studium. His principiis imbuta Ratio amplius excitanda, informandaq; est, ut quæ-

ut, quæcunquæ negotia aut officia sint obeunda, promptè horum singularium collectionem existis principiis deducere sciat, atque ita nunquam non certus sit, quæ actiones honesti capaces sint, nec ne: tum etiam, quæ honestatis gradu quælibet consistant. Quia verò varia sunt vitæ genera & conditiones, quibus homines distinentur, in quolibet se quisque ita gerere debet, ut personam suam in hoc vitæ theatro rite sustineat, uti loqui amant Stoici: hoc est, ut hæc *πειθαδικὰ καθήκοντα* eo delectu & prudentia tractent, ut si non omnia Honestati simpliciter respondeant, id tamen unicè agant, ne ei vel Legibus naturalibus ullatenus repugnent.

XLIV. Hæc morum institutio potest esse vel Publica vel Privata. Ista publicis legibus, hæc privatorum autoritate & voluntate regitur. Ista pro fine habet publicum Reip. bonum ac salutem: hæc privatæ alicujus societatis commodum spectat. Ita Aristoteles *c. ult. Operis ad Nicomachum §. 35.* meminit, in sola Laconum Rep. Legislatorem aliquam habuisse curam educationis, & studiorum, in plurimis autem civitatibus eam fuisse neglectam, ubi quisque vivat *ὡς ἐβλεται, κυκλοπικῶς θυμιστῶν παίδων ἢ δ' ἀλόχῃ*, pro libidine, Cycloperum more liberis & uxori imperando. Videri potest etiam hac de re Xenophoni *1. de Rep. Lacedæm.* qui etiam initio *κρησπιδείας* Perfas hoc nomine laudat. Hodie, inquit ad hunc textum Gifanius, neque in Germanico, neque in toto Christiano orbe ulla est communis disciplina & institutio, præterquam Scholastica. Sed nec hæc ita est communis, ut Laconica. Cæterum quæ vel Doctrina Intellectum, quæve Advsuefactione Appetitum nostræ Scholasticæ institutiones imbuant, lubens prætermitto,

termitto, quod infinitis illæ partibus laborent, nec ad
 meam cenfuram ista res pertineat. Hoc nemini non est
 manifestum, in unam quasi cortem *εὐφραΐς, ἀφραΐς*, pro-
 miscuè compingi, horum nequitiam ac proterviam variis
 ex causis magno cum privato tum publico damno sæpe
 foveri, istorum vero bonam indolem ab Orbiliorum sa-
 vitia, ignavia, ignorantia ac stoliditate non minus fre-
 quenter corrumpi & extingui. Cum igitur tantus sit Insti-
 tutionis, Doctrinæ & Educationis fructus, ut iis igniculi
 Naturæ excitentur, Intellectus & Appetitus perficiatur,
 utilissimam & summè necessariam operam Reipublicæ
 navant illi, qui rædiosum hunc laborem non fastidiunt,
 primæq; ætati informandæ & regendæ totam vitam im-
 pendunt. Huic verò muneri ac oneri sustinendo ac feren-
 do cum perpauca sint pares, tantò majori in pretio illi
 sunt habendi, studiumq; eorum lautiori stipendio so-
 vendum & pensandum est, qui hoc Sisyphi saxum volve-
 re non solum sciunt, sed nec detrectant: ut adeò illi præ-
 clarè post hos de Republica mereantur, qui patrocini-
 um docentibus præstant, illorum non tantùm necessi-
 tatibus sed & commodis prospiciunt, salaria potius au-
 gent, quàm accidunt, aut eorum solutionem disse-
 runt, omniq; studio accurata id agunt, ut hæc Ecclesiæ &
 Reip. seminaria quàm rectissimè se habeant, & di-
 ligentissimè excolantur. Sed manum
 de tabula.

Σύν

DISSERTATIO ALTERA

De

JURE GENTIUM.

I.

Non solum Natura hominibus suum Jus ingeneravit, quod tanquam universali vinculo, quod sunt Homines, invicem obligarentur; Sed & ipsum genus humanum varia Jura positiva pro suo arbitratu constituit, non tantum ea, quibus in qualibet Republica imperantes sibi suos subditos, vel etiam hi sese obstringerent, sed etiam quibus illud in liberis Gentes diversasque Civitates dispersitum pro communi obligationis vinculo uteretur, Gentesque Rebuspublicis & numero diversae his placitis, mutua fide subnixis, continentur. *Nam usu exigente, & humanis necessitatibus, Gentes humana Jura quaedam sibi constituerunt. §. 2. Inst. de J. N. G. & C.* Quae verba uti recte de Jure Gentium proprie accepto, & de quo hic agere consilium est, dicuntur; ita Juri Naturali haec ratio, & illi subjecta ibi promiscue exempla perperam accommodantur: quod post Wesenbecium, recte observavit *Bachov. in suo Comment.*

II. Pactis itaque Gentium Jus Gentium est constitutum. Cum enim una Respublica in alteram, aut una libera Gens in alteram nihil autoritatis habeat, neque altera alteri sit obnoxia, nedum ut plures liberae gentes ac Respublicae uni cuipiam subsint, sed singulae suam habeant *αὐτοκρατία & αὐτονομία*; hinc si quo jure arbitrario inter

Gg

se soci-

se sociantur, cui ab omnibus ita sociatis omnino parendum sit, Pactis illud constitui necesse est. Nam sicuti par in parem, privatus in privatum, extra pacta conventa nihil juris habet; ita quoque liberi Populi Gentesq; tanquam privati pactis consociantur, aliusq; Juris positivi, quod pro communi inter illas vinculo obtineat, capaces non sunt. *l. 4. ff. de arbitr.*

III. Duo igitur hinc colligi, & diligenter notari merentur. Primum est, quod more privatorum per Pacta Jus Gentium à liberis populis constituatur. Alterum, quod hoc ipso inter se consociantur & invicem obligentur. Si quod enim jus observetur quidem apud plures gentes, cujus tamen obligatio non obtineat inter ipsas illas, ut ejus vinculo in societatem constringantur, atque in ea consineantur; illud sanè Jus Gentium nec est, nec dici debet, sed est Jus Civile pluribus gentibus commune, singulis proprium. Quod licet rectè observaverit & monuerit Grotius, passim tamen aliquid indulget vulgari, licet haut probatæ consuetudini, tale Jus civile plurium gentium, improprie, aut quasi Jus Gentium appellitans. Exemplum ejus rei videre licet *lib. 2. de J. B. P. cap. 8. n. 7. Germania, inquit, populi thesauros, ut & alia ad dno & addixerunt Principi: atque id jus nunc commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur.* Quale autem revera hoc Jus sit, rectissimè omnium ipse docet Grotius *d. l. 2. cap. 8. n. 1.* his verbis: *Hoc non est illud Jus Gentium proprie dictum; neque enim pertinent ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cuiusque populi tranquillitatem. Unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imò & hoc evenire, ut aliis locis atque*
tem-

temporibus longè aliis mos communis, ac proinde Jus Gentium improprie dictum introduceretur; quod & revera factum videmus, ex quo Germania nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim Jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Vide quoque illum d. c. n. 26. Et ejusdem lib. 2. c. 3. n. 5. hoc quaecunque Jus Gentium ita explicat, quod non habeat vim pacti inter Gentes, sed esse illud Jus civile plurium gentium distributum, quod à singulis tolli possit. Ita quoque Seldenus hoc Jus aliquot seu plurium gentium Civile seu Domesticum vocat lib. 1. de Mari clauso cap. 3. & alibi passim.

IV. Apparet hinc, Jus Gentium proprie dictum Juris Arbitrarii speciem, eamque præcipuam esse, & omnino malè hoc ipsum cum Jure Naturæ confundi. Cum enim Ulpianus tale aliquod Jus Naturale commentus esset, quod non humani generis proprium, sed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune esset, l. 1. §. 3. ff. de J. & J. de Jure Gentium mox ita disserit: *Jus Gentium est, quo gentes humana utuntur: quod à Naturali recedere facile intelligere licet; quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit.* §. 4. d. l. Cautiùs hac in re versatus fuit Cajus, qui l. 9. ff. cod. Jus Naturale satis bene describit, ut tamen Juris Gentium appellationem ei malè tribuat. *Quod inquit, naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraque custoditur: vocaturq; Jus Gentium, quasi quo jure omnes gentes utuntur.* Et si enim sint quædam νόμιμα τῶν ἀνθρώπων δίκα, communia hominum jura, ceu Thucydides, Polybius & alii loquuntur, & exstet quædam Lex communis in Publico Mundi

& naturalibus tabulis scripta, uti ait Tertullianus de Cor. Milit. cujus obligatio concernat omnes homines, eò quod sunt Homines, eòq; jure omnes Homines, & quoque Gentes uti oporteat, sic ut nulli integrum sit univèrsali illi Naturæ Juri se subducere, aut eximere; non tamen Jus Naturæ Juris Gentium vocabulo promiscuè insigniri, tot erroribus occasio inde præberi, & Jura toto genere diversa confundi debuerant.

V. Huic nævo igitur tegendo quaesita & inventa fuit distinctio Juris Gentium Primævi, seu Primarii, & Secundarii. Priori Jus Naturæ, posteriori Jus Gentium propriè dictum denotari adsolet. Unde ita commentatur *Vinn.* ad §. 2. *Inst. de J. N. G. & C. n. 2.* Hic locus confirmat receptam Juris Gentium distinctionem in Primarium & Secundarium: quanquam vitio non caret, quod Tribonianus non apertius distinctionem proponit. Primarium enim non ab hominibus excogitatum aut introductum est, sed nobis ingenitum: quemadmodum & notitiæ illæ simplices, unde illud promanat, mentibus nostris divinitus insitæ, & in cordibus nostris insculptæ sunt. Secundarium autem ab hominibus inventum est, & mentis quadam agitatione, comparatis inter se aliis atque aliis rebus, excogitatum ad communem vitæ usum, retinendamq; gentium inter se societatem: ut hujus Juris ex parte causa sit Usus & Indigentia, teste *Arist. 1. Polit.* Ideo *Wesenbergius* jam antè monuerat, Jus Gentium dividendum fuisse in Jus Rationis, & Ratiocinationis. Hinc quoque *Grotius*, ut huic consuetæ loquendi formulæ aliquid daret, nonnunquam Jus Gentium Voluntarium, & lib. 2 de *J. B. P. cap. 13. n. 15.* Jus Gentium constitutum, per *πλεονασµον* appellat; cum propriè non sit aliud Jus Gentium, quàm Arbitrarium, Voluntarium seu Constitu-

stitutum. Quapropter ita scribit Bœclerus in suo *ad Græ-
rii de J. B. P. lib. 2. cap. 4. n. 9.* commentario: *Non possumus
disimulare, me de receptissima quidem, sed non satis accurata
loquendi consuetudine, qua aliquid & Juris Naturæ, & Juris
Gentium Voluntarii dicitur, non adeo magnifice sentire.* Et Jo-
annes Corasius JCeus Tholosanus cum hanc distinc-
tionem Juris Primævi & Secundarii fuisset amplexus, atque
istud commune brutis cum homine affirmasset in Opere,
de Jure civili in artem redigendo, eam sententiam rectius
examinatam in Juris Civilis Miscellaneis, Cum Alberto Bo-
lognioto, Joachimo Mynsingero, Francisco Connano, Hu-
gone Donello, Jacobo Cujacio, Francisco Hortomanno &
aliis damnavit, Plutonisque familia dignam judicavit.
*Selden. lib. 1. de J. N. G. juxta discipl. Hebr. cap. 5. p. 27. edit.
Argentor.*

VI. Cum igitur Jcti Romani Jus Gentium verè
tale, & à Jure Naturæ admodum diversum non exactè
distinxerint, id quod in Juris philosophia fieri quàm maxi-
mè interest, quin potius confuderint, accidit, ut pluri-
mas res Juris Gentium obligationi subdiderint, de qui-
bus singulis vix etiam hodie convenit, ad Jus Naturæ,
an vero ad Jus Gentium propriè dictum referri debeant.
Pauca ex multis adducam, ex quibus id fiat liquidum.
Nam etsi fortè quis non perdidit operam, si omnes
Juris civilis Rom. textus de Jure Gentium loquentes dili-
gentius expendat, nobis tamen ad fidem faciendam pau-
corum explicatio sufficere poterit. Ita Hermogenianus
l. 5. ff. de J. & J. & Imperator S. 2. Instit. de J. N. G. & C.
tradunt, Jure Gentium introducta fuisse bella, captivita-
tes, servitutes, distincta dominia, ædificia collocata,

commercia, emptiones, venditiones, locationes, con-
 ditiones, aliasque obligationes institutas fuisse. Conrin-
 gius hanc promiscuam exemplorum congeriem non vete-
 ribus Jctis, sed oscitantia Triboniani imputat, *disp. de*
Jure th 24. Mihi illud vix verisimile fit, quod tam errare
 hac in re potuerit Hermogenianus, quàm in describendo
 Jure Naturali Ulpianus, & quod Tribonianus hæc ita ex
lib. 1. Epitomarum Juris Hermogeniani excerpserit: qui
 quamvis alienis textibus sæpe sua emblemata impresserit;
 durum tamen & nimis temerarium fuerit, si ab aliis por-
 peram, temere aut minimè commodè dicta Triboniani
 incuria quis omnia tribuere ausit. Rectè vero animad-
 vertit Bachovius, non posse jam recitata exempla ad ean-
 dem Juris Gentium speciem referri; nam & ipse, utitur
 illa distinctione Juris Gentium Primævi & Secundarii.
 Bella quidem, quod illorum certos effectus attinet, in-
 ter quos etiam captivorum servitus reponenda est, sunt
 Juris Gentium propriè dicti: de quibus prolixè agit Gro-
 tius *lib. 3. de J. B. P.* Dominium rerum ejusque distinctio
 generaliter saltem considerata Juri Naturæ est accepto
 referenda: ceu id luculentè à Bœclero ad Grotii *lib. 2. de*
J. B. P. cap. 2. fuit demonstratum, & quoque à me ibi
 pluribus est ostensum. Eodem pertinent Commercium &
 Contractus inter homines usitati, quatenus legibus Ju-
 stitiæ *diophaulæ* diriguntur, & ab iis error, dolus, iniqua
 vis metusque abesse, è contrario bona fides & æqualitas
 illis inesse debet. Edificiorum vero collocatio ab arbi-
 trario humano unicè, non ex obligatione Juris Naturalis
 profecta est? Fenni nullos habuisse penates dicuntur. Alii
 veteres Germani subterraneos specus aperire, eosque
 multo

multo insuper fimo onerare soliti fuerunt, suffugium hyemi, & receptaculum frugibus. *Tacit. de morib. Germ.* Quemadmodum igitur his, Nomadibus, Scythis aliisque populis *ἀναξολίως* olim lubitum est pro domibus currus circumferre, inque iis latitare, aut sub tentoriis ac pellibus degere, salvo jure naturæ; ita cultior paulatim vivendi ratio esse cœpit, postquam homines commoda vitæ civilis etiam domiciliis exstructis auxerunt, ut tamen hinc nulla inter Gentes exstiterit obligatio.

VII. Accedant his alia Juris Gentium ex hypothesi Jctorum Romanorum capita sparsim proposita. In *l. 1. §. 2. ff. de contrah. empt.* dicitur, quod Emptio sit Juris gentium. Et *l. 51. ff. eod.* Littora jure gentium omnibus vacare putantur. In *l. 1. ff. loc. cond.* ait Jctus, quod Locatio Conductio sit naturalis, & omnium gentium. Tryphoninus *l. 31. ff. depos.* hanc Quæstionem, si reus capitalis judicii deposuit apud te centum, isque deportatus, & bona ejus publicata sint, utrum ipsi hæc reddenda, an in publicum deferenda? inter alia his expedit verbis: *Si tantum Naturale Jus & Gentium intuemur, ei, qui dedit, restituenda sunt: si civile jus, & legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt.* Paulus inquit, illum natura debere, quem jure gentium dare oporteat, cujus fidem secuti sumus *l. 84. ff. de R. I.* Idem ait *l. 23. pr. ff. de rei vindic.* in rem actionem competere ei, qui aut jure gentium, aut jure civili dominium adquisiverit. Jure gentium condici puto posse res ab his, qui non ex justa causa possident; verba sunt Marciani *l. 25. ff. de act. rer. amot.* Quarundam rerum dominium nanciscimur jure gentium: atque hoc esse ait Cajus *l. 1. ff. de adquir. rer. dom.* quod ratione naturali inter

per omnes homines peræquè servatur. Idem *l. 1. §. 7. cod.* inquit, quæ ex hostibus capiantur, illa jure gentium statim capientium fieri. Idem putat, quod per alluvionem agro nostro flumen adjecerit, jure gentium nobis adquiri. In *l. 7. §. 1. ff. cod. & §. 5.* ait, quod novus alveus ejusdem juris esse incipiat, cujus sit ipsum flumen, id est, publicus juris gentium. Iterum Cajus *l. 9. §. 3. cod.* docet, res, quæ Traditione nostræ fiunt, jure gentium nobis adquiri; nihil enim tam conveniens esse naturali æquirati, quam voluntatem dõmini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Addantur *§. 1. 4. 5. 11. 12. 20. Inst. de Rer. div.* Ulpianus *l. 7. pr. ff. de pact.* inquit, Juris gentium conventiones quasdam actiones parere, quasdam exceptiones. Ad istas refert contractus nominatos, & si subsit causa, etiam innominatos; ad has nuda pacta. Ab eodem statuitur, quod Juris gentium sit Acceptilatio, puta, quod significationem & obligationem consensus deliberati attinet. *l. 8. §. ult. ff. de acceptil.* Si indebitam pecuniam per errorem promissam solverit suo nomine, qui pro te fidejusserat, hunc à stipulatore repetere eam posse, quoniam indebitam jure gentium pecuniam solvit, Celsus existimat. *l. 47. ff. de condict. indeb.* Libertas naturali jure continetur, & dominatio ex gentium jure introducta est, inquit Tryphoninus *l. 64. de condict. indeb.* Fiunt servi jure gentium, id est, captivitate, ait Imperator *§. 4. Inst. de jur. person. Et pr. Inst. de Libertin.* Servitus ingenuitatem jure gentium invasisse dicitur. Præterea *§. 1. Inst. de his qui sui vel al. jur.* dominorum in servos potestas Juris gentium dicitur. Nam, inquit, Imperator, apud omnes peræquè gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse,

VIII. Plu-

VIII. Plura ejus generis congerere nolo. Nam vel ex his abunde constat, Jctos Romanos vocabulo Juris Gentium, modò ad Jus Naturæ, modò Jus Gentium propriè dictum designandum, promiscuè ac confusè uti, abuti: plerumque tamen per Jus Gentium intellectum velle Jus Naturæ. An autem illa omnia sint Juris Naturalis, quæ appellatione Juris Gentium eò ab illis referuntur, veluti quod de mari, littore, alveo, & similibus tradunt, alia, imò aliena à præsentis instituto quæstio est. Consuli interim legique poterit Grotius *lib. 2. de J. B. P. cap. 8.* ubi pensculatius examinantur, quæ vulgò Jure Gentium adquiri dicuntur. Quod autem attinet Belli effectus quosdam, captivitates, legitimas servitutes, & ut bona ab hostibus capta capiendum fiant, illi quidem ex Jure Gentium propriè dicto descendunt, ceu deinceps rectiùs cognoscetur. Tantum verò abest, ut jus vitæ necisque, quod apud Romanos domini in servos usurparunt, juri naturæ congruat, ut potiùs ab illo damnetur: quod pluribus evincit Grotius *lib. 2. de J. B. P. cap. 5. n. 28.* Quod si Imperator illud solùm indicare voluit, jus vitæ necisque in servos à dominis apud plures gentes usurpari, hoc foret Jus civile plurium gentium. Si vero dicas, Jure Gentium propriè dicto exasperatam tantopere esse auctamque dominorum in servos captos venditosque potestatem, colligere hinc liceret, impunè id fieri consuevisse; sed agendi impunitas impropiè Jus dicitur, inquit rectè Grotius loco jam citato.

IX. Explicatis his Jctorum malè concinnatis involucris redeamus in viam. Diximus Jus Gentium propriè dictum Juris Arbitrarii speciem esse: idque etiam deinceps liquidius cognoscetur. Cum vero supra meminero,

Hh

Jus

Jus Gentium, more inter privatos usitato, per Pacta constitui, vix aliis hoc probabitur, quod cum ab aliis, tum ab ipso Grotio in frontispicio Operis *de J. B. P.* Juri Publico accenseri solear. Huic dubitationi ut satisfiat, probè tenendum & observandum est, sæpe eandem rem pro diverso respectu diversis præditam esse qualitatibus, easque sequi solere diversas appellationes. Ita Publica dicitur Lex, quàm Respublica etiam de privatis negotiis sancit; hætenus enim inspicitur, à quo sit illa sanctio, non de qua materia vel objecto. Hoc enim si videas, Lex istiusmodi Privata foret. Ita quoque Jus Gentium est Privatum, si consideres Gentium invicem paciscentium conditionem, eamque inter se contendas. Quod si vero quæque Gens libera pactiones istiusmodi inear de rebus suæ Reipublicæ publicis, hætenus idem Jus Gentium dici potest Publicum. Quin & si ipsum subjectum, Rempublicam in se spectaram, & cum alia Republica paciscentem inspicias, eamque non contendas cum altera Republica, cum qua paciscitur, sed quatenus hujus pacta à Reip. paciscentis subditis eorumque pactis, distinguuntur, etiam hac ratione Jus illud Gentium rectè dicitur Publicum.

X. Juris Gentium obligationem Pactis inniti diximus. Pactum, inquit Aristoteles *1. Rhetor. cap. 15.* est lex privata. Quod *Legis* nomen neque Juri Pactis denegant, *1. 1. ff. de l. commiss. tit. C. de pact. pign. & l. commiss. l. 13. pr. ff. commun. præd.* Secundum Ulpianum Pactum, sive Pactio, est duorum pluriumve in idem placitum consensus. *l. 1. §. 2. ff. de pact.* Ille Consensus non uno fit modo, sed vel expressè, vel tacitè, aut per quandam præsumptionem. Unde Labeo ait, convenire posse etiam *re*, nec non *tacite*. *l. 2. ff. de pact.*

de pact. Huc quoque pertinet illud Juliani ex l. 30. §. 1. ff. *de legib.* *Quid interest, suffragio Populus suam voluntatem declarat, an rebus ipsis & factis?* Pacta igitur, quibus Jus Gentium innititur, vel sunt Expressa, vel Tacita; sic ut ex his de Consensu vel per Præsumptionem, vel evidentiora etiam indicia multò certius constet. Cum vero Juris Gentium per Divisionem constituendæ sint plures species, antequam has ostendamus, doceamusque, quæ expressis, quæ vero tacitis pactis sit subnixæ, pauca adhuc ad ipsum genus pertinentia erunt præmittenda.

XI. Jus Gentium quando dico, illas Gentes intelligo, quarum quæque peculiari Republica à reliquis sit secreta & distincta, sive illa Respublica ab uno, vel paucis, vel populo regatur. Neque certum Gentium numerum in eo, aut definitio, intra quem istius Juris obligatio vel observantia concludatur. Minimè verò hoc volo, ac si omnes omnino universi orbis Gentes in tale aliquod Jus arbitrarium commune consenserint, seque invicem eo obligari voluerint. Hinc Grotius *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* cum Juri Civili Jus Gentium vellet contradistinguerre, his utitur verbis: *Latius patens est Jus Gentium, id est, quod Gentium Omnium, aut Multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix nullum Jus reperitur, extra jus Naturale, quod ipsum quoque Gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imò sæpe in una parte orbis terrarum est Jus Gentium, quod alibi non est, ut de captivitate & postliminio suo loco dicemus.* Cum enim ne quidem cognitæ sint omnes gentes, quomodo de illarum omnium sive expresso sive tacito consensu aut voluntate in re arbitraria constare poterit? Sed neque illas Gentes omnes hoc Jure obli-

gari puto, quas fortè cognitas habemus. Et quamvis sine quædam Juris Gentium communis capita, quibus omnes ex cognitis Moratiores obligentur, non tamen in genere de quolibet Jure Gentium idipsum adseverabo. Vid. Seldenus de triplice Gentium Omnium significatione seu explicatione *lib. 1. de Jur. Nat. & Gent. jux discipl. Hebr. cap. 6. p. 77. edit. Argent.*

XII. Mihi igitur ad significationem Juris Gentium in genere considerati sufficienti plures Gentes, numero certo licet haut definitæ, etiam si illæ vel duæ fuerint, cum & hæ numerum pluralem conficere possint. Ad stipulatur mihi ea in re Contringius *Disp. de Legib. th. 24.* ubi ita differit: *Gentium lex est, quam plures gentes non fortuito, aut altera alterius (ad proprium usum instituta) imitatione, sed quasi ex pacto sibi inter se constituerunt. Plures dico, eo modo, quo apud Grammaticos plurale singulari opponitur: non quasi id solum, quod inter multas aut plerasque gentes jus intercedit, Gentium jus dici mereatur. v. g. Inter Hispanos & Batavos peculiariter hodie constitutum est, ut bello captus à captore se suo mensis unius stipendio possit redimere. Hoc cur minus Gentium Lex appellandum sit, quam illud, quod olim, ut capti captientium hostium servi fierent, obtinuit, non video. Ultraque certè lex Gentium est, etsi quidem illa duarum sit, hæc plerarumque fuerit.* Huic sententiæ etiam suum adjicit calculum Richardus Zouchæus, Jctus Anglus, qui Libri, quem inscribit, *Jus inter Gentes, part. 1. sect. 1.* Jus Gentium facit duplex; unum, quod ortum ducat à communi aliquo consensu. De altero ita differit: *Deinde præter mores communes pro jure etiam inter gentes habendum est, in quod singule*
gentes

*gentes cum singulis inter se consentiunt, utpote per pacta, Con-
ventiones & Fœdera.*

XIII. Solet Jus Gentium etiam Jus Fœciale nuncu-
pari, de quo si quædam ex veterum monumentis collegeri-
mus, ad illustrationem hujus argumenti non parùm conse-
rent. Fœciales, Φηπαιλεῖς, à faciendo nomen acceperunt, ut
autor est Festus, quod belli pacisque faciendæ penes eos jus
erat. Sicuti vero Augurum & Pontificum, ita quoque Fœ-
cialium integrum collegium fuit institutum. *Multorum
Numa sacerdotiorum fuit autor. Eorum duo commemorabo, ex
quibus elucet imprimis illius religio, Saliorum & Fœcialium; si-
quidem Pacis Fœciales arbitri fuerunt, qui nomen ex officio suo
trahentes disceptatione comprimebant certamina, neque prius
quàm abscissa omni juris obtinendi spe ad arma iri sinebant.
Pacem enim vocant, quum verbis, non vi mutuas controversias
diremerant. Fœciales Romani frequenter commeabant ad eos,
qui injuriam inferrent, poscebantq; res reddi. Si non redde-
rent, deos testati multa diraq; sibi ipsi ac patriæ suæ, ni justè in-
juriam vindicatum irent, imprecabantur. Ita indicabant illis
bellum. Intercedentibus his aut improbantibus, neque militi li-
cebat neque Regi Romano arma movere, sed ab his auspicandum
ei bellum ut justo duci erat, inde quid expediret expenden-
dum. Verba sunt Plutarchi in Numa: cujus & hæc le-
guntur in Camillo: Fœciales quietissimus & justissimus Rex in-
stituit Numa, pacis custodes, cognitores arbitrosq; causarum
belli indicendi legitimarum. His accedant diligentissimi
scriptoris, Dionysii Halicarnassensis ex lib. 2. Longum esset,
recensere omnia Fœcialium officia, sed in summa sunt hæc: Dare
operam, ne Romani ulli fœderatæ civitati injustum bellum infe-
rant. Quod si qua prior contra fœderis conditiones aliquid*

commiserit, Legatos agere, & verbis primùm suum jus repetere, Quod si dedignetur facere postulata, tum vero bellum indicere. Itidem si qui illatam sibi contra fœdus querantur injuriam, causam eorùm cognoscere, & comperto crimine fontes comprehensos lasis dēdere. Judicāre item de Legatorum injuriis, & dare operam, ut serventur conditiones fœderum. Pacem etiā conscire, aut, si parūm legitime facta videatur, irritam reddere. Præterea si quid Imperatores contra jusjurandum peccaverint, cognoscere atque expiare. Adscribi his merentur, quæ habet Pomponius Lætus de Sacerdotiis cap. 9. diligentissimus ille antiquitatis Romanæ scrutator, judicio Politiani, Lillii Gyraldi, & Vosii; sic ut quoties marmor aliquod ex Urbis ruinis effoderetur, illacrymatus sit. Feciales, inquit, dicti, quod fidei publica inter populos præerant. Nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis constitueretur. Eos instituisse dicitur Numa, quum indicendum esset bellum Fidenatibus. Hi mittebantur prius, quàm conciperetur bellum, ad res repetendas: & si non impetrabant, bellum indicēbant. Fecialium unus, qui Patrem Patratum faciebat ex ipsis Fecialibus electum, sacris vestibus ornatus, ad autores injuriarum procedebat: prius quam urbem intraret, ianitorem vel alium qui obviam fuisset, alloquebatur quibusdam imprecationibus. Inde in forum pergit, illic differit, qua causa venerit, tempus ad consultandum dat triginta dierum. Si per hos dies res infecta maneret, diis cœlestibus manibusq; invocatis, abit, & ad Senatum refert: & ubi in Senatu, quod justum piūmq; esset, actum erat, Fecialis bellum indicēbat. Fecialium sacra nefas violare erat. Nam Fabius cum ea violasset, urbs Romana à Gallis Senonibus eversa fuit. Dicuntur Feciales à fœdere faciēdo seu feriēdo. Pater Patratus à patrando, id est, san-

san.

sanciendo fœdere qui à Fecialibus creabatur, qui tantum in fœdere faciendo præerat, ut quidam scribunt.

XIV. Cum igitur Fecialibus belli pacisque disciplina esset commendata, quibus verbis illorum officium breviter complectitur Carolus Sigonius *lib. 1. de ant. iur. civ. Rom. cap. 19.* magna illam cura ac sedulitate excoluerunt, sic ut Jura gentium non solam magnam partem condiderint, certis voluminibus descripserint, sed & interpretati sint, sibi que singularis hujus Jurisprudentiæ gloriam atque autoritatem conciliaverint. Unde Cicero ait *lib. 1. de Offic. Belli quidem equitas sanctissimè Feciali populi Romani jure perscripta est.* Et septima in Verrem: *Habemus hominem in Fecialium manibus educatum, unum præter ceteros, in publicis religionibus Fœderum sanctum, diligentem.* Idem alibi præstabilem dicit esse scientiam, in fœderibus, pactationibus, conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique jure belli & pacis esse exercitatum. Apud eundem *lib. 2. de Legib.* hæc existat Lex: *Fœderum, pacis, belli, induciarum, oratores (id est, Legati,) Feciales, judices sunt.* Et mox ibidem: *Sequitur de Jure belli: in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo, ius plurimum valet, & fides: horumque ut publici interpretes essent, lege sancimus.* Eadem confirmantur à M. Terentio Varone, Pomponio Festo & Nonio: quæ distinctè & perspicuè ex ipso Jure Feciali cognosci potuissent, nisi solum istorum monumentorum desiderium ad nos pervenisset. Itaque Albericus Gentilis non dubitat profiteri, Feciales non tantum fœderum, pacis, bellorum, legationum, sed & reliquorum Juris Gentium cum exteris capitum fuisse curatores *lib. 1. de Jure belli. cap. 1. n. 5.* Cui addi
pote-

poterit Rosinus *lib. 3. antiq. Roman. cap. 21.* Bodinus *lib. 5. de Repub. cap. ult.* & alii, qui de Re Militari, ejusque Jure vel studio scripserunt, veluti Spelmannus in sua *Aspidologia*, Uptonus, Nicolaus Reusnerus, Gabriel Naudæus, Valturius, Balthasar Ajala, Valtrinus, Franciscus Patricius, Justus Lipsius in *Polioreticis*,

XV. De sanctitate & exacta religione, qua suum officium tractaverint Feciales, testes sunt solennes ritus, atque formulæ, quibus in diversis negotiis expediendis uti fuerunt. Pauca exempla ex multis proponam. Cincius, in *lib. 3. de Re militari*, referente Gellio *lib. 10. cap. 4.* Fecialem Populi Romani bellum indicentem hostibus, telumque in agrum eorum jacentem, hisce verbis uti scripsit: *Quod Populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli, adversus Populum Romanum bella fecere, deliquereq; quodq; Populus Romanus, cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit: ob eam rem ego populusque Romanus populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum indico, facioque.* De hac solennitate ita commentatur Servius ad illum Virgilii versum *10. Æneid. v. 14.*

Tunc certare odiis, tunc res rapuisse licebit,

Ancus Martius, inquit, cum videret populum Romanum ardentem amore bellorum, & plerumque inferre gentibus bella, nulla justa exstante ratione, & exinde pericula procreari, misit ad gentem Equiculanam, & accepit jura Fecialia, per qua bella indicabantur hoc modo, sicuti etiam de Albanis retulit Livius. Nam si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum Fecialibus, hoc est, sacerdotibus, qui faciendis præsent fœderibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & antefines stans clara voce dicebat belli causam: &
nolent

volentibus res raptas restituere, vel autores injuria tradere,
jaciebat hastam, qua res erat pugna principium, & jam lice-
bat more belli res rapere. Alia hujus generis Fecialium car-
mina recitat Grotius lib. 3. de. J. B. P. cap. 3. n. 7. Dediti-
onis à Fecialibus factæ hoc exemplum suppeditat Livius
lib. 9. Progressi Feciales, ubi ad portam venere, vestem detrahi
pacis sponsoribus (ad Furcas Caudinas depectis) jubent: ma-
nus post tergum vinciri. Cum apparitor, verecundia maiestatis,
Postumium laxius vinsiret, Quin tu, inquit, adducis lorum,
ut justa fiat deditio? Tum ubi in castrum Samnitium, & ad tri-
bunal ventum Pontii est, A. Cornelius Arvina Fecialis ita verba
fecit: Quandoquidem hi homines injussu populi Romani Qui-
ritium fœdus ictum iri sponponderunt, atque ob eam rem noxam
nocuerunt, ob eam rem, quod Populus Romanus scelere impio
sit solutus, hosce homines vobis dedo. In fœdere autem in-
oundo etiam ex Feciali jure certa verba adhibita fuisse
ostendit Suetonius in Claudio cap. 25. Cum regibus, inquit,
fœdus in foro icit, porca casa, ac veterum Fecialium præfati-
one adhibita. Ea Præfatio qualis fuerit, ex his Livii, quæ
sequuntur, verbis illucescit. Sic enim ille lib. 1. de Fœ-
dere inter Tullum Hostilium & Albanos percussio agens,
Fœdera, ait, alia aliis legibus, cæterum eodem modo omnia
fiunt. Tum ita factum accepimus, nec ullius vetustior fœderis
memoria est. Fecialis regem Tullum ita rogavit: Jubesne me
Rex cum Patre patrato populi Albani fœdus ferire? Jubente
Rege, sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait, Puram tollito.
Fecialis ex Arce graminis herbam puram attulit. Postea Re-
gem ita rogavit: Rex, facisne tu me regium nuntium populi
Rom. Quiritium, vasa, comitesque meos? Rex respondit,
Quod sine fraude me a populi Rom. Quiritium fiat, facio. Fecia-

his erat M. Valerius: is Patrem Patratum Sp. Fusum fecit,
 verbena caput capillosq; tangens (Pater Patratus ad Jusju-
 randum patrandum, id est sancendum fit) fœdus, multisq; id
 verbis, qua longo effata carmine, non opera est referre, per-
 agit. Legibus deinde recitatis, Audi, inquit, Jupiter, audi
 Pater Patrate populi Albani, audi tu populus Albanus, ut illa
 palam prima postrema ex illis tabulis cerave recitata sunt, sine
 dolo malo, utique ea hic hodie rectissimè intellecta sunt: illis
 legibus Populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit,
 publico consilio, dolo malo, ut illo die Jupiter populum Roma-
 num sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoq; ma-
 gis ferito, quanto magis potes pollesque. Id ubi dixit, porcum
 saxo silice percussit. Quem ritum etiam duobus aliis locis
 idem Autor tetigit. Libro quidem 9 in hunc modum:
 Quid enim sponsionibus, in fœdere opus esset, aut obsidibus, ubi
 precatone res transigitur, per quem populum fiat, quo minus
 legibus dictis statur, ut eum ita Jupiter feriat, quemadmodum
 à Feacialibus porcus feriat. Idem lib. 30. Feaciales cum in Afri-
 cam ad fœdus ferendum ire iuberentur, ipsis postulanti-
 bus Scitum in hæc verba factum est, ut privos lapides, silices, pri-
 vasque verbenas, secum ferrent, ut Prætor Romanus his impe-
 raret, ut fœdus ferirent: Illi Prætores sagmina poscerent; her-
 ba id genus ex arce sumptum dari Feacialibus solet. Alium fi-
 mandorum Fœderum ritum etiam describit Cœlius Rho-
 diginus lib. 21. lect. antiq. cap. 15. Feicialis sumpto in manus
 lapide, postquam de fœdere inter Patres convenerat, hæc verba
 dixit: si rectè ac sine dolo malo hoc fœdus, atque hoc jusjurandū
 facio, dii mihi cuncta præsent felicia: sin aliter aut ego aut
 cogito, cæteris omnibus salvis, solus ipse peream, uti lapis hic
 è mani-

è manibus meis decidet. Nec locutus plura, manu lapidem excusit. Atque hæc hæctenus.

XVI. Proderunt nobis hæc cum ad alia, tum ad Juris Gentium divisionem, & specierum ejus explicationem rectè faciendam. Quas antequam investigemus, ex superiori dissertatione generalis aliqua Juris Gentium definitio proponetur, ne fortè res tam necessaria à quoquam in hoc argumento desideretur. Jus igitur Gentium est jus, plurium liberarum gentium pacto sive placito expressè aut tacitè initum, quo Utilitatis gratia sibi invicem obligantur. Dixit mihi quis, operam me perdere in concinnanda definitione, cum adhuc sub Judice lis sit, an ullum omnino Jus Gentium sit, vel obtineat. Hanc equidem dubitationem in ipso limine hujus diatribæ prospexi, cui ut rectius pleniusque satisfiat, Divisio Juris Gentium antè constituenda est: deinceps ejus speciebus & capitibus examinatis, contra illos disputationem instituemus, qui Jus Gentium omne pernicioso dogmate sublatum sunt,

XVII. Progrediamur itaque ad Juris Gentium Divisionem, de qua non solum anceps aliorum, sed & erroribus obnoxia est disceptatio. Spero tamen has difficultates faciliùs nos superaturos esse, quàm volucres Fossam Cimbricam in Phrygia: quod impossibile iis esse scribit Antigonus Carystius *in Mirabilibus*. Illam Juris Gentium divisionem, qua in Primævum seu Primarium, & Secundarium dispescitur, suprà vidimus, refutavimus, rejecimus. Neque factum mutamus. Neque etiam ad divisionem hujus juris pertinet, si dixeris illud esse voluntarium, quia nullum Jus Gentium propriè dictum est aliud, quàm

à libera paciscentium populorum voluntate profectum. Grotius sæpissimè mentionem facit Juris Gentium externi, idque cum Jure interno contendit. Illius effectus est, quod quidem non sola agendi impunitate, sed & Judiciorum tutela constat. *lib. 3. de I. B. P. cap. 7. num. 7.* Internum est, quod in foro conscientia sustineri queat. *Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 10. & seqq.*

XVIII. Honos Britannia, Joannes Seldenus (quo elogio illum Grotius decorat in *Annotatis ad lib. 2. de I. B. P. cap. 2. n. 2.*) planè nova Juris Gentium divisione utitur, cum in *Libris, de Jure Natura & Gentium juxta disciplinam Hebræorum*, tum de *Mari clauso*, dispescens illud in *Jus Gentium Imperativum, & Interveniens*. Istud sic explicat, quod à Numine sit præscriptum: Hoc, quod ab ipsis Hebræis sit superinductum. *lib. 2. de I. N. G. jux. disc. Hebr. cap. 5. p. 115. edit. Argent.* Sed quod pace tanti Viri fiat, etiam hic potior veritatis ratio erit habenda, minimeque ea dissimulanda. Existimo itaque, neutrum ad Jus Gentium propriè dictum referri posse, ceu de utroque Seldenus differit. Quod cum jam ante nos deprehendisset, atque animadvertisset Bœclerus, ita ad Grotii *lib. 1. cap. 1. n. 14. p. 169.* scribit: *Seldeni Jus Gentium Imperativum & Interveniens extra hypothesin disciplina Hebræorum vix ullum habet usum.* Bene enim norandum est, Seldenum suo Opere non tractasse Jus Naturæ absolutè, sed juxta disciplinam Hebræorum. Berinde quoque descripsit Jus Gentium non absolutè, & quod mentem ab omni singulari Republica abduxisset, sed etiam hactenus ad usum Reip. & disciplinam Hebræorum se adstrinxit. Esto igitur, quod Deus quasdam leges tulerit, juxta quarum normam Hebræis

bræis fuerit vivendum cum gentibus; non certè ad Jus Gentium, sed divinum voluntarium hæ sunt referendæ. Nam Jus Gentium verè dictum est id, quod mutuo gentium liberatum pacto aut consensu obligationis vim inter illas fortitur. At Seldeni Jus Gentium Imperativum sancitum fuit legibus divinis, quibus Deus sibi obligare voluit populum suum peculiarem ad certa officia gentibus præstanda, aut quomodo omnino cum his esset vivendum; sic ut hæ gentes ex suo arbitratu has leges sibi non condiderint cum Hebræis, aliisve gentibus, pro Jure Gentium, sed illarum fuerint objectum externum, quibuscum Deus Legislator certo modo agi cum suis Hebræis voluit, eoque nomine has Leges civiles his præscripsit.

XIX. Sed nec Interveniens Jus Gentium quod appellat, nomen suum tueri potest. Exempla ex multis partibus adferam, quibus id ipsum declaretur. Exstat in Levitico lex, de viri seminis, & mulieris sanguinis profluvio laborantis immunditie. Hanc Judæorum magistri extenderunt ad omnes gentiles, hos sine discrimine pro immundis habendos, adeoque contactu aliis immunditiam adfricare, perinde ac si perpetuo seminis aut sanguinis profluvio laborarent. Hanc ab iis diductam interpretationem legis divinæ voluntariæ Seldenus ad Jus Gentium Interveniens refert. *l. 2. de J. N. G. jux. disc. Hebr. cap. 5. pag. 115. seq.* Quod quàm parùm commodè fiat; quis non videt? Serviat ergo licet hæc distinctio instituto & hypothesisi Seldeni; ne tamen cuiquam imponat ceu ad veritatis limam & axem exactam.

XX. Ita quoque cum Judæi hæc lege divina, *Non eriges tibi statuam, Deuter. 26. v. 1.* Profelytos domiciliis,

quos appellabant, quoque obligatos esse vellent, ob novandam idololatriam metum, Seldenus illam refert ad Jus Gentium Interveniens *lib. 2. de J. N. & G. cap. 6. pr. & quidem tale, quod ad illos Profelytos regendos. Civili sit superinductum. d. l. 2. cap. 6. in fin.* Sic memorat ejusdem Operis *lib. 4. cap. 2. p. 493.* Si Hebræus Profelytum domicili, sive liberum sive servum, casu occidisset, migrandum ei fuisse in urbem refugii, seu, ubi Asylum esset. At Profelyto, si casu occidisset Hebræum, Asylum ipsi non proderat. Sin profelytum sui generis sive liberum sive servum fortè interemisset, Asyli privilegio gaudebat. Quod si gentilis alius, qui non esset factus profelytus domicili, sui generis gentilem obruncasset, huic Asyli jus denegatum fuit. Mihus quoque indulgebatur Profelytis aut gentilibus in Rep. Hebræorum viventibus tempore messis aut vindemiæ, legendi spicas, aut uvas comedendi, quàm Hebræis. *lib. 6. cap. 2. p. 700. seq.* Cætera de genere hoc passim istic legas. Hæc vero, & quæ iis accenset Seldenus, omnia illi Juris Gentium Interveniens nomine & censu veniunt, ut illi mores & jura, quibus gentilibus aut Profelytis in Republica Hebræorum de gentibus vivendum fuit, & quibus ab Hebræis originariis distincti sunt, hoc Jus Gentium Interveniens constituerint.

XXI. Sed, quæso, quale hoc est Jus Gentium, quod fortè peregrinis quibusdam Reipublicæ cuiquam se vel perpetuò vel ad tempus subjicientibus à Legislatore sancitur, aut etiam ipsis indigenis dictatur, quatenus cum illis peregrinis in ditionem vel perpetuò vel ad tempus receptis vivere conveniat? Hi certè ita admissi peregrini non

non constituunt Gentem, & quidem liberam gentem, cui cum altera æquè hæctenus libera pro arbitrio & consilio pacta condere, iisque se invicem obligare jus sit. Jam vero Seldenus disertè profitetur, quod & res ipsa affatim confirmat, Proselytos domiciliis fuisse in ditione Hebræorum: ejusdemq; Operis libro postremo passim ostendit, potuisse illos ex sententia Judicii Hebræorum puniri. Tantum igitur abest, ut hi fuerint ejusmodi libera gens, quæ Jus Gentium cum aliis sancienti facultatem habuerit, ut infinitis propè in rebus deteriori plerumque loco & conditione fuerint in Republica Hebræorum, quam ipsi Hebræi. Unde nec illa mihi probantur, quæ scribit, ejusdem Operis *lib. 2. c. 12. p. 262.* Si proselytus domiciliis Nomini tetragrammato expressim maledixisset, ex gentium jure Imperativo hunc morte fuisse plectendum, Judæum vero ex eadem lege, si idem patrasset, sibi civili. Nam etiamsi diversa pœna animadversum fuerit propter idem delictum in Judæum & Proselytum, utraque tamen profecta fuit ex determinatione Juris civilis. Quare quæso? quia hi omnes fuere ejusdem Civitatis subditi, sic ut Proselyti inferiori subjectionis gradu ac jure ibi præ Hebræis vixerint, nedum quod gentem liberam repræsentare potuerint.

XXII. Neque etiam pro gente libera reputari potuerunt illi gentiles, qui subinde civitatem Hebræorum ingressi, istic ad tempus commorati fuerunt, etiamsi in diversa ab Hebræorum civitate Republica domiciliis habuerint, ejusque membra fuerint. Non minus enim censendi sunt subditi illi homines peregrini, qui momento in aliqua Republica commorantur, quàm qui perpetuo, etsi duratione aut etiam aliis rebus utrorumque sub-

jectio

jectio differat: Nam *subditus temporarius legibus loci subji-*
citur. Grot. lib. 2. de J. B. P. cap. 11. n. 5. Struv. Exercit. 2. th. 12.
 Exemplo etiam reserit illustrior. Notum est, quo sint lo-
 co Judæi in Imperio Germanico, ejusve liberis Urbibus.
 Sunt illi diversæ gentis à Germanis homines, at liberam
 gentem minimè constituunt. Imò olim servi fisci Casarè
 appellabantur, eaq; conditione alienati & transcripti sunt
 paulatim Urbibus Imperialibus, necessariis temporibus iis
 ab Imperatoribus venditi. Et quamvis nonnullis in Urbi-
 bus liberius vivant ac commercetur Judæi, atq; ipsi fortè
 indigenæ cives, sintque his perquam graves ac detrimen-
 tosi; non tamen liberæ gentis instar aut partem Reip.
 habent, etiamsi fortè Oligarchicorum opes horum mini-
 sterio, exemplo stabiliendæ Oligarchiæ Aristoreli aliisque
 veteribus planè incognito, conserventur & locupleten-
 tur. Si igitur vel Imperii subditi, vel cives Urbium legi-
 bus latis jubeantur cum Judæis hoc vel illo modo conver-
 sari, habitare, negotiari; iisne constitutum inter hos cen-
 sebitur aliquod Jus Gentium sive Imperativum, sive Inter-
 veniens? Nequaquam; sed Civile.

XXIII. Mea igitur sententia Jus Gentium propriè
 ac verè dictum constituendum est duplex, Commune,
 & Proprium. Aliis nominibus si quis res easdem desi-
 gnare malit, cum eo non contendam. Commune ap-
 pello, quo complures, aut fortè pleræque gentes, saltem
 moratiores, pro jure inter se utuntur & consociantur.
 Proprium quod in paucarum & fortè duarum liberarum
 gentium peculiarem usum & communionem est condi-
 tum, sic ut ad ejus observantiam reliquæ gentes adstringi
 nequeant. Agnovit quodammodo hoc discrimen ipse

Gro-

Grotius. Cum enim *lib. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 16.* docuisset, nefas esse in bello spicula veneno inficere, & geminare mortis causas, subjicit, si secus quid eveniat, hoc fore contra jus gentium non Universale, sed gentium Europæarum, & si quæ ad Europæ melioris cultum accedant. Eodem *cap. n. ult.* his utitur verbis: *Atque id inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplina militaris partem, sed & partem Juris Gentium: id est, ut, qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœna sit obnoxius.* Paulò antè vero dixerat, esse hoc Jus Gentium non omnium, sed meliorum. *num. cod. ult.* Eodem *lib. cap. 6. n. 3.* cum disputasset, quando res mobilis capta censeatur ex jure gentium, concludit his verbis: *Recentiore jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur, ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.* Notat quidem ibi Zieglerus, *abusivè à Grotio dici Jus Gentium, quod inter populos duos, tres, quatuorve mutuis conventionibus receptum est;* Sed de hac censura arbitrandi potestas mox dabitur. Secundum Grotium igitur liceret Jus Gentium Commune quod appellavimus, subdividere in latè, quod non semel Universale nuncupat, & minùs latè patens, quod à moratoribus tantum populis, vel Christianis observetur.

XXIV. Ad Jus Gentium Proprium refero omnia Fœdera, & publicas liberorum populorum conventiones, peculiaris utilitatis gratia, et si non nisi à duobus initas. Nam quodcunque libero gentium, sive duarum sive plurium arbitrio introductum, vim Juris inter illas obtinet, societatemque illarum continet ac conservat, illud est Jus Gentium: Hanc vero esse auctoritatem Fœderum publi-

blicarumque, etiam duarum gentium, conventionum quis ausit inficiari? Conferantur cum his ea, quæ supra proposui *th. 11. & 12.* Confirmant eandem sententiam ea, quæ supra de Fœcialium officio disserui. Nequæ enim ad illud solum ea pertinere credebant, quæ Juris Gentium Communes capita sunt, veluti belli causas expendere, illud denuntiare, legationis munus obire, & similia facere; sed etiam Juris Gentium Proprii causas sibi competere existimarunt, veluti pacis condiciones certas proponere, fœdera pangere, eadem interpretari, similiaque peragere. Et quamvis perlibenter concedam, Jus illud Gentium Commune κατ' ἐξοχήν Jus Gentium esse, aut perhiberi præprimis si vulgarem loquendi usum spectes; verè tamen ac propriè etiam illud Jus Gentium est, diciturque meretur, quod vel inter duas gentes per Fœdus est constitutum. Malè igitur nonnemo monuit, & malè id approbavit Mevius, *cavendum esse, ne quæ Juris Gentium sunt, & quæ pactis populorum constituuntur, confundantur: in Prodrom. in sp. s. n. 16. in f.* Etsi enim nec nos confundi velimus Jus Gentium Commune & Proprium, revera tamen utrumque Jus Gentium est. Rectius se illa habent, quæ paulò antè eodem *n. 16.* præmiserat: *Non facit differentiam juris numerus utentium.* Cum vero supra dixerimus, consensu Gentium seu pacto Jus Gentium constitui, eoque vel Tacito, vel Expresso; id protinus monendum hic erit, Jus Gentium Commune tacitis, Proprium expressis ferè pactis introductum esse. In utriusque naturam penitiùs inquiramus.

XXV. Videamus igitur primò, quale sit illud Jus Gentium Commune quod diximus, & quod κατ' ἐξοχήν
hoc

hòc nòmìne cluèt, & quomodo Juris auctoritatem obtinuerit. Viam nobis commonstrat Grotius *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* quando ait, Jus Gentium probari pari modo, quo Jus non scriptum civile, usu continuo, & testimonio peritorum, inque eam rem maximum præbere usum illustres Annalium conditores. Nam sicut in genere Jus omne vel est Scriptum, vel Non-scriptum, & secundum Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, *l. 6. ff. de Just. & Jur. §. 3. Inst. de J. N. G. & C.* Ita quoq; speciatim Jus Gentium, quod verè est tale, vel Scriptum est, vel Non scriptum. Hujus generis est Jus Gentium Commune: istius ferè, quod Proprium diximus. Itaque de natura hujus non scripti Juris Gentium fortè constabit, ubi inquisiverimus, quomodo in genere Jus non-scriptum obligandi auctoritatem consequatur.

XXVI. *Sine scripto Jus venit, quod usus adprobavit; nam diuturni mores, consensu utentium comprobati, legem imitantur; inquit Imperator §. 9. Inst. de J. N. G. & C. Bene Julianus l. 32. ff. de legib. Inveterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur. Et hoc est Jus, quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsa leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod judicio populi recepta sunt; merito & ea, qua sine nullo scripto Populus probavit, tenebunt omnes. Nam quid interest, suffragio Populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Quare rectissimè etiam illud receptum est, ut Leges non solum suffragio Legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetum abrogentur. Et Ulpianus l. 33. Diuturna consuetudo pro jure & lege in his, qua non ex scripto descendunt, observari solet. Hermogenianus l. 35. ff. eod. Sed & ea, qua longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos pluri-*

impræ observata, velut tacita civium conventio, non minus, quam ea, quæ scripta sunt jura, servantur. Immo, inquit Paulus l. seq. magnæ autoritatis hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto id comprehendere. Add. tit. Cod. quæ sit longa consuet. c. consuetudo. s. dist. 1. c. cum tanto. 11. X. de consuet.

XXVII. Ex his ferè textibus Jcti doctrinam Juris per Consuetudinem introducti arcessere solent. Hoc vero in iis displicet, quod dum nimis tenaciter literæ harum legum & apicibus in hærent, non satis commodè vel sentiant ubique, vel loquantur, præter alia hinc colligentes, hoc Jus unicè à Populo introduci. Nam potestas Legislatoria utique penes eum eosve est, penes quem quosve est τὸ κρείον, seu ἀρχὴ κρείωντων Reipublicæ. Qui enim omnes Reipublicæ subditos sibi lege velit obligare, necessum est iis omnibus sit superior, Remque publicam in sua habeat manu. Etiam si igitur illa autoritas juris constituendi fuerit Reipublica libera penes Populum Romanum; ubi tamen alia est Reipublicæ facies, penes eum eosve est hæc autoritas Nomothetica, penes quem quosve est Reipublica. Pro indubitato igitur habeatur, publici juris autoritatem nil posse consequi nisi à Majestate civili, virtute supremæ potestatis Legislatoriæ, quæ ei inest, sive illud Jus sit Scriptum, sive Non-scriptum.

XXVIII. Et si igitur ad Consuetudinis Jus requiri soleat actuum frequentia, & illi plerumque à subditis peragi soleant; non tamen subditi aliquid ad ipsam Juris autoritatem conferunt, sed materiam Legislatori præbent, ut si ei ita visum fuerit, formam ac vim juris ei tribuere possit: adeoque opus est, ut ille sciverit, tale quid in sua
civi.

civitate facilitari: deinde ut non contradixerit, sed per-
 miserit id fieri; denique ut ita id fieri & frequentari per-
 miserit, ut consensu tacito videatur approbasse, idemque
 etiam ab aliis fieri velit, & quasi jubeat; absque hoc enim
 tertio si fuerit, fortè mera permissio existimari possit, aut
 conniventia, non Jus. Hinc nonnunquam illud exploran-
 dum arbitratur Ulpianus, an etiam contradicto aliquando
 judicio Consuetudo firmata sit. *l. 34. ff. de legib.* Quo ta-
 men simpliciter opus non esse prolixè probat *Tib. Decian.*
vol. 2. resp. 51. n. 61. seqq. Gail. 2. observ. 31. n. 8. Donell. &
Hillig. l. 1. c. 10. lib. H. Bach. ad. l. 32. ff. h. t. ad Wesenb. eod.
n. 2. Habn. diss. de Consuet. th. 14.

XXIX. Quando igitur tacito consensu & approba-
 tione Majestatis civilis ex actuum (qui non supersticiosè
 numerandi, sed arbitrio Legislatoris submittendi sunt)
 frequentia Consuetudini Juris autoritas tribuitur, illa
 deinceps in similibus actibus illos sibi tributos juris effe-
 ctus exserit. Atque ea ratione Consuetudo dicitur esse
pro jure, ac *pro lege*: & quod *imitetur legem*, hoc est, pau-
 latim à Legislatore tacitè eodem consequatur juris effe-
 ctus & autoritatem, qualem Leges expressè sancitæ & pro-
 mulgatæ. Quemadmodum igitur Legem publicam scri-
 ptam seu expressam Pactum expressum, ita Consuetudi-
 nem juris autoritatem consecutam ea in re imitantur Pa-
 cta Tacita, quibus Jus Gentium Commune inniti dixi-
 mus.

XXX. Qualis vero sit ille usus, quo Gentium Jus
 constituitur, uti non est obvium, ita multum ejus cognitio
 ad naturam illius Juris penitus cognoscendam facere vi-
 detur. Mihi certè verisimillimum apparet, quiquid aliis

visum fuerit in medium relinquens, Jus Gentium Commune & κατ' ἔξοχην ita dici solitum, eorum suum imprimis habere ex Jure Gentium Proprio, quod expressis sancitur pactis. Cum enim paucis, & fortè duabus, gentibus placuisset, expressis pactis certos quosdam legitimosque belli effectus inter se sancire, & ad belli pacisque negotia commodius obeunda Legatos Sacrosanctos esse, & varia alia negotia mutua obligatione constringere voluissent; frequentatis paulatim bellis, aliisque istiusmodi inter gentes & civitates negotiis, idem jus ab aliis successu temporum quoque usu comprobatum videtur; non sanè ut sui tantum causa singulæ gentes paucas illas ea in re imitarentur, sed ut hæc omnes paulatim inter se idem jus constituerent, auctoritatem illi placito tacito adstruente propagata per gentes longumque satis tempus, communi utilitati illarum hoc ipso serviente, Consuetudine. Unde liquet bene Grotium dixisse *lib. 1. de J. B. P. cap. 1. n. 14.* Jus Gentium pari modo probari, quo Jus Non-scriptum civile, Usu continuo & Testimonio peritorum; esse enim illud *σὺν ἡλικίᾳ τῶν καὶ χρόνῳ, repertum temporis & usus.* Quidquid orbis præter creata habet, ceteris præbuit imitandi exemplum. Quo id ad usus humanos apertius, ita citius longiusq. tractum extensumq. Mevius in *prodr. inst. 5. n. 11.* Et *n. 13.* Si per exempla ibis, nihil eorum, quæ indubie sunt juris gentium, sic semel & simul per gentes constitutum demonstrabis.

XXXI. Dixi Jus Gentium Commune plures gentes à paucis per *Imitationem* videri accepisse, & ex tacito pacto per continuatum sive propagatum inter eas Usum etiam auctoritatem Juris & Obligationis inter illas obtinuisse. Nam *Imitari institum hominibus à pueris est.* Et hac re dif.

re differunt ipsi ab aliis animalibus, quod Homo est animal maxime accommodatum ad Imitandum. Et prima disciplina elementa per Imitationem percipiunt. Et gaudent omnes rebus Imitatione expressis. Signum hujus rei est id, quod contingit in operibus opificum. Qua enim ipsa moleste cernimus, horum imagines exactissime expressas dum spectamus, gaudemus, ut abjectissimarum ferarum & cadaverum formis. Natura igitur ad Imitationem propensi sumus. Hæc Aristoteles lib. de Poëtica, cap. 4. Imitari autem est conformare sese ad exemplum alterius, ut ejus similes fiamus. Requiritur ergo in Imitatore Opera vel Usus, quo ad Exemplum alterius se componat, atque ita similitudinem ejus adsequatur. Vossius de Imitat. cap. 1. Duplex vero Exemplum proponi poterit, quod utrumque imitatae gentes liberæ inter se obligationem videntur induxisse, autoritatem talem paulatim adstruente Imitatore Usu à pluribus, & quidem inter se pro Jure ex tacito pacto recepto. Unum Exemplum, cujus imitatione ego cum primis extitisse credo Jus Gentium Commune, dixi esse Jus Gentium Proprium. *th. preced.* Neque tamen aliorum Exemplorum Imitationem excludam, aut pertinaciter adseverabo, tantum uno modo Jus Gentium Commune fuisse introductum. Uti enim mea conjectura mihi verisimillima visa est, ita nec illa opinio verisimilitudine destituitur, Jus Gentium Commune ex plurium gentium Jure civili confimili, de quo supra *th. 3.* ortum esse. Ut adeo hoc alterum sit futurum Imitationis Exemplum, quæ Jus civile pluribus gentibus usitatum, pro communi vinculo juris inter ipsas illas sit paulatim receptum.

XXXII. Et quidem Ferdinandus Vasquius in hac est sen-

est sententia, *Ea omnia, quae sunt Juris Gentium, prius fuisse juris tantum civilis, sed paulatim serpsisse, aut velociter transvolasse ad reliquas gentes & regiones. lib. 2. contrav. illustr. cap. 54. §. 4.* Sed videtur Vasquius loqui de quasi, seu improprie dicto Jure Gentium, quod Bachovius, hanc Vasquii sententiam expendens, Jus Gentium Secundarium appellat, nova significatione, & ab ea, quam supra hoc nomine proposuimus, plane diversa. Sed cum hoc sit Jus Civile plurium gentium, nos autem de proprie dicto simus solliciti, haec tamen ad nostrum institutum nihil facit. Nectamen, uti paulò antè monui, improbable est, cum idem Jus Civile pluribus gentibus propter eandem Utilitatis rationem placuerit divisè, & potuisse quoque inter illas conjunctim recipi per modum & vim Pacti, mutuam obligationem inducentis: quod Grotius rectè in Jure Gentium Communi proprieque dicto requirit *lib. 2. de J. B. P. cap. 3. §. 5.*

XXXIII. Vir Clarissimus Jo. Henr. Bœclerus de origine Juris Gentium ita disputat ad Grotii *lib. 1. cap. 4. §. 14. p. 169.* *Quaerendum est: An illa multa gentes Pactione aliqua induxerint, atque sibi invicem commune fecerint tale jus: an vero per Imitationem ab una gente ad aliam, atque ita tandem ad multas jus istud pervenerit. Posterior modus, qui potest impedire, quin sit & maneat tale jus, plurium gentium Jus Civile? Prior modus, qui solus idoneus est ad faciendum Jus Gentium, à gentibus scilicet constitutum, quam sit demonstratu arduum, idoneis locis attingetur. Aperta certe pactione vix apparebit: igitur ad tacitam confugiendum erit. Facile quisque videt, disputare illum de Jure Gentium Communi; nam Jus Gentium Proprium quod diximus, expresse etiam*

etiam pactis constitui, non puto unquam in dubium vocaturum fuisse. Si igitur originem Communis illius Juris Gentium inquiras, duo illi modi à Bœclero propositi, non separandi, sed jungendi sunt. Imitatio enim cernitur in Usu vel Juris Gentium Proprii, vel plurium gentium Juris Civilis, cujus utriusque exemplum sibi habere potuit propositum. Pactio tacita cernitur & præsumitur ex eodem Usu paulatim inter diversas pluresque gentes, impellente magis magisque varia Utilitatis ratione, pro communi Juris vinculo recepto.

XXXIV. Richardus Zouchæus, Jctus Anglicus, hac de re ita differit, *Element. Jurispr. part. 1. sect. 4. Jus Gentium est rectè agendi norma, quæ Gentium vel Hominum ple-
rorumque judicio comprobatur: eaque vel Ratiocinatione, vel Moribus introducta est. Ratiocinatio est, quæ per discursum rationis quid sit Utile humano generi excogitavit. Mores Gentium sunt, qui, quid conveniens sit humano generi, Experientia communi comprobant. Nihil hic distinctè, nihil accuratè demonstratur, quin omnia magis etiam confundi & intricari videas Juris Romani, quos subjicit, textibus. l. 1. §. 4. ff. de Just. & Jur. §. 2. v. Jus autem gentium. Inst. de J. N. G. & C. quibus Jus Naturæ & Gentium, uti supra vidimus, in unum *κικεῶνα* conjicitur. Si igitur Usu & Moribus aliquid pluribus gentibus Utile ac Conveniens deprehenditur, & hujus finis obtinendi gratia universalis norma actionibus, tanquam Juris regula & Lex proponatur, hoc ipsum sine Ratiocinatione fieri nequit, sed necessum est, ut hanc ad rem suam opem commodet Prudentia Nomothetica. Prudentia vero est habitus *μετὰ λόγῳ ἀληθῆς, cum vera Ratio-
ne seu Ratiocinatione conjunctus*, quo quis de iis, quæ ad be-*

ne beateque vivendum Utilia sunt, rectè deliberare & discernere potest *6. Nicom. 4. §. 10. & cap. 5.* Prudentiæ autem subservit Experientia, eique multa singularia, quæ comperta habet, subministrat. *Experientia enim rerum singularum usu exercitata intellectum facit idoneum, ad discernenda & definienda principia, id est, propositiones, quas ex multis quæ sigillatim aguntur, comparare consuevimus, atque inde eventura etiam quandoque prospicimus. Cum enim factum aliquid est, quid secuturum sit, Prudens sæpe numero prædicat, eò quod multis a impexit hujusmodi, atque ita didicit, quid quamque rem antè factam consequi soleat.* Ita Eustratius ad *6. Nicom. cap. 10. §. 23.* Ubi idem catè observat, conjungi à Philosopho cum senioribus, qui Experientia pollent, Prudentes, qui ex singularibus per Experientiam collectis Ratiocinationem instituunt.

XXXV. Vereor sanè, ne Zouchæus hanc in curam incubuerit, ut textibus Juris Romani obsequeretur, & receptæ Juris gentium distinctioni in Primævum & Secundarium verbis allatis velificaretur. Ita enim veteribus Jcis fervire solent Interpretes, ut Naturæ jus per Rationem, Gentium jus per Ratiocinationem innotescere dicant. Quæ etiam fuit Wesenbecii sententia, quam suprâ *th. 5.* tetigimus. Unde etiam Mevio Jus Gentium non absurdè Jus Ratiocinationis dici videtur. Agnoscit tamen ille rectè, de Jure Naturæ non solum ex primis principiis nobis constare, sed etiam ex conclusionibus per Ratiocinationem collectis. Imò pleraque Juris Naturalis decreta ratiocinando innotescunt. Etsi igitur etiam Juris Gentium placita ratiocinando Prudentia elicuerit, ex aliis tamen principiis, quibus videlicet Jus Arbitrarium innititur,

tur, colliguntur, ut sub ratione Utilitatis inventa & à gen-
tibus approbata illarum Civitatibus profint. Hinc inter
alia ita loquitur Mevius in suo Prodromo Jurispr. gent. com-
munis Inspect. s. n. 9. Ratiocinatio ex naturalibus dictatis in-
tendit rectitudinem vitæ & morum, natura integræ quàm maxi-
mè congruam. At quæ parit Gentium jus, ex necessitatibus &
usu vitæ humana depravationi reddit, & obnoxia, colligit, quid pro
securitate & usu hominum quàm maximè commodum & expedi-
tum. Ut utrumque Jus discrepat sine & medijs, sic & quæ ad
id constituendum atque noscendum tendit Ratiocinatio. Quod
ad evitandam utriusque confusionem, & errorem, Jus Naturale
Ratiocinationis confundentium, notari meretur, Hæc ille.

XXXVI. Sed operæ pretium fuerit, etiam hac de
re audire Albericum Gentilem: qui cum vulgares illas
Juris Gentium descriptiones proposuisset, quod omni
generi humano commune est, sequentia subjicit; ista
non sic sunt capienda, quasi convenerint unquam gentes omnes,
& jus istud constituerint. Non sic dicunt; Non necesse est, sic
capere verbum, Omnes, ut de Omnium usu quum dicitur, etiam
de omnibus omnino gentibus intelligatur, quæ numero innumera,
regionibus immensum disjuncta, moribus prorsum discrepantes,
linguis variis manerent incognita. Non te decipiat Jctus ma-
gnus Hugo Donellus, qui definitiones sic accipit & propterea im-
probat quoque. Sed quod successive placere Omnibus visam est,
id totius orbis decretum & concilium fuisse existimetur. Et
vero Jus non scriptum, ut hoc est, item ut Consuetudo, aliter
non inducitur, lib. 1. de Jur. belli. cap. 1. p. 11. Sed non unum
in hoc Jcto hic notandum est. Primò enim malè distin-
guit, imò potiùs confundit Jus Naturæ & Jus Gentium pro-
priè dictum, ceu cuivis integrum textum perlustranti

non potest non esse manifestum. Deinde cum supra demonstraverim, Jus omnium gentium non esse nisi Jus Naturæ, meritò pingues illas definitiones rejecit Donellus. Hactenus vero rectè sentit Albericus, cum gentes sint innumerae, multùmque distractæ, successive gentes in sui Juris placita consensisse. Modum vero, quo suo consensu illa approbaverint, & inter se receperint, eundem fuisse indicat, quem ego demonstravi, putà illorum usu frequentato, propagato, inveterato, & pro vinculo societatis inter gentes admissio; perinde sicuti usu diuturno paulatim Jus non scriptum Consuetudinis adstrui solet. Quem modum etiam multis explicat & confirmat verbis Mevius in suo *Prodr. Insp. s.* ubi etiam singularis quædam opinio legitur, quo pacto Jus hoc dicatur *Omnium Gentium*; non quod aut omnes gentes in illud consentiant, aut receperint, sed quod pro justitia, pace & salute omnes opus habeant, seu ad communem omnium utilitatem spectat. n. s. Sed sicuti de modo constituti Juris Gentium bene loquitur, ita hæc libram desiderare videntur.

XXXVII. Quæ de Jure Gentium in genere, ejusque primaria specie, quam Commune Jus Gentium vocavi, disserui, velim omnia commode dextreque accipiantur, neque verba capientur. Horum aucupia ut tantò magis evitem, quædam ex superioribus adhuc explicabo. Dixi de quibusdam Juris Gentium capitibus per Præsumptionem constare, quod inter liberas gentes consensu illarum sint recepta. Cum enim usu & consuetudine paulatim illa obligatio inducatur, non apertè nec uno momento promulgetur, sed sensim sine sensu invalescat, & quasi gliscat; primus consuetudinis, quæ de illa obligatione cœpta

pta quamprimum haberi poterit, videtur quadam Præsumptione niti. At ubi Gentes suum consensum evidentiori indicio, & fortè Factis testantur, plenè certi sumus, obligationem inter illas plenè inductam esse. Quod si denuo argueris, etiam ex Factis hujusmodi de Consensu & Pacto gentium per Præsumptionem nobis constitutum esse; non quidem adverfabor, cum nemini non sit cognitum, Præsumptiones non unius esse generis, & harum alias minùs, alias magis, alias maximè nos certos reddere posse. Unde etiam ultro sequitur, Pacta Tacita, quibus Jus Gentium Commune innititur, posse generis non unius esse. Nam *Tacitum potest intelligi variis modis. Primo, quando venit in necessariam consequentiam Expressi: & hoc quidem habetur pro Expresso. Deinde Tacitum intelligitur, quod venit ex natura actus: idq; etiam habetur pro Expresso. Tertio Tacitum intelligitur, quod inducitur ex Præsumptionibus. Denique etiam Tacitum potest intelligi, quod Facto demonstratur. Franc. Mantio. de tacit. & ambig. convent. lib. 1. tit. 5. n. 30. & 31.* Postremi generis Tacitum quod attinet, illud talè perhibetur comparatè, quatenus illud Tacitum dici solet, quod verbis non est expressum. Nam absolutè si hoc Tacitum consideres, potius pro expresso habendum est. Quid enim interest, suffragio an facto Gentes suum consensum testentur? *arg. l. 32. ff. de legib.* Neque video, quid veret, quò minus id, quod *Jctus l. 2. ff. de pact.* ait, Pacta etiam Re fieri, tam de Consensu per Facta, quàm per Verba expressè significato interpretemur; licet ad hoc tantùm mentem *Jcti* restringat *Borcholt. comm. ad tit. de pact. cap. 2. n. 2.* Quod si quis Consensum factis testatum, medium inter Voluntatem Expressam & Tacitam cum So-

cino Jun. Cravetta, Salyceto, Curtio Jun. collocet, præ-
senti instituto non officiet. Tacitus enim ille Consensus
existimatur, comparatione facta cum eo, qui verbis sit ex-
pressis significatus. Expressus vero putatur, quod ad ef-
fectum. Imò Pactum quandoque potest dici partim Tacitum,
partim Expressum. *Mant. d. l. n. 31. & 34.* Et quamvis
regulariter plus juris sit in Expresso, quam Tacito; inter-
dum tamen hoc isto potentius est, veluti cum Jus, vel
Prudentia, conventionem ob temporis vetustatem aliasq;
rationes præsumit. *Mant. d. l. n. 26. & 20.*

XXXVIII. Denique quando Jus Gentium omne
Utilitatis gratia comparatum aut constitutum esse docui,
hoc fortè nemo in dubium vocabit, modò illud omnibus
persuaserim, Jus omne Arbitrarium hunc finem sibi ha-
bere propositum, ejusque speciem Jus Gentium esse. Sub
Utilitate Necessitatem complector. Quò enim magis res
quædam nobis sunt necessariae, eò magis iustanquam Uti-
libus, indigemus. *ἡ ἀνάγκη διδάσκει τῶν συμφερόντων,*
Necessitas utilium magistra, inquit *Dionys. Halic. lib. 3.* Si quis
vero præterea à me desideraverit, ut illas utilitates vel
necessitates sigillatim exponam, præstabo quidem illud in
præcipuis quibusdam & evidentioribus rebus: in omni-
bus ut id fiat, nec à quoquam plenè præstari, neque adeò
rectè peti poterit. Nam, uti Cicero *lib. 2. de Invent.* ait,
Quædam ex Utilitatis ratione etiam obscura in consuetu-
dinem venerunt. *Add. l. 20. ff. de legg.* Transeundum ergo
jam est ad specialia quædam capita, in quibus vim & effe-
ctus Juris legitimos Jus illud Gentium commune obti-
nuit. De his enim primò, deinde de Jure Gentium Pro-
prio, eoque pertinentibus agemus, & post illa, sine
omni-

omnino aliquod Jus Gentium, disputabimus. Hanc enim disputationem, nisi istis antè cognitis, feliciter haut agredi vel tractare poterimus.

XXXIX. Cum Improbilas hominum sit inexplebilis, 2. *Polit. 5. p. m. 91.* & maxima pars injustorum factorum, quæ spontè faciunt homines, ferme proficiscatur ab Ambitione & Avaritia, 2. *Polit. 7. p. 113.* nec solum homines propter res necessarias injurias inferant, sed etiam ut gaudeant, nec cupiditatibus & desideriis suis excrucientur; 2. *Polit. 5. p. 89.* hinc ferè Bella quoque extiterunt olim, & nunc item moveri solent, ut si forum conscientia (Justitiam Internam passim appellat Grotius) & Juris Naturalis decreta consulas, Bella maximam partem injusta fuerint pronuntianda: qualia quidem ad Juris Interni regulam examinata à Latrociniiis nihil distant, arbitrante ita piè rectèque Grotio *lib. 3. de I. B. P. cap. 10. n. 1.* Sunt tamen etiam quædam bella Justa; esse utique secundum nostram theoriam possunt. Ut vero ipsum Jus est duplex, Naturale & Arbitrarium; ita utrumque suam in Bellis auctoritatem habet. Hoc tamen non omne, sed quod Gentium Jus diximus.

XI. Jus Naturæ quod attinet, illud primò exigat Justitiam Causæ, quòd iniquè in aliquo bono fueris læsus. Deinde, ut illa sit satis Gravis læsio. Si enim Prætor propter modicam summam extraordinarium Restitutionis in integrum remedium impertiri noluit, *l. 3. ff. de in int. restit. & l. 9. in fin. ff. de dol. mal.* multò minus Natura propter exiguam læsionem subsidiarium, idque præternaturale, remedium Belli indulgebit.

XLI. Præterquam quod Justam Bello causam subesse,

esse, etiam Necessariam esse oportet. Si enim satisfactio aut reparatio injuriæ offeratur, aut exacta ulla alia ratione placida haberi possit, abstinendum est à cruento illo subsidiario remedio. Quàm religiose veteres Feciales hoc observaverint, supra vidimus, dolemusque vehementer, ab illa sanctitate gentilium tam longè Christianos abesse. *Natura humana seu rationalis nequaquam fertur ad bellum, nisi κατὰ δούρειον παράσπονδον, ut in Græcorum proverbio, sive per modum subsidii, id est, si pax & societas, ejusq; vinculum jus, aliter quàm bello servari aut obtineri nequit: sive ubi Bellum, unum & solum superest instrumentum socialis status jurisq; tutandi. Bæcler. ad Grot. lib. 1. cap. 1. p. 178.*

XLII. Porro Naturæ Jus requirit, ut Bellum ad debitum referatur finem, Pacem, inquam, quæ si nihil sit habitura injuriarum vel insidiarum, ambabus manibus prehendi, & bello semper præferri debet. *Bella gerimus, ut pace fruamur. Nemo enim expetit, vel ut bellum gerat belli inveniendi causa, vel ut serere bellum liceat. Videretur enim esse planè quispiam sanguinarius, qui etiam amicis (hoc est, quibus amicis uti liceat bonis conditionibus) bellum faceret, ut pugna atque cedes fierent, inquit Aristoteles, 10. Nicom. 7. §. 21. seqq.* Quantò majori igitur sollicitudine à Christianis Principibus vel tentanda sunt bella, vel fugienda potius, imò justa & necessaria etiam quantocyus abrumpenda; quibus omnibus & singulis in re tam atroci suscipienda vel tractanda convenit esse Christianissimis, hoc est, Christi præceptorum, & inprimis Charitatis observantissimis?

XLIII. Denique vult Jus Naturæ, Bella etiam justè geri, ut ad obrinendum eorum debitum finem, etiam à bel-

23

A belligerantibus debita media modique hoc jure saltem permissi deligantur. Ut autem evidentiùs constaret, quis belli gerendi modus, ceu Justus, non solum Juri Naturæ probetur, sed & ex instituto talis reputari possit, placuit gentibus tacito pacto, usque, certa belli jura arbitraria constituere, ad modum belli vel legitimè capeffendi, vel gerendi, vel finiendi determinandum pertinentia. Atque ita intelligendum est, quod Hermogenianus dixit, Jure Gentium introducta esse bella. *Add. Grot. 1. de J. B. P. cap. 2. n. 4.* Interim protinus monemus, effectus Belli legitimos ex Jure Gentium prodeuntes, si ad limam Juris Naturalis explorentur, partim tales deprehendi, ut graviter deficiant, & ab hoc injustitiæ damnentur. Quod quoties belligerantium quis prospicit, vel animadvertit; Jus illud Gentium Externum ad Juris Interni regulas pie revocabit, illiusque defectus hinc emendabit.

XLIY. Ut igitur Bellum ratione primordii, dum suscipitur, sit Jure Gentium legitimum, ejus autoritate & auspiciis ut suscipiatur necesse est, penes quem est *το κρυειον* Reipublicæ, utpote cujus magna pars est Jus Belli. Tale Bellum, inquit Grot. *lib. 1. de I. B. P. cap. 3. n. 4.* dici solet *Justum*, putà ex Jure Gentium, & quod singulares inde Juris effectus consequatur; perinde ut Justum Testamentum codicillis, Justæ nuptiæ servili contubernio aut concubinatui opponuntur, putà, quod tale testamentum talesque nuptiæ peculiare quosdam effectus ex Jure civili Rom. habeant. Hoc modo Justum Bellum eidem Grotio rectè dicitur *Publicum*: quod quale sit ex Hostium definitione à JCris tradita intelligi potest. *Hostes* sunt, quibus bellum publicè Populus Romanus decrevit, vel ipsi Po-

M m

pulo

pulo Romano. Cæteri Latrunculi vel Prædones appellantur. *l. 24. ff. de capt. & postlim. l. 19. §. 2. & l. 21. §. 1. ff. eod. l. 118. ff. de P. S.* Idem si fiat in aliis Rebus publicis, ut auctore eo bellum moveatur, qui habet summum imperium, quod erat penes Populum aliquando Romanum, Bellum hoc erit Publicum, & Justum.

XLV. Nec tamen hoc sufficit, ut bellum secundum Jus Gentium perfectè Justum sit: sed tum demum, si ita à Majestate civili sit publicè decretum, ut ejus significatio ab altera partium alteri solenniter seu more recepto facta sit: quod fieri solet per solennem Promulgationem, Indictionem, Denuntiationem seu Clarigationem. Unde tale Bellum hoc modo susceptum & significatum Grotio appellatur *Solenne ex Jure Gentium*. Nec tamen hic intelligo Solennitates Indictioni adhibitas, ex moribus & institutis quibusdam populis peculiaribus, veluti ut id fiat per caduceum, sagmina, verbenas, hastam sanguineam, ejus in hosticum missionem, & cætera de genere hoc, quorum supra mentionem feci; *sed ut certò constaret, non privato anſu, sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum, geri bellum. Nam inde nati sunt effectus peculiare, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo, quod Rex gerit in subditos, locum habet. Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 3. n. 11.*

XLVI. In ipso bello, quod secundum requisita Juris Gentium Justum est, mutuo hostibus illata læsio ac detrimentum est licitum, sive id in personis, sive rebus contingat, etiamsi id eveniat ei, qui justa causa nititur, aut ei, qui ultra modum naturaliter fortè concessum læsus fuerit. Huc spectat illud Poëtæ.

Tum

Tum (bello solemniter denunciato) certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Ubi cum primis notanda est homonymia ejus, quod *Licitum*, vel *Licere* dicimus. Quandoque enim id dicitur *Licitum*, quod omnino cum *Honesto* convenit, sic ut ad idem sis obligatus. Nonnunquam *Licitum* est, quod quidem rectum est, ut tamen aliud eò laudabilius fieri possit. Tertio & id perhibetur *Licitum*, quod est *ad id quod*, ita ut sine vitio aequè fieri aut non fieri possit. Denique *Licitum* dicitur, quod quidem salva honestate & officiorum regulis fieri nequit, ut tamen apud homines habeat impunitatem, imò interdum præterea *Judiciorum* censetur mereri præsidium. Jam vero in bellis varia eveniunt, quæ *Licita* sunt, vel saltem dicuntur, sed alia atque alia ratione. Hinc illa vox Marcelli apud Livium; *Quidquid in hostibus feci, Jus belli defendit.* In postremi generis *Licitum* quadrat illud Lucani: *Jusq; datum sceleri.*

XLVII. Etsi autem hoc *Licentia* jus uti Grotius appellat *lib. 3. de I. B. P., cap. 4, n. 6.* latè grassetur; nam & infantes & feminas occidere, & captos quovis tempore obtruncare, & dedere se volentes, non autem in fidem receptos, aut sine conditione deditos, interimere, hoc jure belli gentium externo licet; veritum tamen est jure gentium saltem meliorum, ne veneno hostem perimere, tela illo inficere, aut aquas corrumpere liceat. *Armis bella, non venenis geri debere,* apud Val. Maximum legitur *lib. 3. cap. 8.* *Toxico illitis telis qui in hostem utitur, hunc ferrum infamare veneno,* dixit Silius. Jus vero Naturæ quod attinet, vix quidquam intererit, quem hoc jure interfice-

re liceat, gladio an veneno hoc perpetretur, siquidem
 cetera sint paria. *Grot. d. c. 4.*

XLVIII. Multò magis hoc Jure Gentium licitum
 est, res hostium corrumpere, atque diripere. Plena sunt
 historiarum monumenta, muros fuisse subversos, oppida
 & castella solo æquata, salè illud conspersum, aratro ho-
 stili circumactum, domicilia, imò & fata fuisse exusta.
 Sed nec sacra loca, nec religiosa hoc mero gentium jure
 fuisse excepta confirmant *l. 36. ff. de religiof. C. l. 4. ff. de
 sepul. viol.* modò vim & injuriam à mortuorum corpori-
 bus hostes abstineant. Neque sola vi licet suas res hosti-
 bus eripere, rumpere aut perdere, sed & ad eam rem Do-
 lo uti, à quo tamen perfidia absit: alioqui ne hoc qui-
 dem gentium jure Bonus ille Dolus censetur. *Grot. 3. de
 J. B. P. cap. 1.*

XLIX. Præterea in bello jure gentium solenni quid-
 quid rerum hosti eripitur aut occupatur, in dominium
 occupantis eodem jure transit, sic ut illud non solùm ipsi,
 sed & iis, qui ab illo in ejusdem possessione titulum ha-
 bent, sit à gentibus relinquendum, imò pro re nata judi-
 ciali præsidio adferendum. *ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογῶν τὴν εἶναι, ὅτι
 ὁ πρὸς τὴν πλεμον κερτάμενα τῶν κερτάντων εἶναι Φασί.* Lex namq;
 consensus quidam est & pactum, in quo bello victa victoribus
 esse affirmant; inquit Aristoteles *1. Polit. 4. pr.* Quæ ex
 hostibus capiuntur, jure gentium statim capientium fiunt.
l. 5. §. ult. ff. de acquir. rer. dom. §. 17. Inst. de R. D. Neque in-
 terest hactenus, hosti an subditis hostium res fuerint ere-
 ptæ. Sed & si illa hosti fuerint in bello erepta, quæ ille
 eodem jure antè aliis extorsit, non posse hos ista vindica-
 re à victoribus, Jure gentium certum est. *Grot. lib. 3. de
 J. B. P. cap. 6.*

L. Tali

L. Tali bello qui sed edunt, aut servitutem promittunt, aut capiuntur, Jure gentium Servi victorum fiunt. Capi vero tunc censentur secundum Pomponium, ubi intra praesidia sua eos hostes perduxerint. *l. 5. §. 1. ff. de capt. & postlim.* Et qui in pace pervenerunt ad hostes, si bellum subito exarserit, victorum servi efficiuntur, apud quos jam hostes suo facto (Grotius legit *fato*) deprehenduntur. *l. 12. pr. cod.* Neque ipsi tantum servi fiunt, sed & qui in ea conditione nascuntur. *Jure gentium servi nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis nostris nascuntur;* inquit Marcianus *l. 5. §. 1. ff. de stat. homin.* Res item cum hoste capto adquirentur domino, atque hoc quidem Jure quidvis penè impunè in servos fieri licet, nisi quatenus fortè modum severitatis statuit lex civilis. Istud confirmat Cajus: *In potestate sunt servi dominorum: qua quidem potestas Jure gentium est.* Nam apud omnes peraeque gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitæ necesse potestatem fuisse, & quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiritur. *l. 1. §. 1. ff. de his qui sui vel ali. jur. §. 1. Inst. eod.* Notat vero Grotius; Jus illud gentium circa captivos, nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes. *lib. 3. de J. B. P. cap. 7. n. 8.* Apud Christianos vero hoc Jus gentium pridem exolevit, eademque humanitate Mahumetitas inter se uti, testes sunt Chalcocondylas *lib. 3.* Leunclavius *lib. 3. & 17.* Busbequius *epist. 3.* Adeoque erit hoc jam exemplum Jure gentium Communis minus latè patentis. Confer *th. 23. supra.*

LI. Quemadmodum singulos bello captos servitutem personalem subire oportet, ita finito victoria bello, vel pars civitatis, vel universa civitas subacta, in ditionem

Mm 3

& im-

& imperium victoris transit. Ariovistus Cæsari dicebat, jus esse belli, ut qui vicissent, quemadmodum vellent imperarent, populumque Romanum victis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuevissent. *Cæs. lib. 1. de bell. gall.* Et sicuti res, quæ singulorum fuerunt, jure belli cum personis adquiruntur, ita & res civitatis unà cum illa in potestatem victorum transeunt. *In sua enim potestate non videtur habere, qui non est sua potestatis*, inquit Ulpianus *l. 21. ff. ad l. Jul. de adult. l. 118. ff. de R. I. l. 54. §. ult. ff. de acq. rer. dom. Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 8.*

LII. Ut propter perpetrata facinora delinquentes puniantur, Juri Naturæ conveniens est. Ut vero vel puniatur facinorosus, vel dedatur, Juris Arbitrarii placitum est. Quod cum etiam inter gentes sit receptum, etiam hoc Juris gentium caput est. Si enim designato facinore in aliam civitatem delinquens profugerit, non licet illi civitati, ubi delictum est commissum, persequi delinquentem armata manu extra suam ditionem. Itaque illa gens, apud quam degit, qui culpæ est compertus, alterum facere debet, ut interpellata vel ipsa puniat nocentem, aut deditione facta cum arbitrio interpellantis permittat. *Ceterum jus hoc deponendi ad pœnas eos, qui extra territorium profugerunt, hoc & proximè actis seculis in plerisque Europa partibus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit. Grot. 2. d. J. B. P. cap. 21, n. 5. Cato certè Cæsarem Germanis ob bellum injustè illatum dedi voluit.*

LIII. Quidquid vi fit adversus hostem, id omne per Indu-

Induciarum tempus fit contra Jus Gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium. Nam Induciæ sunt conventio, per quam bello manente ad tempus hostilibus actibus abstinendum est. Et quamvis nova indictione belli, ubi Induciarum dies exierit, opus non est, Feciales tamen apud Romanos aliud observasse, testis est Livius *lib. 4.* ut ostenderent, quanto opere à bello & bellicis actibus abhorrent, & quod non nisi justis atque necessariis causis eò adducerentur. Quod si Induciæ petita & concessa fuerint propter causas speciatim expressas, reliqua speciali conventionione non comprehensa per Inducias illicita sunt. Si igitur obsessi sepeliendorum cadaverum gratia Inducias impetraverint, & interea fortè auxilia aut comitatum recipere studeant, hæc vero armis arceantur, nihil contra Induciarum pacta committitur. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 21.*

LIV. Jus quoque Postliminii Jure Gentium introductum est, etsi ex Jure civili Romano alii atque alii effectus ei accesserint: ceu videre est *exit. ff. de capt. & postlim.* Est vero Postliminium jus, quod nascitur ex reditu in limen, id est, fines publicos. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 9. n. 2.* Nec solum Postliminii jus locum habet, ubi in nostra præsidia fuerit reversus, qui ex nostris fuerit captus, sed & si ille, vel resejus generis, in quo Postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, aut ad regem socium, vel amicum, putà qui partes in bello easdem sequuntur. Nam apud eos, qui amici quidem sunt, sed non earundem partium, bello capti statim non mutant, nisi ex speciali pacto. *l. 5. §. 1. & l. 19. §. 3. ff. de capt. & postlim. Grot. d. c.*

LV. Perfrequens etiam fuit quondam fidei ac securitatis inter gentes confirmandæ modus, datis Obsidibus.
Atque

Arque hi non solum Mares dabantur, sed & Feminae. Ita nobilis Clœlia unâ cum aliis virginibus Porſennæ, Etruscorum regi obſes à Romanis fuit data. Nec solum Obſides dati fuerunt adulti, qui ipsi consentire in illam obligationem possent, sed & pueri, infantes, ac pupili. *Grot. lib. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 14.* Sive igitur Obſides ex sua se conventionem obligassent, sive ab aliis fuissent traditi, & fides fortè aut securitas, cujus gratia exhibiti fuerant, læsa fuisset, hoc jure gentium puniri & trucidari poterant. Hinc Divitiacus apud Cæsarem conqueritur *lib. 1. de bell. gall.* Ariovistum obſides nobilissimi cujusque liberos poſcere, & in eos omnia exempla cruciatus edere, si qua res non ad nutum aut ad voluntatem ejus facta sit. Mox addit, si Ariovistus rescivisset, quæ Cæsari conquestus sit, non dubitare se, quin de omnibus obſidibus, qui apud eum sine, gravissimum supplicium sit sumpturus. A Theſſalis occisi olim ducenti quinquaginta: à Romanis Volſci Aurunci ad trecentos. *Dion. Halicarn. lib. 10.* Quod vero Obſides apud Romanos testari nequiverint, *l. 11. ff. qui testam. fac. poss.* & quod illorum bona in fiscum sint cogenda, *l. 31. ff. de jur. hsc.* videtur Juris civilis Romani proprium esse. Cujus rescripti hanc rationem videtur habuisse Commodus, quod eodem loco habuerit obſides, atque captivos; cum tamen isti verè captivi non sint, *Albar. Gentil. l. 2. de Jur. bell. cap. 10.* Cur etiam iidem testari fuerint prohibiti, ab eodem ibi docetur. Quod si Obſides fugam moliantur, itidem Jure Gentium necari possunt, quod in securitatem dati illa ratione eam maximè ipsi lædere conantur. Sic Tarentini, qui fugere tentarunt, retracti Romam, virgis caſi, & de saxo dejecti. *Liv. lib. 25.* Hinc Edu-

Eduardus III. Angliæ Rex accusabat Gallum, quod contra jus fœderis receperit obsidem fugientem, *Polyd. Virgil. lib. 19. Hist. Anglic.* Si item Obsides fuissent ea conditione traditi, ut, si vel unus eorum fugisset, soluta esset omnibus fides, atque unus fortè fugerit, Jure Gentium reliqui morte possunt adfici. Id quod ab Atheniensibus factum esse memorat *Thucydides lib. 4.* Addatur *Albericus Gentilis d. l. Grotius lib. 3. de J. B. P. cap. 20. Jo. Schilteri dissertatio Juridica de Jure & Statu Obsidum.*

LVI. Enarravi hætenus quædam capita, Juris effectum ex placito gentium habentia, quæ si ad stateram Juris Naturalis appensa examinentur, partim recta sunt, partim dura, partim injusta prorsus & inhumana. Itaque Jus Gentium nova adhuc distinctione dividere licebit, in *Verum & Putativum.* Istud appello, quod Juri Naturæ non repugnat. Hoc, quod ei adversatur, & cui adeò Jus Naturæ contradicit. Postremi enim generis quæ sunt, habentur quidem pro justis, sed à Jure Naturæ injusta pronuntiantur: & licet in foro humano tales sanctiones vel conventiones dent licentiam & impunitatem, atque hætenus ceu Justæ venditentur, cum tamen in foro conscientiæ à Jure Naturæ damnentur, intrinsecus spectatæ sunt sanè illarum Justa sæpe Injustissima. Unde non solùm tale Jus Gentium Grotius Externum, sed & Dominium Externum passim appellat, quod militantes jure gentium in rebus bello iniquo captis acquirunt. Scilicet Jus Naturæ, utpote à Providentiâ divinâ profectum, semper est rectum: Arbitrarium verò non rarò deficit. Qua de re plura disserui *Disput. de Jure Arbitrario th. 6. seq.* quod in Jure Gentium bellico tantò facilius evenire potuit, quò magis a-

nimos Bellum, res asperissima, efferare solet. Unde etiam Aristoteles reprehendit Lacones, quod leges suas tantum non unice militari studio accommodaverint, civesque eorum laboribus bellicis ita induruerint, ut facti sint *θεροδαις*, *feri. 7. Polit. cap. 14. p. 486. & 8. Polit. cap. 4. pr.* Quod si quis à me requirat, ut sigillatim illa capita perenseam, quæ Juri Naturæ adversantur, delegabo Grotium, qui pro me satisfaciet. Ille enim hæc inhumana & iniqua Juris Gentium scita non solum mitigat temperatque, sed sapo enervat penitus & rescindit: eui videre est ex illius *Lib. 3. de I. B. P. capitibus 11. 12. 13. 14. 15. 16.* Quam quidem rem aggressurus graviter his verbis præfatur *lib. 3. de I. B. P. cap. 10. n. 1. Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus penè omnia, quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. Nam cum primum hanc Juris Gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum, Juri esse, aut Licere, multa dici eo, quod impune fiant, partim etiam quod Judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitant à recti regula, sive illa in jure strictè dicto, sive in aliam virtutum præcepto posita est, aut certè omittantur sanctius, & cum majori apud bonos laude.*

LVII. Quod attinet Jus Gentium Verum, quod verè obligat, ejus decreta partim sunt Dura & Rigida, ut tamen Jure Naturæ simpliciter non damnentur. De his accipienda esse videntur postrema ex Grotio jam allata verba, quod omittantur sanctius, & cum majori apud bonos laude. Cumque Æquitas sit *ἐπινοήθημα τῶ νομίμων δικαίων*, *correctio juris legitimi*, etiam illius in his Juris Gentium placitis ratio diligentissimè est habenda, sive illorum rigor sit relaxandus & mitigandus, sive quædam generalius

con.

concepta sint restringenda. Istius temperamenti exempla plurima proponit Grotius citatis paulò antè capitibus. Restringendo *Æquitas suum officium faciet cum in aliis Juris Gentium quibusdam conventionibus, tum in primis, ubi Fœdera interpretationem poscunt. Nam quia multa sunt dubia interpretationis, patet semper perplexandi materia;* inquit L. Corn. Lentulus apud Appianum circa finem belli Punici secundi *lib. 14. Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 16. num. 22. seqq.*

LVIII. Humanissimum vero est illud Jus Gentium, quo Legatorum securitatem iis munire placuit. Unde passim scriptoribus *Sancti, Saerosancti, Inviolabiles illi dicuntur. Imò tam sancti habentur Legati, ut, qui illos læserit, non solum humanum sed & Divinum jus violasse dicatur. Cicero de Haruspicum responsis: Sic sentio, jus Legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum. Et Verrina 3. Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modò inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur. Nam apud Romanos jura Legationis, de quibus Feciales judicabant, ut suprà audivimus, procul dubio partem Juris sacri constituerunt. Cujac. lib. 11. obs. 5. Sed eum etiam Philippus in Epistola ad Athenienses, Plutarchus in vita Æmylii, & Josephus lib. 15. hist. ant. impium facinus esse dicant, lædere Legatos, hujus rei etiam aliam causam habuisse videntur, fortè quod sanctius & solenniùs ipsis fides securitatis nomine sit data, atque adeò religiosius etiam reverentia divini Numinis, unde Obligationis necessitudo cum primis apta est, conservanda. Bene Pomponius ad Q. Mutium: Si quis legatum hostium*

pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur Legati. Et ideo si cum Legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere; id enim Juri gentium conveniens esse. Itaque cum qui Legatum pulsasset, Q. Mutius dedit hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere. l. ult. ff. de legation. Ulpianus Lege Julia de Vi Publica cum teneri ait, qui legatos, oratores, comitesve eorum pulsasset, aut injuriam iis fecisset arguetur. l. 7. ff. ad l. Jul. de vi publ.

LIX. Et si vero Legatorum, qui etiam Oratores Nuntii, Interpretes dicuntur, appellatio sit generalis, & vulgari loquendi consuetudine illa extendi soleat; quod tamen Jus Gentium attingit, hujus non perinde participes sunt illi, qui quidem vulgò Legati dicuntur, cum tamen secundum significationem maximè propriam non sint; sed iis tantum, vel certè præcipuè, quicumque invicem ab iis mittuntur, penes quos utrinque est *το κρείον* Republicæ. Hinc ita docet Grotius: *Qualecunque est hoc Jus Gentium, ad eos Legatos pertinet, quos mittunt, qui summi imperii sunt compotes inter se. Nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non Jure Gentium, quod inter gentes est diversum, sed jure civili reguntur. lib. 2. de I. B. P. cap. 18. n. 2.* Qui ergo rectius vulgo in his sapiunt, solent illos, qui à minoris autoritatis & conditionis Principe ad majorem destinantur *Agentes* seu *Residentes*, magnarum civitatum nuntios, *Commissarios*, *Deputatos* & *Syndicos* appellare, *Perez. ad tit. C. de legat. n. 1. & 17.* Caterum in hujusmodi appellationibus Usus sæpiuscule quid mutat, & felicius ferè hoc Legatorum discrimen jam lingua Gallica aut Italica exprimitur. Videantur Carolus Paschalius,

lius, Fridericus à Marselaer, aliique, qui de Legatis scripserunt. Illud quoque ex usu cujusque gentis vel civitatis erit dijudicandum, quod *Perez.*, ad d. t. n. 17. testatur, magnarum civitatum legatos habere pleraque jura & privilegia cum Legatis Principum communia.

LX. Cum ergo Legati, καὶ ἐξοχῶν ita dicti, mittantur ab iis, & ad eos, penes quos est summa Reipublicæ potestas, seu Majestas civilis, atque illa hos mittendi facultas hujus quædam pars sit, usu nostri temporis illi solent duplicis generis constitui, Ordinarii & Extraordinarii. Isti sunt, qui aulis & consiliis eorum, ad quos mittuntur, incubant, donec ab eo, qui misit, revocentur. Extraordinariorum major est dignitas, qui temporarias legationes subeunt, vel officii, vel negotii, vel honoris gratia: ceu hos fines distinguit *Perez.*, ad C. d. t. n. 2. Negotiorum & Honoris variæ possunt esse causæ. Legationem propter officium esse ait, si ad aliquid faciendum vel præstandum sit obligatus, qui misit: qualis est Hispaniarum Regis ad Pontificem recens creatum legatio, ratione regnorum Siciliae & Neapolitani. *Guiscard.* lib. 7.

LXI. Ad Hostes qui mittuntur, olim *Feciales*, & *Caduceatores*, nunc *Heraldi* dici consueverunt. De *Fecialibus* plura supra allata sunt. *Caduceatores* dicuntur legati pacem petentes, à caduceo, quem manu gestabant, & *Græci* κηρύκειον appellant. *Festus* lib. 3. *Suid.* in v. κηρύκειον. *Pollux* lib. 8. *Onomast.* *Gell.* lib. 10. cap. 27. Erat enim *Caduceus*, Mercurii virga, per quam ostendebatur Deus ille medius, sequesterque belli pacisque inter disidentes esse. Ad hanc similitudinem *Oratores* de pace virgam in manu gestabant, per quam sancti, intacti, inviolabiles etiam

ab hostibus ipsis habebantur. *Plin. lib. 29. cap. 3. Franc. Patric. de regno & regis instit. Lib. 1. tit. 6.* Præter Caduceum etiam sagmina & verbenas gestare solebant, securitatis debita symbola: de quibus etiam existat *l. 8. §. 1. ff. de rer. divis.* Ad quam annotat Guil. Budæus *fol. 44. & 45.* sequentia: *Nostrates, inquit, Caduceatores spintere hodie utuntur, qua Armilla etiam dici potest, Blasonum lingua vernacula vocant. In præliis autem utuntur paludamento, quod eos velamentum sacrosanctos facit, id est, ab omni violentia tutos: vulgo Cotta armorum vocatur.* Idem confirmat *P. Greg. Tholos. syntag. jur. lib. 19. cap. 2. & l. 33. cap. 14.* Hinc apud Sleidanum *lib. 15.* legitur, quod à Francisco Gallia Rege ad Carolum V. Imp. missus fuerit Fecialis, indutus veste folenni, sicut fieri consuevit. *Add. Herm. Kirchner. de jur. offic. & dignit. Legat. lib. 1. cap. 7. n. 64.* Ubi etiam explicat, quid sint *Heraldi* vel *Heroldi*: qui sint exercitui gratiosi & accepti, rejecta *Aenæ Sylvii* etymologia, qui *epist. 126.* ab Heroë hujus vocis originem ineptè arcessit. Meretur etiam de hac voce legi *Vossius de vit. sermon. lib. 2. cap. 9. p. 229.* Ab his, de quibus locuti sumus *Heraldis* planè sunt diversi, quorum meminit *Wigulejus Hundius in Genealog. Bavar.*

LXII. Jura Gentium circa Legationem sancita, ad duo summa capita pertinent, putà, ut admittantur, & ne violentur admissi. Utraque vero sanctio suas quasdam habet exceptiones. Non enim omnes admitti sine discrimine Jus Gentium præcipit, sed ne qui temere & sine satis gravi causa rejiciantur. Causa vero repudiandi Legatos justa potest esse non una. Vel enim aliquid desideratur in eo, qui misit, vel eo, qui missus est, vel in causa, pro-

sa, propter quam missus est. Quæ cum singula sufficere queant ad rejiciendos legatos, multò magis plura conjunctim id efficere poterunt. Exempla, quibus hæc illustrentur, legere est apud Grotium *lib. 2. de J. B. P. cap. 18. num. 3.*

LXIII. Ferè enim Legati mittuntur, vel ut incatur amicitia, vel ut inita certis officiis declaretur, aut conferretur, vel ut extincta reparetur. Ferè inquam; nam alias, & quidem diversas causas non penitus excludo. Si quis igitur sciens eò utatur legato, qui sit exosus illi, ad quem mittitur, fueritque illi fortè aut Reip. infestus, is certè repudiari potest, quod natura amicitia non patiatur, ut ejus interpres sit homo suo merito exosus. Quod si ipse mittens legationem quidem sub specie officii aut amicitia adornet, non serio autem eum rem agere gravis suspicio sit, quin potius ut vires, copias & consilia exploret, vel corrumpat, perniciosam temporis dilationem quærat, vel si bellum tam crudeliter sit gestum, ut de honesta pace spes nulla supersit, cæteris tunc paribus, Legati possunt non admitti; quippe ista omnia Amicitia, quæ sincerè colenda, non fucò tingenda est, repugnant. *Perez. ad C. d. t. n. 8.*

LXIV. Quin & pro Jure Gentium nonnunquam inter liberos populos Principesque observatur, ut antè explorandum sit, an legatos admissura sit Respublica, ad quam ituri sunt: aut ut ditioni illius Reip. vicini subsistant, donec exploraverint, an se sit admissura, aut etiam satis pro dignitate ejus, qui misit, exceptura. Quod si negligatur, sæpe illa Respublica, ad quam legatio adornatur, legatos in limine ditionis, antequam illam ingrediantur, com-

commorari & subsistere jubet, ut causa omnis cognosceretur antè, & si decreta fuerit admissio, pro dignitate excipi, comitesq; legis adjungi possint. Aliquando temere ditionem ingressos regredi, aut planè ea excedere Respublica, ad quam iter adfectant legati, jubentur. Carolus V, Imp. Legatos Galliarum Regis, Venetorum & Florentinorum, ad bellum sibi indicendum missos deduci jussisse in locum, qui à comitatu suo abesset triginta milliaria, referunt Guicciardinus *lib. 18.* & Bellajus *lib. 3.*

LXV. Memorabile cum primis est exemplum à Ptolemæo missi, & à Lyfimacho rejecti legati, Theodori, qui *ad* cognominabatur. Quo enim modo cum illo sincerum consilium, pacta inire, fidem ei dare, aut accipere ab eo cum effectu possis, qui supremum fidei & societatum arbitrum ac sospitatorem egeravit? Ex hac causa non solum Jure Gentium, sed & Jure Naturæ tales legatos rejicere licet. Atheismum enim qui profitetur, fidei omnis, & societatis, & ordinis, & juris divini humanique contemptorem & eversores se profitetur, qui inter hominesne quidem tolerandus est, nedum ut aptus sit, qui Reipublicæ alteri aut se aut ipsam Rempublicam suam obligare idoneè queat, alterumve, cum quo ipsi negotiū sit, satis securum reddere. Cum vero Atheismus tantopere inter homines jam invaluerit, ut ne quidem latere cupiat, sed majores subinde vires adquirat, parumq; absit, quin gigantum malefano exemplo cælum ipsum huic addicti fratres rescindant, si pacta, fœdera, amicitia in perpetuum quidem conceptæ, vix sint solstitiales, atque hoc restibile vinerum, deficiente fide, quotannis, aut etiam sæpius eodem anno sit repastinandum; opus est vel maximè cum
ad hanc,

ad hanc, tum ad rem omnem civilem rectè constituendam & administrandam iis hominibus & Ministris, qui veram prudentiam, non simulatam adfectant: à quo longissimè absunt, qui optimo Politicorum vocabulo, sed sensu pessimo insigniri superiori seculo coeperunt. *Thuan. lib. 44. histor. Conring. de civ. prud. cap. 2. pr.*

LXVI. Denique hoc membrum quod attinet, non prætermittendum est, quod in adfiduis legationibus notavit post Albericum Gentilem Perezius *ad d. t. C. n. 2. & Grotius d. c. n. 3. in f.* his verbis: *Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assidue, quibus quàm non sit opus, docet mos antiquus, cui ille ignota.* Et si autem non sint necessariae hæ legationes, eo ipso tamen quod usu gentium invaluerint, quo hujus Juris Gentium auctoritas nititur, sequitur, non posse ejus Principis legatum ab eo rejici, eo quod velit esse assiduus legatus, siquidem ipse suum assiduam legatum in istius Principis sede aut urbe regia habeat, ibique tutò ille & pro dignitate degat. Quod si utrinque aliud convenerit, aut placuerit, aut alia quædam gravior causa & ratio emerferit, pro re nata erit pronuntiandum. Sanè si vel voti vel consilii hæc res esset, præstare morem hunc perniciosè receptum abrogare. Nam veritatem adagii Gallici, assiduam legatum esse sine crimine proditorem, nimis multa exempla comprobant.

LXVII. Transeo ad alterum caput, quæ Jure gentium Securitas Legatis debeat; de qua non idem omnes sentiunt. Putant enim nonnulli, Legatos debere ita esse securos, ut non patiantur vim injustam, non autem ne patiantur vim judicalem. Posterius qui negant, & Lega-

Oo

torum

rorum securitatem ampliolem esse volunt, distinguunt in-
 ter crimen læsæ Majestatis, & reliqua omnia, putantque,
 propter istud puniri legatum posse, non item propter
 hæc. Perezius *d. l. n. 10.* existimat, in delictis nullam
 dari fori præscriptionem, sed unumquemque ubi delique-
 rit, & reperiat, conveniri ratione poenæ, cui se delin-
 quendo obnoxium reddiderit, posse, *l. 20. ff. de judic.* Ne-
 que ab accusatione immunes legatos præstari muneris
 sui dignitate, ut quam reatu excluderint. *L. un. C. ubi senat.*
vel clariss. l. 12. C. de dignit. ne beneficium ipsis tributum
 cedat in detrimentum ejus Resp. ad quam missi fuerunt.
 Sed rectius post alios Grotium sentire arbitror, si Legati
 ab injusta vi tantum tuti sint, nihil in eo magni aut præ-
 cipui esse. Cum vero Legatorum munus non tantum
 sit utile, sed sæpe summè necessarium, utique gentes ma-
 jorem iis ac præcipuam quandam securitatem tribuere
 voluisse videntur: id quod Grotius confirmat partim i-
 larum voluntate expressa, partim præsumpta. Et licet Ju-
 ris Naturalis autoritas sit maxima, neque remerè delicta,
 quibus illud violatur, debeant esse impunita, non tamen
 necessum est, neque conditioni Legatorum ex Jure gen-
 tium convenit, ut puniantur illi ab ea Republica, ubi
 deliquerint, sed possunt remitti ad suum dominum cum
 elogio, postulata ab eo vindicta, vel deditio. Nam se-
 curitas legatorum utilitati, quæ ex poena est, præponderat
 inquit bene Grotius *d. cap. n. 4.*

LXVIII. Sed neque tunc ad poenam properandum
 est, ubi Legati forè quid contra Rempublicam, ad quam
 missi, fuerint moliti. Hinc Livius de Legatis Tarquinii,
 qui prodicionem Romæ concitaverant, ait: *Quamquam*

visi sunt commississe, ut hostiam loco essent, Jus tamen Gentium valuit. Sed licet alia Jura Arbitraria sæpe exceptionem necessitatis admittunt, ita & hoc, puta, ut si imminenti periculo, quod Reipublicæ concitaverit Legatus, aliter obviam iri nequeat, retineri, interrogari, ac pro re nata etiam occidi queat. Postremum ubi venerit, vult Grotius, qui valde circumspèctè hoc argumentum tractat, id fieri non per modum pœnæ, sed naturalis defensionis.

LXIX. Hæc ergo Securitas debetur Legatis ab illa Republica, ad quam fuerunt missi, modò illi ab ea antè sit admisi; tunc enim ex Jure Gentium per tacitam conventionem est obligata. At ubi denunciatur Reipublicæ missuræ legatos, ne hi mittantur, alioqui eos pro hostibus fore, tum si contra quid factum fuerit, pro re nata expelli, vinciri, imò & interimi possunt. Nec enim hæc securitatis lex ad eos pertinet, qui non accepta venia fines Reipublicæ transeunt, ituri ad ejus hostes, aut ab iis venientes, aut hostilia molientes. Ita Hispani Galliarum regis legatos ad Turcam destinatos, in Pado captos occiderunt. *Parut. lib. 2. De Flandriæ civitatibus legatis à Maximiliano I. Imp. captis videri potest Cranzii Saxoniam lib. 12. cap. 33.* Ex veteri autem historia congesta legere licet apud Grotium *d. c. n. 5.* Ubi igitur admissa fuerit legatio, non solum apud inimicos, sed & apud hostes ex Jure Gentium Legati præsidium habent. *Nam in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat,* inquit Grotius *d. c. n. 6.*

LXX. Atque hinc credo in bello etiam novum illud inter gentes jus existisse, ut securitas tribuatur Tubicini-
pibus: qui ulto citroque mitti, & internuntii belligerantium

Oo ?

tium

tium esse solent. Sanè cum videantur veterum caduceatorum vicem & munus obire, quibus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus, non repugnabo, si quis hoc antiquum gentium jus, ad Tubicines fortè extensum, dicere malit. Jo. Sleidanus, cum *lib. 17. Comment. exposuisset, in quam sententiam clarigatio, litteris concepta, Carolo V. fuerit à foederatis denunciata, hæc subjicit: Hanc epistolam per adolescentem quendam nobilem atque tubicinem, uti fieri solet, ad Casarem mittunt in castra prope Lantishyrum. Cesar quamvis indignè hoc tulit, neque epistolam accepit, incolumes tamen atque illæsos dimisit, etiamsi ab iis venissent, qui Casaris judicio rebelles, adeoque jure gentium veri hostes non essent.*

LXXI. Professus suprâ sum, non solum Legatos, sed & eorum comites esse inviolabiles. *l. 7. ff. ad l. Jul. de vi publ.* Sed & hoc producitur ad vasa & suppellectilem Legatorum, uti ex antiquis Feacialium carminibus cognovimus. De his ita pronunciat Grotius *d. cap. n. 8. Hæc sancta sunt accessione, & proinde quatenus legato videtur.* Nam lex gentium disertè & primario ipsis Legatis prospicere voluit. Sed cum hi non possint esse sine ministris & comitibus, quò omnia respondeant & dignitati mittentis, & ejus, ad quem mittitur, hinc quoque his Securitas debetur, quatenus Legatorum partes sunt, & instrumenta, & quatenus usus sit iis, ut aliorum major, aliorum minor sit dignitas vel conditio, adeoque in quibusdam facilius & gravius læsio contingere queat, quàm in reliquis. Quod si illi comites gravius quid deliquerint, postulari eorum deditio à Legatis poterit, quam si is facere detrectet,

set, debitamve satisfactionem deneget, eo, quo antè dictum est, modo cum ipso est agendum.

LXXII. Quod si hoc Jus gentium in Legatis fuisset læsum, sæpissime bello illam injuriam vindicatam esse legitimus, cujus exempla historiarum tam sacrarum quam civilis monumenta larga manu suppeditant. Eorum quædam indicat Grotius *d. c. n. ult.* & in suis ibi Annotatis plura admetitur. Pertinet huc illud Quintiliani: *Si civis pulsatus est, actio injuriarum est: si magistratus, majestatis: si Legatus, bello & jure gentium agitur.* Non autem placet Talionis hac in causa jus, quod à nonnullis probatum & exercitum esse novimus, videlicet ut legatus ab eo veniens, qui malè habuerit legatum, pari modo vicissim tractetur. Jus enim Gentium non solum mittentis dignitati, sed & ejus, qui mittitur, securitati prospicere ac cavere voluit. Hactenus de Jure Gentium Communi, ejusque capitibus quibusdam pro instituti nostri ratione disserimus.

LXXIII. Nunc ergo dicendum est de Jure Gentium Proprio, quod expressis ferè pactis inter gentes certo numero definitas constitui nitique suprâ adfirmavi: cujus obligatio uti illas invicem obstringit, qui definitè suæ utilitati peculiaris hæc placita condiderunt, ita hoc Jus Gentium Proprium nec extendi solet aut potest ad alias gentes, veluti Jus Gentium Commune. Ferè, inquam, expressis pactis hoc Jus Gentium Proprium niti dixi. Neque enim impossibile, aut inusitatum videri cuiquam debet, si inter paucas, & fortè duas gentes consuetudine, adeoque pacto tacito, aliquando Jus aliquod gentium peculiare introductum dicatur. Nam non raro supplices, & qui se dedidissent, occisos, & hanc atrocitatem Jure gentium com-

204

moni defensam fuisse legimus. *Grot. 3. de J. B. P. cap. 4. n. 10. 11. 12.* Certè Romanorum mos ille penè fuit perpetuus, ut hostium duces militesque capti aut dediti triumpho die occiderentur. In Græcia, cujus fuerè gentes Rebus publicis diversis distinctæ, consuetudine meliori Jus gentium circa deditos & supplices Proprium videtur esse inductum. Nam Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, *ὅτι ἐδδννικὴ ὁ Φαγάν.* Ac similiter Thucydides *lib. 3.* de his loquens ait, *Mos Græcorum est, tales non interficere.* Idem confirmant Diodorus Siculus, Sopater, & alii.

LXXIV. Velim autem diligenter hic notetur, quod cum juris Gentium Communis placita magnam partem sint dura, aspera & rigida, Jure Gentium Proprio illa asperitas more vel pactis expressis mitigari, aut iniquitas omnis tolli non solum possit, sed & in nonnullis capitibus mitigata aut sublata sit, cum primis quarum mores religionis Christianæ disciplina emollivit, & charitatis regulas iis commendavit. Vide suprâ *th. 50.*

LXXV. Pacta illa seu placita Juris Gentium Proprii Ulpiano dicuntur *Conventiones publicæ. l. 5. ff. de pact.* Mox ita pergit; *Publica conventio est, quæ fit per pacem, quotiens inter se duces belli quadam paciscuntur.* Grotius Publicas Conventiones dividit in Fœdera, Sponsiones & pactiones tales alias. *lib. 2. de J. B. P. cap. 15. n. 2.* Cæterum cum Sponsio sit, quæ quidem concipitur de re ad Rempublicam pertinente, ab his autem, qui à potestate summa neque mandatum neque autoritatem ejus rei habent, illam à Jure Gentium excludimus. Nam licet aliquando hujusmodi Sponsiones à Republica post ratæ habeantur, atque hinc soli-

solidum juris effectum consequantur? desinunt tamen hoc ipso Sponsiones esse, atque in aliud nomen transeunt. Neque enim tam hic spectandum est, an de publica re vel causa, quam an autoritate ipsius Reip. sit conventio concepta; hæc enim demum propriè est Conventio publica: qua de re plura commentatus sum ad d. c. Groti.

LXXVI. Publicæ hæc conventiones modò latius patent, modò inter perpaucas & fortè duas gentes sunt constitutæ: ut ad eò *Jus Gentium Proprium* hinc possit subdividi in *latius patens*, & *illo arctius*. Illud est, quò satis multæ gentes, hoc, quo paucæ admodum pactis ad definitum usum comparatis consociatæ mutuò obligantur. Hujus arctioris uti exempla sunt obvia passim, ita nec latius patentis desunt. Cum enim publica conventio sit, quæ sit per pacem, secundum Ulpianum, talis conventionis luculentum exhibet exemplum Germania suo Instrumento pacis, cujus obligatio latè patet, & non solum ad Ordines Germaniæ, sed & præcipuas Europæ gentes perfinet, suoque vinculo eas continet. Si quoque illa pacificatio, quæ jam Noviomagi sub incude est, felicem exitum habitura est, plures certè gentes, Respublicas & Principes ejus obligatione seu jure comprehendentur. Sed & hic verba captari nolim. Et si enim *Jus Gentium Commune*, & *Proprium*, in easdem species divisisse videamur; est tamen utriusque divisionis magna differentia. Juris enim Gentium Communis ea est natura, ut ejus placita pluribus quidem gentibus utilitatem adferant, non tamen ad singularum Rempublicam restrictam, sed quæ propter communem utilitatem à plurimis vel omnibus saltem moratoribus recepta sint, aut vero recipi ea conducatur. *Jus vero*
Gen-

Gentium Proprium est ferè talè, ut vel duæ vel plures gentes mutuò quidem obligentur, sed ad diversas res aut præstationes, communi quidem consilio & pactione conven-tas, sed ad usum proprium vel singularum vel paucarum gentium determinatas. Deinde quando Multas gentes dico, vel illud absolutè, vel comparatè intelligi potest. Prior acceptio in Jure gentium Communi, posterior in Proprio potissimum locum habet. Exemplis quidem res omnis fieri posset illustrior; sed in scirpo nodus non est quaerendus.

LXXVII. Cæterum ex usu Gentium cum primis hodierno conventio publica Pacis possit constitui duplex, una Principalis, altera Accessoria. Ista est, quæ spectat ipsum finem principalem, Pacem, quatenus illa ad quamque pro modo conventionis pertinet. Accessoria conventio publica est, quando evictio, securitas ac patrocinium singulis gentibus pacificatione comprehensis à reliquis promittitur, ratione eorum, quæ cuique ex conventionem publica debentur. Hanc Accessoriam conventionem solent veteri Francorum vocabulo *Guarantiam*, atque ita auctoritatem suam alteri accommodare, seu patrocinio suo alterum tueri, *Guarentare, Guarentilare, vel Guarantizare*, dicere. Vide Vosium *lib. 2. de vit. serm. cap. 20. p. m. 334. Et cap. 23. p. 350. Lindenbr. ad Cod. LL. Antiq. in v. Warensem.* Ejusmodi Guarantia placuit etiam muniri Instrumentum Pacis, de quo dixi. *vid. ejus Artic. 17. §. Pax vero conclusa, cum seq.* Quod præsidium quàm sit sæpe lubricum, experientia satis testatur, idque pluribus hic ostendere nil attinet. Sed & ille mos hodie non est infrequens, ut ejusmodi Guarantiam promittant Respublicæ, arbi-

arbitræ pacis delectæ, licet ipsius pacis conditiones aliâs ad illas vel omnino non, vel saltem principaliter non pertineant.

LXXVIII. Sed inter Gentes publicarum conventionum notissimæ & frequentissimæ sunt *Fœdera*, quæ autoritate, voluntate aut jussu summæ potestatis civilis fiunt, sic, ut si iis non stetur, tota Respublica vindictæ divinæ humanæque se-obnoxiam reddat. Hæc vero vel sunt *Æqualia*, vel *Inæqualia*. De utrisque Grotius *lib. 2. de J. B. P. c. 15.* Utrorumque possunt & solent diversi esse fines. Vel enim fiunt pacis causa: de quibus dixi. Vel societatis bellicæ gratia, eaque tendunt vel ad *ἄμωχίαν* tantum, ad tuendos fortè fines duntaxat, aut ut auxilia promittantur ad certum bellum, aut in certos hostes: vel etiam tendunt ad *ἄμωχίαν*, quando auxilia promittuntur ad quodvis bellum, contra quemvis hostem, hoc est, secundum Thucydidem, τὰς αὐτῶν ἐχθρὰς καὶ φίλους νομιζέειν, eosdem hostes & amicos habere. Tale quondam fuit fœdus Achaicum: de quo Polybius. Tali fœdere sunt consociati Pagi Helveticæ, & Belgii fœderati provinciæ: quæ licet unam videantur civitatem præferre propter vim fœderis, sunt tamen distinctæ civitates: cui rei demonstrandæ genuina principia suppeditat Aristoteles *3. Polit. c. p. 169.* & Grotius *de Antiquitate Reip. Batav.* Præterea Fœdera etiam iniri solent Commerciorum causa, ut illa tutius, aut majori emolumento frequentari possint: quale inter Tyrrenos & Carthaginienses olim fuisse, eodem *cap. 6. lib. 3. Polit. p. 167.* memoratur. Quin & plures fines fœdera pacturi sibi habent propositos, quod usus satis confirmat, & quoque citato loco testatur Aristoteles, de Carthaginiensibus & Tyrre-

rhenis referens, quod non solum commerciorum, sed & *emporias* gratia foedus constitutum habuerint.

LXXIX. Cum vero in moralibus latius pateat Officii quam juris nomen, & saltem non semper utriusque sit eadem autoritas & necessitudo; etiam Jure Gentium recepta esse videmus quaedam Officia, quae in excipiendis, dimittendis, tractandis, ditionem alienam transeuntibus, castellum aliquod praetereuntibus, aut nostro comitatu deducendis legatis, magna sedulitate ab istarum rerum peritis observari solent. Atque haec omnia ex instituto gentium descendere certum est. Huc pertinent illa Xenia & Lautia, quae Legatis dari vel offerri solent, pisces, avena, vinum honorarium, uti Cato ait, & si quae sunt ejus generis alia. *l. 18. §. 12. ff. de muner. & honor. l. 2. in f. ff. de legation.* Ejusdem generis esse videtur, quod Thuanus memorat *lib. 57.* Caroli IX. Galliae Regis exsequias à plerisque Europaeis Principibus, & quoque Londini ab Elisabetha Angliae Regina fuisse celebratas. Atque haec sunt Juris Gentium genuina & praecipua capita, de quibus strictim dicere volui, quod fuse ab aliis, & nonnulla justis voluminibus sint tradita, atque haec praesenti instituto sufficiant.

LXXX. Ne tamen in crimen immerito vocer, ac si ea, quae ad Jus Gentium quam maxime pertinere videntur, neglexerim, aut praeterierim; aut illorum expectationi desim, qui *Hugonis de Roy* libellum, *De eo, quod justum est*, legerunt, etiam illius de Jure Gentium sententiam paucis prolatam examinabo. Videtur quidem ille Autor de Jure Gentium passim & bene loqui & bene sentire; dum tamen id enixe agit, ut quocumque modo veterum Actorum de Jure Naturae & Gentium effata & confesam

sam doctrinam defendat, sæpe nec bene loquitur, nec bene sentit. Jus Gentium inter ea jura refert, quæ ab homine ortum habent: quod propter necessitatem & utilitatem de tempore ad tempus in gentium usum moresque pervasit: quod toto cælo à Jure Naturæ (quod ille non solum aliorum exemplo Jus Gentium Primarium, sed novo Antiquum vocat) distet: quod moribus introductum sit. Hactenus bene. Reliqua ferè favent prisicæ confusione, qualia sunt hæc: quod Jus Gentium Primarium versetur circa prima principia rationis, & ex iis conclusiones morales facilliores, ac absolutè necessarias: Jus Gentium Secundarium circa secunda principia & conclusiones ex ejusdem quidem rationis præmissis deductas, sed difficiliiores, auxiliaries, nec per se ita necessarias: & similia alia, quæ missa facio omnia, cum ex superioribus facillè emendari, vel saltem illud chaos cognosci queat.

LXXXI. Nimis vero absurdum mihi semper fuit visum, quod Juris Gentium duo summa capita constituerit, quorum primum sit, *Res dividere*, alterum, *Punire fontes*. Dividunt quidem etiam Gentes inter se res, easque maximi pretii, proyincias, regna; uti vero Divisio est facti, ita jura dominii quæ fortè divisionem exigunt, non tantum ex pactis gentium placitisq; arbitrariis, sed sæpe ex Jure Naturali suam mensuram accipiunt: id quod etiam supra *th. 6.* paucis indicavi. Imò ipsa dividendi facultas ex universali dominio à Deo in Adamum, & ab hoc in genus humanum translato promanat. Itaque cum neque societates naturales absque dominii jure esse aut conservari, nec Justitiæ aut Liberalitatis officia absque eo exerceri possint, & quoque naturæ jure Furtum sit vetitum, Do-

minii saltem universaliter considerati jura ad Jus Naturæ referenda sunt. Vide quæ Aristoteles *lib. 2. Polit. capp. prioribus* contra Platonem, & Boëclerus ad Grotium *lib. 2. de I. B. P.* contra primævam rerum omnium communio- nem à Poëtis inventam eruditè disputat. Cautius alii hoc argumentum tractarunt, qui docent, Naturam quæ- dam jussisse aut vetuisse *καταρχαίως*, simpliciter omniquè tempore agenda vel omittenda: alia vero *καταβλητῶς* po- sito nempe, si hoc aut illud placuerit hominibus. Ita sim- pliciter justum esse ajunt, Deum colendum esse: hypo- theticum præceptum esse, si homines velint bona sua pri- vatim possidere, tum alteri, quod privatim possidet, eripi- endum non esse. *Conring. diss. de Jure. th. 49.* Sed hanc quidem Juris Naturalis differentiam aliàs considerabimus.

LXXXII. Alterum Juris Gentium caput cum Hugo de Roy dixisset esse, *Punire fontes*, agnovissetque hoc re- ctius ad Jus naturæ referri, his sibi verbis prospectum vo- luit *lib. 1. tit. 4. sub fin. In explicatione Juris Gentium non ea tractatur punitio, quæ juris naturalis est, sed ea, quæ Juris Gentium est.* Deinceps *tit. 6. n. 7.* hæc subjicit: *Jus puniendi fontes ex Jure Naturali ortum trahit: ex Jure Naturali Ratio- nali fundamentum habet: ex Jure Gentium confirmationem; & ex jure cujusque gentis propriæ, hoc est, Civili certam ac determinatam formam accepit.* Hujus Autoris vestigia legis- se, eundem certè errorem errasse videtur Mevius *in prodr. insp. 5. n. 46.* Nolo hic prolixus esse, etsi multa hic mone- ri possent. Relegamus hinc illam hypothesin, vix amplius dupondio dignam, esse aliud Jus Naturale simpliciter, seu animalium etiam, & Jus Naturale Rationale. Jus vero puniendi fontes proximè cohæret cum Legislatoria pote- state

state & ordine judiciorum; quæ generatim considerata unâ cum jure puniendi fontes ad Jus Naturæ rectè referuntur. Quod uti etiam hic Autor fecit, ita malè ad Bellâ vindicandorum criminum causa suscepta, *in punire fontes*, restringit, etiam si his bellis certi modi atque effectus ex gentium placito sint præfiniti. Neque levior is error est, quod etiam iis bellis, quæ defensionis necessariæ gratia suscipiantur, propositum esse velit, *Punire fontes*. Quantum enim, quæso, invicem distant, *Defendere, & Punire?* Ita multi luci tenebras, rebus planis tricas, & expeditæ veritatis inquisitioni obturcitatem, confusionem & impedimenta præponunt:

LXXXIII. Quod si Joannis Feldeni de Jure Gentium sententia admitteretur, denno per veterem *μετὰ νόρον* illud in Jus Naturæ transiret: Dicit enim quod JCtis Romanis Jus Gentium sit facultas ad actus & negotia peregrinis competens, cui Jus Civile opponatur hoc effectus, ut peregrinos illud excludat, *in Annot. ad Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 2. §. 18. & 19. & ad cap. 8. §. 1.* Hanc sententiam non planè rejiciendam esse monet Pufendorfius loco suprâ citato. Imò favere illi videtur Marcianus JCtus *l. 15. ff. de interd. & releg. Deportatus*, inquit, *civitatem amittit, non libertatem, & speciali quidem jure civitatis non fruitur, jure tamen gentium utitur; emit enim & vendit, locat, conducit, permutat, fanus exercet, & cetera similia.* Verum enim vero licet quidem deportatis & peregrinis non perinde negotiis jure naturæ determinatis interdictum sit, aut interdici potuerit, quemadmodum communionem juris civilis; non tamen ideo quæ Juris Naturalis propria sunt, Juris gentium nomine comprehendendi,

& res multum distinctæ confundi debebant. Itaque & hæc explicatio tantum in patrocinium inveterati erroris inventa est.

LXXXIV. Supremus ergo labor superest, ut demonstrem, Esse aliquod Jus Gentium; absque hoc enim si fuerit, oleum & operam omnem jam impensam perdidero. Argutabitur fortè quispiam, debuisse hanc disputationem reliquæ tractationi omni præmitti, non autem postponi. Quid enim opus est inquirere, quid & quale sit Jus Gentium, si nondum sit certum, an ullum Jus Gentium sit vel exstet. Ordinem naturæ si videas, rectè hoc moneri fateor. Cum vero doctrina omnis arcesse debeat non à notioribus natura, sed nobis notioribus, ideo hæc præmittenda esse duxi, ut, remota omni homonymia, designatis Juris gentium speciebus suis distinctis nominibus, explicatis item præcipuis illius juris capitibus, planè & perspicuè tradi & intelligi possit, sitne omnino aliquod Jus Gentium, quale nos illud descripsimus, divisimus, variis singularibus exemplis illustravimus.

LXXXV. Investiganti igitur mihi causas, ob quas hodie tantopere Jus Gentium omne impugnatur, quatuor præcipuè occurrunt, quibus in hanc dubitationem multi videntur abrepti, Primò quidem non fit illis verisimile, quod omnium gentium consensu Jus aliquod arbitrarium inter ipsas sit constitutum. Deinde quod nulla appareat tam generalis consuetudo, vel usus omnium gentium, ex quo illarum in hoc Jus factus consensus vel pactum tacitum colligi aut præsumi queat. Tertiò, quod Gentes & Principes factis suis subinde profiteantur, ac si Jus Gentium, quod vulgò venditatur, ad se nihil pertineat, suæque scenæ hæc

hæc fabula minimè conveniat. Denique, quod illa capita, quæ ad Jus Gentium referri solent, partim Jure Naturæ lustineantur, ut adeò Juris gentium arbitrarii fictione opus non sit, partim omni jure destituantur. Singula argumenta quanti sint ponderis primùm expendemus, atque ubi deprehenderit, esse illa levis aut nullius momenti, veritas magis magisq; elucescet.

LXXXVI. Primi argumenti ea est sententia, quod nullum sit Gentium Jus, ab omnibus & singulis gentibus comprobatum aut conditum. Hoc vero facile largimur, & jam largiti sumus *th. 11. 12. 30.* ostendimusque, quomodo istiusmodi minùs accuratæ loquendi formulæ vel emolliendæ vel emendandæ sint. Esse vero aliquod Jus Gentium Proprium, quale illud *th. 24. 73. & seqq.* descripsimus, manifestius esse credo, quàm ut probatione indigeat: utique ab ea abstinemus, ne, sola libidine dissentendi quosdam duci, existimasse videamur. Quis enim nescit, aut dubitat, varias gentes variarum conventionum publicarum obligatione arbitraria inter se consociari? Redit ergo tandem vis argumenti hujus eò, non esse aliquod Jus Gentium Commune quod diximus. Cæterum ex quàm multis inter complures gentes usitatis placitis, quorum præcipua vidimus, evidenter apparet, præter Jus gentium Proprium, esse etiam aliquod Jus Gentium Commune, atque hoc non solum à Proprio, sed magis etiam à Jure Naturæ discriminatum. Hoc posterius ubi deinceps diligentius commonstravero, non minùs sensui & experientiæ, quàm Juri Gentium communi quisquam adversabitur.

LXXXVII. Alterum argumentum tangit modum, quo Gentes istiusmodi Jus inter se Commune pepigerint, inque

inque illud consenserint. Non equidem existimandum est, quod legis sancienda causa gentes omnes in unum convenerint, sed quod illud Jus propter communem utilitatem tacito consensu gentium approbatum, & ab omnibus receptum est, *Vinn. ad §. 1. Inst. de J. N. G. & G. n. 2.* Et sicuti raro apparent juris omnis per usum seu consuetudinem, eamque vel propriam, vel imitatione expressam, introducti initia; *arg. l. 20. ff. de legg.* ita Juris Gentium Communis originem & propaginem multo minus quisquam juxta temporum seriem & translato de gente in gentem usu demonstrabit. Sufficit nobis, quod aliunde constet, esse quaedam Jura gentium, eaque inter illas pro legibus & olim & nunc observata esse; etsi originem & modum eorum primigenium non nisi conjectura verisimili, adsequi possimus. *Consuetudinis jus*, inquit Cicero *lib. 2. de Invent. esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit. In ea autem jura sunt quaedam ipsa jam certa propter vetustatem.* Confer *th. 15. & seqq.*

LXXXVIII. Neque tertium argumentum quidquam proficit. Non enim procedit illa ratiocinatio, Jus aut lex sæpe negligitur nec observatur, ergo Jus aut Lex non est, vel esse desinit. Non equidem inficias ibo, esse quaedam Juris gentium capita, quæ per desuetudinem abrogari queant, quod vel magnum usum inter gentes liberaas non habeant, adeoque contraria voluntate facilius abrogari queant, vel à necessitate non sint commendata; modò in desuetudinem vel abrogationem gentes illæ, quarum non iniquè interest, consentiant, quarum voluntate olim illa decreta fuerunt sancita. Quod attinet illa Juris gentium capita, quæ nimis sunt rigida, eorum vel abrogationem vel

vel saltem temperamentum commendat æquitas naturalis: ut planè iniquorum jubet Naturæ jus, & multò magis Christiana pietas, etiamsi iniquè vel impiè dissenserint alii. Ita vero Juris Gentium placita, quæ nihil habent vitii aut iniquitatis, & multò magis quæ utilitate aut necessitate fuerunt introducta, temerè mutari aut abrogari à quibusdam gentibus nequeunt, præsertim si id cum reliquarum præjudicio sit futurum. Nam quod in Jure civili privato obtinet, ut renunciatio societatis omni fraude careat, multò magis in hac gentium societate locum habet. *l. 14. ff. pro soc.* Si quis igitur Principes aut gentes pro re nata non patiantur se adstringi Juris Gentium placitis, nolintque suas actiones juxta has regulas examinari, non certè ea propter perinde autoritas omnis Juris gentium, sicuti observantia eius, & pacis fides detrahitur. Hæc enim sublestat fidei, injusta causæ, & Deo hominibusque insultantis impotentis dominatus sunt argumenta, quibus Providentia divina sæpe nervum incidere, adfectatæ tyrannidi modum ponere, & juris hujus impatienti ferociæ frenum injicere, potestasque irrogare solet.

LXXXIX. Sed maximum præsidium in postremo argumento videtur esse reliquum, quasi hoc commentitio Jure Gentium nihil sit opus, cum liberarum gentium actiones solo Jure Natura regiqueant, & quædam Juris gentium capita sunt talis, quæ juris nequidem nomine insigniri mereantur. Fessus jam sum, esse quædam hujus notæ gentium placita, quæ si Juri Naturali aut pietati Christianæ repugnent, non solum antiquari posse, sed & debere, monui, utpote quibus nunquam ulla vis obligandi adstrui possit, quod semper Juris Naturalis vel divini in-

tercefferit maxima autoritas. An vero Gentes & Civitates solo Jure Naturæ contineantur, excluso omni Jure inter illas voluntario sive Communi sive Proprio, diligentius expendendum est. Ere erit, ut nonnullorum, qui hoc adfirmant, verba audiantur.

XC. Familiam inter eos ducat Thomas Hobbes, qui etiam alios in suam sententiam pertraxisse videtur. Is lib. de Cive cap. 14. §. 4. ita docet: *Legem Naturalem esse vel Naturalem hominum, vel Civitatum, quæ vulgò Jus Gentium appellatur. Præcepta utriusque, inquit, eadem sunt: sed quia civitates semel instituta induunt proprietates hominum personales, lex, quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur Jus Gentium.* Hæc Hobbesiana cum recitasset Samuel Pufendorfius, de Jur. Nat. & Gens. lib. 2. cap. 3. §. 22. sequentia non subjicit: *Cui sententia & nos plane subscribimus, nec præterea aliud Jus Gentium voluntarium seu positivum dari arbitramur, quod quidem Legis propriæ dicta vim habeat, quæ gentes tanquam à superiore profectæ stringat.* Robertus Sharrok, quamvis sibi præcipue refutandum delegisse videtur suum civem Hobbesium, hæc tamen in re & ipse ei consentit, his verbis suam professus sententiam lib. de Offic. cap. 10. p. 129. *Nec quidem à Jure Naturæ Jus Gentium quidquam mihi videtur differre, quæ dicitur pronuntiare alicui, minime fore Principem jure gentium offensivum, qui ad hæc positam naturæ normam, si in omnibus accensu madaverit.* Adjicit deinde exempla de fœderibus, legatis aliisque ad Jus Gentium pertinentibus casibus, in quibus si quis iniquè lædatur, peccati tunc contra innocentiam, Fidem, Quasius, Charitatem, præcepta Juri Naturalis.

XCI. Duo

XCI. Duo in his præprimis sunt notanda. Est enim perlibenter Pufendorffo concedamus, Jus Gentium non esse proditum istiusmodi Legibus, quæ à superiori sint conditæ; non tamen ideo Jus Gentium corruet. Esto, quod juxta receptum loquendi usum Lex speciatim denotet illam actionum humanarum regulam, quæ à Legislatore subditis sit lata; non tamen ideo Pacta omni, neque etiam propriè dicto jura sunt privanda. Sicut enim ne quidem Naturæ, ita nec Legislatores omnibus negotiis causisque certam Juris normam præfiniverunt; adeoque quam libertatem Natura Legislatoribus permisit; ut hi actiones Jure Naturæ non comprehensas legibus latis determinare queant, eandem libertatem privati ab utriusque habent; ut sibi invicem per pacta, Juri Naturæ aut Legibus civilibus non adversa, leges dicere, hisque se adstringere possint. Et magis etiam nobis fayet, quam Pufendorffo citatus Bœclerus *ad Grot. lib. 2. de I. B. P. cap. 4. n. 9.* qui disertè ibi ait, Jus gentium esse, quod utilitatum suarum respectu consensus gentium liberè constituit: & ab hoc planè diversum Jus Naturæ facit. Etiam si igitur Gens libera una altera non est superior, neque altera alteri Legem speciatim acceptam dicere potest; si tamen ipsis placeat pactis se obstringere, utique vero jure inter se continentur, sicut si una gens fidem fallat, alteram vel reliquas hoc ipso se superiores hætenus constituat, ut se cogere possint ad fidem servandam. Quemadmodum enim ejusdem Reip. duo subditi si conventionibus se obstrinxerint, alter alterum fraudem conventioni faciendem judiciali autoritate cogere. & jus suum actione persequi; ita, deficiente inter liberas gentes communi judicio,

Qq 2

cio,

cio, altera alteram perfidam bello, si cætera paria sint, ad conventiona præstanda cogere potest. Et quamvis bellorum eventus dubius & incertus sit, si tamen contra perfidam gens illa bellum suscipiat, quæ pactis satisfecerit, jure bellum capeſſet, & non solum reliquas gentes justitiæ studiosas, sed & ipsum Deum supremum fidei sequentem & arbitrum faventem habebit.

XCH. Alterum animadversione dignum hoc est, quod causa obligationis Juris arbitrarii proxima à causa ejus remota non distinguatur, atque ita multiplici errori fenestra aperiatur. Leges enim arbitrariæ strictè dictæ à voluntate legislatorum, Pacta & Conventiones à pacificentium vel contrahentium libera voluntate & consensu proximam obligationis causam habent. Tam vero Legum quam Pactorum obligatio sustinetur his Juris Naturalis regulis; tanquam fundamentis, Majestati civili & Legislatores justè imperantibus est parendum, & Fides data est servanda. Id quod pluribus docui *Disp. de Jure Arbitrario*. Si quis igitur causam remotam obligationis Juris arbitrarii confundat cum causa proxima, aut hac spreta, ad istam omnem auctoritatem juris arbitrarii revocet, ille Jus omne arbitratium una litura delebit, & non nisi unam Juris speciem, Naturale, superesse profitebitur.

XCHH. Eò vero cum hætenus neminem prolapsum esse meminerim, nemo non agnoscat, perperam à Sharrchio Juris Gentium capita promiscuè ad Jus Naturæ, expulso penitus isto Jure, redacta fuisse. Jam quidem uno id exemplo declarabo, ex quo simul innotescet, esse aliud Jus Gentium proprium, à Jure Naturæ planè distinctum. Vetustissimum sœdus est, quod Regibus expulsis
Popu.

Populo Romano Porfenna dedit, quo nominatim comprehensum fuisse; *Ne ferro nisi in agricultura uterentur*, Plinius *lib. 14. cap. 4.* scribit. Quis, quæso, dixerit, Romanos Jure Naturæ ad hoc fuisse obligatos? Obligati igitur fuerunt ex suo consensu & voluntaria conventionē, à qua non recedendum temerè, sed fidem datam etiā hac in re servandam esse, in subsidium Natura jubet. Non equidem diffiteor, esse quasdam Fœderum aliarumve publicarum conventionum conditiones, seu materias, quæ & à Jure Naturæ normam, & insuper à Jure Gentium Proprioparendi necessitatem acceperint. Imò fieri potest, ut etiā cum istis Jus Gentium Commune aliquando concurrat; sed si animum rectè advertas, aliud ex obligatione Juris Naturalis, aliud præterea ex voluntario consensu Gentium debetur, nisi fortè sollicita paciscentium diligentia duplici vinculo maluerit eos adstringere, quorum & fides & conscientia suspecta fuit visa.

XCIV. Hobbesii vero divisio, docentis, Legem Naturalem aliam esse Hominum, aliam Civitatum, atque hanc etiā Jus Gentium vocitari, planè inepta, & nisi fallor, etiā ad tegendum veterum Juris errorē comparata est. Neque enim ex hac diversitate subjectorum diversum nascitur Jus Naturale, sed utrobique unum est idemque, quod etiā agnoscere videtur ipse Hobbesius, quando ait, esse eadem utriusque præcepta; imò sunt eadem ejusdem quoque Juris Naturalis præcepta, homines, quæ sunt tales, obligantia, sive civili sive alia societate sint conjuncti. Uti vero certum est, Gentes & Civitates, quæ sunt tales, primariò etiā inter se Juris Naturalis debere esse observantes; ita quoque certissimum esse ostendit

cum Ratio tum Experientia, quod plurima inter illas negotia intercedere queant, quæ à Jure Naturæ nullam determinatam obligationem, sed demum ex illarum libero consensu & pacto acceperint: unde sanè aliud & à Jure Naturæ diversi generis jus emergere omnino necessum est. Res plana est in Jure Gentium Proprio, quod fœderum, aliarumve conventionum publicarum condiciones ferè soleant esse tales, quas uti Natura arbitrio Gentium determinandas permisit, ita quoque aliunde obligationis originem & causam non habens, Narrat Livius lib. 30. Scipionem inter alias hanc quoque legem Carthaginensibus dixisse, *Ut elephantos quos haberent domitos traderent, neque domarent alios.* Stipulata hoc fuit gens Romana; promisit illi civitas Carthaginensium. Quis vero dicit, hanc fuisse ad hoc obligatam, ex Jure Naturæ, de quo nullum jus Natura constituit? Quis non hic agnoscat conventionem planè liberam, & ex pacto unisè natam obligationem?

XCIV. Autor Anonymus *Dissertationis Epistolice de principis Jusii & Decaxi pag. 16. sequita docet: Est Jus Gentium duplicis naturæ: unum quod proprie loquenda est Juri naturalis: sed denominationem illam mutuatum est; quia est jus, quod genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formali non differat à Jure naturali: quale est illud Jus Legatorum. Aliud est, quod in suo formali non convenit cum lege naturali, sed cum lege humana, & jure permissivo naturali introductum est: vocaturq; Jus Gentium, quia inter gentem & gentem locum habet, vel quia plurium gentium consuetudine & usu legis rigorem accepit: quale est illud, quod vela & instrumenta bellica, nec fontes veneno inspicere licet, aut hostem per*

per subornatam sicarium interficere. Mibi enim licet jure naturali omnibus modis nocere inimico, & ea media adhibere, quibus confido hostem in ordinem posse redigi, si citra perfidiam fiat. Obtinet tamen inter gentes moratiores, talia non amplius ex equo in hostem intentari; ne nimirum intendantur pericula ab utraque parte: atque idē tales leges mutari possunt, & saepe mutantur, sicut contingit in legibus humanis. Priores leges gentium mutationem non admittunt, quia ex Jure Naturae Imperante, aut Prohibente; non permissivo fluunt. Visum fuit non inconueniens fore, si hujus scriptoris verba disputationi contra Hobbesium, instituta subtexerem, quod ille in Praefatione ad Lectorem profiteatur, primum scriptio- nis scopum sibi propositum esse, ut Hobbesiana dogmata adstruat & explicet. Hoc veto dum videri vult agere, multa subinde emaculat atque emendat. Non igitur ille omne Jus gentium exemplo Hobbesii sublatum it, sed ostendit Jus Naturae, cujus etiam inter liberas gentes praecipuus debet esse usus, vulgō & confusē Jus Gentium appellari: quo tamen cum suo Hobbesio perperam refert Jus omne legatorum. Rectē vero tradit, esse ab hoc di- versum Jus Gentium propriē dictum, quod pactis libera voluntate usque gentium proditis innitatur, normamq; det iis rebus seu actionibus, quae determinatam formam aut regulam a Jure naturae non acceperint. Quod Jus Naturae ille Permissivum aliorum exemplo vocitat: contra quod alibi disputavimus.

XCVI. Si igitur plerisque negotiis, de quibus libe-
 ra gentes inter se communicant, Jure Naturae praefinita
 norma non est, singulae vero suis opibus salvae esse ne-
 queunt, sed multiplici indigentia pressae, aliarum offi-
 cia,

cia, commercia, auxilia & amicitiam desiderant; ipsa Neces-
 sitas pactis gentes conjungit, ut quæque suo desiderio
 certò & constanter potiatur, & ad præstanda officia vel
 commercia fide data se obstringant. Quemadmodum
 igitur Homo natura expetit societatem, & ad illam ine-
 undam etiam per Indigentiam compellitur; ita quoque
 Natura, utcuque benefica est, nulli genti solidam felici-
 tatem tribuere voluit, sic ut aliarum amicitia non indige-
 ret; sed sua dona ita providè partita est, ut etiam inte-
 gra gentes & civitates indigentia compulsæ aliarum præ-
 sidium & opem quærent. Sicuti vero illa indigentia va-
 riorum bonorum desideria, & sæpe subito excitat, eaque
 modò diuturna, modò brevial esse jubet; ita quoque ho-
 rum officiorum communicatio non semper æterno jure,
 sed magis arbitrario dirigitur. Illud vero inter gentes ar-
 bitrio earum constitutum jus non potest esse aliud, quàm
 quod quærimus Jus Gentium. *Etiã contra civitates cro-
 natibus remedio opus est: quo nomine aliquando plures civita-
 tes unam inter se societatem inibant, vel ut una fierent, vel ut
 fœdere quodam se invicem ad auxilia devincirent. Mew. in
 prodr. insp. s. n. 4.*

XCVII: His accedit tot gentium Confessio, qua nul-
 la melior aut fortior probatio haberi potest, ad Jus Gen-
 tium nunquam non provocantium. Quoties enim una
 ab altera selesam esse conqueritur, non semper invito Ju-
 re Naturæ, sed Gentium id factum esse causatur. Quæ igitur
 velania fuerit, illos velle nexui Juris Gentium exime-
 re, qui ad illud provocant, & se aliosque ejus obligationi
 obnoxios esse profitentur? *Frequens ad consuetudinem gen-
 tium inter gentes provocatio, argumentum est hujus necessitudi-
 nis.*

dinis. Unde non ineptè colliges, tacita quadam illarum conventionone. Jus Gentium niti. Quod multoties in historiis legimus, populos & principes diversarum civitatum de iis, quæ jurigentium assignamus, se invicem reos agere, accusare, indignari, indicium est inter illos vinculi communis. *Mev. d. l. n. 54.* Neque est, quod quis regerat, errore nominis vel me vel gentes duci, quasi Jus Naturæ intelligant, ubi Jus Gentium appellant. Etsi enim id fortè interdum contingat, plerumque tamen ad verum Jus Gentium, quod à Jure Naturæ distinctum est, illos provocare jam demonstrabo, singula Juris Gentium Communis capita suprà proposita eo fine perlustraturus; nam Jus Gentium Proprium à Jure Naturæ diversum esse jam ostendi.

XCVIII. Si qua Civitas graviter sit læsa, illa, denegata satisfactione, Jure Naturæ propitio bellum movere poterit, etiamsi illud non fuerit denuntiatum. Quippe jure naturæ qui alterum ex proposito læserit, nec satisfecerit læso, simul ei potestatem dat injuriam vindicandi damnumq; datum reparandi. Unde Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore, sed à natura indici. Ex gentium vero instituto hoc amplius requiritur, ut præcedat belli denuntiatio, eaque apud multas solennis. Hinc Galli misso Romam caduceatore, Fabium Ambustum vocaverunt in crimen, quod bello non indicto contra jus gentium arma in ipsos tulisset, referente Plutarcho in *Numa. Grot. lib. 3. de I. B. P. cap. 3. n. 6.*

XCIX. Veneno infectis armis hostem interficere, etiam Juris Gentium, non Naturalis, placitum esse, jam suprà monui *th. 47.* Et licet fortè illud minus latè pateat, à

Rr

melio-

melioribus tamen gentibus illud ex pacto tacito admitti experientia docet. Quemadmodum autem tela veneno inficere hoc jure fas non est; ita quoque aquas hostium veneno corrumpere, & similia perpetrare, pridem gentibus displicuit. Saltem à moratoribus eodem fortè referretur, si qua gens inter hostes pestilentiam malitiosè excitare, eaque illos vincere satagat. Ità Florentini intra urbem Senarum, & Turcarum Imperator, cum Chalcidem oppugnaret, asinorum atque equorum cadavera putrescentia intra opidum machina quadam, quam Itali Briccolam vocant, projecerunt. Ejus enim ea vis fuit, ut vasti etiam molares in sublime illius impetu torquerentur. Bononienses quoq; Mutinam cum obsiderent, cadavera jumentorum in urbem jecerunt: cumque fortè asini cadaver soleis argenteis præditum in fontem, quibus abundat urbs, cecidisset, celebre ei nomen apud posteros prodidit. *Sigon. lib. 18. de regn. Ital. p. m. 74.*

C. Ut quaslibet hostium quorumlibet res perdere vel diripere liceat, item Juris Gentium placitum est. Tantùm enim abest, ut Jus Naturæ hanc licentiam beligerantibus omnino concedat, ut sæpe & interdicit. Ut res hostium, quocunque bello captæ, in dominium occupantium transeant, modò illud jure gentium solenne sit, ejusdem generis placitum est. Huic mori auctoritatem conciliavit *ὁμολογία*, pactum gentium, ceu ex Aristotele demonstravi supra *th. 49.* Ante illum Plato *lib. 1. de Legg.* dixit, *πάντα τὰ τῶν νικηθῶν ἀγαθὰ τῶν νικάντων γίνεσθαι*, omnia devictorum bona esse vincientium. Hunc morem Xenophon *lib. 7.* appellat νόμον ἐν πάσι ἀνθρώποις αἰδίων, placitum quod inter omnes gentes perpetuò obtinuerit. Brennus ad Romanorum

rum

rum legatos apud Plutarchum in Camillo: *Antiquissimam legem sequimini ducem, qua fortibus res largitur ignavorum. Ut quovis bello capti quibusvis victoribus serviant: Ut delinquentes vel dedantur, vel puniantur: Ut Induciis constitutis cessent actus hostiles, durante tamen bello, & quae de Postliminio supra dixi, omnia Juris arbitrarii inter gentes recepti placita sunt. Induciarum earatio fuit, ut eo tempore, quo praefinita erant, nihil hostile gereretur, sed summa à bello quies esset, atque aliqua etiam societatis cum iis, quibuscum pacta erant, species & imago: quas qui violassent, Jus Gentium violasse existimabantur.* Verba sunt Sigonii lib. 1. de antiq. jur. Ital. cap. 1. p. m. 122. uti idem verbis Livii confirmat.

CI. Quid ad hæc Pufendorfius? *Apud multos quaque, inquit l. c. sub vocabulo Juris Gentium venire solent quaedam consuetudines, inter plerasque gentes, saltem qua cultiorum & humaniorum sibi famam vindicant, potissimum circa bellum tacito quodam consensu usurpari solite. Postquam enim etiam cultiores inter gentes maximum fuit decus habitum, bello gloriam quarere, id est, in eo præstantiam suam præ cæteris hominibus ostendere, quod quis multos homines auderet, & dextrè calleret perdere, adeoque in bella non necessaria, aut injusta vulgò est procursum: ne ambitionem suam invidia nimis exponerent magni bellatores, usurpata omni licentia justii belli, humanitatis, & magnanimitatis quadam specie bellorum atrocitatem temperare multis est visum. Unde orta consuetudines circa exemptiones certarum rerum & personarum à vi bellica, modum nocendi hostibus, modum tractandi captivos, & similia. Cæterum consuetudines illa licet videantur continere obligationem ex pacto saltem tacito ortam; tamen si legitimum bellum*

*bellum gerens eas neglexerit, modò contrarium eandem per
 jus natura rectè fieri possit, nullius alterius peccati arguatur,
 quàm cujusdam ruditatis; quod quis sese ad numeros velut eo-
 rum non composuerit, queis bellum inter artes liberales habe-
 tur. Non secus atque imperitia inter gladiatores accusatur,
 qui alteram non juxta regulas artis vulneraverit. Igitur si
 quis juxta gerit bella, solo natura jure, neglectis illis consuetudi-
 nibus, ea potest regere, ni forte ob commodum aliquod suum
 easdem malit observare. At qui injustis grassatur bellis, vel
 ideo illas rectè sequitur, ut saltem cum aliquo temperamento
 sceleratus sit. Hæc ille.*

CII. Nolo omnia ad vivum resequare, ne ab institu-
 to longius discedam. Agnoscit Pufendorfius, tacito quo-
 dam consensu inter plerasque gentes consuetudines quas-
 dam circa bellum usurpari: videri quoque illas continere
 obligationem ex pacto saltem tacito ortam, & tamen
 illas posse negligi ab eo, qui legitimum bellum gesserit,
 modò juris naturalis observans fuerit. Talia hæc sunt,
 ex quibus liquidò colligas, velle illum *δελειν τῆ ἐπιβολῆς*,
 videlicet, nullum esse Jus Gentium: Si enim actus bellici
 non solo Jure naturæ reguntur, sed insuper ex tacito gen-
 tium consensu norma iis est præscripta, quæ obligatio-
 nem continet, hujus profectò juris quis non potest esse
 negligens, etiamsi Juris Naturalis observans fuerit, modò
 Juris gentium leges sint tales, quæ isti non repugnent.
 Itaq; si qui belligerantes contra has quidquam occipiant,
 aut in bello agant, non certè ab aliis ruditatis, sed inju-
 stitiæ accusantur. Imò tantum abest, ut hæc injustitia
 istiusmodi quæ sita voce sit elevanda, ut potius divina hu-
 manaque jura violasse existimentur, qui Jura gentium

teme-

temeraverint. Exempla ejus rei larga manu suppeditant Historici; & nos jam quædam attulimus. Ipsæ illæ gentes, quæ læsi juris gentium fortè insimulantur, non solènt jus illud repudiare, aut profiteri, quod ejus obligationi non sint aut nolint esse obnoxia, sed quaslibet alias causas obtendere, & potiùs negare, jus gentium à se violatum esse. Eò quidem rem rediisse fateor, quod bella non eadem sollicitudine ac religione suscipiantur ac gerantur, quemadmodum fortè olim: illi vero degeneres mores paucarum sunt gentium aut Principum, & fortè illorum, quibus Deum hominesque offendere, injuriis lacessere, omne numen negare, aut præsentì utilitati omnia jura postponere, nulla religio est. Malè profectò de publico merentur, qui ita philosophantur, ut magis magisque præsidia securitatis, utilitatis aut salutis gentium destruantur.

CIII. Ille quoque per Obsides cavendi modus gentium moribus & consensu est receptus. Quamvis enim iis Gentibus quibusdam fortè casibus etiam Jure Naturæ debeatur securitas; quo tamen modo iis cautio præstetur, juramento, an nuda promissione, prædiis an prædiis, an vero obsidibus, meri arbitrii res est.

CIV. De Legatis item res est manifestior, quàm ut in dubium vocari debeat. Sed & hac de re diversum sentiens audiendus est Pufendorfius, cujus hæc sunt verba d. l. *Inter præcipua capita Juris gentium voluntarii Grotius numerat ius Legationum. Ubi arbitramur, ipso jure natura Legatos esse inviolabiles, etiam apud hostem, siquidem speciem legatorum non speculatorum præseferant, quamdiu in eum, ad quem missi sunt, hostilia non moliantur; & si fors ordinario*

modo per tractatus domini sui commodum pro alterius commodo querant. Cum enim ejusmodi persona sint necessaria ad pacem conciliandam, servandam, aut arctius per fœdera & pacta adstringendam, quam ipsum jus natura omnibus modis honestis amplecti jubet, utique & cavisse censetur idem jus securitati personarum, sine quibus finis ab eodem præceptus obtineri nequit. Scilicet cum prospiceret, sibi sanctum Legationis jus cum primis objici posse, etiam illud diffingere, & ad Jus Naturæ referre studet. Præcipit quidem Jus Naturæ, Neminem esse lædendum: at Legatorum, etiam ab hostibus venientium, & fortè perpetrata injuria etiam hostilia denuntiantium, ut sit singularis, solennis, ac præcipua quædam securitas, qualis à nobis suprâ descripta est, non Juri Naturæ, sed arbitrio gentium utique accepta ferenda est. Neque etiam supponendum est, pacis conficiendæ gratia unicè Legatos ad hostes mitti? atque hoc si fortè fiat, non tamen Jus Naturæ vult, ut ne puniantur legati propter delicta in ipsum jus naturæ impingentia in illa Republica, ubi illa commissa sunt? quod tamen Juri Gentium consentaneum esse suprâ probavimus.

CV. Si usum quoque Gentium videamus, omnes hoc Jus Legationis ad Jus Gentium, ex ipsarum placito ortum habens, referunt. Duo solùm testimonia insigniora adducam, alterum ex veteri, alterum ex recentiori historia. Plura enim qui desiderat, adeat Grotium, & alios, qui hoc argumentum peculiaribus libris excoluerunt. Venerat ad Brennum Galliæ regem Clusinos oppugnantem cum aliis legatus Q. Fabius Ambustus, qui cum regi quietia consilia persuadere non posset, Clusium ingressus, & eruptione cum obsessis facta Gallum quendam

dam proceritate corporis & forma insignem prostravit. Brennus igitur deos testatus, violato jure gentium, quod apud omnes sit nationes sacrosanctum, cum, qui ut legatus venisset, hostilia perpetrasset. Verba sunt Pultarchi in Camillo p. m. 220. Alterum recitabo verbis Sleidani ex lib. 15. Comment. Gallia rex, qui facile poterat scire, Casarem de se gravem habiturum querimoniam ad principes, legationem decernit amplissimam. Legati cum venissent Nancejum, oppidum Lotharingia, subsistunt, & cautionem Casaris expectant. Fecialem enim Rex pramiserat Spiram, ejus rei causa, cum literis ad Casarem, & privatim etiam ad Principes Electores, quibus literis petebat, suis legatis publica fide caveri. Cum autem Fecialis eo venisset, indutus veste solenni, sicut fieri consuevit, sistitur à Granvellano, cui & literas reddit sui Regis ad Casarem scriptas, cum aliter non posset, & sui causam adventus explicat, & Legatis, qui non ita procul absint, jure gentium caveri petit. Jussus manere domi, & diligenter observatus, ne quis ad ipsum colloquendi causa veniret, quarto post die dimittitur asperimis verbis: Imprudenter ipsum fecisse, & magnum adisse capitis periculum, qui sit ausus eo venire; nam Regem, qui sit hostis Germania, non habere quod agat intra fines Imperii, neque Jus Gentium illi communicandum esse: redeat ergo domum, & hoc Regi suo renuntiet: non esse vero, quod post hac aut ipse vel quisvis alius accedat; & nunc quidem ipsi condonari factum atque remitti, clementia quadam Casaris magis, quam pro ipsius merito, sed caveat imposterum, alioqui non laturum impunè; nam fecisse contra leges feciales, nec in Casaris domicilium ei licuisse venire, nisi de illius permisso. Quod ad literas attinet, quas habere se dicat, ita Regem esse de Republica Christiana, & imprimis de Germania meritum, ut in hoc rerum statu Casar

neque

neque velit neque debeat eas recipere, ne per illius usitatum scribendi genus atque promissa vel ipse vel etiam alii decipiantur. Hoc responsum gallice per scriptum ei datur. — Sic ergo remittitur cum literis Regis ad Casarem scriptis atque Principes, & additi fuerunt equites nonnulli, qui Naucejum usque perducerent. Ea re cognita, Legati magnis erant in angustiis, valde solliciti, quomodo sine periculo domum redirent: collato autem consilio cum Lotharingia Principe Antonio, noctu clanculum discedunt, inq. Galliam propinquam revertuntur. Multa hic occurrunt notatu digna circa Jus Gentium, in Legatis & Fecialibus receptum: quæ utique de Jure Gentium propriè dicto sunt intelligenda, neque ad Jus Naturæ referri possunt, nisi quis iniquè de Casare senserit, ac si ille Jus Naturæ regi communicandum esse omnino negasset. Etsi igitur non inficias ihero, quibusdam casibus vel temporibus Legatis etiam Jure Naturæ prospectum esse, sæpissime tamen illorum securitati, dignitati vel immunitati non nisi arbitrariis gentium placitis consultum esse existimo.

CVI. Unum denique adhuc, exemplum adferam, quo dubito an ullum ad probandam Juris Gentium existentiam ejusq. usum sit certius & evidentius; quod cum sit obvium, & quotidie frequentetur, miror iis, qui talia argumenta sollicitè aliàs conquisiverunt, illud, quod equidem sciam, non venisse in mentem. Notum est, homines, sive una, sive pluribus diversis civitatibus continentur, varia rerum & commerciorum communicatione indigere; neque enim omnis fert omnia tellus. Quia vero magna est rerum varietas, necessum est res cum re conferatur, & illarum pretia exæquentur, liquidem justè recteq. de iis iniri debeat commercium. *διὸ πάντα συμβλήναι
δεῖ πῶς*

δεικνύει; ἢ ἐστὶ ἀλλοίωσις, Quapropter quarum rerum se
 permutatio, eas res oportet esse ejusmodi, ut inter se quodam-
 modo comparari possint; inquit Philosophus, Nicom. 5. §. 21.
 Quippe sine commerciis non potest esse inter homines
 Societas: commercia vero exerceri nequeunt sine æqua-
 litate: neque hæc haberi potest sine συμμετρία, & rei unius
 cum altera comparatione. Qualem sortitæm idem Philo-
 sophus construxit d. c. 5. §. 45.

CVII. Etsi vero aliàs, quæ σύμμετρα & συμβλητὰ sua
 natura sunt, debeant esse ejusdem generis, aut similitu-
 dinem inter se habere, veluti res ὁμογενεῖς, eodem parti-
 cipantes genere, ut numero singuli numeri, magnitu-
 dine figuræ singulæ: hac sanè ratione res permutandæ
 non sunt fymmetræ, utpote ἀνομοιογενεῖς, genere & natu-
 ra multùm dissimiles: at ratione usus, qui per commercium
 quæritur, mensuram & ἐξæquationem res quamvis sua
 natura dissimilimæ recipere possunt. Hac de re ita loqui-
 tur Philosophus: *Res inter se tam dissimiles ac dispares, si ve-
 rum querimus, nulla communi mensura inter se convenire pos-
 sunt: sed quod ad utilitatem indigentiamq; attinet, commodè
 possunt d. c. §. 46.* Et porrò hinc colligit, omnino necesse
 esse, ut sit aliqua rerum tam diversarum ratione usus hu-
 mani, magis minusve necessarii, communis mensura. d.
 c. 5. §. 27. & 47.

CVIII. Hæc communis Mensura est duplex, altera
 Naturalis, Indigentia: altera ex conventionem & instituto
 hominum, Nummus. Priorem ita describit Aristoteles:
*Ergo unum quiddam esse oportet, quod cætera omnia metiatur.
 Hoc porro re quidem vera Usus, seu Indigentia est, qua omnia
 continet. Nam si nulla re egerent homines, aut si non similiter*

egerent; vel nulla, vel non eadem esset permutatio. d. c. s. §. 27. seq. Hoc igitur vult, res commercio humano obnoxias, cujuscunque illæ sunt generis, æstimationem, & per hanc pretii gradus non recipere secundum dignitatem naturæ suæ; sic enim Mus, inquit hic Thomas, animal sensibile, præferendus esset pulcherrimæ Margaritæ: sed quatenus quibusque homo plus minusve indiget, sive illam indigentiam necessitas, sive etiam luxus flagellet. Rem vero ita omnino se habere, hoc argumento esse posse addit Philosophus, quod sublata vel utriusque, vel alterutrius indigentia, cessent inter eos commercia rerumq; permutationes.

CIX. Cum enim præci mortales ante Nummum inventum simplici rerum permutatione uterentur, non uno incommodo illa laboravit, atque inter alia etiam eo defecit, quod non semper, nec facillè concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles; *l. i. ff. de contrah. empt.* ideo commercia multis modis impedita fuerunt, & indigentia sæpissime satisfieri non potuit. Ut igitur omnibus illis veteris Permutationis difficultatibus obviam iretur, & pro cujusque hominis usu, indigentia ac desiderio justè comodeq; commercia procederent, ex hominum instituto & placito successit altera mensura, Nummus, quo rerum omnium pretia exactè definire, atque hoc instrumento commerciorum aptissimo homines uti, tantoq; expeditius suis necessitatibus eo succurrere possent. Unde Aristoteles ita ait: τὸ νόμισμα, στοιχείον καὶ πέρασ τῆς ἀλλαγῆς ἐστίν, *Nummus est elementum & terminus permutationum. i. Polit. 6. p. m. 34. pr.*

CX. In-

CX. Interest vero illum audire plenius de Nummi Origine differentem. Itaque *lib. 1. Polit. c. 6. p. 31.* his utitur verbis: *Cum longinquius commodum quod hinc (ex Permutatione) capitur, factum esset, importandis rebus, quibus egebant, & exportandis, quibus abundabant, necessario usus Nummi comparatus est. Non enim facile comportantur aliò cuncta res, quae sunt naturâ vitæ necessaria. Quapropter ad commercia hujusmodi quiddam pepigerunt inter se dare, & accipere. Quod cum ipsum unum esset eorum quae utilia sunt, continebat in se usum facilem ad vitam; cujusmodi est ferrum & argentum, & si quid hujusmodi est aliud. Primum quidem simpliciter definitum magnitudine & pondere: postremum autem nota impressa, ut liberet ipsos cura ponderandi. Nota enim posita est quantitatis indicium. Primò igitur ostendit Philosophus, quibus causis non tam moti, quàm adacti homines Nummi usum amplexi sint, quod prisca illa rerum Permutatio gravibus involuta difficultatibus Indigentiae explendae non sufficeret: quas aliàs distinctè explicavi. Deinde quod Nummus successerit in locum Indigentiae, quo perinde uti hâc, rerum diversarum diversissima pretia homines metiri possent. Nummus res inter se dispares apta quadam compositione & convenientia concordēs efficit. Nihil est enim, cujus pretium non metiatur Nummus. s. *Nicom. 5. §. 48. & 49.* Et *lib. 9. Nicom. c. 1. §. 3.* κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα, communis mensura Nummus appellatur. Et *ἅπαντα λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομισματικῆ μετρεῖται*, Opes appellamus omnia, quorum pretium metitur Nummus. 4. *Nicom. 1. §. 4.* Et quia Nummus ea re vicem supplet Indigentiae, ideo eidem Philosopho dicitur τὸ νόμισμα ὑπάλλαγμα τῆς χρείας, succedaneus & vicarius indigentiae.*

CXI. Atque hac vice & æstimationis officio ut tantò rectius fungi Nummus possit, non ex qualibet materia is confici debet, etiamsi magnum huic pretium statuerint homines: quamobrem gemmæ & margaritæ Nummis adhiberi nequeunt; sed talis requiritur materia, quæ in quantascunque partes cudi, duci, fundi, fingiq; possit, quæ rerum quantacunque pretia exquisitè metiri, & ut minimi nummi multiplicati magni ponderis nummum ejusq; pretium exæquare possint. Sunt igitur Nummis conflandis aptissima Metalla, quæ etiam nomen suum inde traxisse videntur, quod ad *μεταλλαγήν* commutationem rerum maximè sint oportuna. *P. Victor. in comment. ad d. c. Polit.* Inter illa vero illorum usus eminet, quæ rariora sunt, pretiosiora, neque decidua materia detrita vilescunt, sed quæ præ aliis bonitate, uti ajunt, interna commendantur. Debet enim Nummus esse *οἷον ἐϋσηκῆς*, instar fidejussoris, qui pro merce data accipientem securum faciat, quod pro illo vel eandem vel ejusdem pretii aliam alio tempore comparare possit. *s. Nicom. s. §. 38.* Quo igitur rarior & pretiosior Nummi fuerit materia, eo rectius Fidejussoris vice fungi, securioremq; accipientem reddere potest. Itaque cum inter metalla facilè principem locum ad Nummi usum sibi Aurum vindicet, & Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro fecisset, opus hoc proscriptioe dignum judicavit Plinius *lib. 33. c. 13.*

CXII. His ita præmissis, propius ad institutum nostrum accedemus, investigaturi à quibus & quo Nummus modo sit mensor pretiorum constitutus, ejusq; usus receptus. Paucis id jam indicatum, nunc pluribus est explicandum. *Aristoteles d. c. s. Nicom. §. 29. seq.* hac de re ita disse-

differt: τὸ νόμισμα γέγονε κτ' συνθήκην. καὶ Διὰ τῶν ἑὸν ὀνομα
 ἔχει νόμισμα, ὅτι ἢ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἔστι, καὶ ἐφ' ἡμῖν μετεβάλλ-
 λεν καὶ ποιῆσαι ἀξίησον. *Ex hominum quasi compacto & con-*
vento factus est Nummus. Atque is hæc ob causam νόμισμα
dicitur, à legis vocabulo: quia non natura, sed lege (ex insti-
tuto humano) valet. Ἐστὶ ἄ in nobis situm, cum mutare,
inutilem ἄ, reddere. Paulò post cum dixisset, unum quid re-
quiri, quod mensuris vice fungatur, & omnium rerum
pretia definiat, Nummum hoc esse ait, ἐξ ὑποθέσεως, homi-
num instituto & ex conditione. §. 47. Rectius illam vocem
transtulit Argyropolis: Ex positione, scilicet hominum.
 Cum his textibus convenit ille ex *r. Polit. c. 6.* adductus,
 cujus hæc verba huc pertinent: *ὁἷπὸν ἔ συνέθεντο πρὸς σφας*
αὐτὰς δίδοναι καὶ λαμβάνειν, Hujusmodi quiddam pepigerunt
inter se dare & accipere, homines, quod rebus permutan-
dis & commerciis tractandis tanquam instrumentum in-
serviret.

CXIII. Apparet ex his, Nummi usum non esse re-
 ceptum inter unam paucave familias, neque inter unius
 emporii, neque unius civitatis vel Reip. cives, sed inter
 plures gentes liberas, quotquot veteris permutationis
 ejusq; difficultatum pertaxæ, hanc faciliorem & expeditio-
 rem commercandi rationem fuissent amplexx. Quippe
 notum est, commercia non tam inter unius emporii vel
 civitatis homines, quàm diversas gentes & Rerum publica-
 rum cives frequentari. Hinc Philosophus *eod. cap. 6. p. m.*
31. ait, illos imprimis, qui maximè locis fuissent disjuncti,
 permutatione fuisse usos, ὧν κτ' τὰς δεήσεις ἀναγκαίων ποιῆ-
 σαι μετέδοσιν, *que pro cujusque egestatibus necesse erat, sibi in-*
vicem impertiri: & mox addit, καθάπερ ἐπι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν
 § 3 pag.

βαρβαρικῶν ἔθνων καὶ τὴν ἀλλοτρίαν, *Quemadmodum adhuc mal-
ta faciunt barbararum gentium in permutatione.* Proinde
illud Aristotelicum συνέθεντο, omnium optimè verit Jo.
Genesius Sepulveda: *Publico Gentium consensu con-
stitutum est.*

CXIV. Ex quibus uti tota *l. r. ff. de contrah. empt.* ita
etiam hæc illius verba hinc intelligi poterunt: quod ad
Nummum talis electa fuerit materia, cujus *publica* ac per-
petua æstimatio difficultatibus permutationum æqualita-
te quantitatis subveniret. Etsi enim ea sit Nummi con-
ditio, si ejus naturam & originem inspicias, ut, sicuti ho-
minum arbitrio ejus usus fuit receptus, ita quoque libe-
rè repudiari ac rejici possit; si tamen finem & commoda
videas, quibus Nummus est definitus, nihil æquè com-
merciis promovendis prodest, quàm, ut *perpetua*, quan-
tum fieri potest, ejus sit æstimatio: quemadmodum ni-
hil iis perinde obest, quàm ejus crebra mutatio. Unde
etiam ipsarum rerum & mercium pretia frequentius,
quàm Nummorum mutari videmus. Hanc igitur ad rem
publica auctoritate opus est Majestatis civilis, quæ ratio-
ne convenientis pretij quorumlibet Nummorum quan-
tatem exigit: quam olim appensis ad libellam nummis
rudibus adhuc, &, ut Thucydides appellat, ἀσήμοις, *non
signatis*, examinabant: unde *impensarum, expensarum* a-
liâq; istiusmodi nomina Latinis manserunt. *Plin. lib. 33.
c. 3.* Cum vero Nummi usus magis magisque invalesce-
ret, & subinde ab hominibus & gentibus receptus esset,
nota seu character *publica* auctoritate nummis insi-
gniri cœpit, fidem & indicium quantitatis aut pretii fa-
ciens

ciens, ut ita ponderandi molestia commercantes libera-
rentur. Atque tunc argentum *signatum*, Thucydidi *ἄ-
σημον* dictum fuit.

CXV. Quamvis igitur Paulus Jctus d. l. i. videri
queat hoc voluisse significare, *publicam* debere esse æsti-
mationem, eo, quo jam expositum fuit modo; omnino ta-
men mihi persuasum habeo, non solum hoc, sed præter-
ea his etiam verbis id illum exprimere voluisse, eam de-
bere esse Nummi conditionem, ut illius quantitas & æsti-
matio publico Gentium usu & consensu approbetur, vel
probari, si non subito ubique, saltem paulatim, possit.
Cum enim commercia non unius urbis aut regionis limi-
tibus circumscribantur, sed per omnes gentes populosq;
vagentur, necessum est, ut si Nummus eorum usibus ubi-
que gentium inservire debeat, ejus quoq; valor publico
gentium suffragio comprobetur. Hinc cum Theodorus
Zuingerus in suo Theatro narraffet, quo tempore Romæ
Nummus fuisset percussus, hæc adjicit verba: *Qui cœpit
deinceps ubique gentium cudi, & communis esse*, putà ad usum
& variacommercia liberarum gentium, quæ Nummo pri-
mùm invento avidè ejus usum arripuerunt, rebusq; æsti-
mandis & permutandis adhibuerunt.

CXVI. Modum quod attinet, quo Nummus inter
Gentes fuerit receptus, disertis verbis adfirmat Philoso-
phus, factum id esse *καὶ συνθήκην*, ex pacto, conventionione &
ἰνstitυτο illarum, *ἢ ὑποθέσεως*: quod Zuingerus in suis Anno-
tationibus ex Mathematicorum disciplina explicat. Quem-
admodum enim iis *ὑποθέσεις* dicuntur, quæ postulare so-
lent, ut sibi concedantur; ita inquit, Nummum debere
esse rerum omnium mensuram, hominum gentiumq; est

ὑπο-

Nummi, id est, hominum concessione, conventionione & consensu ita decretum est, Nummoq; id tributum, quod hoc inter se ita statuerint, & concesserint homines. Sicuti igitur tot alia inter Gentes jura fuere recepta, ita quoque hoc de Nummi usu placitum, pacto fortè primùm expresse, quod mox aliæ atque aliæ gentes imitatz, non solum in suas quæque civitates, sed quoque inter se receperunt, sic ut paulatim tacita conventionione Nummi usus penè inter omnes aut plerasque gentes fuerit receptus; ut dubitem, an ullum Juris Gentium exemplum magis possit exhiberi evidens, ad illud demonstrandum, quodq; simul tam exactè modum prodat, quo propagari, & juris auctoritatem adipisci solent ea, quæ diuturno usu gliscientia tacito pacto confirmantur, ipsasq; liberas etiam gentes suæ obligationis vinculo continent.

CXVII. Illustrabo hoc ipsum una Nummi specie. Notum est omnium manibus versari Ducatos: de quibus fertur, quod primò omnium in Italia sint cusi. Cum enim Urbibus Italiæ ab Imperatoribus Constantinopolitanis, extinctis jam Occidentalibus, vel eorum Exarchis Ravennatensibus Duces essent præfæcti, ab his primùm aurei nummi, qui ab illis nomen traxerunt, & Ducati appellati sunt, originem habuerunt, sic ut alii hanc Nummi speciem Duci Romano, alii Veneto, Joanni Dandalo acceptam ferant, patrocinate isti in hoc ambitus judicio Hieronymo Rubeo *lib. 3. histor. Ravenn. p. 170. seq.* huic Joanne Nicolao Doglionio in sua Venetiatriumphantæ & semper libera. Ille Nummus non solum in Italia ubique fuit approbatus, sed ad ejus imitationem plurimi Ducati cudi cœperunt ubique in Germania, Belgio, Dania, Suecia, Polo-

Polonia, Hungaria Transylvania, ipsiq; Turcico Imperio; sic ut apud nos præ omnibus ferè aliis Ducati Turcici, characteribus Arabicis insigniti, sint acceptissimi, eorumq; usus in Europa, Asia & Africa plurimarum gentium liberarum conventionè frequentetur. Quod si ad remotissimas terras gentesq; Americanas vel alias suscepta itinera explores, eorumq; descriptiones sive veteres sive recentissimas perlustres, ubiq; terrarum æquè facili consensu Nummi usum paulatim receptum esse deprehendes.

CXVIII. Neque est quod quisquam objiciat, læpe tamen vel Nummos repudiari à gentibus, vel mercium venditionem denegari, licet nummi offerantur, in quibus nihil desiderari possit. Prius enim quòd attinet, fieri multis modis potest, ut Nummi à gentibus non iniquè rejiciantur, quod pretio iis tributo vel quantitas vel qualitas non conveniat, vel quod inexpectata mutatio aut aliud quoddam incommodum iis acciderit, ut idoneus esse desierit, qui Fidejussoris vice fungatur. Quod concernit posterius, fieri etiam potest, ut non iniquè commercia denegentur, oblati licet nummis, in quibus nihil sit vitii. Nam si domini rerum ipsi iis indigeant, melior utique eorum debet esse conditio, neque compelli tunc possunt, ut res suas inviti vendant. Quin etiam licet ipsi fortè iis non indigeant, sed Princeps aut Respublica; horum non iniquo jussu subditis interdici potest, ne res suas vendant, neque illas exportent ad alias gentes, neque ab his etiam & exportari sinant: ne quid dicam, posse quosdam non solum homines, sed etiam populos, se vel omnium, vel quarundam rerum commercio reddere indignos. Si igitur termini habiles, uti vulgò loquuntur, constituentur,

& ea à Nummo & commerciis remoueat, quæ iis fortè fortuna aut rarò accidunt; saltem plerumque & apud plerasque gentes ex illarum conventionem valet Nummi usus, ut sit mensor pretiorum, & instrumentum commerciorum.

CXIX. Cum igitur ad hæc & istiusmodi placita omnes gentes uno ore provocent, in illa consentiant, & singulæ se ad illa obligatas profiteantur, temere profectò illud vinculum rescindere velle videntur, qui hoc Jus Gentium impugnant. Quorum doctrina quò majori cum periculo salutis publicæ est conjuncta, ita ejus eximium studium bonamque mentem profitentur, qui gentibus, civitatibus, principibus hoc consilium jam ante hæc commendarunt, ut ipsorum arbitrato Collegium aliquod Fœdicialium communi conventionem constituatur, in quo controversiæ inter gentes ortæ primò omnium cognoscantur, disceptentur & judicentur, neque bello nisi extrema necessitas viam aperiat, sic ut illud in eos demum suscipiatur, qui fortè judicatum facere nolint, aliisve modis hujus Collegii autoritati ac decretis contumaciam suam objiciant. Videri quidem hæc multis idea bonæ mentis, & si tempora moresque spectes, rideri poterit. Quemadmodum vero multi Philosophi & Historici Optimam Remp. vel Principem optimum secundum suæ contemplationis ideam expresserunt, suosque imitatores saltem in partibus invenerunt, qui illorum dogmata in usum Reip. suæ magno cum fructu transtulerunt; ita profectò hæc idea non est ejus notæ, cujus Platonica rerum omnium communio, sed & talem haberi posse, non est impossibile, ejusque utilitas futura esset longè maxima.

CXX. Quod

CXX Quod si omnibus gentibus aut plerisque hoc persuaderi nequeat, saltem Christianis tantò magis illud debebat esse commendatum, quò enixius Servator suos sectatores ad pacem & charitatem obstrinxit. Optent igitur hoc Christiani Principes singuli, quod fecisse ajunt Henricum IV. Galliarum Regem, quo nemo ingenio manuq; fuit promptior. Et si optant, cur non idem institutum etiam velint, quod in ipsorum arbitrio & potestate est? Qui civitatibus regendis præsent, Justitiæ debent esse observantissimi. Hujus quò quis fuerit studiosior, eò lubentius hoc consilium amplectetur. Si qui vero ambitione, avaritia, imperitandi libidine & insolentia aliisque vitiis ducti bella ex bellis serere, plurimumque per cædes hominum sanguinem effundere, proludo aut gloria ac potentia materia habeant, his certè hoc consilium nullo modo probari potest, cum illud in præsidium non eorum sit cessurum, qui injurias inferre velint, sed qui pati nolint. Quippe hoc consilio admissio, potentior inferiorem non opprimit, quia Deum & Justitiam superiores se agnoscit, unde tantum abest, ut quid decedat potentia & dignitati alicujus Regis, ut potius tantò major sit futura ejus laus animique generositas. Infirmior qui sit, non suspectas habebit aut sibi formidabiles potentioris vires; non tanto sumptu & subditorum ad extremam paupertatem præcipitantibus impensis alentur milites & exercitus: similitates, invidia & similes pestes vel cessabunt, vel certè non facillè tunc in cruenta bella prorumpent. Otio vero depellendo & ignavia declinanda alia, eaque commoda, & Christiano orbi plurimum profutura remedia supererunt.

CXXI. Quod si neque hoc sperare vel obtinere liceat, saltem Germanicarum gentium felicitatem ac tranquillitatem mei consilii votique summam esse velim. *Illud enim perpendendum relinquo, annon Principes Germania singuli propemodum singulas habeant Respublicas, & totam S. R. Imperium non sit verè una Respublica, utut multa adhuc habeat communia omnibus.* Relinquo, inquit Conringius, hoc perpendam aliis. *de pace perpet. inter Imp. Ordin. sect. 2. concl. 17.* Cui addatur Bachov. *ad Wesenb. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr. n. 5.* Quidquid ejus rei sit, magis magisque in partes Ordines Imperii discedere, discipulus prioris posterior dies docet. Quò enim majori contentione quisque sibi instar Reipublicæ fingit, format, adstruit, eò magis universi Imperii compagem laxari necesse est. Gravissimas hinc calamitates & olim & nunc sensit Germania, quibus medendis Regimentum, mox summum aliquod Tribunal, nuper & alterum, instituta sunt: atque his tot saluberrimæ & prudentissimæ sanctiones legesque accesserunt. Nondum tamen persuasum Ordinibus esse videtur, quod examini, idem & apud expedire: quin eorum nonnulli vel suo Marte, vel alieno, & quidem extero, adjuti à communione Reipublicæ non solum se abstrahunt, sed hostes in ejus viscera sæpe attrahunt, ut securitati & tranquillitati publicæ nunquam satis prospectum vel cautum sit, tantoque majorem laudem mereantur summi Viri, qui Comitibus jam congregati Imperio quanto possunt studio & ope ea parte subvenire satagunt, qua illud maximè laborat. De Ætolis refert Polybus *lib. 4. quod neque pacis neque belli leges norint, sed utroque tempore contra jus gentium & omnium hominum instituta, quod semel destinassent, perfecerint.*

Achai

Achai vero, inquit idem Autor cum primis bonus, iudicio Ciceronis, lib. 2. mirificè per concordiam mutuam crevere, nostra memoria. Nam cum multi ante hac tempora essent conati Peloponnesus persuadere, ut communibus consiliis omnium saluti consulere, neque tamen perficere, quod instituerat, quisquam potuisset, quod non studio defendenda communis libertatis, sed ad stabilendam quisque suam dominationem id negotium suscipere; nostra hac atate tale tantumq; ea res incrementum cepit, vel potius adeò perfectà est, ut non solum ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coierint; sed etiam legibus, ponderibus, mensuris, pecunia denique eadem utantur: ad hoc, magistratibus, senatoribus, iudicibus iisdem: atque uno verbo, quò minus universa propemodum Peloponnesus pro urbe unica possit censeri, id unum obstat, quod non eorundem mœniam ambitu omnes eius incolæ capiantur. Cetera apud illos & in commune & per singulas urbes similia sunt atque eadem. Paulò post memorat princeps ille Historicorum, Achæorum fide & consiliis civitates usas fuisse ad componenda quibus urgebantur mala: fuisse illis unam semper Reip. administrationem, per quam soliti fuerint ad Æqualitatem & Libertatem, quæ inter ipsos viguit, invitare: eos autem, qui vel propriis opibus, vel Regum auxilio freti suas sibi civitates servire coegerint, continuè bello petiisse, & in ordinem redeuisse. Huic Achaico fœderi geminum est, quod inter civitates Helvetiorum, & alterum, quod inter septem Provincias Belgicas obtinet. Eadem omnium initia, horum majora incrementa. De exitu eorum nil addam, nisi quod ex similibus causis similes sint metuendi eventus. Achaico fœderi Rempublicam Imperii nostri æquiparavit vir celeberrimus

berrimus Gothofredus, ac si ejus membra simili vinculo
 contineantur. Hoc sive ita sit, sive paulò aliter se habeat,
 annon, proscripra *Ætolorum Anarchia*, maximo Imperii
 & singulorum *Ordinum* bono Collegium aliquod *Fecia-*
lium excitari, cui res ad pacem bellumque & continen-
 dam *Reip. nostræ* adversus molitiones sive internas sive
 externas communionem pertinentes, certis legibus, qua-
 les quidem nostrarum rerum conditio suggeret, com-
 mitti queant, prudentiorum deliberationi relin-
 quo, commendo.

SOLI DEO GLORIA.

